

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KOM INDENFOR

Værd at køre efter - Herregårde og slotte

Kom indenfor

BERNHARD LINDER

Værd at køre efter:

Herregårde og slotte

BP OLIE-KOMPAGNIET A/S

Værd at køre efter...

Danmark ejer mange smukke herregårde, slotte og palæer, som er åbne for publikum. Med denne bog ved hånden er disse kulturværdier blevet lettere at finde - og forstå. Vi ønsker Dem god tur.

BP Touring Service

Indhold

Forord	6
Fra borg til slot	9
Indenfor murene	16
Adel før og nu	21
Tilgængelige herregårde og slotte..	27
Delvis tilgængelige herregårde og slotte	175
Åbne herregårdsparker og slotshaver	180
Vil De bo på en herregård?	187
Stilepoker	192
Hvornår var det nu det var?	193
Mini-leksikon	195
Kendte adelsslægter i dansk herregårdshistorie	199
Vil De vide mere? (litteraturliste)..	215
Tilgængelige herregårde og slotte i tidligere danske landsdele..	216

Forord

Hvis disse mure kunne tale... Hvor ofte er den tanke ikke faldet én ind, når man står over for et gammelt slot.

Den historiske bygning rejser sin tavse silhouet over voldgravens vande. En stor, tung stenkolos. Ja. Men for den, som ejer fantasiens gave, er den mere end det. Den er et sted, som mennesker gennem generationer har præget og formet – og det giver bygningen liv.

Hver herregård har sin historie og sit særpræg. Der er dystre borge, hvis metertykke mure ruger over dramatiske begivenheder udspillet i længst forsvundne slægtsled. Der er små, undselige herregårdshuse, og der er pragtslotte i renæssance, barok eller rokoko, i hvis riddersale damer i krinoliner og kavalerer med allongeparykker har trådt dansen.

Der har hersket glæde, der har hersket sorg. Det var mennesker af kød og blod, som boede her.

Mange var blandt rigets fremtrædende mænd og kvinder, kulturpersonligheder, der skabte skønhed og kunst.

Andre var også – eller blot – onde og griske og fandt aldrig fred i deres grave, hvis man skal tro de utallige spøgelseshistorier, der har verseret helt op til vor tid. Ja, mange steder sker der stadig mystiske ting, hvis man skal tro herregårdsejerne.

Beretningen om en ridder, der indemurede sin datter for en letsindighed, der havde fået følger, historier om tyranniske herremænd, der pinte og plagede deres undergivne bønder, eller en husfrue, der forgav sin mand med gift, har givet næring til hårrejsende spøgerier med hvide damer, hovedløse riddere og sorte helvedeshunde. Herregårdene er nok eventyr og sagn, men de er først og fremmest kulturminde-mærker med deres ofte bevarede rigdomme af skønne møbler, sjældne malerier og andre kostbarheder. I sale og gemakker genspejles århundreders virke af landets ypperste bygmestre og kunsthåndværkere.

Hvert land ejer sin herregårdsflora, men intet steds finder man en mere righoldig skat af herregårde end i Danmark.

Hvem skulle tro, at der i dag består omkring 700 herregårde og slotte i det danske land. Så hyppigt et syn er en herregård heller ikke, når man kører rundt i landet.

Men herregårdene er der, man ser dem blot ikke fra de hektiske hovedfærdselsårer. De er næsten alle anlagt i naturskønne omgivelser og gemmer sig ofte i dale, lunde eller kunstfærdige parkanlæg.

De ser højtidelige og utilnærmelige ud – og er det i de fleste tilfælde også. Såvidt det gælder hovedbygningen. De fleste er private hjem og derfor lukket for turister. Mange herregårdsejere er særdeles gæstfri, når det gælder gårdens omgivelser. Man kan frit færdes i langt de fleste godsskove, og mange steder er der også adgang til park og gårdsplads, så man kan studere bygningen udefra.

Det kan også være interessant, men man kender først et slot, hvis man har været inde i det.

Og det kan nogle steder lade sig gøre. I de senere år er adskillige herregårde blevet tilgængelige, enten fordi bygningen rummer en restaurant, et museum eller blot fordi, ejeren har ønsket – måske af økonomiske grunde – at åbne dørene for at delagtiggøre andre i de kulturværdier, han ejer. Og det er faktisk de mest interessante herregårde at besøge, for det, der vises frem, er en blanding af privat beboelse, historisk museum og kunstsamling.

I den righoldige litteratur om slotte og herregårde kan man her og der finde en tilgængelig herregård. Ordet »tilgængelig« dækker dog ofte kun adgang til et kapel, et hundehul, en tilbygning eller blot gårdsplads eller park, men virkelig tilgængelig er en herregård først, når der er adgang til selve hovedbygningen.

Kriteriet for udvælgelsen af de herregårde og slotte, der er beskrevet i denne bog, har derfor været, at selve hovedbygningen er alment tilgængelig. Det drejer sig om i alt 46 herregårde, slotte og palæer.

I et tillæg bag i bogen er der tillige en oversigt over delvis tilgængelige herregårde, d.v.s. hvor der er adgang til et enkelt rum, f. eks. kapel, fangekælder eller tilbygning (museum i parken etc.). Desuden er der oversigter over tilgængelige parker og endelig herregårde, som man kan bo på som betalende gæst.

Alle bogens oplysninger om åbningstider etc. bringes med forbehold over for ændringer af bestemmelser.

Bernhard Linder

Gåsetårnet i Vordingborg er Danmarks bedst bevarede middelaldertårn. Det er 26 m højt til murkranen og har en omkreds på 33 m. Den nuværende indgang er udhugget i det forrige århundrede. Eneste oprindelig dør, i 8 meters højde, har ført ud til en vægtergang på ringmuren, der delvis er bevaret i terrænet. Interessante detaljer i tårnet er et middelalderligt tømmerværk, der danner tværvæg.

Fra borg til slot

En udsending, som biskoppen af Bamberg skikkede til Østdanmark i 1127, kunne efter sin hjemkomst berette, at de danske stormænds borge var undselige og tarvelige.

Hvad mon han har set, denne sydyt-sker? Sandsynligvis enkelte borganlæg med et stenhus og ellers tømrede udhuse. Stenhusene har nok været tårnbygninger af tildannede frådsten som borgen Bastrup, enkelte vel også af kampesten som det første Søborg i Nord-sjælland.

Men det har næppe været særlig mange borge af sten, vi har kunnet fremvise på det tidspunkt, det biskoppelige sendebud besøgte Danmark.

Mens man sydpå var langt fremme med stenbyggeriet, byggede den almindelige danske herremand endnu sin gård på nærmest vikingemane. Hans hjemsted var et beboelseshus med diverse udhuse i tømmerværk med lerklinede vægge, lergulve og »brandsikre mure« af græstørv stablet op om arnestederne. Gården lå gerne i et vanskelig tilgængeligt, sumpet terræn og omgaves af træpalisader og volde.

Sådan kunne mangen en befæstet gård se ud helt op til 1300-tallet, længe efter at man var begyndt at bygge med sten herhjemme.

De første stenbygninger opstod omkring 1075. De bestod af tilhuggede frådsten (kildekalk), men snart byggede man også med andre nationale stenmaterialer, først og fremmest kampesten. Efter de gamle romanske kirker at dømme, benyttede man i Østdanmark oftest rå kamp og i Vestdanmark mest tilhugget kamp, såkaldte kvadersten.

Af borge fra den første »stenbyggertid« (romansk tid) har vi faktisk kun bevaret en lidt større bygningsrest af en borg, et cirkelrundt tårn ved Bastrup Sø på Sjælland. Tårnet må være opført omkring 1100 og er antagelig vor ældste borgruin. Det interessante ved denne

borgruin er i øvrigt, at den viser, at andre end konger og bisper dengang kunne bygge stenhuse, for bygherren var efter alt at dømme Ebbe de Bastetorp (Ebbe til Bastrup), Skjalm Hvides far.

Fra det første Søborg, der muligvis er opført omkring 1125, findes rester, der viser så meget, at det har været et svært kampestenstårn med betydelig »indmad« af tømmerværk.

Kunsten at brænde tegl kom til Danmark omkring 1160, og dermed indledtes en ny æra i borgbyggeriet. Nu kunne man pludselig bygge med pænt formede åbninger, hjørner og buer.

Fra rene forsvarsanlæg blot bestående af et kraftigt kernetårn med forskellige udenomsværker – mure, volde, palisader og grave – udviklede borgene sig til opholdssteder for konger, bisper og andre stormænd. Godt beskyttet bag ringmurene med deres fæstningstårne anlagdes et pallatium, et langhus indeholdende en stor sal og diverse opholdsrum, bl. a. en fruerstue, som damerne kunne trække sig tilbage til, når mændene skulle rådslage eller feste i salen.

Desuden var der forskellige mere eller mindre selvstændige tilbygninger af tømmer – mandskabskøkken, stalde m. v. Selve hovedtårnet var sjældent beboet – ikke af andre end de fanger, der var hejst ned i den dybe fangekælder under tårnet. Adgangen til fangekælderen foregik nemlig kun gennem et hul i loftet.

Den eneste nogenlunde borgbygningsdel af tegl fra den tidlige middelalder er nok Nyborgs kernetårn, der opførtes ca. 1170 af Knud Prislavsen. Rester af borgbygninger fra omtrent samme tid er biskop Eskils Søborg (teglstensbygninger ved det første Søborg), Absalons borg i Havn (fundamenter under Christiansborg i København), Valdemar den Stores Vordingborg (kampestenspiller) og den bornholmske granitfæstning Lilleborg.

Fra senromansk tid har vi et pallatium bevaret i Nyborg; det daterer sig antagelig til ca. 1220.

Ellers er der levnet meget lidt af vore senromanske borgværker. Nogle, som vi

Sydpå og på de britiske øer kan man stadig finde mange middelalderlige borge med ringmure og masser af tårne. Den borg i Norden, der i dag kommer disse nærmest er Olofsborg ved Savonlinna i Finland. Borgen har i øvrigt særlig interesse for danske, da den er grundlagt af en dansk ridder, Erik Axelsen Thott. Han anlagde den som grænsefæstning i 1475, da han var lensmand på Viborg Slot, og opkaldte den efter den norske helgen Skt. Olav. Borgen blev til stadighed forstærket og var uindtagelig helt op til det 18. århundrede. Efter mange forgæves forsøg lykkedes det først russerne at erobre den 1714.

endda kender ved navn, er spørløst forsvundet. Af andre er der efterladt voldsted med eller uden fundamentrester, og andre borgrester gemmer sig i murene i en og anden herregård.

Den eneste bygning, hvori der indgår betydelige bygningspartier fra senromansk tid, er – udover Nyborg – Dragsholms sydfløj.

I det ellers sparsomme udvalg af tårne og ruiner, der kan fortælle lidt mere om middelalderligt borgbyggeri mellem ca. 1250 og 1350, er der den storslåede ruin af Hammershus (anlagt ca. 1250), Korsørtårnet (ca. 1280), Kalø (anlagt 1313), ruinerne af Vordingborg med Danmarks bedst bevarede middelaldertårn Gåsetårnet (1340'erne) og endelig Gurre (kampestensfundamenter fra ca. 1175 med

munkestensmure og -tårne fra ca. 1360). Før det 14. århundrede opførtes de betydelige borge som højborge, d.v.s. på bakkedrag eller kunstige borgbanker, men herremændene rundt om i landet holdt sig i almindelighed endnu til de gamle principper med at »gemme« gården på svært tilgængelige steder, gerne i lavninger og ved vand. Man anlagde gården med voldgravene i tilknytning til et åløb eller en sø eller måske midt i en sø på en naturlig eller kunstig borg – skabt ved nedramning af egetræspæle. Anlægget kunne isoleres fra land blot ved at hejse en vindebro op. Den romanske stil med dens karakteristiske rundbuer begyndte efter 1250 at afløses af gotikken, der også kaldes spidsbuestilen. Med den udvikledes raf-

finerede hvælvingssystemer, da spidsbuen altid kunne passes ind, idet man med de tilspidsede buer indenfor samme konstruktionshøjde kunne variere bredden af åbningerne.

Med gotikken indførtes i øvrigt blændingsprydede, kamtakke gavle, som man især ser meget indenfor gamle kirker.

Ret velbevarede eksempler på gotiske borge er det sjællandske Gjorslev (højgotisk borgtårn fra ca. 1400) samt de sengotiske borge Spøttrup i Jylland og Rygård på Fyn. De er henholdsvis fra ca. 1500 og 1525. Endelig skal nævnes Jens Ulftands Glimmingehus i Skåne. Den er bygget i 1499.

I øvrigt er mange af vore nuværende herregårde opført over fundamenterne af gotiske middelalderborge, og derved er der bevaret mange kældre med fornemme gotiske hvælvingskonstruktioner. I nogle tilfælde er også en gotisk bygningsdel bevaret i selve hovedbygningen, f. eks. i Voergård, hvor der blot er bygget til det oprindelige stenhus.

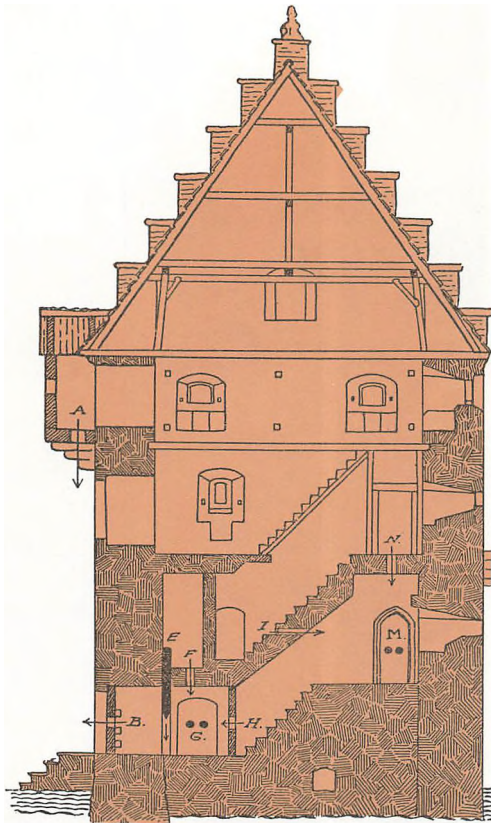
Det var stormænd, der byggede borge som de ovennævnte. Den almindelige herremand byggede i den sene middelalder oftest sit hus i bindingsværk eller af kampesten - som på romansk tid. Mange flyttede fra lavningen op på en borgbanke, og fra denne »herregårdens flytningstid« stammer mange af vore kampestenbyggede gårdanlæg. Et helt enestående eksempel på et senmiddelalderligt stenhus er Østrupgård på Sydfyn.

Med indførelsen af renessancen omkring 1550 kom det modeprægede i højere grad end tidligere ind i billedet. Hensynet til forsvaret afløstes af hensynet til ydre pomp og pragt, for herremandens position afspejledes bl. a. i hans bolig og omfanget af avlsbygninger, som nu anlagdes i nærmere forbindelse med hovedhuset.

Men belært af de mange herregårde, der var stormet og ødelagt under Grevens Fejde, slap man ikke lige med det samme det rent forsvarsmæssige. Man søgte på en gang at udbrede hovedbygningen med statelige fløje, men byggede sam-

tidig hjørnetårne og fremspringende porttårne, så man direkte kunne bestryge borgens sider. Der var vægtergange med skydeskår og skoldehuller, og adgangen til borgen skete gennem tårnenes smalle vindeltrapper. Voldgrave beholdt man.

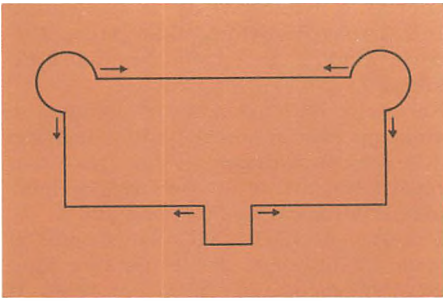
Eksempler på nogle af de sidste herremandsborge - opført i brydningstiden

Dette snit af det senmiddelalderlige Glimmingehus viser trappens forsvarsjanesser. Næst frem til yderporten (B) kunne fjenden beskydes både fra denne port og fra oven (A). Næste hindring er faldgitteret (E), som der kunne skydes direkte imod fra næste port (H). Lykkedes det fjenden at forcere faldgitteret, ville han yderligere blive beskydt fra siden (G) og fra oven (F). Skulle det endelig lykkes nogle at komme endnu videre ville de på trappeafsatsen blive beskydt fra tre sider, bagfra (I), fra siden (M) og fra oven (N).

*Borggården i Kronborg, vor første store renæssancebygning i nederlandsk renæssance og til-
lempet nordisk stil.*

Ved hjælp af tre tårne - et fremspringende porttårn og to hjørnetårne - kunne forsvarerne bestrøge alle borgens sider, som denne grundplan viser. Et eksempel på en sådan borg er renæssancetidens Hesselagergård.

mellem gotik og renæssance - er Gissel-feld og Borreby på Sjælland samt Nakke-bølle, Ørbækklunde, Hesselagergård og Egeskov på Fyn, alle fra 1500-tallet. Sidstnævnte er en veritabel vandborg. Nogle af de sidst opførte forsvarsanordninger finder man i den sjællandske Holsteinborg, bl. a. i portbygningen, der skønt opført ca. 1650 tydeligt er indrettet i forsvarsojemed. Bygherren, Niels Trolle, har åbenbart været en overordentlig forsigtig mand.

Bortset fra sådanne eksempler var herborgenes tid forbi efter reformationens første usikre tid. Fra gotik faldt man til i renæssance. Borgene afløstes af statelige og mere bekvemmelige herremændshuse, og for de mægtigste adelsmænds vedkommende af rene slotte.

Renæssancetiden holdt sig til omkring 1630. Stilarten var opstået i Italien omkring 1420, men nåede først til Danmark omkring 1550 via Holland og Tyskland, og fik hos os sit første prægtige monument i Frederik 2.s Kronborg.

Under Christian 4. udvikledes den nederlandske renæssance til en næsten national egenart, præget af den arkitekturbegavede konge og hans fremtrædende bygmester Hans van Steenwincel. Christian 4. skabte bl. a. Rosenborg, og han er den største bygherre, Danmark har haft. Ikke så mærkeligt, at hans renæssancebyggeri har resulteret i stilbetegnelsen Christian 4.s stil.

Renæssance betyder genfødsel, og man sigtede fra første færd på en genoplivelse af oldtidens sans for symmetri og orden.

Kongens slotsbyggerier blev det naturlige forbillede for de mægtigste adelsmænd, der selv var en slags småkonger. Rundt om i landet skød der i renæssancetiden en mængde landslotte op. Blandt de bedste eksempler på renæssanceherregårde kan nævnes Voergård, Rosenholm, Sostrup, Gammel Estrup og Ulstrup i Jylland, Hollufgård, Holckenhavn og Gyldensteen på Fyn, Vallø og Lystrup på Sjælland og Berritsgård på Lolland. Et par enere fra renæssancetiden er den jyske Engelsholm og den fynske Hesselagergård i italiensk renæssancestil.

I tiden omkring enevældens indførelse (ca. 1670) skete der en virkelig fornyelse i slots- og herregårdsarkitekturen. Det

I Kronborgs slotskirke finder man noget af det prægtigste renæssanceinventar i Norden.

var barokken, hvor der lagdes anderledes vægt på harmonisk helhed end raffinerede detaljer. Tårne og spir var ikke i kurs mere. Avlsbygninger anlagdes i fuld symmetri med hovedbygningen.

Eksempler på fine barokanlæg er på Sjælland Nysø, Charlottenborg, Lerchenborg og Ledreborg, på Fyn Hvidkilde, i Jylland Bidstrup, Palsgård, Gjesinggård og Stensballegård og på Lolland Christianssøde.

Barokken ebbede ud omkring 1740, og for en kort tid var den mere løsslupne rokoko i højsædet. Man kan kalde denne stil en »elegantisering« af barokken. Fornemme eksempler på bygninger med rokokopræg er de sjællandske Turbyholm, Frederiksdal, Gavnø, Eremitagen og Amalienborg. Ellers satte rokokoen mest præg på slots- og palæinteriører.

Så fulgte omkring 1770 klassicismen, en slags barok-antik. Den egentlige klassicisme, empiren, fik navn efter Napoleons imperium. Typiske bygninger i denne nøgterne og kølige stil er Pederstrup på Lolland og Egeløkke på Langeland. Nogle af de bedre eksempler på klassicismeprægede hovedbygninger er i øvrigt Lyngsbækgård i Jylland, de fynske Langesø, Krengørup, Hagenskov,

Glorup og Hindsgavl og de sjællandske Eriksholm, Bernstorff Slot, Store Frederikslund og den engelskprægede Bækkeskov.

En særlig italiensk villastil dukkede op omkring 1800. Repræsentanter herfor er dels hovedbygningen til den jyske herregård Stenalt og de sjællandske landpalæer Øregård og Sophienholm.

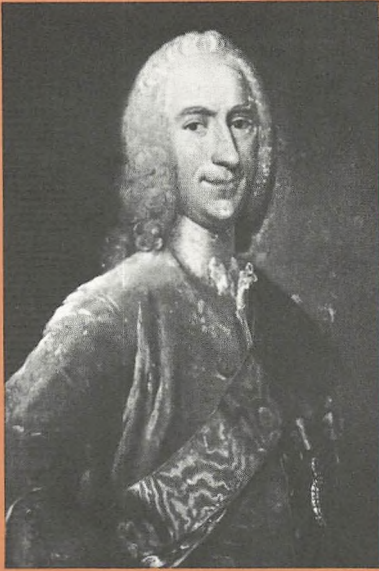
I midten af 1800-tallet vågnede der en gevaldig interesse for Danmarks glørværdige fortid, og interessen kom til kontant udtryk i arkitekturen. Der opførtes beboelsesejendomme i gotisk renæssancestil, rådhus og banker med senmiddelalderlige bygningstræk, hoteller i italiensk renæssance o.s.v.

Romantikken eller historicismen, som denne tilbagegang til – og ofte sammenblanding af – gamle stilarter kaldes, havde uheldige indvirkninger på herregårdsbestanden, fordi mange herregårde blev totalt ombygget og påklistret tårne, karnapper og takkede gavle. Enkelte fik ligefrem et »middelalderligt« borgtårn, som f. eks. Basnæs og Krabbesholm på Sjælland.

Nogle gange kunne romantiseringen af de gamle herregårde på sin vis (som man nu tager det) blive vellykkede, f. eks. den jyske Meilgård, den sjællandske Torbenfeldt og den lollandske Pe-

Christian 9.s Palæ, et af de fire palæer, der tilsammen danner Amalienborg-anlægget. Palæerne er opført i 1750'erne som adelspalæer. Christian 9.s Palæ hed Schacks Palæ indtil Christian 9. fik det som residensslot i 1808. Det bebos nu af tronfølgerparret og bliver tilgængeligt i en del af stueetagen, hvor et kongeligt familiemuseum er under oprettelse.

Hofmarskalk A. G. Moltke, den mecklenburgske adelsmand, der blev Frederik 5.s yndling og svang sig op til at være en af Danmarks største godsbesiddere med herregårde på Sjælland, Lolland, Fyn og i Jylland. Desuden havde han palæ i København – endda det fornemste på den tid. Det var ikke det, der nu hedder Moltkes Palæ, men det nuværende Christian 7.s Palæ i Amalienborg-anlægget. (Maleri på Pederstrup).

derstrup. Sidstnævnte blev et helt »Loire-slot« at se til, men det er dog siden hen til norges beklagelse og andres glæde, ført tilbage til sin »tørre« empire-skikkelse.

Blandt de bedste bidrag i denne arkitektonisk kaotiske tid er det fynske Erholm (gotisk renæssance), det sjællandske Bregentved (ny-barok) og det jyske Frijsenborg (ny-renæssance). Ikke mindst er Frijsenborg et flot minde om herregårdsbyggeriets sidste blomstringstid.

En arkitektonisk gruppe for sig udgør vore bindingsværks-herregårde. Som regel var det kun mindre herregårde, der opførtes med hovedbygning i bindingsværk, men der findes dog eksempler på ganske anselige bindingsværks-hoved-

bygninger efter denne ældgamle danske byggeskik. De smukkeste er Lynderupgård i Jylland, Holmegård på Sjælland, Rudbjerggård på Lolland og Fraugdegård på Fyn. På sidstnævnte er facaden pudset, så det ikke umiddelbart fremgår, at det er en bindingsværksbygning. Bindingsværk kom ellers normalt kun til syne i avlsbygninger og udhuse. I byerne var bindingsværk imidlertid det almindeligste i ældre tid, også når det gjaldt adelsboliger.

Jordløs byadel er et gammelt begreb. At godsejere ved siden af deres herregård (eller herregårde) også havde en særlig bybolig, var noget, der opstod under Erik af Pommern, da slottet i København blev den foretrukne kongeresidens, og København dermed blev hovedstad.

I Christian 3.s tid var der langt over hundrede adelsbure i København. Nogle adelsmænd opholdt sig mere eller mindre fast i hovedstaden, fordi de direkte deltog i rigets styre, andre blot fordi det var i København »det foregik«. Den var jo i det 15. århundrede blevet Danmarks største by og desuden kulturcentrum med sit universitet.

I øvrigt måtte det for kongemagten være det mest betryggende at have de ofte genstridige adelsmænd inde i byen fremfor på deres befæstede gårde, og adelens tilstedeværelse medvirkede også til at kaste glans over »kongens by«.

De oftest prunkløse adelige byboliger var forløbere for byslottene, palæerne. Efter enevældens indførelse opførtes der mange adelspalæer i København, hvoraf en del fra 1700-tallet stadig eksisterer, især i Frederiksstaden omkring Amalienborg. Her ligger bl. a. Lindencrones Palæ (nu engelsk ambassade), Bernstorffs Palæ (nu Baltica), Dehns Palæ (nu Hornung & Møller), Moltkes Palæ (nu Håndværkerforeningen), Thotts Palæ (nu fransk ambassade) og Charlottenborg (Kunstakademiet). I øvrigt består Amalienborg af 4 oprindelige adelspalæer – Moltkes, Schacks, Levetzaus og Brockdorffs palæer.

Et eksempel på et palæ i provinsen er Lichtenbergs Palæ i Horsens.

Indenfor murene

Middelalderens borgliv forbindes gerne med romantik, med ædle riddere, troubadourer og dydsirede skønjomfruer. Der har naturligvis været romantiske indslag nu og da, men dagliglivet i en borg må have været en barsk tilværelse. De første borge var tårnagtige stenhuse med snævre trapper og stiger mellem de enkelte stokværk.

Efterhånden som man i Valdemartiden udskilte herskabsbeboelsen i en selvstændig bygning, et pallatium, blev det noget mere praktisk, men bortset fra »salen«, der har været en uundværlig del af enhver stormandsbolig siden vikingetiden, var der kun få rum, og de var mørke og trange.

Murene var metertykke, og af forsvarsmæssige hensyn var der kun få og smalle lysåbninger. Tilmed var de fleste åbninger størstedelen af året lukket ved lemme og luger, og de enkelte vinduer med deres ruder af skind, horn eller pergament, kunne ikke give ret meget lys. Koldt har der også været i det meste af borgen, for kaminer indbyggede man kun i enkelte hovedopholdsrum.

Toiletforholdene klarede med en åben kloak midt i bygningen, og drikkevandsforsyningen ved hjælp af en brønd i kælderen.

Indvendige udsmykninger har der antagelig ikke været mange af i borge fra den ældre middelalder, selvom man allerede dengang i høj grad havde sans for personlig pynt. F. eks. var guldsmede- og sølvsmedekunsten veludviklet. Først fra gotisk tid begynder der at tegne sig et klarere billede af beboelsen. I øvrigt fortæller folkeviserne en del - f. eks. om den romantiske højenloftsgang, svalegangen øverst oppe.

Op imod 1400-tallet skete der en klar modernisering af borgene. Rumfordelingen blev mere praktisk og værelserne større og ofte gennemgående fra ydervæg til ydervæg, så der kunne komme lys ind fra to sider. Store fremskridt var

det også, da man fik kakkellovne (bilæggerovne) i stedet for de første primitive kaminer, og fik den upraktiske toiletskakt midt i bygningen erstattet med »hemmeligheder« i ydermurene, d.v.s. toiletskakte med afløb direkte ud i voldgraven. Uhumsk har det dog alligevel været, hvis ikke graven stod i forbindelse med en å eller fjord, så vandet til stadighed var i jævn cirkulation, for den idé at renholde voldgraven, faldt ikke det middelalderlige menneske ind.

Møbleringen var yderst sparsom med kun de nødvendigeste borde, vægbænke, sengesteder samt enkelte kister og indbyggede skabe. Som vægpynt brugte man at ophænge tæpper eller at bemale væggene direkte.

Gafler kendte man ikke. Man spiste til daglig med skeer af horn eller træ, og kødet skar man med en langkniv eller dolk.

At vindeltrapper normalt er højresnoede er et levn fra borgtiden. Herved kunne en forsvarer fægte med højre hånd samtidig med, at modstanderen nedefra generedes af midterstolpen - medmindre han var kejthåndet.

Både mænd og kvinder gik i middelalderen klædt i kjoler eller kjortler, som det hedder for mændenes vedkommende. Fra ca. 1250 til hen i 1300-tallet bar manden knælang kjortel med kappe over. Derefter blev kjortlerne længere, men i 1400-tallet skiftede mandsdragten til »lårkort«, ja mere end det. Den blev en slags bluse (folderig og med vide ærmer), der gik ned over lænderne, og resten af kroppen var dækket af lange hoser.

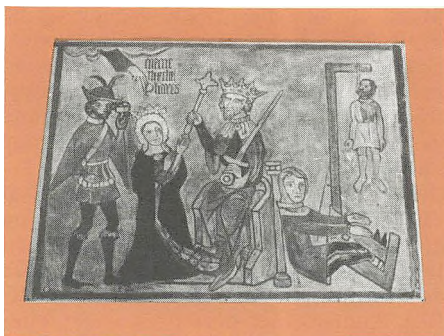
I senmiddelalderen herskede der et udstrakt kammeratskab mellem adelsmanden og hans svende. De var våbenbrødre for i tilfælde af krig skulle adelsmanden – til gengæld for sine privilegier – stille med et kontingent beredne folk.

Folkene holdt til i gårdens borgestue, og her og i vinterstuen omgikkes herren og hans svende på ofte særdeles demokratisk vis. Det var i øvrigt et udpræget kønsrolle-opdelt samfund. Mænd og kvinder levede stort set adskilt under samme tag, og det væsentligste samkvem mellem kønnene har nok foregået i ægtesengen.

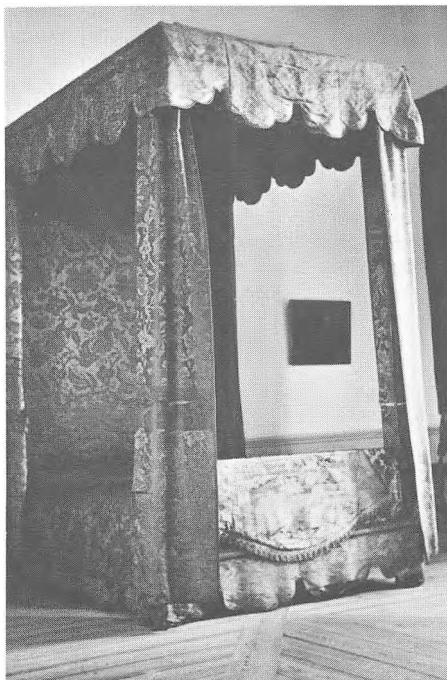
Husfruen, hendes døtre og tjenestepiger havde deres egen fruerstue, hvor de vævede, spandt og baldyrede. Ind imellem kunne de spille brætspil, skak eller dam, som mændene gjorde det.

Det gamle riddervæsen forsvandt med renæssancen. Da rytteriet efter artilleriets sejrsgang ikke mere spillede nogen afgørende rolle, gik kongen over til lejesoldater, og adelsmanden havde kun brug for et lille antal svende som personlig livvagt til værn mod omstrejfende røvere og eventuelle fjender blandt nabo-herremændene.

Ridderskabets opløsning skabte en social omvæltning i dagliglivet på herregårdene. Hvor der tidligere kun var skillelinjer mellem kønnene, blev der nu sociale skillelinjer. Herskabet holdt til for sig og de tjenende ånder for sig. Svende og huskarle havde deres plads i portstuen og i staldene. Og ret mange bevæbnede svende behøvedes der normalt ikke for at forsvare en herreborg. Det var i reglen nok at hejse vinde-

Dette kalkmaleri i den lollandske Tirsted kirke er fra ca. 1400 og forestiller Ester, som beder Ahasverus om nåde for jøderne. Personerne viser i virkeligheden 5 forskellige fra middelalderens brogede persongalleri: En junker, en adelsdame, en konge, en stakkels synder i gabestok og en forbyder i galgen.

I middelalderen var sengestederne placeret i hjørner og som alkover, men i baroktiden blev sengen fritstående med kun hovedgærdet opad en væg. Himmelsengen er tydeligt i familie med alkoven. Dette pragtstykke af en seng står på Kronborg.

broen op og sende nogle svende op på skytte loftet for at overvåge situationen. Heller ikke i renæssancetiden var en borg fuldt møbleret. Man havde praktiske vægbænke med hynder, men ellers var der kun få, tunge og uhåndterlige møbler.

Gafler fik man først i slutningen af 1500-tallet, hvor man i stor udstrækning gik fra træfade, lertøj og drikkehorn til tallerkner, krus og kander af tin, og når det skulle være særligt fint, af sølv. Den daglige kost bestod af roget eller saltet kød og fisk, og drikkevarerne var hjemmebrygget øl og brændevin samt importeret tysk øl og sydlandske vine. Herremandens klædedragt var nu igen en kjortel med slængkappe.

Vinduer af glas var blevet almindeligt, og da bilæggerovnene i 1600-tallet udskiftedes med jernovne og effektive kaminer, blev der lunt og rart i det meste af hovedbygningen, så herskabsbeboelsen spredtes over stadig flere rum, samtidig med at der udviklede sig praktiske korridorsystemer.

De gamle »hemmeligheder« gik af mode, og i stedet fik man skabslignende aflukker.

Man dekorerede væggene med malerier og beklædte væggene halvvejs op med træpaneler. Særlige saloner kunne beklædes med gyldenlæderstapeter, tilvirket af svineskind, eller malede gyldenlædersimitationer.

Det fornemste rum var vinterstuen, hvor der i kister og skabe opbevaredes sølvtøj og lignende. Herremandens kontor var »brevstuen«, og her havde han sine dokumenter og penge.

Riddersalen, der til daglig stod ubenyttet hen, pyntedes op med draperier, når der skulle holdes fest, og det skete ofte. Man inviterede naboherremænd på gæstebud og diskede op med indenlandske og udenlandske specialiteter.

De største fester var bryllupsfesterne. Da rigsråd Oluf Krognos i 1503 holdt bryllup for sin datter Magdalene, blev der slagtet 10 okser, 40 lam og 40 får, og dertil kom bl. a. røgede kokroppe, 1 tønde laks, 2 tønder sild, 5 tønder torsk og 2.000 småfisk på spid. Der blev ser-

Til højre: Fra gammel tid har der i nær tilknytning til herregården været en »herskabskirke«. I nogle herregårde er der ligefrem indrettet et kirkerum i selve hovedbygningen, og særligt nærliggende har det været, når gården var et tidligere kloster, som f. eks. på Børglum. Her ses herskabsstolen, der er placeret højt hævet over alt godtfolk.

veret knap 17.000 liter tysk øl, 1.500 liter mjød og ca. 1.400 liter vin. Hvor mange der var om at konsumere alt dette, vides ikke, men festen varede i 5 dage, og ifølge de gamle regnskaber gik der 180 tønder havre til gæsternes heste.

Herremændenes døtre blev opdraget i hjemmet eller hos slægtninge på andre herregårde. En højere uddannelse gennem et udenlandsophold, som var almindeligt for de unge adelsønner, ofrede man ikke på en pige. Men mange adelsfrøkener tilegnede sig dog god lærdom og drev bl. a. slægtsstudier, der resulterede i flotte anetavler og måske tilmed tykke slægtsbøger.

Mange husfruer var særdeles dygtige og myndige, men det var også nødvendigt, for husherren kunne drage i krig eller rejse bort i anden anledning, og så var det husfruen, det hele hvilede på.

Fornemme monumenter over kvindelig virke er en række herregårde, som er bygget af enker efter adelsmænd. Det gælder f. eks. Vallø, Voergård, Rosenvold, Berritsgård og Sæbygård.

I barokkens tidsalder blev der for alvor stil over herregårdslivet. Bygningerne blev mere moderne og bekvemme. Hovedtrappen lagdes ind i huset, og der anlagdes gennemgående gange langs rækker af værelser i de forskellige fløje og etager.

Man spiste nu af fajance og porcelæn og drak af glas. Menuerne var blevet mere raffinerede og ligeså opvarningen med tjenere i liberi passende til lejligheden.

Møblerne var stadig tunge og bastante med svulstige krummelurer, og sindrige ornamenteringer prægede interiørerne. Der udfoldede sig en overdådig pragt, og livsformen blev i det hele taget opstillet i forhold til tidligere tiders jordnære adelsliv.

Nu var herremændene blevet opstadsede, pudrede kavalerer, som man ser dem på malerier fra den tid. Herren med vældig paryk og iført en slags bukse dragt med pludderbukser, og damen i en ofte helt grotesk kjole.

I rokokotiden med dens endnu mere forfinede salonliv, skabtes lette og praktiske møbler – skrivechatoller, raffinerede kommoder, skuffedarier o.s.v. En yderligere udvikling i retning af lyse og lette møbler skete i klassicismetiden, men stuerne blev efterhånden overmøb-

lerede og dermed upraktiske på en anden måde.

De fleste herregårdshjem præges i dag af 1700- og 1800-tallets møbelarkitektur, men nu i mere enkel opstilling.

Der findes megen litteratur om borge og herregårde og livet i dem, og ovennævnte rids giver kun et meget summarisk og sporadisk billede af forholdene gennem tiderne, men indeholder dog en del oplysninger, der kan være til nogen hjælp for at forstå og vurdere herregårdene, når man besøger dem.

Jagt hørte til adelens mest yndede tidsfordriv. Man dyrkede også falkejagt, som denne tegning viser (Mannessischen Liederhandsschrift).

Adel før og nu

De store adelsgodser begyndte at opstå omkring 1200. På den tid ejedes cirka halvdelen af Danmarks jord af selvejerbønder.

At mangen selvejerbonde snart gik over til at være fæstebonde, skyldes de urolige tider efter Valdemar Sejrs død, 1241. Syntes det for usikkert at sidde alene med sin ejendom, søgte bonden beskyttelse hos en herremand. Ved at overdrage denne privilegerede herre sin ejendom opnåede bonden i øvrigt at få del i dennes skattefrihed (men kom dog til at betale landgilde).

Omkring 1350 ejedes kun ca. en fjerdedel af landets jord af selvejerbønder, og langsomt forvandlede bondestanden som sådan til hoveribønder.

På mange måder blev det andre tider med reformationen. Det var ikke blot en ren kirkelig affære med overgang fra et system til et andet. Vældige økonomiske magtinteresser stod på spil, og i reformationens kølvand fulgte store omvæltninger i landets godsstruktur og jordpolitik.

Gennem århundreder havde bisperne og klostrene kappedes med kongen og herremændene om at få skrabt jordegods sammen, og kirkens magt var i den ældre middelalder næsten større end kongemagtens. Man regner med, at ca. 40 procent af landets bøndergårde var kirkeligt eje i tiden op til reformationen, og rigets af alle katolske jordrotter blev Roskildebispen, der til sidst besad en fjerdedel af Sjællands jord med næsten 3.000 bøndergårde og 25 herregårde. Ved reformationen blev alt bispegods i landet inddraget under kronen, som nu pludselig ejede ca. halvdelen af landets jordegods.

Meget blev givet i len til fremtrædende adelsmænd, men meget gik direkte i adeligt eje. Ved mageskifter med kronen kom mangen herremand i besiddelse af tidligere kirkegods, som, hvis det ikke grænsede op til hans jorde,

kunne bruges som handels- og bytteobjekter i bestræbelserne på at få samlede godsjorde i stedet for »strøgods«. Kongen (især Frederik 2.) holdt meget af at demonstrere kongelig nåde ved storslåede gunstbevisninger. Der skænkedes mange godser bort, især til indvandrede, unge adelsmænd. At disse nød godt af den fyrstelige gavmildhed bundede i, at kongen gerne så, at de blev i landet og giftede sig med danske adelsdamer. Mange af disse tyske adelsmænd fik betydelige jorde og tilknyttedes hof-fet som junkere, marskaller, staldmestre og lignende. Nogle fik meget betroede poster, f. eks. som diplomatiske sendebude, og enkelte nåede helt op i rigsrådernes rækker. Disse nye adesslægter faldt godt til i den danske adelstand og regnedes til denne ved enevældens indførelse.

Ved enevælden mistede den gamle adel sin magt, men den ejede ubestridt det meste af Danmarks jord, selvom den efterhånden måtte dele sin jordbesiddelseposition med indvandrede adelsmænd, der i stort tal kom til landet efter 1650. Omkring 1688, halvandet hundrede år efter reformationen, var rollen som jordbesidder byttet om mellem konge og adel. Nu ejedes halvdelen af landets jordegods af adelen og kun en fjerdedel af kronen.

De gamle tiders adelsmænd udnyttede bønderne på det groveste, men næppe på en så kynisk måde som de nyere tiders godsejere.

Grundlaget for herregårdene var jorde og folk til at arbejde på dem, og der skulle mange bøndergårde og utallige bønders slid til for at opretholde adelsmandens storslåede levevis.

De ældre tiders herremænd var sig næppe dette udnyttelsesforhold helt bevidst, og bønderne måske heller ikke, for herremanden gav dem til gengæld en vis tryghed.

Nok var der bondeplagere blandt middelalderens og renæssancetidens herremænd, men generelt blev der adskillig flere bondeplagere efter enevældens indførelse, for de tyske godsherrer var vant til endnu hårdere metoder hjemmefra.

Det var i øvrigt ikke altid, at adelsmænd var de værste bondeplagere. Tidligere fogeder og lignende, som havde svunget sig op til at blive herremænd, var frygtede i den grad, at en almindelig talemåde opstod: »Ej skarpere sværd du finde kan end bonden, der bliver herremænd«.

I den ældre enevældes hårde tid for bønderne var det sjældent at finde ledende adelsmænd blandt bondeplagerne. Tværtimod var det fra førende adelskredse, at initiativet endelig kom til afskaffelsen af stavnsbåndet. Folk som A. V. Moltke (Bregentved), A. P. Bernstorff og ikke mindst C. D. Reventlow stod i spidsen for ophævelsen af dette bondens åg, og de var blandt de første til at indføre bondevenlige reformer på deres egne godser.

Det var først efter enevældens indførelse, at det blev tilladt borgerlige at erhverve godser. Siden da er adelsmændenes antal blandt godsejere – trods enevældens fornyelse af adelstanden – dalet støt.

Men godserne skabtes oprindelig af adelsmænd, og godsernes store tid var »adelstiden«.

Men hvad er egentlig adel, hvordan er en sådan privilegeret klasse opstået?

Man må vel erkende, at ligeså længe, der har eksisteret mennesker, har der eksisteret overklasse. Ethvert samfund, stort eller lille, har til alle tider haft behov for ledere, og de, som har været stærkere eller klogere end andre, har naturligt fået magten – hvad enten de så har tilranet sig den eller blev valgt til at besidde den. Eller reelt arvet den, som det skete efter Valdemar den Store. Og de mænd, som lederen – høvdingen, kongen – havde størst sympati for eller direkte behov for som rådgiver, krigsmand eller økonomisk støtte, adskilte sig fra »mængden«.

Men indenfor de udvalgte kredse kunne heller ikke alle være lige. Nogle var dygtigere, bravere eller heldigere end andre, og de dannede en slags overklasse i overklassen. Og når den vundne anseelse gik i arv, så var der faktisk grundlagt en højadelsslægt.

I det 12. århundrede optræder herremænd, hirdfolk af høvdingeslægter og storbønder, men en art officielt skel herremændene indbyrdes manifesterede sig først noget klarere ved indførelsen af riddersstanden.

Riddervæsenet, der opstod i Europa omkring 1150, kom først til Danmark i midten eller slutningen af 1200-tallet, altså i Valdemartiden. Kongen slog nogle af sine nærmeste stormænd til riddere (»herrer«). De øvrige og de fleste herremænd kaldtes væbnere eller svende (»riddersmændsmænd«).

Ridderne dannede sådan set en højere adel uden dermed at være sagt, at enhver højadelig opnåede ridderslaget.

Det var i reglen godsmængden, der til syvende og sidst afgjorde, om man hørte til højadelen, til kongens nærmeste kreds. Mænd af lavadel kunne kun opnå ridderslaget gennem lang og tro tjeneste eller særlig tapper krigsindsats.

Ridderne hørte sammen med bisper og enkelte andre til »Rigets bedste Mænd«, men havde dog privilegier fælles med ikke-ridderlige adelsmænd og visse gejstlige under bispestand.

Betegnelsen ridder var – eller blev i hvert fald – noget rent symbolsk, en form for udmærkelse. Endnu i 1500-tallet blev enkelte slået til riddere, og optagelsen i ridderskabet var uhyre eftertragtet på grund af snobbeværdien. Som ridder tituleredes man nemlig som Hr. ligesom kirkens stormænd, og kongen skrev I til en ridder, mens han til en menig adelsmand skrev du.

Mere reelt end ridderværdigheden og et slags ridderskab i sig selv måtte det trods alt være at høre til kongens mest betroede højadelsmænd, som drost, råd, hærfører og lignende.

I slutningen af 1200-tallet nævnes rådgivere som »kongens råd« og under Valdemar Atterdag opstod udtrykket »rigens råd«.

Disse »rigets bedste mænd« forsamledes i danehoffet, som i 1300 blev til rigsrådet, en institution, der eksisterede helt op til enevælden, og som kom til at bestå af rigsembedsmænd, de vigtigste lensmænd samt bisper.

Et indtryk af fordelingen mellem høj- og lavadel giver mødelisten for danehoffet i 1377, hvor der deltog 40 riddere og 85 væbnere.

Adel i egentlig forstand – med papir på det – opstod i 1398, da Erik af Pommern udstedte det første adelsbrev, men ud-nævnelserne blev ikke ved med at ske efter kongens skøn alene.

Rigsråderne, der vandt større og større magt, ville ikke, at hvem som helst kunne ophøjes i adelstanden og dermed tilstedes de udstrakte privilegier, der bl. a. omfattede skattefrihed og eneretten til at blive høvedsmænd i de kongelige len. Ved Christian 2.s håndfæstning i 1513 bestemtes det, at kongen ikke kun-

ne udstede adelsbreve uden samtykke fra rigsrådet – medmindre det drejede sig om folk, som på slagmarken havde gjort sig særligt bemærket.

Kun få adesslægter førte i ældre tid et fast efternavn. Det gjorde bl. a. Brok, Grubbe, Brahe og Hvas, men faste efternavne over en bred bank fik adelsmændene først i 1526. Før den tid fik de som borgere i almindelighed kaldenavn efter faderens fornavn. Ridder Niels Jonsens søn Anders kaldtes Anders Nielsen, hans søn igen blev til Andersen, hans søn igen til f. eks. Jensen.

I Nationalmuseets omfattende samlinger, der belyser tiden gennem middelalder til enevoldstid, finder man denne drabelige rytter. Selv hesten bærer pladerustning.

Riddere såvel som væbnere førte et våbenmærke, og da det bestemtes, at enhver »riddermand« skulle antage fast navn, var det almindeligt at tage navn efter sit våben, der f. eks. kunne være en gris, nogle roser eller en stjerne (Griis, Rosenkrantz, Gyldenstjerne).

I 1500- og 1600-tallet spillede aneforskningen (anepróven) en stor rolle. 16 aner på både fædrenes og mødrenes side, altså forfædre af sidste 4 slægtsled, fremholdtes som tegn på adel.

Der bestod omkring 1536 cirka 250 danske adelsslægter, og deres magt voksede i og med bispevældets fald.

Nogle retsmæssige forskelle var der stadig ikke indenfor adelstanden. Forskellene lå mere i tiltaleform og på det materielle plan.

Nogle adelsfolk var meget rige med indtil flere storgodser, mens andre sad og hakkede i det med ret små jordbesiddelser. Altså henholdsvis en højere og en

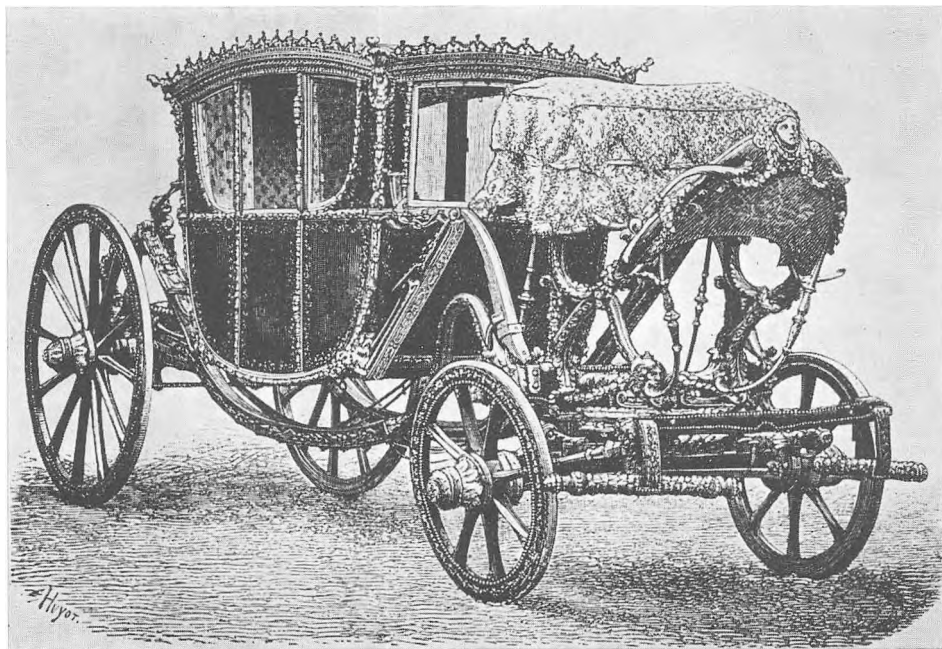
lavere adel, men når godsmængden lå sådan cirka midt imellem, kunne grænserne mellem højadel og lavadel være flydende.

Jo rigere man var, des større var chancen i reglen for at blive hørt, men virkelig klasseopdeling indenfor adelen blev der først med den nye brevadel i 1671, da der skabtes en udpræget højadel (grever og baroner) i modsætning til lavadel.

På det tidspunkt eksisterede der 154 danske adelsslægter, hvoraf ca. 30 var fremme som førende »rigsrådsadel«.

Mange af de danske uradelslægters afstamning kan føres helt tilbage til 13. århundrede, ja enkelte – omend med en vis usikkerhedsmargin – endnu længere tilbage.

Sådanne stamtavler gav selvfølelse, og det var derfor bittert for den gamle danske adel, ved enevældens indførelse, at blive skubbet til side til fordel for

Der blev kikket langt efter herremanden, når han i sin karosse rullede igennem landskabet. Den afbildede karosse har været forbillede for adskillige, for den er Ludvig 16.s personlige.

A. P. Bernstorff, en af de ledende bondevener indenfor adelsstanden. Ved Lyngbyvej i Gentofte står en støtte over ham rejst 1787 af taknemmelige bønder.

den nye hofadel, der fortrinsvis kom til at bestå af indvandret fremmedadel, især fra hertugdømmerne og Tyskland. I højadelen (greve- og friherrestanden) optoges i den allerførste enevoldstid mange repræsentanter for holstensk og mecklenburgsk uradel, f. eks. Rantzau, Ahlefeldt (re-immigreret), Brockdorff, Schack og Wedell, og kun få rent danske som Høg, Juul, Podebusk og efterkommerne af Gyldenløve, Danneskiold-Samsøe.

Modviljen overfor den favoriserede »tyskeradel«, hvori også optoges en del af borgerlig herkomst, var simpelthen så stor, at mangen af »danskeradel« undlod at søge optagelse. Deres ædle byrd kunne tale for sig selv, og i de imponerende anetavler kunne der vel findes en vis trost og tilfredsstillelse som modvægt til smerten over den mistede magt. Rigsrådet og dermed den gamle adelselites selvfølgelige adgang til medstyre var borte. Senere delvis også i lokaladministrationerne, hvor amtmandspos-

terne (afløsning af lensmandsstyret) i stor udstrækning besattes af »nykomlinge«.

I øvrigt var den gamle adel over en bred front svækket ved den vældige åreladning, standen oplevede i det sidste århundrede før enevælden.

I det 16. århundrede var 67 gamle adelslægter uddøde i mandslinjen, og fra 1611 til 1660 forsvandt ikke færre end 89 slægter. Blandt ældgamle slægter, der uddøde i Frederik 2.s og Christian 4.s regeringstider, var Skinkel, Bjørn, Glob, Limbek, Rønnow, Bølle, Krognos, Lunge, Hvide, Krumpen, Oxe, Skave, Løvenbalk, Krummedige, Viffert, Hardenberg, Brok, Stygge, Munk, Rosensparre, Rud, Basse, Laxmand og Ulfstand. Brykselægten uddøde 1653, og i den første enevoldstid uddøde også de navnkundige slægter Quitzow, Sparre, Gøye og Pax.

De første enevældskonger så med mistro på den gamle, før så mægtige adelsstand, som kongemagten var bange for skulle stikke hovedet op igen, men i 1700-tallet fandt dog en del af dansk uradel optagelse i den nye højadel – Skeel, Løvenskiold og Rosenkrantz. Men samtidig vandt en strøm af udenlandsk herkomst indpas, bl. a. von Holstein, Knuth, Schulin, Trampe, von Berckenstin, Moltke (re-immigreret), Raben, Bernstorff og Schimmelmann, så balancen – set fra majestætens synspunkt – fortsat var i orden.

I højadelen kom i begyndelsen af 1800-tallet endvidere von Plessen og Schaffalitzky de Muckadell (begge i Danmark fra 1680) samt de urgamle danske slægter Juel og Vind.

Mange af de naturaliserede adelsmænd blev så dansksindede som nogen, og adskillige af disse slægter fostrede betydelige statsmænd.

Blandt de ret få af gammel dansk adel, der havde vigtige statsefter i den første enevoldstid var Gøye-slægtens sidste mand, Marcus Gøye, Holger Vind (vicekansler 1679) og Chr. Sehested (udenrigsminister 1707). Senere deltog flere Rosenkrantz'ere i landets ledelse, og nævnes bør Poul Vendelbo Rosenørn

(kabinetts-oversekretær 1730), Fr. Daneskiold-Samsøe (gehejmestatsminister 1738), Otto Thott (kancelli-oversekretær 1763), J. E. Skeel (statsminister 1789), Fr. J. Kaas (kancellipræsident 1804) og i nyere tid C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs (konseilspræsident 1865).

Det var ellers skrumpet yderligere ind i den danske uradelbestand. Ud over det store mandefald i 1600-tallet forsvandt i 1700-tallet kendte uradelige slægter som Lykke, Daa, Banner, Friis-Borreby, Parsberg, Lindenow, Seefeld samt i sidste halvdel af århundredet Brahe, Krag, Marsvin, Ulfeldt, Sparre-Kaas, Lange og den sidste Friis-slægt.

I 1800-tallet uddøde endelig de to kendte slægter Pogwisch og Podebusk på sværd-siden og i 1903 udsluktes slægten Urne. Af adelsslægter, der har været kendt i Danmark før 1500, eksisterer stadig Arenfeldt, Barnekow, Bille, Brockenhuus, Holck, Juel, Juul, Krabbe (af Damgård), Mur-Kaas, Reventlow, Rosenkrantz, Sehested, Skeel og Vind, de i 17. århundrede re-immigrerede Ahlefeldt og Moltke (begge af holstensk afstamning) samt de i udlandet boende: Beck (Sverige), Bildt (Sverige), Grubbe (Tyskland), Gyldenstjerne (Sverige), Huitfeldt (Norge), Høg (Tyskland), Krabbe af Østergård (England), Ramel (Sverige), Thott (Sverige), Trolle (Sverige) og Valkendorff (Sverige).

Af de ca. 1200 kendte adelsslægter, der i tidens løb er opstået i Danmark, eksisterer endnu godt 130, hvoraf nogle er opdelt i to eller flere linjer (se afsnittet kendte adelsslægter i dansk herregårds-historie, side 199).

Hovedparten er lavadel og »titellos« så-dan at forstå, at ingen er betitlet som greve eller baron, og denne adelsgruppe træder almindeligvis ikke så markant frem i folks bevidsthed, som den, der tilhører greve- eller herrestanden. At være greve eller baron, ved enhver, er noget adeligt.

De fleste mennesker forbinder ordet adel med slotte og store landbrug. Adelen voksede, som nævnt, i tidligere tider frem af storbønder, og en del af vore herregårde besiddes også i dag af ade-

lige, men mens antallet af herregårde løber op i nogle hundreder, løber antallet af adelige personer op i tusinder, og de fleste adelige arbejder ligesom de fleste andre mennesker som »lønslaver« ude i erhvervene.

Der har været røster fremme om, at adel burde afskaffes, men den er – bortset fra et par titulære former – i praksis afskaffet, for siden grundloven af 1849 har der ikke været særlige privilegier forbundet med en adelstitel. I øvrigt er de, som kan smykke sig med en greve- eller barontitel få og de bliver færre, som årene går. Titlen kan man næsten betragte som blot en del af navnet.

Adelsgårdenes tid i gammel betydning var reelt slut med lensafløsningen i 1920'erne. Med hård hånd for man frem mod godsbesidderne, der skulle erlægge enorme afgifter. Mange kunne ikke klare det, de måtte opgive deres gårde, som forfædrene havde grundlagt for generationer tilbage.

Staten overtog mange godser, og en del blev overtaget af rige forretningsmænd eller proprietærer.

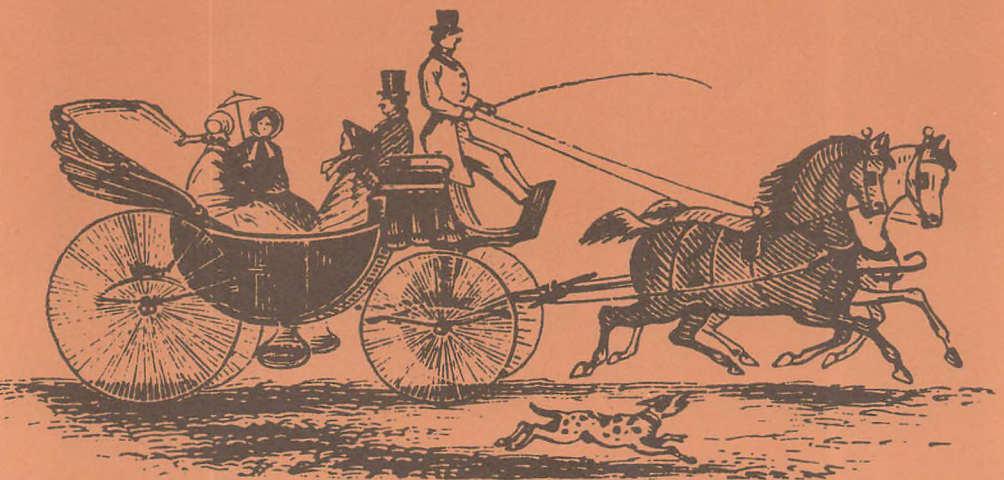
I dag er cirka en trediedel af vore godt 300 fredede herregårde jordløse, og de har fundet anvendelse som statshospita-ler, plejehjem, ungdomshjem, landbrugs-skoler, kaserner, landbrugsskoler, hoteller, museer og lignende. Enkelte er tilmed endt som »sommerhus« eller lyst-gård for en velhavende bybo.

De store udstykninger er forlængst op-hørt, og ironisk nok synes de tidligere så forkætrede storbrug at være kommet til ny ære og værdighed med deres rationelle driftsmuligheder. De store godser er blevet rene »landbrugsfabrikker«, der giver udkomme og velordnede arbejdsforhold for mange mennesker.

Ved at så mange gamle adelsgårde fik dødsstødet i tyverne, spredtes mange herregårdshjem ved auktioner, og vore museer blev berigede med virkelige sjældenheder. Men lad os være glade for, at en stor del af adelen formåede at beholde deres gårde og hjem intakte, så kulturmiljøer skabt gennem generationer er forblevet urørt dér, hvor de egentlig hører hjemme.

Tilgængelige
HERREGÅRDE
OG SLOTTE

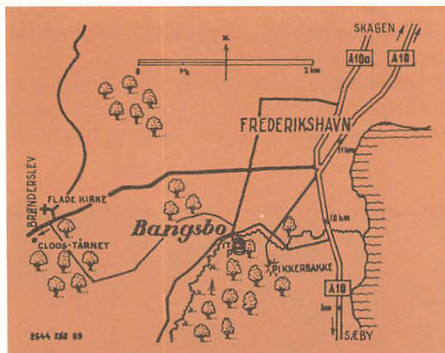

Tilgængelige herregårde og slotte.

BANGSBO

Frederikshavn kommune, Hjørring amt.

Hovedbygning fra ca. 1750, ombygget ca. 1895.
Middelalderlige kældre.
Kulturhistorisk lokalmuseum.

Åbent: 1/3-30/11 dagl. kl. 10-12 og 14-18.
Parken tilgængelig hele året.
Restaurant i Møllehuset.

Bangsbo ligger ved foden af den vældige jyske ås, der udløber ved Frederikshavn.

Kommer man sydfra, bør man – i stedet for at vælge kystvejen – køre op over åsen, det vil sige over Understed-Vrangbæk. Fra det majestætiske bakkedrag ruller man lige ned i dalstrøget, hvor Bangsbo gemmer sig. Den bratte overgang fra højder med udsyn til det idylliske dalstrøg får Bangsbo til at virke om muligt endnu mere charmerende.

Bangsbo nævnes første gang i 1364, altså på Valdemar Atterdags tid. Den ejedes af en Jens Werkmester, om hvem man ellers ikke ved noget. Han var antagelig lavadelig godsejer eller lensmand for Børglum Kloster, som måske ejede gården allerede på det tidspunkt. I hvert fald vides det med nogenlunde sikkerhed, at Bangsbo hørte til det mægtige klostres besiddelser omkring 1400.

Ved reformationen blev klostergodts landet over inddraget under kronen, som igen solgte det meste videre til private herremænd, og Bangsbo gik til Otte

Løvefontænen på gårdspladsen kaldes »Bindesbølls brønd«, fordi den antages at være tegnet af M. G. B. Bindesbøll. Ude ved indkørslen findes i øvrigt to sandstenstigre, skabt af Anne Marie Carl Nielsen.

Banner, gift med den berygtede Ingeborg Skeel til Voergård.

Da de to døde barnløse, kom Bangsbo over til lensmanden på Ålborghus, Otte Skeel, men snart forsvandt gården også ud af Skeel-slægtens eje. Otte Skeels søn, Christen, døde som ungkarl, og arven efter ham tilfaldt søsteren Karen, der var gift med Sten Bille. Bille-slæg-

ten sad her heller ikke længe. I 1704 blev Bangsbo overtaget af Otte Arenfeldt, hvis søn Lage arvede den i 1720. Han erhvervede i øvrigt få år senere en anden herregård, Sæbygård, som slægten stadig besidder.

I Christen Skeels tid nåede Bangsbo sit højeste. Den var på ca. 53 tønder hartkorn hovedgård og 347 tønder hartkorn

Bangsbo praler ikke med tårne og spir, men den har en idyl og en stemning, man skal lede langt og længe efter. Gården er omgivet af grave og grænser ud til en stor, smuk park.

bøndergods, fordelt på 85 gårde og boliger. Måske stammer den nuværende store ladebygning fra denne tid.

Med Lage Arenfeldt var Bangsbos dage som adelsgård forbi. Den solgtes til forpagteren Jens Møller, som menes at have bygget de to nuværende sidefløje.

Efter Møllers ejertid gik det ned ad bakke for Bangsbo. Den blev i 1744 anset til 36 tønder hartkorn hovedgård og 219 tønder hartkorn bøndergods, og gennem det næste århundrede solgte skiftende ejere fra.

Men henimod slutningen af næste århundrede kom Bangsbo igen til ære og værdighed – omend ikke som hovedgård. Den blev samlingssted for en række af tidens kendte kunstnere, alle af Johan Knudsens vennekreds.

Denne københavnske redaktør sad her som proprietær fra 1891 til 1909, og i disse år kom bl. a. Herman Bang, Gustav Wied, Sophus Schandorff, Gustav Esmann, Carl Ewald, Peter og Betty Nansen, arkitekten Bindesbøll og malerne Peter Mønsted og L. A. Ring på Bangsbo.

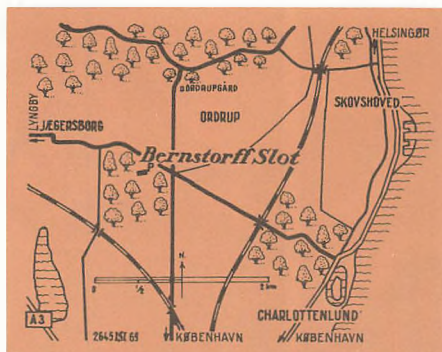
»Omgærdet er Bangsbo af vor tak, leve vil den med vore navne« skrev Bang. Efter Johan Knudsen skiftede Bangsbo igen hurtigt ejere, men i 1944 endte den i sikker havn hos kommunen, der siden har overladt den til det lokale kulturhistoriske museum.

Museets samlinger omfatter oldtidsminder, bondekultur og købstadsminder – fra fiskerleje til søfarts- og industriby. En særlig afdeling er helliget frihedskampen 1940–45. Udover museet i hovedhuset er der en afdeling i den gamle lade. Her huses bl. a. Ellingeåskibet, et middelalderligt handelsskib, der udgravedes i 1968. Desuden er Bangsbos middelalderlige kældre tilgængelige (lygte lånes hos kustoden).

Det bedst bevarede fra Bangsbos herskabstid er empirealen, den tidligere billardsalon, som står med møbler fra 1800-tallets begyndelse.

»Var der noget gammelt, som duede, blev det hæget og bevaret. Da reddedes billardsalonens skønne empiredøre med de håndgjorte metalsirater, et par af de dejligste i landet«, skrev Herman Bang.

BERNSTORFF SLOT

Gentofte kommune, Københavns amt.

Hovedbygning fra 1767.

Befalingsmandsskole under civilforsvaret.

Åbent: Sønd. kl. 11–12. Fri entré.

Parken tilgængelig hele året.

Bernstorff Slot er opført af en af Danmarks største politikere i enevoldstiden, J. H. E. Bernstorff. Ikke alene en stor statsmand, men også en af de mest fremtrædende i bondesagen.

Bernstorff var af mecklenburgsk uradelæt og ejede store godser ved Hannover. Han blev dansk udenrigsminister i 1751 og fik allerede året efter skænket en del af Jægersborg-distriktet med Fasangården.

Herude boede han gennem flere andre under ret beskedne forhold. For beskedne, syntes kongen, som tilbød Bernstorff at spæde mere jord til, hvis han ville bygge sig en mere stansmæssig bolig. Om det nu var for ikke at skuffe majestæten eller for sin egen bekvemmelighed så lod Bernstorff sig overtale, og den franske arkitekt N. H. Jardin blev sat på opgaven. I 1767 stod bygningen færdig, men Bernstorff skulle dog kun nyde sit dejlige landsted ganske få år. Bernstorff misbilligede i høj grad Struensees virke, men Struensee var stærkest. I 1770 blev Bernstorff styrtet, og han slog sig derefter ned på et af sine

Bernstorff Slots sydside. Bygningen er helt efter fransk forbillede.

tyske godser, hvor han døde allerede 1772. Hans 20 år yngre enke, den livlige grevinde Charitas, hvem rygterne havde gjort til den spanske ministers elskerinde, flyttede til Hamburg og senere til Weimar, hvor hun sluttede venskab med bl. a. Goethe.

J. H. E. Bernstorff efterlod sit sommer-slot til nevøen A. P. Bernstorff, der ligesom farbroderen blev foregangsmand inden for landbrugsreformerne. Han var kommet i statstjenesten i 1758 og blev udnævnt til udenrigsminister 1773.

Han giftede sig med Henriette von Stolberg, og da hun døde efter kort tids ægteskab, blev hendes søster, Augusta, hans viv. Ifølge Goethe den »med egne Øjne aldrig sete, men i Hjertet dybt bevidste Veninde«.

Parret førte stort hus på Bernstorff Slot. Det fortælles, at husstanden – familie og tjenende ånder – beløb sig til et halvt hundrede mennesker.

En særlig celeber gæst var den schweiziske filosof og digterpræst, J. K. Lavater, som ankom i 1792 for at undersøge og finde bevis for nogle mærkelige åndemanerier i det højeste aristokrati. Det blev påstået, at en kreds af førende adelsmænd stod på så fortrolig fod med det guddommelige, at Herren selv viste sig for dem som et orakel i et sælsomt lys formet som et kors omgivet af stjerner. Lavater var kommet hertil på Bernstorffs personlige opfordring. I brevet til Lavater havde Bernstorff bl. a. meddelt, at »noget usædvanligt finder Sted, og at man allerede i levende Live er ved

at nærme sig Himmelen«. Fænomenet, der kaldtes illuminisme, blev dog ikke bekræftet af Lavater.

A. P. Bernstorff efterlod sig fem sønner, men ingen af dem førte Bernstorff-navnet videre på det slot, der bar deres navn. Ganske vist ejede A. P. Bernstorffs søn, Magnus, godset, indtil han døde 1839, men hovedbygningen blev solgt fra allerede i 1812.

Endnu en statsmand kom til at bo herude nogle år, kancellipræsidenten Fr. J. Kaas, der efterfulgtes af en skotsk rigmand ved navn McEvoy, som imidlertid misrøgtede slottet, så det ved hans død i 1838 var i yderst miserabel stand. Det kom på auktion og var vel blevet nedrevet, hvis ikke prins Christian (Chr. 8) havde grebet ind. Han forstrakte ejeren, assessor Kalko, med 6.000 rigsdaler, så bygningen kunne gøres i stand, og i 1842 købte majestæten hele herligheden for 100.000 rigsdaler.

Foran slottet står en statue af A. P. Bernstorff – statsmand og bondeven.

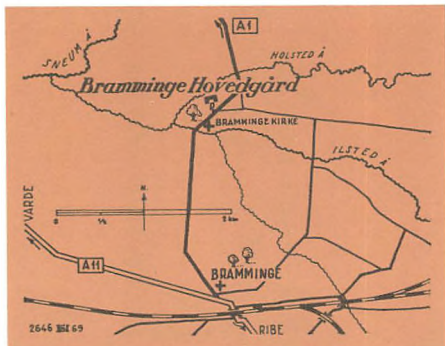

Udenrigsminister J. H. E. Bernstorff, slottets bygherre. Maleri af Peder Als (Pederstrup).

Både i Christian 8. og Christian 9.s tid brugtes slottet som kongelig ferieresidens, og i henhold til Christian 9.s testamente fik den yngste prins, Valdemar, slottet, som han beboede til sin død 1939. Siden da har det huset Civilforsvarets befalingsmandsskole, men der er planer om at skaffe denne institution en anden bygning, så Bernstorff Slot kan blive virkeligt folkeej.

Men heldigvis er slottet ikke helt lukket af for offentligheden. En time om ugen er der adgang til enkelte gemakker i stueetagen – værd at se, alene på grund af dørstykkekerne, der rummer interessante prospekter fra Frederik 5.s København.

BRAMMINGE HOVEDGÅRD

Bramminge sogn, Ribe amt.

*Hovedfløj fra 1786, sidelænger fra 1847.
Herregårdspension.*

*Åbent med omvæltning dagl. kl. 10-17.
Multig adgang til gl. herskabskirke ved hen-
vendelse til graver.*

Bramminge har én ting, som er værd at køre efter, hvis man er interesseret i oldtid: Et keltisk hoved.

Det blev antagelig engang fundet i et kirkegårdsdige, opstilledes derefter i herregårdshaven på en søjleportal fra en kirke, men står nu sikkert inden døre på den gamle hovedgård.

Kun 11 steder findes der sådanne granitskulpturer. De to befinder sig i Irland, de seks i Skotland og England – deraf ét på Guernsey, – og de to her i Jylland. Det er alt, bortset fra en liggende trehovedet gud, fundet i Jugoslavien.

En af vore hjemlige forskere mener, at hovederne stammer fra folkevandrings-tiden, altså fra før den tid, man ellers lavede stenrelieffer på vore breddegrader.

Det er en gåde, hvordan to af disse hoveder er havnet her i Jylland, oven i købet i samme egn – i Bramminge og Glejbjerg. Måske er de bragt hertil af vikinger.

Hvad hovederne betyder er endnu me-

re gådefuldt og vil måske aldrig blive afklaret. En forsker af hovederne, pastor K. Høgsbro Østergaard antyder, at de tre ansigter kan have betydningen: Fortid, nutid og fremtid.

Men der kan naturligvis være en helt anden forklaring. Det interessante er, at på begge hoveder har det ene ansigt i panden en trekant (diadem) med en »perle«. Paralleller til disse hoveder findes kun i Nationalmuseet i Dublin og museet i Split.

Hovedet i Bramminge er desværre lidt skamferet. I 1795 har nogen indhugget årstal i det og rettet på en af næserne. Uanset hvor spændende det keltiske hoved er, så er det et andet hoved, som har gjort Bramminge kendt. Og det er endda et hoved, der slet ikke findes på Bramminge, men som netop derfor spiller en stor rolle i spøgeriet på gården. Spøgelset er Kaj Lykke. Han levede i 1600-tallet og levede godt som landets rigeste godsejer og største Don Juan.

Under et ophold i København skrev han letsindigt til en elskerinde, at »dronningen (Sophie Amalie) gjorde sig gemen med sine lakajer«. Elskerinden blev senere gift med Lykkes ridefoged, som var meget ond imod de undergivne bønder og derfor blev fyret af Lykke. Som hævn sørgede fogeden for, at brevet kom til dronningens kundskab, og den åbenbart grove majestætsfornærmelse takseredes til dødsstraf. Lykke flygtede, og i stedet eksekveredes dommen på en dukke. Hans enorme godser konfiskeredes, og han vendte efter dronningens død hjem som en forarmet mand. En steddatter, husfruen på Bramminge, gav ham ophold, og her levede han indtil 1699, da han kom af dage undervejs fra et besøg hos herremanden på Endrupholm. Vognen væltede, og Lykke brækkede halsen.

Han blev gravsat i Bramminge kirke, hvor hans balsamerede lig stadig findes – men uden hoved. Det havnede engang i forrige århundrede på Medicinsk-Anatomisk Studiesamling i København, og Kaj Lykkes gespenst går stadig forgæves rundt på Bramminge og leder efter hovedet.

I øvrigt er der et spøgelse, som går omkring ved nattetide og kildrer kvindelige gæster under fødderne. Måske er det den gamle Don Juan i Kaj Lykke, der også er på spil her . . . .

Gårdens historie kan føres tilbage til 1572. Det år fik Christen Lange tilladelse til at oprette hovedgård. Han var »ufri«, det vil sige søn af en ikke-adelig kvinde, men blev dog alligevel ophøjet i adelsstanden, vel sagtens takket være sin indflydelsesrige far, ridderen Niels Lange.

Slægten sad på gården op til ca. 1650. Den blev da som fallitbo købt af stormanden Erik Krag, og efter hans død gik den til Johan Rantzau »den Lærde«. Det var hans kone, der var steddatter af Kaj Lykke.

Rantzau'erne fortsatte på gården, indtil 1732, da hofmanden C. G. Gabel købte den. Han døde her i 1748, og i Bramminge kirke er rejst et monument over ham.

Nu fulgte som ejer en kancellisekretær ved navn Worm, som mod erlæggelse af 1.000 rigsdaler blev adlet under navnet Wormskiold. Fra ham gik gården i 1760 over på borgerlige hænder. Den tilhørte fra 1777 til 1827 familien Øllgård, i hvis tid den nuværende hovedbygning blev opført.

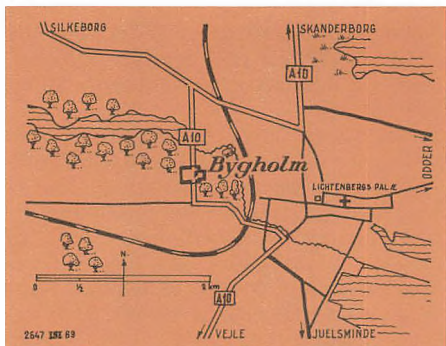
Under sidste krig tjente gården som tysk kaserne og efter krigen som flygtningelejr. I dag er her herregårdspension, men én time daglig er der almindelig adgang til hovedhuset, hvor der udover det omtalte keltiske hoved fremvises tegninger af Harald Moltke, samt en sal med malerier af Harald Heiring. Ejer er Paul Lund.

Til haven, der grænser ud mod Holsted Å, er der kun adgang for pensionsgæster. Haven er dog ikke noget særligt. Den gamle herskabskirke, der ligger omtrent ud for gården, bør man også besøge, da den rummer minder om forskellige ejere af Bramminge Hovedgård.

Bramminge ser en smule undselig ud, men det smukke indgangsparti hæver den op i klasse.

BYGHOLM

Horsens kommune, Skanderborg amt.

Hovedbygning fra 1775.

Hotel og restaurant.

Restauranten åben: Dagl. kl. 7-23.

Parken tilgængelig hele året.

Det oprindelige Bygholm lå et stykke fra den nuværende hovedbygning, og endnu kan man se rester af borgens fundamenter.

Den blev anlagt 1313 af Erik Menved som et af kongemagtens støttepunkter i denne urolige del af landet. I 1368 blev den angrebet af de rensborgske grever, men forsvarede med bravour af lensmanden Jens Brok.

Borgen fortsatte som lensslot op til 1615 og blev derefter nedrevet. Det var blevet for forfaldent til at kunne repareres. Blandt slottets lensmænd gennem tiderne kan nævnes Otte Gyldenstjerne, Holger Rosenkrantz, den vidtløftige guldsmager Erik Lange, samt Knud Brahe.

I 1661 overtog nogle af kronens kreditorer Bygholm-jordene, og solgte hurtigt videre til en lauenburger ved navn J. W. von Bülow. Fra ham kom gården i 1699 i Jørgen Rantzaus eje, men allerede i 1705 skiftedes ejer igen.

Fra den nye herre, T. von Levetzow, overgik gården til sønnen, den senere gehejmeråd H. F. von Levetzow, som ved overtagelsen kun var 18 år gammel. Hans enke solgte i 1766 til Lars Thygesen, der senere adledes under navnet de Thygeson. Han fortjente udmærkelser, for han var både en dygtig og human landmand. Under ham voksede godsområdet, og den nuværende hovedbygning blev til.

Hovedjærdselsåren går igennem avlsgården, og man har fra vejen frit udsyn til den nydelige barokhovedbygning.

Slægtens epoke sluttede i 1830'erne på sørgelig vis, da gården på grund af pengekrisen endte på tvangsauktion. Den overtoges af staten, fik senere et par private ejere og endte i 1918 hos Horsens kommune. I øvrigt en herregårdssamlende kommune, der tillige ejer Hanstedgård og Boller (begge alderdomshjem).

Bygholms hovedbygning er nu hotel med restaurant, forpagtet af Rita Thygesen.

Avlsbygningerne bruges til forskellige formål.

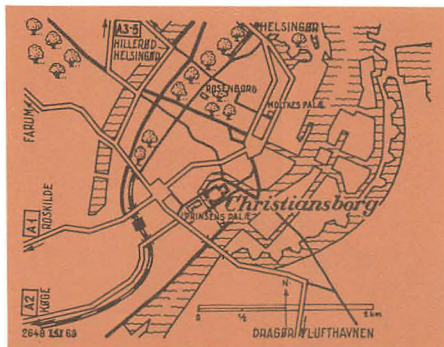
Hovedbygningens fornemme hal, havesalen og de tilstødende saloner genspejler fortidens glans. De gamle ovne står der endnu.

På havesiden fører en bred trappe ud til den imponerende park, som er et of-fentligt anlæg.

I søerne rigt fugleliv.

Holger Danske siges at være begravet i en høj af Bygholms markjorde, og det fortælles, at man engang fandt et kæmpesværd i denne høj, og da man fjernede sværdet, blev der en grumme bulder og larm på gården, men spøgerierne forsvandt så vidt vides ved indførelsen af det elektriske lys . . . .

CHRISTIANSBORG

Slottsholmen, København.

Hovedbygninger fra 1918, kirke fra 1826, ridebanebygninger fra 1738.

Kgl. repræsentationslokaler, folketing m. v.

Åbent: 1/4-31/10 kl. 10-16 undt. mand.; 1/11-31/3 sønd., torsd., fred. og lørd. kl. 10-16. Omvisning hver time.

Ruinerne under slottet: Dagl. kl. 10-16.

Hofteatret: Sønd. og onsd. kl. 14-16.

Slottskirken: Hverd. kl. 13-15.

Vindue over trappeløbet ved hallen på 1. sal.

Christiansborg er rejst på det sted, hvor Absalon anlagde sin borg i 1167.

Denne bispeborg blev indtaget og ødelagt ikke færre end tre gange. Første gang af lybækkerne, anden gang af fyrst Jaromar af Rygen og tredje gang af hanseaterne. At der var grundighed over den sidste ødelæggelse, forstår man, når man hører, at der sattes 47 stenhuggere på opgaven. Ved udgravninger 1906-07 fandt man i den gamle borgbrønd bygningsdele, som de ihærdige nedbrydere har styrtet ned.

Endnu en borg blev rejst, denne gang af Roskilde bispestol, som igen havde bemægtiget sig det strategisk vigtige sted. Men Erik af Pommern overtog snart borgen, der blev gjort så stærk, at den modstod et nyt hanseatisk angreb i 1428.

Den blev kongeborg, og skiftende regenter foretog forskellige tilbygninger, så slottet efterhånden blev en ejendom-

*Herover:
Rigsloftet set fra Ridebaneanlægget.*

*Til højre: På Amager Torv nær Christians-
borg, står statuen af Københavns grundlæg-
ger, Absalon.*

*Herunder: Københavns segl fra 1296 med stili-
seret gengivelse af Absalons borg.*

Ridebaneanlæggets afslutning med Marmorbroen, bygget 1733-45 af E. D. Häusser eller Eigtved.

melig kolos. Tilmed ubekvemt og upraktisk, kort sagt ikke en konge og en hovedstad værdigt.

Christian 5. gik med planer om at nedrive slottet og lod den kendte svenske arkitekt Nic. Tessin d. y. udarbejde planer til et nyt, men det hele tegnede til at blive en for bekostelig affære, og i stedet blev der under den næste kongelappet endnu en gang på slottet.

Allerede i 1731, kun få år efter den sidste store ombygning, blev det hele imidlertid revet ned og erstattet med et 4-fløjet pragtslot, det første Christiansborg, som stod færdigt 1738.

Bygherre var Christian 6. og ledende bygmestre Häusser og Eigtved.

Det var et flot slot, men desværre gik det til grunde under en ildebrand i 1794. Kun ridebaneanlægget, som man kan se den dag i dag, reddedes. Anlæggets krumme bygninger slutter med to paviljoner ved den prægtige marmorbro.

Efter branden kom en pengeindsamling i gang, og omkring 1800 tog man fat på bygningen af et nyt slot.

Bygherren var nu Frederik 6. og bygmester klassicisme-arkitekten C. F. Hansen.

I 1828 stod slottet delvis færdigt, og i 1838 afsluttedes byggerierne.

Men så skete en ny brandkatastrofe i 1884. Ridebaneanlægget overlevede endnu en gang og ligeledes slotskirken, som er eneste rest af dette andet Christiansborg.

En indsamling indbragte 1.500.000 kr., og den berømte dansk-østrigske arkitekt Theophilus Hansen blev udset som arkitekt, men sagen trak ud. I 1903 blev der udskrevet en konkurrence, og blandt de 28 indkomne projekter valgtes Thorvald Jørgensens. Byggeriet kom i gang 1907, og i 1916 stod rigsslottet endeligt færdigt.

Den trefløjede bygning fremtræder i barokpræget stil. Facaderne er skalmuret med granitkvadre, og sokkelpartiet består af marksten fra kommuner over hele landet. Granitansigterne over vinduerne i underetagen forestiller store, danske personligheder gennem tiderne.

Christian 7. var lidenskabeligt optaget af scenekunsten og yndede selv at optræde i sit hofteater. Portræt af Hofmaler Jens Juel.

Der er adgang til de kongelige repræsentationslokaler (indgang Dronningeporten), ruinerne under slottet, det gamle hofteater – nu teatermuseum – og endelig til slotskirken.

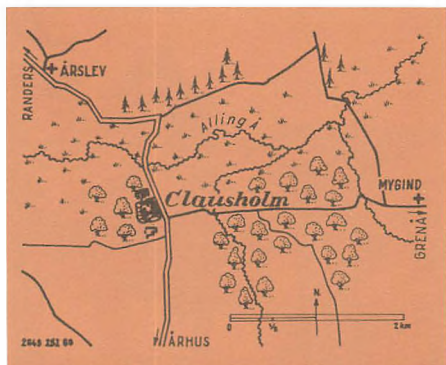
Turen gennem slottet begynder i Drabantsalen, hvis vældige hvælv bæres af seks atlanter udført af billedhuggeren Axel Hansen. Ad kongetrappen kommer man op til festlokalernes mange overdådigt udsmykkede rum, bl. a. Tronsalen, Danske Galleri (malerier) og den 40 meter lange Riddersal (med gamle gobeliner).

Rigsdagens lokaler ligger til venstre for Kongeporten, og fra Kongeporten er der i øvrigt adgang til borgruinerne under tårnet. Teatermuseet findes i Ridebaneanlæggets sydfløj. Det var efter et maskabal her, at Struensee og Caroline-Mathilde arresteredes i 1772.

Buegang i det gamle Ridebaneanlæg fra 1700-tallets begyndelse.

CLAUSHOLM

Voldum sogn, Randers amt.

Hovedbygning fra 1699, sydføj fra 1722.
Herregårdshjem.

Åbent med forevisning:
15/5-30/9 dagl. kl. 10-12 og 14-17;
Desuden weekends, helligdage og skolefridage
fra palmesøndag til 15/5 og 1/10-31/10.
Parken er tilgængelig hele året.
Cafeteria i avlsgårdsbygning.

Clausholms hovedbygning er i tung barokstil og virker en smule dyster på nogle. Men bag murene skjuler der sig en venlighed og stemningsfuldhed, som på kun få danske herregårde.

Den smukke, lyse haveasal og det interessante herregårdskapel er begge i særklasse. Ja, loftsstukkaturen i have-salen berømmes som noget af det fineste i Nordeuropa.

Der er sket mange dramatiske hændelser i Clausholms historie, der kan føres tilbage til middelalderen. Dengang lå her en borg ejet af den mægtige slægt Panter, som en tid lå i åben strid med Valdemar Atterdag. Men han var ikke nem at bide skeer med. I 1359 erobrede den kække konge borgen, og en kundgørelse herom er bevaret: »Clausholm Blef Belagt af Koning Valdemar, og efter Lang Beleigring Blef Det indtagen, og ønskelig Spolerit Med omliggende gods. Hvilket gierne Tager Saadan

Ende, Som Setter sig op Mod Øfrigheden Som er ordinerit af Gud«.

En ny herremandsbolig blev opført, og slægten Brok flyttede ind.

Den første Brok hed Jens efter sin fader, der i 1404 blev dræbt af ridderen Jens Løvenbalk. Den anden Jens døde allerede i 1408 og efterfulgtes af Lave Brok, under hvem gården brændte, og en ny trefløjet borg blev opført.

Under den tredje Brok på Clausholm, hr. Axel voksede godset og fik birkeret. I 1498 gik Clausholm til Mogens Gøye, gift med Axel Brahes datter, Mette Bydelsbak. Gøye, som var rigshofmester og ikke alene den mægtigste, men vel også den godsrigeste adelsmand i landet, byggede videre på Clausholm, der ved hans død stod som et betydeligt, firefløjet anlæg. At Gøye fortrinsvis må have holdt til her, er der næppe tvivl om, da han ligger begravet i den nærliggende Voldum kirke.

Efter Gøye fik Oluf Krognos part i gården. Han er navnlig kendt for eftertiden, fordi han blev gift med Frederik 3.'s ungdomselskede Anna Hardenberg.

Fra 1565 til 1686 var gårdens ejere i rækkefølge Peder Brahe, Otte Marsvin og Hans Friis. Så kom der igen en ejer af virkelig format, storkansleren Conrad Reventlow, som satte den kendte bygmester Ernst Brandenburg i gang med at opføre en ny hovedbygning. Den, der står endnu i dag.

Storkansleren døde i 1708 og oplevede således ikke den store skandale, som indtraf en sommeraften i 1712, da Frederik 4. bortførte Conrad Reventlows datter Anna Sophie, som han året før havde truffet under et hoffbal på Koldinghus. Kongen havde 6 år tidligere besøgt Clausholm, og måske har han allerede dengang bemærket sin udkårne, skønt hans ophold just ikke blev vellykket. En sommerdag, han sad og spiste, brasede loftet pludselig ned. Godsets folk havde samlet sig på loftet for gennem sprækker at se kongen spise, og det var mere end loftet kunne bære. Kongen blev så forskrækket, at han skyndsomt forlod Clausholm.

Frederik 4. ægtede Anna Sophie på

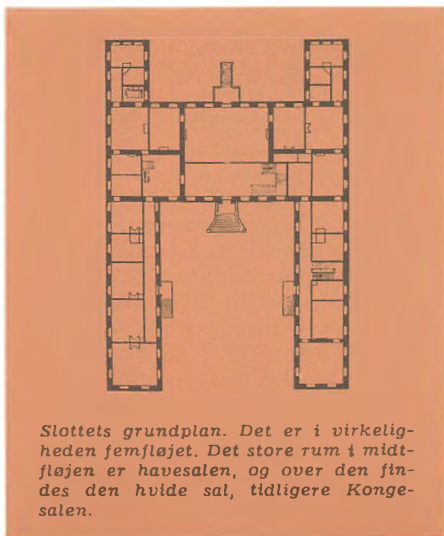

Over hoveddøren sidder en marmorbuste af slottets bygherre, Conrad Reventlow. På 1. sal i den højre fløj findes dronningens hofkapel. Når De kommer herop, så læg mærke til orglet. – Det er fra 1600-tallets slutning og måske bygget af Maës eller selveste Compenius. Kirken benyttes stadig til gudstjenester, dog kun en enkelt dag om måneden.

Skanderborghus kun 4 dage efter dronning Louises begravelse. Han var 50 og hun 28. Kort tid efter gjorde han hende til dronning og satte personligt dronningekronen på hendes hoved.

Clausholm, som kongen havde købt og foræret Anna Sophie i 1718, blev efter kongens død igen hendes hjem. Hun havde vundet stor indflydelse som dronning, men blev nu forvist til Clausholm. En hævnakt fra den nye konge, Christian 6., der som søn af Frederik 4.'s første dronning altid havde båret nag til moderens rivalinde.

Anna Sophie fik påbud om aldrig mere at forlade Clausholm, men hun fik dog tilkendt en pæn apanage, så hun kunne føre et stateligt hof. Omfanget af dette får man et indtryk af ved at læse inskriptionerne på stoldørene i kapellet, hvor medlemmerne af hofstaben sad

Slottets grundplan. Det er i virkeligheden femfløjet. Det store rum i midtfløjen er havesalen, og over den findes den hvide sal, tidligere Kongesalen.

De korte fløje ud mod haven er tilføjet i Frederik 4.'s ejertid. Samtidig med udvidelsen blev slottet udstyret med prægtige stuklofter af italieneren C. E. Brenno. Flere steder ses kongens og dronningens navnetræk.

ordnet efter rang. På en dør står der med snirklede bogstaver: »Vaskerpigerne, Cammerjomfruene og Cammerjomfruens Piger«. – Og på en anden dør: »Dronningens Malkepiger og samtlige Hofdamers Cammerpiger«. Jo, der var orden i tingene.

Efter Anna Sophies død kom Clausholm til en justitsråd von Maase og fra ham til gehejmeråd M. V. Huitfeldt.

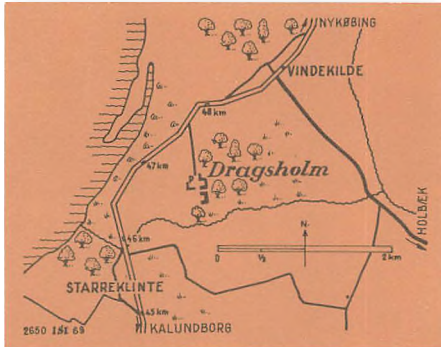
En tragisk begivenhed fandt sted i 1788. Gehejmerådens datter, den nygifte Berthe Huitfeldt, styrtede med sin hest og døde på stedet, kun 20 år gammel. Folkesladderen sagde, at hendes mand, Eberhard Molte, kun havde taget hende for pengenes skyld, og det ville han ikke have siddende på sig, så han lagde hele medgiften i hendes kiste, hvilket vist skal forstås sådan, at hendes kostbare sarkofag gik lige op med medgiften.

Sarkofagen står i Voldum kirke ved siden af forældrenes.

I 1800 overtog H. H. E. von Schilden godset og testamenterede senere hele herligheden til sine niecer. I 1859 arvede kammerherreinde Sophie Berner Schilden gården, og da hendes far, baron Holsten til Holstenshuus døde, arvede hun også hans baroni, og hendes mand fik barontitel. Siden da har slægten besiddet Clausholm. Nuværende ejer er civilingeniør Henrik Berner, yngste søn af lensbaron Hans Berner Schilden Holsten til Langesø.

Udover en række fornemme interiører i stue- og første sals etagerne, samt hofkapellet er der adgang til kældrene, hvor der ses et lakajværelse, en samling på 17 ovne, samt forskellige bygningsrester fra det oprindelige Clausholm.

DRAGSHOLM

Fårevejle sogn, Holbæk amt.

Hovedbygning fra 1679, men middelalderlige dele i sydføj.
Herregårdsinteriører.

Abent: Pinse-31/8 dagl. kl. 10-17.
Parken samme tid.
Cafeteria i kælder.

Ingen ved, hvornår man begyndte at opføre Dragsholm, men at dømme efter borgens ældste murpartier, der har spor af romanske vinduer, må den være bygget omkring 1225.

Dragsholm nævnes første gang i 1313 som »Draugh«, men allerede i 1334 forekommer navnet »Draughsholm«. Den hørte under Roskildebispen og havde under sit fogedi 13 herregårde og 42 kirker.

Under grevefejden blev der løbet storm mod den stærke bispeborg, men mens alle andre sjællandske borge måtte bukke under, holdt Dragsholm stand. Forsvareren, Ejler Hardenberg, overgav den først til kongemagten, da bispedømmets fald var en endelig kendsgerning. Borgen blev nu lens-slot og statsfængsel. Blandt de første lensmænd var Mogens Gyldenstjerne og Otte Rud; derefter fulgte bl. a. Arild Huitfeldt, Claus Daa, Jørgen Vind og Christoffer Urne. Arild Huitfeldt, som var lensmand fra 1547 til 1609, skrev her sin berømte Danmarkshistorie.

Dragsholm husede også andre prominente personer – men som fanger. En af de første, der blev taget i forvaring på slottet, var ironisk nok dets tidligere herre, den uregerlige bisp Joakim Rønnow.

Den kendteste fange, der har siddet på Dragsholm, er jarlen af Bothwell. Denne begavede, ærgerrige og kvindekære skotte var allerede som ung involveret i politiske stridigheder i sit hjemland. Efter en konflikt med de presbyterianiske adelsmænd måtte han flygte og opholdt sig en overgang i Danmark, hvor han trolovede sig med en norsk pige, Anna Trondsen.

Men mere blev der ikke ud af det. Da jarlen kom hjem til Skotland, blev han forelsket i selveste dronning Maria Stuart, som var gift med den onde Lord Darnley. Ham ryddede jarlen af vejen og giftede sig med enken. Men mordet kom til at koste Maria kronen. Folket var forarget, og Maria Stuart blev afsat og fængslet. Det lykkedes jarlen af Bothwell at flygte, men på vej til sit hertugdømme, Orkney-øerne, kom skibet ud af kurs og blev tilfældigt opbragt af et norsk krigsskib. Ved skæbnens tilskikkelse var Bothwells tidligere forlovede, Anna Trondsen blandt tilskuerne på kajen, da det skotske skib blev bragt ind til Bergen, og hun genkendte straks

Teatertæppet i Dragsholm. I baggrunden slottet, i forgrunden et par havfruer.

Baron F. C. Adeler ombyggede i 1697 Dragsholm til dets nuværende barokstil med 93 rum.

Disse vinduesnicher giver et indtryk af murtykkelsen, og så findes der endda endnu tykkere mure, hvoraf nogle har indvendige gange.

Dragsholm er spændende at besøge ikke mindst for børn, for overalt er der næring til fantasien. Her går en snæver trappe op fra et lille kammer til et øvre gemak.

jarlen, trods hans forklædning som almindelig matros.

Jarlen blev ført til København og blev til at begynde med behandlet som gæst, men piben fik en anden lyd, da man blev klar over hans stilling. De skotske magthavere ville ikke betale de store løsepenge, som Frederik 2. forlangte for jarlen, og denne havde kun det håb, at Maria Stuart skulle genvinde sin trone og indløse ham. Men hun forblev i fangenskab, og jarlen blev puttet i statsfængslet på Dragsholm, hvor han kummerligt endte sine dage i 1576. Han blev begravet i Fårevejle kirke, hvor hans mumificerede lig nu er udstillet i en glaskiste. Om det virkelig er jarlen, kan de lærde dog ikke blive enige om. Måske er det en skotsk medfange, John Clerk, som døde i 1577 eller en slotsfoged ved navn Poder.

Blandt andre stormænd, der har endt deres dage som fanger på Dragsholm, skal nævnes Erik Munk (far til den berømte opdagelsesrejsende Jens Munk), samt den sindssyge Ejler Brockenhuus kaldet »gale Iler«.

Under svenskekrigen 1658-60 blev Dragsholm indtaget og delvis ødelagt. En af kronens kreditorer, rentemester Hans

Den høje portmur ser meget fæstningsagtig ud, og mange tror, den er fra selve borgtiden, men den er opført lige før 1700.

Müller, overtog det i 1661, men han spillede fallit. Bedre gik det ikke med den næste ejer, den portugisiske jøde Manuel Teixeira, som måtte sælge med store tab 1664.

Køberen var Cort Adellers søn, F. C. Adeler, og under en af hans efterkommere, Fr. Adeler, blev Dragsholm i 1785 til baroniet Adellersborg. Fr. Adellers eneste arving, datteren Sophie Hedvig, giftede sig med baron Herman Løvenskiold, og deres datter igen førte gården til sin mand, Georg von Zytphen, en officer, der i 1838 blev ophøjet i friherrestanden under navnet Zytphen-Adeler.

Hans efterkommere fortsatte på Dragsholm indtil 1936.

Siden da har I. Fr. Bøttger, som selv er af gammel godsejerslægt, ejet det historiske herresæde.

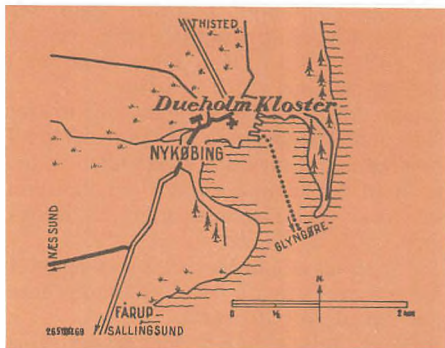
Under krigen fungerede Dragsholm som tysk kaserne, og efter krigen var det en overgang herregårdspension. I dag står det ubeboet, men med delvis møblerede interiører.

Ingen anden herregårdsejer har som H. F. Bøttger åbnet så meget for publikum. Der er adgang til næsten alle rum fra kælder til kvist.

I kældrene er der indrettet et stemningsfyldt cafeteria-lokale, og i kælderregionerne (under hovedtrappen) finder man det fangehul, hvor jarlen skal have siddet. Herregårdskapellet med inventar fra 1731 ligger ved hovedindgangen. Det bruges stadig til kirkelige handlinger. Gården havde i øvrigt i baronitiden et lille teater, som stadig findes.

Oven på midterfløjen og nordfløjen findes en del møblerede værelser, og i et af dem står en række raritets-skabe, som dækker et hemmeligt rum, der blev opdaget for ganske få år siden. Da man i sin tid installerede toiletter i hovedhuset fandt man i øvrigt et lille rum med et indemuret kvindeskelet, og det er ikke utænkeligt, at der findes endnu flere updagede rum og gange. Således har man i de senere år fundet en række gange i sydfløjens mure og i loftsetagen. Disse gamle vægtergange er nu delvis blotlagte og kan ses under rundgangen på slottet.

DUEHOLM KLOSTER

Nykøbing kommune, Thisted amt.

Hovedbygning fra ca. 1470, udbygget ca. 1800.
Morslands historiske Museum.

Åbent: 15/4-14/9 sønd. og torsd. kl. 15-17;
15/9-14/4 sønd. og torsd. kl. 14-16.

Mange af vore herregårde er etablerede af kirkens mænd før reformationen. Nogle har været bispegårde, andre blot gårde under et bispedømme og andre igen klostre.

Dueholm Kloster hører, som navnet siger, til sidstnævnte kategori. Oprindeligt lå der her en gård under Børglum bispem. Den skænkede biskop Svend Moltke i 1370 til Johanitterordenen, og det kloster, der herefter opstod, virkede indtil reformationen 1536. Så blev det som så meget andet kirkegods inddraget under kronen og forvandlede til herregård efter en tid som lensgård under bl. a. Niels Lange og Niels Krag.

En tilbygning ved ladegården blev omdannet til hovedbygning, mens selve hovedhuset, som mange andre klosterbygninger, sløjfedes.

Den første private herremand på stedet var en smart tysk forretningsmand, Poul von Klingenberg, som havde lånt kongen penge efter svenskekrigen 1658-60. Dueholm Kloster fik han som et afdrag på lånene.

Klingenberg gjorde en strålende karriere, blev bl. a. generalpostmester og admiralitetsmedlem, og han fik skrabet uhyrlige rigdomme sammen. Men der var for meget spekulant i ham, og det gik galt til sidst. Han døde ruineret i 1690 på sin søns gård, Højriis.

Længe forinden havde han dog mistet Dueholm Kloster, men det kom i 1719 til Poul Klingebergs søn, hvis enke, en dame med det pompøse navn Ulrikke von Speckhan, fik Dueholm gjort til sædegård.

I 1752 solgtes gården til en forpagter ved navn Tøttrup, hvis efterkommere ejede gården indtil 1845.

Derefter fulgte inden for et ret kort åremål mange forskellige ejere. Den sidste, O. D. Kaas, lod gården udstykke, og i 1909 solgtes hovedbygningen til Morslands historiske Museum.

Som enhver herregård med respekt for sig selv har også Dueholm Kloster sit husspøgelse. Her er det en gammel kvinde, der går igen. Det siges at have været en sindssyg kone, som boede på gården omkring 1850.

I øvrigt har grevinde Olga Schulin, som nogle gange har besøgt Dueholm, skrevet om en ejendommelig form for spøgeri i dette århundrede. Her er grevindens egne ord: »En nat vågnede min søster og hendes veninde, Augusta Steensen-Leth, som lå og sov i et gæsteværelse, i hvis ydervæg fandtes en ganske smal, lille dør, og herfra havde der været en hemmelig nedgang til kælderens. Ved at høre en fjern, flerstemmig salmesang lyde op fra neden, blev de lysvågne, men turde næppe røre sig end-sige tale. Da sangen havde lydt i fem minutter, forstod den ene, at den anden var vågen og sagde sagte: Hører du?»

Til højre: Det oprindelige kloster var et anse-ligt anlæg med mange forskellige bygninger. Hovedhuset lå nord for kirken, og det er kun i herregårdstiden, at den nuværende bygning har været hovedbygning. Den var i kloster-tiden en udbygning ved ladegården. Her er den smukke bygning set fra nordvest.

Herunder: Hovedbygningens middelalderlige vestdel med de spidsbuede vinduesnicher.

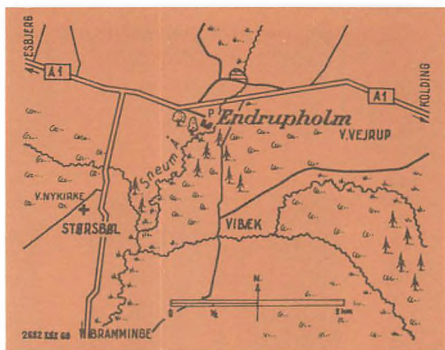
Et kik ind i museet fra indgangen. Museet har en af provinsens bedste folkemindesamlinger.

– Ja, hun hørte, og fuldt vågne hørte de sangen endnu en tid; begge var dybt betaget af det oplevede. Nå, sagde stedets præst, provst Cederfeld de Simonson, overbevist om derved at klare situationen, hvad melodi sang de da? – Ordene kunne vi ikke høre, men melodien var »Dejlig er jorden«. – Mærkeligt nok, svarede provsten, den eneste melodi, vi har bevaret fra munketiden.

Hvis munkene endnu synger om natten, synger de for døve øren. Her bor ingen. Den restaurerede bygning danner nu ramme om et storartet lokalhistorisk Mors-museum.

I februar 1969 led bygningen en del skade på grund af frost og vand, og der var bekymringer for alvorlige ødelæggelser, men heldigvis slap man med skrækken.

ENDRUPHOLM

Nykirke sogn, Ribe amt.

Hovedbygning fra 1805.
Restaurant.

Åbent: Dagl. kl. 9.30-24.
Parken tilgængelig hele året.

Endrupholm oprettedes som hovedgård i 1580 af Claus Skeel, en af de mange adelsmænd, der sikrede sig kirkegods efter reformationen.

Han mageskiftede med Frederik 2., som fik Skeels gård i Hesselballe, mens Skeel fik landsbyen Endrup. Den bestod af tre gårde, hvoraf den ene havde hørt under Ribe bispestol.

Efter Claus Skeel fulgte en anden ejer af gammel dansk adel, Christen Vind. Han blev i 1605 dræbt af ridderen Hans Stygge, og gården gik til Vinds svigersøn, Jørgen Krag, som i 1620 opførte en ny, trefløjet hovedbygning.

Han døde i 1643, antagelig på sin lensgård, Dueholm Kloster, og hans enke sad på Endrupholm indtil 1661, da hun som fallent måtte sælge. Køberen var nevøen Erik Krag, den mest fremtrædende ejer i Endrupholms historie.

Han var oversekretær i kancelliet og fungerede en overgang som kansler. Efter enevældens indførelse blev han ge-

Hovedbygningen set hen over gårdspladsen, der er belagt med toppede brosten. To krumme mellembygninger forbinder hovedbygningen med sidelængerne.

hejmeråd, og som andre stormænd med gøremål i København, havde han ejendom i hovedstaden. Den lå i Vingårdsstræde. Tillige var han lensmand på Skivehus, og privat ejede han en mængde herregårde. Udover Endrupholm bl. a. Bramminge Hovedgård og Ribe Kærgård.

Men ved hans død i 1672 viste mange af gårdene sig stærkt forgældede, så enken, Vibeke Rosenkrantz, hurtigt kom i lommen på en flok kreditorer – og i gælds fængsel.

I 1686 blev Endrupholm solgt til den rige bondesøn, Niels Nielsen, hvis søn Stephen, som overtog Endrupholm i 1717, blev adlet under navnet Ehrenfeld.

Han var lige typen på den onde herremand – plagede sine bønder og narrede jord fra dem, hvor han kunne. De hævnedes sig ved at give ham et dårligt eftermæle, og naturligvis kom han til at gå igen som et hvileløst spøgelse på de ranede jorde.

Stephen Ehrenfelds enke giftede sig året efter mandens død med C. H. Teilmann, en borgersøn fra Ribe, der havde gjort karriere i statsadministrationen. Hans søn og efterfølger på Endrupholm, Thøger Reenberg de Teilmann, adledes i

Indgangspartiet med de smukt udskårne empire-døre.

Gammelt vabenmærke, der figurerer som bomærke for Restaurant Endrupholm.

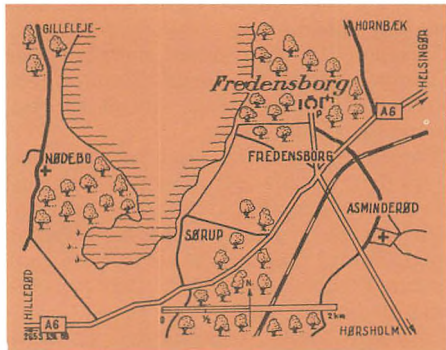
1751. Han var en driftig landmand, og under ham nåede Endrupholm sit højeste. Hovedbygningen skyldes i øvrigt ham.

Med hans søn sluttede Endrupholms tid som adelsgård. Den blev i 1914 solgt til udstykning, og hovedbygningen endte i 1965 hos den esbjergensiske hotelmand, Axel Haar-Nielsen, som i 1969 videregav den til et københavnsk selskab, der vil udbygge gården fra restaurant til hotel. I restauranten findes en del antikviteter og malerier, bl. a. et af ovennævnte Stephen Ehrenfeld.

I den østre sidelænge er der et kunst-udstillingslokale.

Til gården hører en park, der mod syd afgrænses af Sneum Å.

FREDENSBORG

Asminderød sogn, Frederiksborg amt.

Hovedbygning fra 1724.
Sommerbolig for kongefamilien.

Åbent: 1/7-31/7 dagl. kl. 13-17 med omvisning
hver halve time.
Marmorhaven samme tid.
Parken tilgængelig hele året.

Glæden var stor, da Frederik 4.'s nye slot her ved Esrum Sø stod færdigt til indflytning i 1722. Året forinden var freden sluttet efter den store nordiske krig, og slottet fik navn efter denne fred.

Oprindelig lå der her ved søen en kongelig jagtgård. Frederik 4. havde forkærlighed for stedet, og da han ikke fandt Frederiksborg Slot tidssvarende, ville han have sig et nyt slot.

J. C. Krieger blev sat på opgaven, og resultatet blev en kvadratisk bygning med en vældig kuppel. Det blev det parti, der danner kernen i det nuværende slot. Som medhjælper havde J. C. Krieger J. C. Ernst, der havde hentet inspirationer hos den svenske arkitekt Nic. Tessin d. y.

Frederik 4. kom til at tilbringe nogle af sine lykkeligste dage på dette slot i samvær med sin elskede, Anna Sophie Reventlow, som blev hans dronning trods syrlige miner fra den øvrige kongefamilie og visse kredse, der stod hoffet nær. Hun var dog kun komtesse.

Hovedbygningen i Fredensborg-anlægget, der i alt omfatter 28 bygninger med mere end 300 rum. En række af 1700-tallets førende danske arkitekter har medvirket til at forme det.

Da Christian 6. blev konge, gjorde han Hirschholm Slot til sin hovedresidens, men kom dog en del på Fredensborg. Slottet viste sig snart for småt, det var jo kun tænkt som jagtslot. I 1731 opførte Krieger en ny kavalerfløj, og i 1741 startede hans efterfølger, L. de Thura, på nye udvidelser. Den næste konge, Frederik 5., var meget stærkt knyttet til Fredensborg, og under ham tog det nuværende slot form. Den tunge barokstil i interiørene afløstes af et graciøst rokokopræg – især elegant i hasesalen – og i 1753-54 opførtes fire hjørnepavilloner af de fremragende arkitekter, Thura og Eigtved.

Endelig skete der nye tilbygninger i 1759 ved Jac. Fortling, og rækken af byggerier og ændringer afsluttedes i 1774 med en stor ombygning og udvidelse ved C. F. Harsdorff.

Det skete på foranledning af Juliane Marie, der fungerede som en slags »konge« i sin sindssyge søn, Christian 7.'s sted. Hun holdt et gevældigt hof og havde fundet slottet for lille til trods for, at det før sidste ombygning omfattede henved 300 rum.

Efter Frederik 5.'s død anvendtes Fredensborg ikke meget som kongeresidens, og efterhånden blev det udnyttet til helt andre formål. Under krigen 1807-14 var der således lazaret i kavalerfløjen, i 1835 kollegium for officerselever, og i 1849 kom slottet under indenrigsministeriet.

Men efter Frederiksborgs brand i 1859 blev Fredensborg igen taget i brug af kongehuset, og det dannede især i Christian 9.'s regeringstid en strålende ramme om hoffet.

Christian 10. benyttede slottet under efterårsjagterne i Nordsjælland, mens Frederik 9. igen gjorde slottet til fast, kongelig sommerbolig.

Om sommeren er der uden for residensperioden, d.v.s. i juli måned, adgang til de private gemakker, der viser tidstypiske interiører fra 1700-tallet. – Næppe noget andet dansk slot, bortset fra museerne Frederiksborg og Rosenborg, rummer så fint inventar.

Fra den første bygningsdel er bl. a. loftsmalerier af Henrik Krock og stukaturarbejder af Brenno og Sturmberg bevaret.

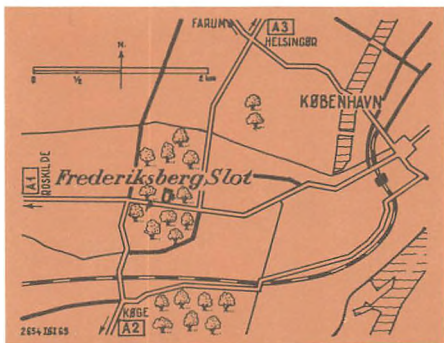
I juli er der ligeledes adgang til den 8 hektar store, private »Marmorhave«.

Slotskirken, der ligger mellem »marskalhusene«, er præget af hollandsk barok. Dens alter, prædikestol og døbefont er af J. F. Ehbisch.

Parken, der er anlagt 1760 af N. H. Jardin i storslået »Versailles-stil«, er tilgængelig hele året. Herude findes en mængde skulpturer af Johannes Wiedewelt, og langt nede i parken gemmer sig en terrasseret skulpturpark, kaldet Nordmandsdalen, med 69 statuer forestillende danske, norske og færøske almuefolk. De er alle af billedhuggeren J. G. Grund.

Fra slottet spreder et allé-system sig vifteformet ud. Under en omlægning af parken i 1760'erne lod N. H. Jardin den midterste allé udvide og så til med græs, og sådan ligger denne del af parken endnu i dag. Statuerne er af Johannes Wiedewelt.

FREDERIKSBERG SLOT

Frederiksberg kommune, Københavns amt.

*Hovedbygning fra 1709.
Hærens Officersskole.*

*Mulighed for rundvisning hverdage efter kl. 16 efter forudgående aftale med forplejningsforvalteren - tlf. VA 10801, lokal 13.
Parken tilgængelig hele året.*

Frederiksberg Slot er blevet til i flere tempi. Gennem det meste af 1700-tallet er der med korte mellemrum sket ombygninger og udvidelser, hvori store bygmestre som Brandenburger, Ernst, Krieger, Thura, Eigtved og Harsdorff har været involveret.

Begyndelsen til det hele var en »Prinsessegård«, som Frederik 3. i 1663 lod bygge til sine 4 døtre. Den blev placeret i hyggelige, landlege omgivelser ved Ny Amager, en lille landsby, der beboedes af udflyttede amagerbønder. Selve Prinsessegården lå omtrent ved den nuværende hovedindgang.

I 1680 fik den kun 10-årige kronprins Frederik (Frederik 4.) gården overdraget, og det blev ham et kært sted. Herude ville han fortsat bo, men i noget større og bedre. Da han var sidst i tyverne, modnedes hans planer.

På toppen af bakken skulle rejses et nyt lystslot omgivet af en prægtig park. Anlæggelsen af parken blev overdraget ingeniørkaptajnen H. H. Scheel, der bl. a. anlagde et nu forsvundet kæmpevand-

fald, som der aldrig var set magen til på vore breddegrader.

I årene 1699 til 1703 opførtes så det landsted, som efterhånden udviklede sig til Frederiksberg Slot. Bygmesteren var Brandenburger.

Som konge kom Frederik fortsat meget herude på sin »Maison de plaisance«, og Prinsessegården, der nu kaldtes Prinsens Gård, blev udbygget samtidig med, at der opførtes en ny køkkenbygning til lystslottet.

I 1707 kom nye udvidelser ved J. C. Ernst, og slottets facader blev helt igennem italienskrægede i stilen. Der manglede nu kun en slotskirke, og den stod færdig i 1711.

Fremragende kunstnere som stukkatoren Sturmberg, malerne bl. a. le Coffre og Krock havde sat deres præg på de indvendige udsmykninger, og deres kunstværker kan beundres den dag i dag.

Frederiksberg Slot var kongens foretrukne sommerbolig, indtil han fik bygget sit elskede Fredensborg. På Frederiksberg giftede han sig i 1721, kun få dage efter dronning Louises død, med komtesse Anna Sophie Reventlow fra Clausholm. Hun skænkede ham megen lykke, selv om der kastedes store skygger over deres ægteskab. Deres børn døde som små, og de skadefro udlagde det som Guds straf. Kronprinsen, den senere Christian 6., og kongens søskende, prins Carl og prinsesse Sophie Hedvig, misbilligede i høj grad Anna Sophies ophøjelse til dronning. Hun var jo ikke af fyrstelig æt, og fik det at mærke – omend ikke alt for åbenlyst. Dertil var respekten for den enevældige konge for stor.

Den næste konge, Christian 6., benyttede Frederiksberg Slot meget, også om vinteren, mens det nye Christiansborg blev opført til afløsning af det forældede Københavns Slot.

Der førtes et anseligt hof på Frederiksberg bakke, og slottet blev i 1732-38 udvidet med to lange sidefløje med gange, der forbandt slottet og den oprindelige portbygning, så slotsgården blev lukket. Manden for denne udvidelse var ingen ringere end Laurids Thura.

Slottet fra havesiden, set fra nordvest. I 1799 blev bygningerne kalket gule, og slottet er stadig »Det gule Slot«.

I en af disse sidefløje (østre fløj omtrent ved nordfløjen) findes slottets berømte »Prinsessernes Pandekagekøkken«, oprindelig et tekøkken for dronning Sophie Magdalene. Blandt køkkenets udsmykninger er ca. 1000 forskellige små vægfliser.

I 1753 brændte Prinsens Gård. Der var tale om at genopføre den, men i stedet lavede man i 1755 det pragtfulde hovedindgangsparti til parken. »Det giver en meget smukkere Anseelse end tilforn, da Hovedbygningen stod«, skrev Thura.

Christian 7. tog straks ved sin tiltrædelse ophold på Frederiksberg sammen med sin kun 15-årige dronning, Caroline Mathilde, og slottet blev i de nærmere år skueplads for strålende hoffester. I 1770 præsenteredes Struensee herude, og han fandt inden længe vej til dronningens sovegemak, vel nok hans største fejltagelse. Det forøgede uviljen imod ham og gjorde det lettere for hans modstandere at styrte ham. Struensee endte under bød lens økse, mens Caroline Mathilde endte i landsforvisning.

I Struensees tid blev der udført en modernisering af slottet under den dygtige arkitekt C. F. Harsdorff. Slottets berømte marmorbad er skabt af ham.

Det sidste kongepar, der opholdt sig på slottet, var Frederik 6. og dronning Marie. Den folkekære kongefamilie færdedes blandt godtfolk i den offentligt tilgængelige park, men allerfestligst var det, når majestæterne sejlede på kanalen under ledsagelse af et musikkorps. Det skete tit og var en virkelig københavnerbegivenhed.

Kongen døde 1839 og dronningen i 1852. Hermed var slottets tid som fyrstelig sommerresidens forbi.

En overgang var her frimurerloge og under krigen hospital, men i 1868 overgik slottet til krigsministeriet, som lod det indrette til officersskole.

Så godt som alt oprindeligt inventar er borte, men gemakkerne som sådan er bevarede, og der er mange prægtige partier og detaljer at studere. Specielt i »Kongeetagen« med slottets riddersal og talrige kabinetter samt i øverste mezzanin med bl. a. Maskeradesalen, også kaldet Rosen (pragtfuldt, figurrigt loftsmaleri) og Det Kinesiske Værelse, der var Frederik 6.s meditationsværelse. Næsten overalt i gange og værelser finder man marmorerede dør- og panelpartier, pragtfulde stuklofter og loftsmalerier.

Helt unike seværdigheder er det om-

talte Prinsessernes Pandekagekøkken og Christian 7.s marmorbaderum med bassin. Endelig er kirken (nu sognekirke) en oplevelse at besøge. Det aflange rum er delt op med stolestader i hver ende (vis-à-vis hinanden), og langs midtervæggene er henholdsvis prædikestol og alter anbragt (ligeledes vis-à-vis). Kirkens store loftsmaleri og alterbilledet er af Krock.

I den store, flotte park findes et »kinesisk lysthus« fra 1800 og et apistempele fra 1804. Førstnævnte er tegnet af An-

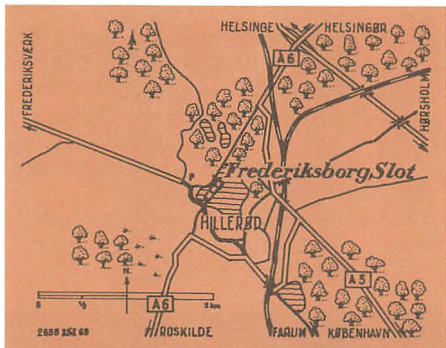
dreas Kirkerup og sidstnævnte af Kirkerup i samarbejde med N. Abildgård. Apistempelet er nu bagindgang til Zoologisk Have, der ligger vest for slottet. I parkområdet ved Fasanvej ligger Fasangården, hvor digteren Adam Oehlenschläger blev født. Huset er fra 1724, men har sin nuværende skikkelse fra ombygningen i 1829. Øst for slottet ligger de smukke bindingsværksbygninger, Lakajgården og Staldhuset.

På kanalerne er der om sommeren bådarter.

Et kik gennem porten mod hovedfløjen. Over hoveddøren sidder Frederik 4.'s monogram.

FREDEKSBORG SLOT

Hillerød, Frederiksborg amt.

Slotsbygning fra omkring 1600.
Nationalhistorisk Museum.

Åbent:

1/4 -30/4 dagl. kl. 11-16;

1/5 -30/9 dagl. kl. 10-17;

1/10-31/10 dagl. kl. 11-16;

1/11-31/3 dagl. kl. 11-15.

Parken tilgængelig hele året.

De fornemste slotsværdier i Danmark ligger i Nordsjælland - Frederiksborg Slot og Kronborg.

De er begge i renessancestil og opført inden for samme periode (Kronborg lidt ældre).

Frederiksborgs slotshistorie går tilbage til 1560, da Frederik 2. overtog en herregård her. Den ejedes af Herluf Trolle og Birgitte Gøye, som mageskiftede med Frederik. Trolle fik Skovkloster ved Næstved, og kongen fik Hillerødsholm.

Begge gårde ændrede navn efter deres nye ejere; de blev til henholdsvis Herlufsholm og Frederiksborg. Som der står på en plade i fangetårnets port:

»Frederiksborg er nu mit Navn,
Konning Frederik lod mig saa kalde.
Af Hannem gaar saa vide Sagn
over Herrer og Fyrster alle«.

Kun 4 år før overdragelsen havde Herluf Trolle fået opført et stort dobbelthus, men det forekom ikke kong Frederik stateligt nok. Han gik i 1562 i gang

med at udbygge anlægget og opførte bl. a. de endnu bevarede bygninger på Sydholmen, de runde tårne ved S-broen. Fra Frederik 2.'s tid er også »minislot-tet«, Badstuen.

Hans ældste søn, Christian 4., blev født på Frederiksborg, og han var alle dage stærkt knyttet til dette sted.

I hans tid rejstes det egentlige Frederiksborg Slot. Den første hovedbygning fra Trolles tid blev revet ned (fundamentet af den findes under slotsgårdens brosten), og fra 1602 til 1625 opbyggedes det slot, hvis ydre skikkelse er bevaret til vor tid.

Svenskerne besatte Frederiksborg 1658-60, og slottet led da megen skade. Den svenske dronning, Hedvig Eleonora, der opholdt sig her en overgang, plyndrede hæmningsløst slottet for værdier. Selv Neptunfontænnens statuer blev bortført til Sverige, hvor de nu findes i Drottningholms slotspark.

Frederik 3. fik gjort slottet standsmæssigt igen, men få år efter opstod der en brand, som raserede audienssalen og løngangene. Disse slotsdele lod Christian 5. genindrette i 1680'erne ved Lambrecht von Haven.

Kongen lod sig salve i slotskirken, en skik, som de senere enevældige konger optog - med undtagelse af Christian 7.

Også Frederik 4. opholdt sig meget på Frederiksborg, men efter at Frederiksborg og især Fredensborg Slot var færdige, blev opholdene på Frederiksborg mere sjældne.

Frederiksborg begyndte at forfalde, men blev igen gjort beboeligt af Christian 6., og både under ham og Frederik 5. førtes der i perioder stort hof heroppe.

Derefter blev det sjældnere og sjældnere benyttet, gammeldags og utidssvarende, som det var, men ind imellem skabtes der liv på slottet med store fester.

Slottet set fra S-broen. Neptun-springvandet, hvis statuer bortførtes af svenskerne i 1660, er genskabt i sin oprindelige skikkelse. Det fungerer i reglen hver dag kl. 10-17 i sommer-sæsonen.

Udsnit af det vældige slotskompleks. Billedet er taget ved den almindeligt benyttede indgang til slotsgården. Bygningsløjen midt i billedet rummer bl. a. slotskirken.

Frederik 7. var grebet af den romantik, der omgav det minderige slot, og han lod det gøre beboeligt til rent feriebrug. Det var i Frederiksborg slotskirke, han lod sig vie til borgerdatteren, grevinde Danner.

I 1859 skete den store katastrofe. Frederik 7. beordrede en tjener at tænde op i en defekt kamin, og på få minutter udviklede der sig en storbrand, som ødelagde slottets indre med undtagelse af slotskirken og audienshuset med konseilgangen.

Branden følte som en national ulykke, og med kongen i spidsen indsamledes store beløb, så slottet kunne genskabes. Byggearbejdet blev betroet den unge, lovende arkitekt, Ferd. Meldahl, der kunne aflevere slottet allerede 1865.

Langsommere gik det derimod med indretningen, indtil brygger J. C. Jacobsen trådte til omkring 1874. I første omgang bekostede han bl. a. riddersalens færdiggørelse, og derefter ydede han tilskud på tilskud til rummenes videre indretning med henblik på et nationalhistorisk museum.

Siden 1885 har Frederiksborg været Nationalhistorisk Museum under Carlsbergfondet. Museet omfatter malerier af kendte danskere, kunsthåndværk og møbler opstillet kronologisk og på en sådan måde, at slottet giver et vist beboet indtryk. Kataloget omfatter flere tusinde genstande, fordelt i ca. 70 rum. En del af tingene er overført fra Rosenborg-samlingerne, andre er skænket af private og andre igen erhvervet på auktioner efter bl. a. dronning Caroline Mathilde, prinsesse Caroline, grevinde Danner og desuden fra det hertugelige Augustenborg Slot.

Blandt klenodierne er den Danneskioldske paradeseeng i et af Christian 5.'s værelser, hvor der i øvrigt hænger gobeliner, skænket kongesønnen Ulrik Fr. Gyldenløve af kong Ludvig 16.

De mest seværdige rum er riddersalen og slotskirken, hvor inventaret står som i Christian 4.'s dage. Kirkeorglet, bygget 1610 af Compenius, er et af verdens ældst bevarede barokorgler. Der spilles på det hver torsdag kl. 13.30-14.

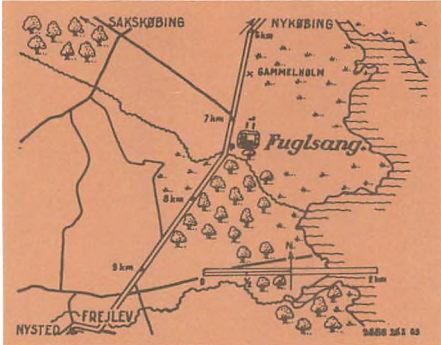

Frederik 2., grundlæggeren af Frederiksborg. Maleri på Kronborg.

Slotsparken, der anlagdes som barokhave i 1700-tallets begyndelse af J. C. Krieger, regnes for et af landets mest storslåede parkanlæg.

I en afdeling, kaldet Indelukket, ligger lystslottet Badstuen. Det hedder sådan, fordi kongen her havde sit store blybassin, men slottet blev lige så tit brugt til muntre drikkegilder.

FUGLSANG

Toreby sogn, Maribo amt.

Hovedbygning fra 1869.
Refugium.

Åbent med omvisning: 1. sønd. i måneden
kl. 14-17. Fri entré.

Parken tilgængelig hele året.
Restaurant i hovedbygning (for besøgende
kun 1. sønd. i måneden).

Fuglsangs hovedbygning ser gammel og ærværdig ud med sine mange takkede gavle, men den er temmelig ung af et herregårdshus at være. Kun et hundrede år gammel.

Selve godsets historie går længere tilbage i tiden. De første efterretninger om gården daterer sig fra 1368, men antagelig har der længe før været en befæstet gård her.

De sydllandske kyster var i den tidlige middelalder meget udsat for plyndringsfolk, og det gjaldt om at beskytte sig og sine.

I 1400-tallet var Fuglsang selv ved at udvikle sig til røverrede. En af borgens besiddere, Aksel Mule, tilskyndede sine bønder til at begå sørøveri, og han kom af den grund på kant med dronning Philippa.

Fuglsang kom i næste århundrede til slægten Rud, og gik gennem flere generationer i arv - stundom på mandsside og stundom på kvindeside. I Rud'ernes tid erstattedes den gamle højborg af et

befæstet anlæg med voldgrave, dér hvor den nuværende hovedbygning findes.

I 1661 købte dronning Sophie Amalie Fuglsang, som hun beholdt til sin død 1685. Derefter blev godset sammen med Priorskov en kort tid kongeligt ryttergods, indtil det solgtes til kammerherre C. C. Gabel. Det var i 1726.

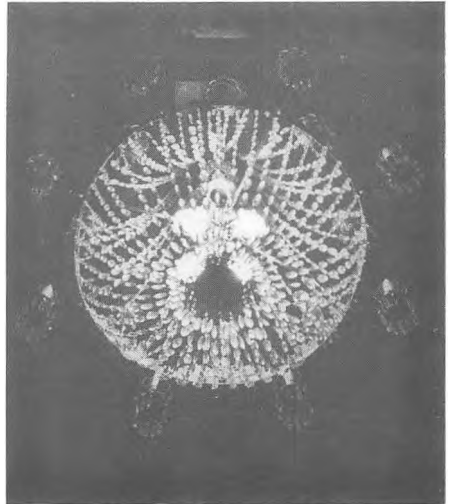
Allerede året efter afhændede Gabel godsgårdene til sin svigersøn, Abraham Lehn, hvis svigersøn igen, den tyske adelsmand C. G. Wallmoden, fik gården som medgift.

Hans søn, Fr. Wallmoden, anlagde med selveste J. L. Mansa som havearkitekt parken, der er et af vore fineste, engelske haveanlæg.

I 1819 købte Peter Neergaard Fuglsang og Priorskov, som skulle blive i slægtens eje indtil 1947.

Rud'ernes gamle hovedbygning blev i 1840 revet ned, men den nye hovedbygning, et ret beskedent enfløjet hus, blev allerede under den næste ejer, Rolf Neergaard, erstattet med en ny og større bygning - den nuværende.

Stilen, som nærmest kan kaldes gotisk renaissance, skyldes arkitekten J. G. Zinn. Interiørerne indrettedes af Bodil

En af lysekronerne fotograferet i en lidt usædvanlig vinkel

Fuglsang ligger omgivet af gamle voldgrave. I parken findes mange unikaer fra Danmark og Norden, og på de enkelte træer står nærmere data anført.

Neergaard, som samlede de mange fine malerier, bl. a. af Marstrand, Zahrtmann og Sonne. I musiksalen hænger Jørgen Roeds kendte kopi af Den sextinske Madonna.

Bodil Neergaard skænkede i 1947 Fuglsang til Det Classenske Fideikommis, der har stillet hovedbygning og park til rådighed for en selvejende institution, der på folkekirkeligt grundlag driver et refugium. Det er tilgængeligt for alle uanset tro og livsanskuelse (se afsnittet, Vil De bo på en herregård? side 187).

De store stuer ud mod parken fremtræder i det væsentlige som i deres op-

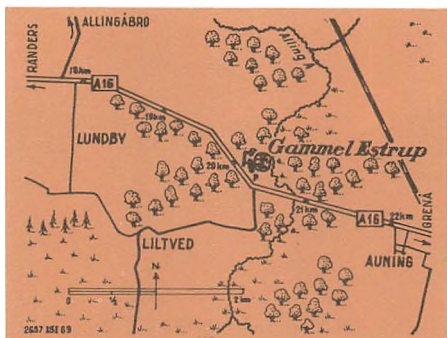
rindelige skikkelse og er normalt fællestuer for refugiets beboere. En af stuerne er omdannet til et kapel, hvor gæster, der måtte ønske det, kan søge andagt.

En enkelt dag om måneden er hovedbygningen tilgængelig for turister, og den 21 tønder land store park, der har mange sjældne træer og en nyklassisk lystpavillon, står hver dag åben for besøgende.

En oplevelsesrig spadseretur går gennem det fredede naturområde Skejten, et »oldtidslandskab« med ældgamle ege og mægtige stenblokke.

GAMMEL ESTRUP

Fausing sogn, Randers amt.

Hovedbygning fra ca. 1500, udvidet og ombygget 1590-1625. Jyllands Herregårdsmuseum.

Abent: Dagl. kl. 9-17. Parken samme tid.

Det er ikke mange herregårde, der har været i den samme slægts besiddelse gennem flere århundreder. På Gammel Estrup er dette sket to gange. Først ejede slægten Brok den fra ca. 1355 til 1625, derefter Skeel indtil 1926.

Skeel-slægten kom til, da Brok-slægtens sidste mand døde i 1625. Hans datter førte gården til sin mand, Jørgen Skeel. Første gang, gården ses omtalt, hed den Essendrup og tilhørte en Anders Jensen (eller Jonsen), gift med Johanne Brok. Anders døde i 1355, og Johanne overtog roret. Hun sluttede sig uklogt til oprørerne mod Valdemar Atterdag med det resultat, at Essendrup blev indtaget og ødelagt.

Sønnen, ridder Jens Brok, blev til gengæld en kongens mand. Han nåede helt til tops som Valdemar Atterdags drost og var fortsat i rigets ledelse under dronning Margrethe. Han var tillige rig på gods og guld; foruden Essendrup ejede han bl. a. Vemmetofte på Sjælland.

Da hans søn i 1404 dræbtes i en duel med ridderen Jens Løvenbalk til Auns-

bjerg, blev sønnesønnen Eske Brok arvtager. Han faldt i slaget ved Skt. Jørgensbjerg i 1441, og nu kom Lave Brok til. Han var en utaltende person, altid på jagt efter mere jord, og snart udviklede der sig stridigheder mellem ham og nabo-herrermændene. Der opstod retstrætte mellem Lave Brok og ejeren af Stenalt, Anders Bjørn, og et uvenskab med Otte Rosenkrantz af Hevringholm endte i åben fejde.

Lave Broks svende blev fra tid til anden anklaget for vold, røveri, bortførelse og tortur, og i 1468 dræbte de en af Rosenkrantz' støtter, Randers-købmanden Paaske, en ugerning som kom til at koste Lave Brok store erstatninger, men på ingen måde bremsede ham. Nogle var så bange for Lave Brok, at de først efter hans død dristede sig til at tale om den uret, han havde tilføjet dem. Han mistede i øvrigt sin ridderværdighed, og rigsråd blev han aldrig.

I Lave Broks tid blev der bygget flittigt på gården, ligesom godsarealet ved den usædvanlige energi og hensynsløshed stadig forøgedes. I øvrigt til held for hans søn Niels, som ved hans død i 1503 kun arvede to trediedele. Den sidste trediedel gik til Laves svigersøn, Truid Ulfstand.

Niels Brok døde 5 år efter overtagelsen. Han var med i et togt mod skipper Clement og var blandt de uheldige adelsmænd, der blev taget til fange ved Svenstrup.

Hans kone, Jytte Podebusk, giftede sig ca. 1540 med Knud Gyldenstjerne, men da Niels Broks søn, Lave, kom til skelsår, fik han ved skiftet sine fædrene gårde. Han lod sin mor og stedfar bo på Estrup og tog selv ophold på Vemmetofte.

I den store nordiske krig 1565 faldt han og efterlod sig en arving, sønnen Eske, som i 1585 købte den Ulfstandske andel og dermed stod som enejer af de mægtige godser. Tillige havde han ejendom i København, hvortil han ofte rejste.

Eske Brok blev rigsråd, men undgik så vidt muligt at deltage i det politiske liv, og at han er blevet berømt for eftertiden, skyldes udelukkende hans flittige

dagbogsoptegnelser. Disse dagbogsblade giver et godt indtryk af tidens herremandsliv. Bl. a. har Brok med krydser markeret, hvor stor rusen har været i drikkelag med Christian 4.

Eske Brok byggede meget på Gammel Estrup, og det var en anselig arv, der ventede hans eneste søn, Lave, som skulle føre navnet videre. Men han døde under et ophold i Frankrig i 1622, og Eske Brok blev dermed sidste mand af sin slægt. Han døde 3 år efter sønnen,

og den ældste datter, Jytte, arvede Gammel Estrup, mens en søster fik Vemmetofte.

Jytte og hendes mand Jørgen Skeel, der tillige ejede bl. a. Sostrup, Skærvad og Ulstrup, fortsatte byggearbejderne.

Jørgen Skeel døde 1631 som rigens marsk og bisattes i Århus domkirke, hvor hans prægtige gravmonument ses på korets nordvæg.

Efter Jørgen Skeel fulgte hans eneste søn, Christen Skeel med tilnavnet »den

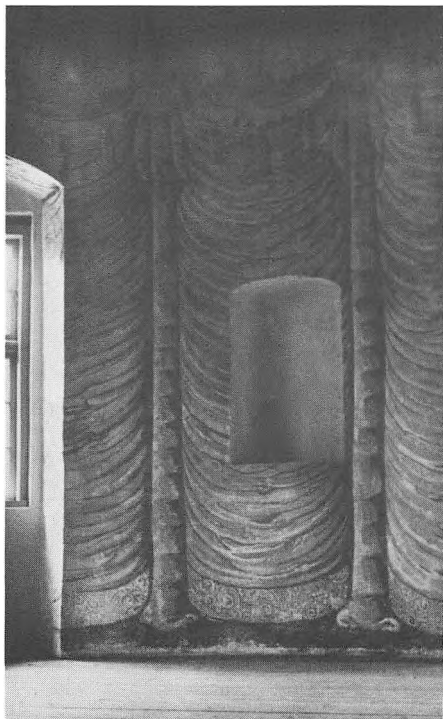

Gammel Estrup, som man først ser det statelige slot fra parkeringspladsen. I det ottekantede hjørnetårn findes slottets berømte »alkymistkælder«.

Rige«. Han var en eventyrlysten natur, og fra 1641 til 1650 rejste han rundt i Europa og deltog bl. a. i et af malteser-ridderens søtogter mod tyrkerne. To år efter hjemkomsten giftede han sig med Birgitte Rosenkrantz, hvorved hans i forvejen imponerende godssamling forøgedes så kraftigt, at han kunne indtage pladsen som landets største godsherre. Det blev sagt om ham, at han kunne ride fra Grenå til Viborg på egen jord. Foruden de ovennævnte jyske godser havde han part i bl. a. Krenkerup på Lolland, og han erhvervede sig desuden det sjællandske gods Tølløse og det fynske Ravnholt.

Hans eneste søn, Jørgen, blev kammerjunker ved hoffet, og han stod så højt i Christian 5.'s gunst, at han fik tilbud om at blive optaget i den nye lensadel. Men

Disse freskomalerier i et af tårnværelserne opdagedes i 1967. Mønsteret kaldes Christian den Fjerdes kniplinger.

som så mange andre af gammel dansk adel nærrede Jørgen Skeel uvilje mod denne »tysker-adel« og undslod sig til kongens fortrydelse optagelse.

Jørgen Skeel døde i 1695 og bisattes i Auning kirke, hvor der rejstes et vældigt marmorgravmæle over ham. Den fornemme mand er gengivet i liggende »romer-stilling«.

Samme år han døde, fødte hans hustru, Benedicte Brockdorff, hans søn og arvtager, Christen, for hvem hun oprettede et stamhus. Selv giftede hun sig med greve C. D. Reventlow, som fik de Skeel'ske godser på Lolland.

Christen Skeel blev 26 år gammel op-højet i grevestanden, og som 30-årig fik han oprettet grevskabet Scheel af god-serne Sostrup, Skærvad, Ørbækgård og Skjern hovedgård.

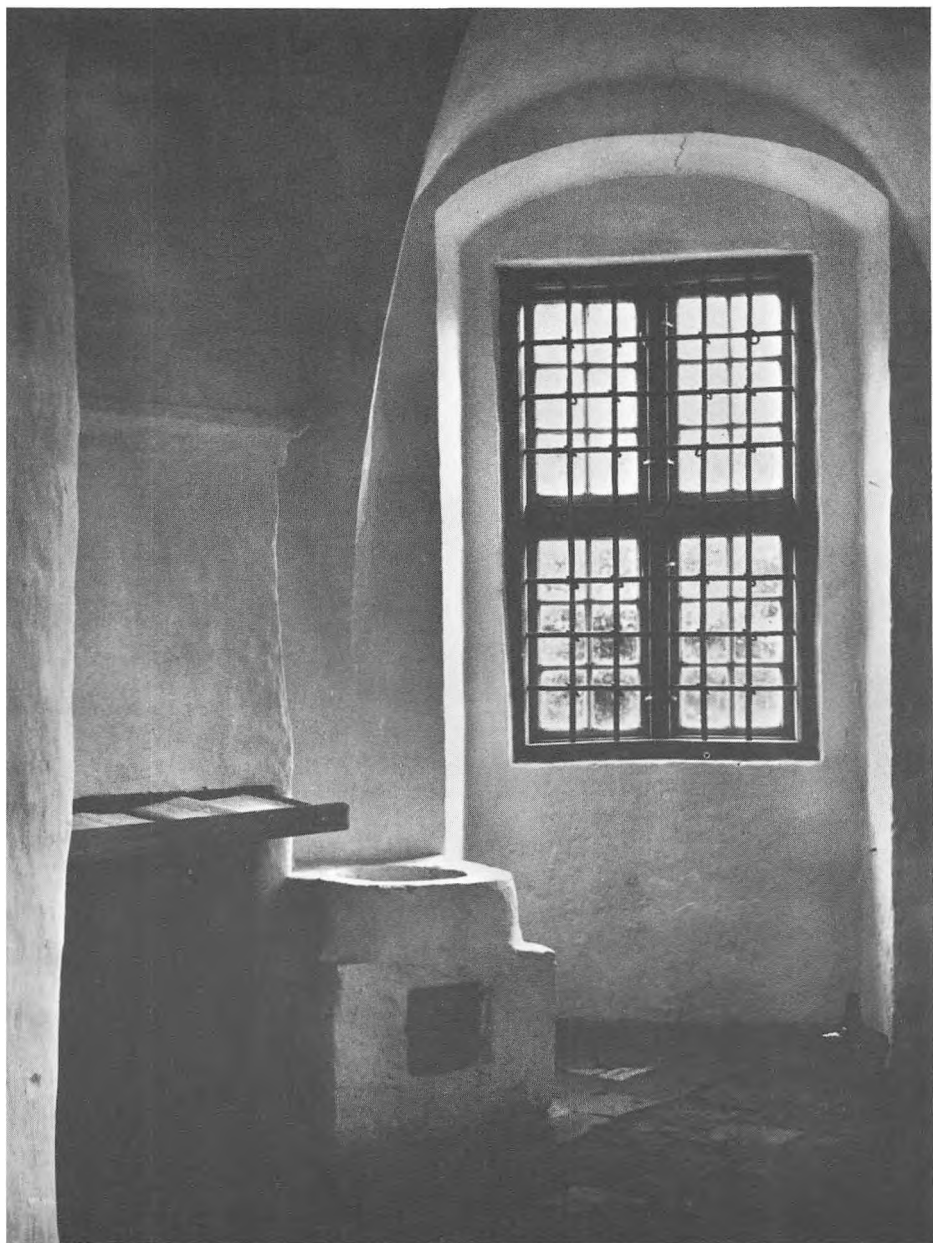
Den fortyskede form af navnet videre-førtes af hans eneste søn, Jørgen, som fuldendte forfædrenes værk på Gammel Estrup med den bygning, der står endnu i dag.

Han opnåede høje hofstillinger, men mens hans forfædre var samlere, var han lidt af en spreder. I hans tid fra-solgtes store godsområder, dels på grund af de kostbare byggerier og dels på grund af ødselt levned. Begge dele var udslag af hans utrolige forfængelighed. Han forblev trods alt en rig mand lige til sin død. I modsætning til sin far og farfar, der døde som unge, opnåede han en ganske høj alder, 68 år.

Jørgen Skeels eneste søn, Christen, der var gesandt i Rusland, døde allerede som 28-årig, men efterlod sig en søn, der traditionen tro hed Jørgen.

Denne Jørgen Scheel var en begavet mand, men han var endnu større spre-dernatur end bedstefaderen, efter hvem han arvede godset i 1786. Det lykkedes ham ved utrolig ødselhed at sætte de vældige rigdomme over styr. Da den store landbrugskrise indtraf, var alt belånt i en sådan grad, at grevskabet i 1823 blev stillet på auktion på grund af skatterestancer. I 1827 måtte han også afstå det gamle slægtsgods Ulstrup.

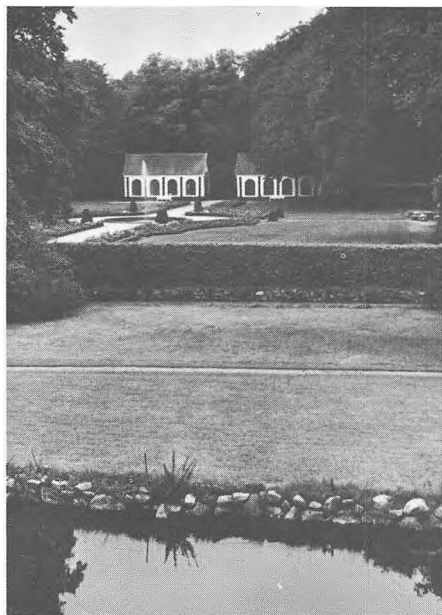
Stamhuset i Gammel Estrup skulle dog endnu en tid blive i slægtens eje. Søn-

' gamle dage forsøgte mange herremænd at lave guld, men de eneste, der fik noget ud af anstrengelserne, var de indkaldte »doktorer«. Som et eksempel på en herremand, der blev bragt til ruin ved guldmageri, nævnes Valdemar Daa til Borreby. Sådant gik det dog ikke Christen Skeel den Rige, som også ad denne vej ville forege sine enorme rigdomme. Hans alkymistcælder findes bevaret på Gammel Estrup.

I vagtstuen ses bl. a. den rustning, som blev båret af Christian 4.'s personlige livvagt.

I herregårdshaven findes to orangerihuse, dvs. overvintringshuse for eksotiske vækster. De to bygninger er fra omkring 1750.

nen Christen overtog det decimerede gods, og det var i 1885 rettet så meget op, at den næste Scheel – han hed selvfølgelig Jørgen – kunne istandsætte bygningerne. Efter ham kom der igen en Christen Scheel – den sidste af slægten på Gammel Estrup.

Efter hans død 1926 kom slottet på auktion og ribbedes for inventar. Den tomme bygning blev overtaget af godsejer F. Legarth, som imidlertid kun var interesseret i jordene og derfor videre-solgte slottet til lensgrevens svigersøn, Vald. Uttental, der igen skænkede det til en selvejende institution, Jyllands Herregårdsmuseum.

Staten og andre trådte til med bidrag til museets indretning og drift, og i 1930 åbnedes det storartede museum.

Nogle af de gamle gobeliner med Skeel'ernes godsgårde hænger igen på deres pladser i riddersalen, og der er mange fine malerier, møbler og andre genstande, overført fra andre museumssamlinger.

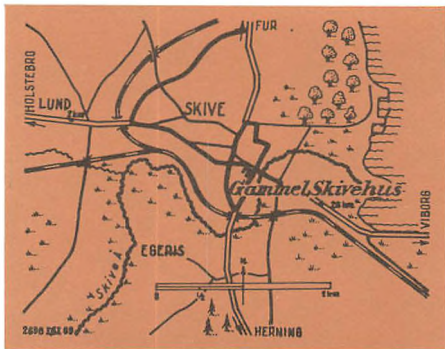
Men i sig selv er bygningen meget seværdig. Rundgangen begynder i vagtstuen, hvor borgknægtene, der skulle betjene vindebroen, opholdt sig. I de hvidkalkede indhak over porten har træværket til broens hejseværk været. Fra vagtstuen kan man gå ind i herskabskapellet (inventar fra ca. 1660) og ind i renæssancesalen og videre op i de øvre gemakker. Fra et rum i tilknytning til riddersalen fører en snæver trappe ned i en alkymistkælder i sydtårnet.

Bemærk i øvrigt de fornemme stuklofter i sydføjens værelser.

I parken findes to orangerihuse fra 1750'erne. De fungerede som overvintringshuse for sydlandske vækster, som tidens herremænd yndede at have i parken. De udgjorde et farverigt, eksotisk islæt – ligesom de negerdreng, man havde til at bære teen ind . . . .

I de kommende år bliver der endnu mere at se på Gammel Estrup, da Landbrugsmuseet i Lyngby skal flyttes her til og indrettes i avlsgårdsbygningerne, som står med de gamle mure – trods brande i 1874 og 1949. Der kommer samlingerne i rette relief.

GAMMEL SKIVEHUS

Skive kommune, Viborg amt.

Forhus fra 1866, sidelænge fra 1719. Moderne tilbygninger.
Hotel og restaurant.

Restauranten åben: Dagl. kl. 7-22.
Haven samme tid.

Der er ikke meget herregård tilbage af Gammel Skivehus.

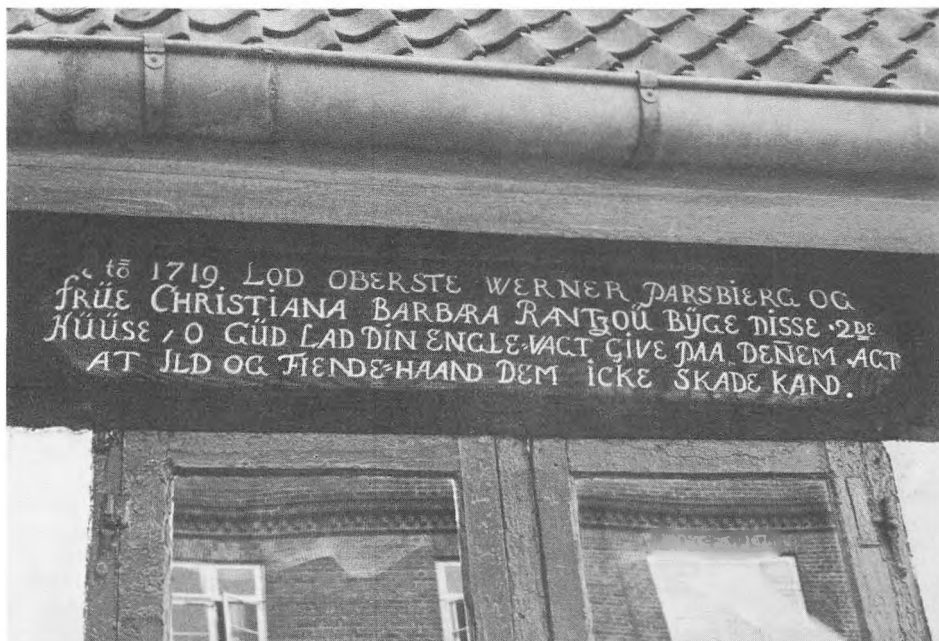
Engang lå der her et aneligt slot, som kaldtes Skyvæ eller Skyffhus. Det ses omtalt allerede i Valdemars Jordebog. Det var en tid lang lens-slot, men blev ofte pantsat, og da det solgtes i 1661, var det stærkt forfaldent.

Rigsadmiral Ove Gjedde blev den første private ejer af stedet. Han fik det som erstatning for tabt jordegods i det af svenskerne røvede Skåne. Sønnerne afhændede i 1693 Skivehus til oberst Verner Parsberg til Eskjær, som hurtigt kom på kant med Skive by om fiskeretten i åen og om færdselsretten på en gennemkørselsvej, som han afspærrede med en solid bom. Alt endte dog i smukt forlig.

I 1698 solgte han gården til Christiane Rantzau, som samme år blev hans kone. Ægteparret lappede på gården og fik, samme år som Parsberg døde, opført tvende huse, hvilket man kan læse på en mindetavle i gården.

Den gamle bindingsværksbygning set fra haven.

I 1719 lod Verner Parsberg og Christine Rantzau opføre to bindingsværkslænger, den ene over kældre fra det ældre Skivehus.

Sønnen, Johan Parsberg, døde i 1730 som sidste mand af denne navnkundige slægt, hvis aner går helt tilbage til 10. århundrede.

Efterfølgeren på Skivehus, Claus Reventlow, videresolgte i 1750 til Verner Rosenkrantz.

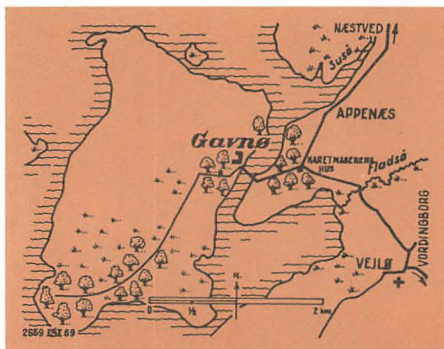
Efter ham fulgte som ejer en prokurator ved navn Peder Lund, og nu blomstrede stridighederne med byen for alvor op. Lund var en hård negl, og både hans bønder og borgerne i Skive har utvivlsomt draget et lettelsens suk, da han endelig døde i 1791. – At han kom til at spøge, siger sig selv.

Gården var efterhånden blevet til store gene for Skive by, bl. a. på grund af den megen arbejdskørsel i byens gader, og af den næste ejer, justitsråd Chr. Lange, afkøbte byen store jorde, hvorfor der blev opført en ny ladegård længere borte. Den blev kaldt Ny Skivehus, og den gamle gård fik navnet Gammel Skivehus.

Efter Lange ejedes Gammel Skivehus en tid af mænd af gammel adel, først etatsråd Axel Rosenkrantz de Lasson og dernæst general Fr. von Bülow. Derefter fulgte forskellige borgerlige ejere, bl. a. proprietær J. C. Spliid, som omkring 1850 opførte en etplans bygning ud mod landevejen. Jordene, der i 1871 endnu omfattede 14 tønder land, blev efterhånden udstykket, og bygningerne med parken erhvervedes i 1892 til lystejendom af læge Henrik Sporon, som lod fløjen fra 1850 forhøje. Efter 1897 ejedes bygningen af direktør F. Fawcner, som – desværre uden held – søgte at få kommunen til at overtage vedligeholdelsen af gravene og de gamle ruiner, som blandt andet omfattede resterne af et tårn.

I 1928 erhvervedes ejendommen til hotel, og siden da er der tilbygget nye, moderne fløje, ligesom der er kommet et hotelaneks i haven.

GAVNØ

Vejlø sogn, Præste amt.

Hovedbygning fra ca. 1400,
ombygget og udvidet 1755.
Herregårdshjem.

Abent: 1/5-30/9 og oktoberferie kl. 10-17 undt. fred.

Kirken og parken samme tid.
Restaurant i Karetmagerens Hus ved
indkørslen til parken.

En af de mange galleri-gange spækket med portrætter og gamle, udskårne kister.

Det er imponerende, at private herremænd har været i stand til at bygge og indrette sig så flot, som det er sket på Gavnø. Det er en af vore allerbedste slotsseværdigheder, på Sjælland kun overgået af de store kongeslotte i København og Nordsjælland.

Gavnø rummer Danmarks største private malerisamling, der sammen med prægtige gamle møbler danner et fint museum. Vel at mærke ikke et dødt museum, men en del af et hele i en privat beboelse. Det er et levende herregårdshjem, man vandrer igennem.

Malerisamlingen skyldes greve Otto Thott, som ved sin død 1785 efterlod sig næsten 3.000 malerier og 20.000 bøger. Det er i øvrigt også ham, der har formet Gavnø til det prægtige rokokslot, det er i dag.

Den gamle hovedbygning fra 1408 lod han i 1755-58 forhøje og udvide, bl. a. med det store hjørnetårn, den såkaldte runddel.

Som kancelli-oversekretær (statsminister) måtte han opholde sig meget i København, hvor han havde eget palæ på Kongens Nytorv (nuv. franske ambassade), men det var på Gavnø, han hørte hjemme, og hertil søgte han, så ofte han levedes mulighed for at forlade hovedstaden.

Otto Thott var en elskværdig og meget afholdt mand, både blandt de store i hovedstaden og sine egne bønder, som han behandlede som mennesker, ikke som trælle.

Hans store sorg i livet var, at han ikke havde nogen direkte arvtager til godset. Han mistede sin barnløse datter, og testamenterede derfor sine rigdomme til en slægtning af navnet Reedtz.

Den nye ejer, Holger Reedtz, der kom fra Voergård i Vendsyssel, forenede det Thottske våben og navn med sit eget, og siden da har navnet Reedtz-Thott været forbundet med slottet. En svensk gren af Thottslægten søgte at omstøde testamentet, men uden held.

Efter Holger Reedtz-Thott fulgte sønnen Otto som ejer af godset, der i 1809 blev gjort til baroni. Den unge baron var da kun 20 år gammel.

Han lod i 1810 hovedbygningen underkaste en grundig istandsættelse, og det blev hans hovedindsats på Gavnø. Han forstod ikke – eller havde ikke det fornødne held til – at føre sit gods heliskindet gennem pengekrisen i begyndelsen af det 19. århundrede, og det endte med, at godset blev sat under administration. Men det gav ikke noget afbræk i baronens livsførelse. Han nød årene på sit dejlige slot, og han var populær blandt bønderne. De rejste ham i 1847 en mindstøtte, der stadig ses ved vejen til Gavnø.

Efter 30 års administration var tiderne blevet bedre, og da Otto Reedtz-Thott døde i 1862 efter 65 års ejerskab, kunne hans 23-årige søn, Tage Reedtz-Thott, overtage en solid gods-virksomhed. Han gav sig straks til at modernisere driften. I modsætning til faderen var han stærkt interesseret i samfundslivet og gjorde en stor politisk karriere. I 1884 blev han medlem af landstinget, i 1892 udenrigsminister og to år efter tillige konseilspræsident.

Han døde i 1923 efter 60 års ejerskab, næsten lige så lang tid som faderens. Lensbaron Otto Reedtz-Thott overtog nu godset, og kunstinteresset som han var, forøgede han i sin korte tid slottets beholdning af kunstgenstande.

Efter hans død i 1927 gik Gavnø til Axel Reedtz-Thott, som i 1960 lod oprette den selvejende institution, Gavnøfonden, med det sigte, at slottet med dets værdifulde inventar fremover kan bevares som en enhed. Hele overskuddet fra entreindtægterne går til »Gavnø-museet«s vedligeholdelse eller gennem Gavnøfonden direkte til fremme af nationale og uddannelsesmæssige formål.

Slottets prægigste historiske bygningsminde er kirken, kaldet Dronning Margrethes Klosterkirke, fordi den er opstået som en del af en nonneklosterstiftelse oprettet i Gladsaxe i 1398 og flyttet her til Gavnø omkring år 1400 på Margrethes bud. Før den tid lå her på øen en borg, kendt fra 1205.

Kirken er på forskellig måde præget af senere herrer på Gavnø. En af lensmændene i gårdens tid som krongods,

den kongelige rentemester, Joakim Beck, har efterladt sig en mindesten med indhugget våben, og en anden lensmand, Mikkel Sehestedt, har opsat den rigt udskårne »brudebænk«.

Den første private ejer af Gavnø var Hans Lindenov, hvis slægt blev her i 80 år. Henrik Lindenov og hans hustrus våben ses på stolestaderne.

Efter Lindenov'erne fulgte som ejer rigsadmiral Niels Trolle, som blandt andet har ladet opsætte altertavlen, der bærer hans og hustruens 64 anevåben. Tavlen er skåret af den berømte Abel Schrøder d.y. En pudsig detalje i kirken er i øvrigt, at prædikestolen tilsyneladende bæres af fanden selv, men figuren refererer til den trold, der forekommer i Trolles våben.

Efter Trolles død overgik Gavnø til den skånske adelsmand Knud Thott, som ikke kunne med de nye magthavere, svenskerne, og efter Knud Thott fulgte så hans nevø, ovennævnte Otto Thott, som gav slottet dets nuværende udseende. Kapellets nuværende skikkelse skyl-

Våbenmærke med tilknytning til Gavnø.

På venstre side: Det smukke rokokoslot set fra indkørslen. Slottet har navn efter øen, det ligger på. Den hed oprindeligt Gabnøe, hvilket betyder øen i gabet.

des dog ikke ham, men Tage Reedtz-Thott, der restaurerede det i 1913 og tilføjede det svungne pulpitur.

Kirken er et godt udgangspunkt for et Gavnø-besøg, – også fordi baron Axel Reedtz-Thott her personligt via båndoptager introducerer sit slot.

Om Gavnøs seværdigheder må man mere end noget andet herregårdsslot bruge den gamle kliché: Det kan ikke beskrives, det skal ses.

Fremhæves kan den pragtfulde ridder-sal med døre fra 1580, familiestuen med væggene dækket af familieportrætter og

Det Store Galleri med bl. a. en skitse af Rubens og en nederrhinsk altertavle fra omkring 1520, flyttet hertil fra Thotts Palæ i København.

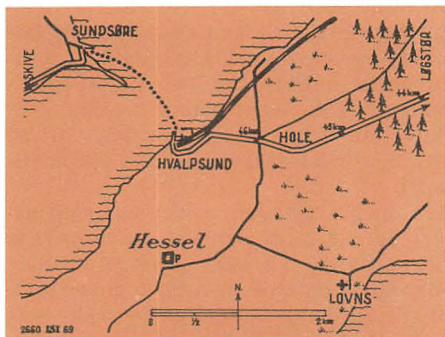
Blandt slottets flere hundrede malerier er i øvrigt Nordens ældst malte portræt; det forestiller statholderen på Gotland, Iver Thott, som levede i 1400-tallet.

Men også udendørs er der noget at se. I parken, der i forårstiden er blomsterløgpark og om sommeren rosenhave, arrangeres der hvert år en ny udstilling med arbejder af danske billedhuggere.

I midterfløjen ligger en række værelser med historiske navne, møbleret og udsmykket med museumsgenstande, men som stadig bruges som gæsteværelser. Her er et kikk ind i Dronningens Værelse, der kaldes sådan, fordi dronningerne Alexandrine og Ingrid har overnattet dér.

HESEL

Løvs sogn, Alborg amt.

Hovedbygning fra ca. 1702.
Museum.

Fuld åbning i 1969 er usikker. Ellers bliver
åbningstiden antagelig: Påske-efterår dagl.
kl. 10-17.
Haven samme tid.

Hessel ligner en almindelig omend overdimensioneret bondegård, men den har engang været hovedgård, så tilnavnet »Danmarks eneste stråttækte herregård« er ikke helt grebet ud af luften.

I gårdens historie figurerer flere fine gamle adelsnavne. Således Peder Munk til Hedegård, der fik Hessel i pant i 1391. I det næste århundrede nævnes der to gange nye ejere, Jens Torstensen i 1411 og Poul Raa i 1470.

Efter Niels Mortensen, der omtales som ejer i 1532, kom Hessel i 1567 til »Danmarks sidste ridder«, Jørgen Lykke til Overgård, som fik den i et mageskifte med kronen.

Derefter nævnes Niels Skram til Urup og fra 1603 til 1647 medlemmer af slægten Lykke som ejere. Den sidste af kendt gammel adel, der kunne tælle Hessel blandt sine besiddelser, var den kendte »guldmager« Valdemar Daa, 1647-70.

Men også repræsentanter for den nyere adel nævnes, nemlig gehejmeråd Vincents Lerche til Ryegård, som erhvervede Hessel ved en auktion i 1734.

Ude og inde finder man gammeldags bondeidyl og hygge på Hessel, »Danmarks eneste stråttækte herregård«.

Ingen af disse store folk har haft fast ophold på gården – den indgik blot som et led i deres mange besiddelser.

Efter Vincents Lerche blev Hessel købt og solgt mange gange – af storbønder eller rene spekulanter – indtil den i 1829 kom i gode hænder hos J. L. Elle. Hans søn sad på gården indtil 1902, da svigersønnen, højskoleforstander H. F. Elle Jensen, overtog den og med enestående pietetsfølelse bevarede de gamle interiører op til 1967, da gården med indbo blev solgt til Ålborg amt. Siden da er bygningerne restaurerede og forsynet med et nyt, 3.000 kvadratmeter stort stråtag.

Under Ålborg historiske Museum er gården under omdannelse til museum. De gamle interiører, en blanding af et herregårdshjem og et velhavende bondehjem fra århundredskiftet, er istandsat, og en stor del af møblerne er blevet restaurerede. Især er Den røde Stue bevaret i al sin glans.

Senere skal museet suppleres med genstande fra Ålborg historiske Museums samlinger. Bl. a. vil den gamle lade blive besat med en stor samling vogne.

I øvrigt er det tanken at restaurere folkerummene ved de lave stalde i sydfløjen og indrette cafeteria i forpagterboligen eller i den gamle kostald.

Selve stuehuset er fra omkring 1702 og har bindingsværksvægge ud mod have-siden.

Fra en høj i haven er der i øvrigt udsigt over dele af den skønne, kuperede Lovns-halvø, der skal gøres til et stort rekreativt område med bl. a. anlæggelse af stier til de frodige slugter ved skræntpartiet ude ved fjorden.

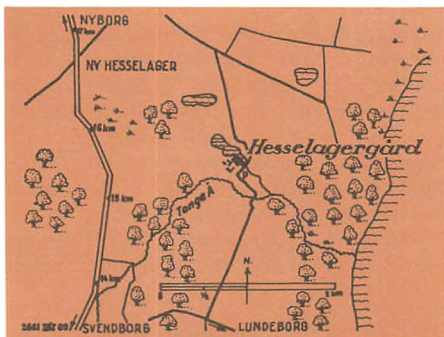
Åbning i 1969 er usikker, da det først kan ske efter etablering af branddam, og vandboringer i forbindelse hermed er først sat i gang i sommeren 1969.

Hessel er noget helt for sig, og der er ingen tvivl om, at Ålborg historiske Museum vil få succes med det.

Parti fra den anelige avlsgård, et stort 3-fløjet anlæg, der næsten lukkes af den fjerde fløj – stuehuset.

HESELAGERGÅRD

Hesselager sogn, Svendborg amt.

Hovedbygning fra ca. 1550.

Herregårdshjem.

Genåbning usikker (læs nærmere side 78).

Normale åbningstider er ellers:

1/5-30/6 sønd. kl. 15-17;

1/7-31/7 dagl. kl. 15-17;

1/8-31/8 sønd. kl. 15-17.

Omvæsnings hver halve time.

Parken er ikke tilgængelig.

Cafeteria ved slottet.

Det var urolige tider, da Hesselagergård blev anlagt omkring 1538, og den blev udformet som en veritabel fæstning. Der er udkragninger med vægtergang, skoldehuller og skydeskår, og de to hjørnetårne muliggjorde sammen med porttårnet en beskydning af alle borgens sider, hvis det skulle lykkes en fjende at trænge frem til murene.

Men så vidt kom det aldrig. Tværtimod har Hesselagergård haft en særdeles fredelig tilværelse.

Den særprægede hovedbygning er bygget af en virkelig stormand, den mægtige kansler Johan Friis, som også har opført en anden af vore interessante herreborge fra tiden omkring Grevens Fejde, nemlig Borreby ved Skælskør.

Mens Borreby mere følger det almindelige mønster for tidens borge, er Hesselagergård en ener i dansk herregårdsarkitektur på grund af de ejendommelige, runde gavle. Inspirationer hertil

har bygmestrene Morten Bussert og Jakob Binck sikkert fra italienske forbilleder. I øvrigt går den samme vælske »rundgavlestil« igen i den gamle herreskabskirke i Hesselager by, en oprindelig romansk kirke, som Friis lod ombygge omkring 1550. Man kan i midterfaget se tre kalkmalede våbenskjolde med navne og årstal for Johan Friis og hans to forgængere på gården, Jesper og Henrik Friis.

Johan Friis nåede at tjene hele 4 konger. Han begyndte sin karriere i Christian 2.'s kancelli, men sluttede sig i rette tid til Frederik 1., som i 1532 gjorde Friis til sin kansler. Denne høje stilling oppebar han også under Christian 3., hvis valg han havde støttet, og han nåede inden sin død i 1570 at være med i rigsledelsen under endnu en konge, Frederik 2.

Ved siden af sin politiske virksomhed var Friis tillige en af vore ledende åndelige personligheder. Lærd som han var, blev han bl. a. leder af Københavns Universitet, da det genoprettedes i 1537, og han støttede på mange måder videnskaben. Blandt kanslerens protegeeer var historikeren Anders Sørensen Vedel, som i øvrigt mødte ved hans dødsleje.

Da Friis var meget slægtsbevidst, må det forbavse, at han aldrig giftede sig for dermed eventuelt at få direkte livsarvinger. I sine sidste år funderede han en del over, hvordan godset kunne forblive i slægtens besiddelse. I samråd med kongen nedfældede han en række bestemmelser om, hvordan gården skulle nedarves og drives efter hans død. Han grundlagde faktisk her Danmarks første stamhus.

Arvingen, broderen Henrik, døde lige efter Johan Friis, og Henriks ældste søn, Niels, bemægtigede sig gården for næsen af svogeren, rigsråd Bjørn Andersen. Efter Niels Friis, der blev lensmand på Tranekær, fulgte hans søn, Tønne Friis, der også sad på lensmandsposter. Hans søn igen, Niels Friis, blev den sidste af slægten på Hesselagergård. Han døde i 1658, og hans enke, Ingeborg Parsberg efterlod gården stærkt forgældet ved sin død 1679.

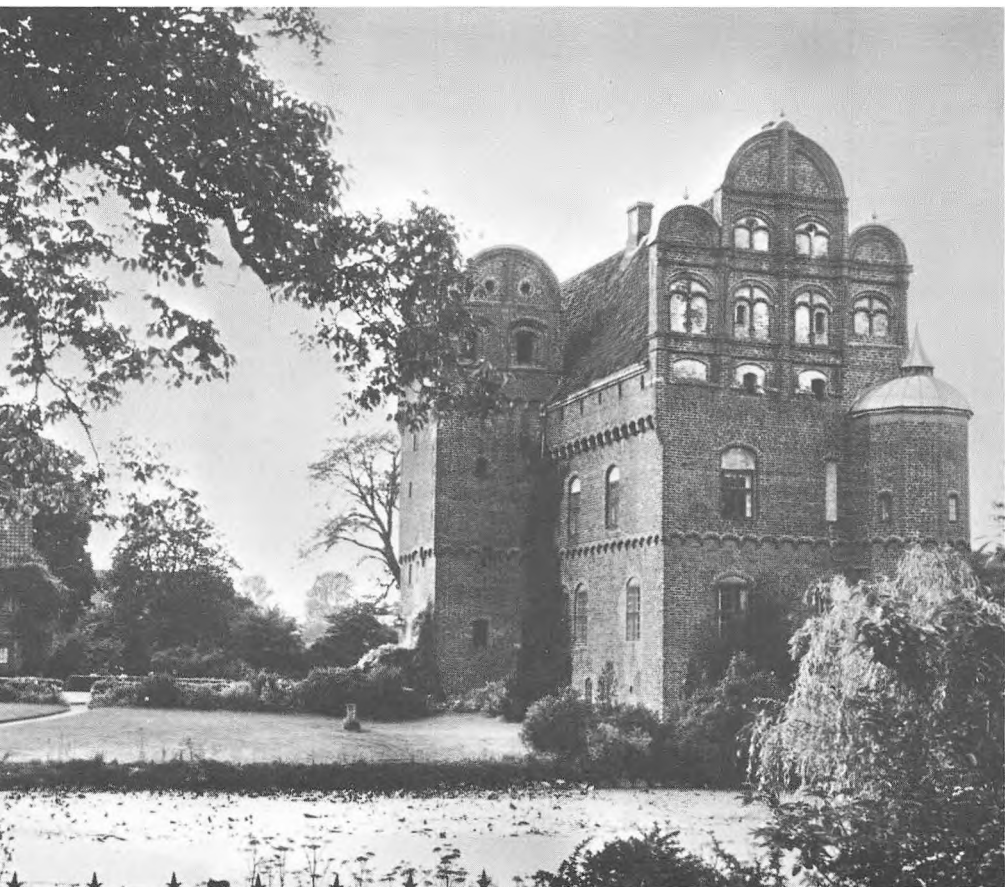
Godset blev overtaget af hovedkreditoren, en assessor ved navn Grønneval, og i det næste århundrede skiftede gården mange gange ejere, men i 1802 havnede den hos den solide kancelliråd, Simon Dons, hvis efterkommere beholdt gården i godt 100 år. I Dons-familiens ejertid blev en del af Friis' tilbygninger revet ned, og den nuværende avlsgård opført.

Så blev Hesselagergård igen adelsgård. Kammerherre C. V. Castenschiold til Borreby købte den i 1904 som fødselsdagsgave til sin datter Berthe, gift med

baron Axel Blixen-Finecke, og gården ejes i dag af deres sønnesøn, Gustav Fr. Blixen-Finecke.

I de senere år har Hesselagergård været tilgængelig for turister, men mens dette skrives, er det tvivlsomt, om den fortsætter som »museum«. Muligvis vil hovedbygning og have blive udlejet privat, og ovenstående, hidtil gældende åbningstider opgives derfor med forbehold. Kommer et lejemaal i stand, bliver der næppe åbent for turister.

I øvrigt har Hesselagergård tidligere været lejet ud. For nogle år siden boede

Den særprægede hovedbygning fra syd. Bygningen til venstre i billedet er enkeboligen. De oprindelige dobbelte voldgrave tilkastedes i begyndelsen af forrige århundrede.

den franske vinkonge Rotchild her i sommermånederne, og i disse perioder genoplivedes fortidens pragt. Vinkongens imponerende tjenerstab omfattede en fransk mesterkok, to køkkenpiger, to tjenere, to kammerpiger, to hjælpepiger, en sekretær og en chauffør.

Fra et turismæssigt synspunkt må det beklages, hvis den historiske borg glider ud af rækken af tilgængelige herregårde, for der er meget at se. Berømt er biblioteket »Hjortestuen«, hvor kalkmalerier fra Johan Friis' tid er bevaret. Den gamle vægtergang og borgens

skumle fangehul fortæller mere dramatisk om fortiden.

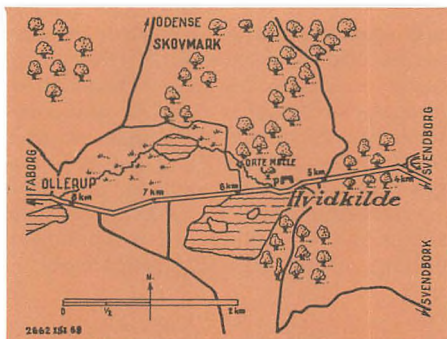
I modsætning til de fleste andre herregårde verserer der ikke mange spøgelseshistorier om Hesselagergård. Det fortælles dog, at baronesse Berthe aldrig turde overnatte på Hesselagergård en julenat, fordi sagnet siger, at hvis Hesselagergård nogensinde forgår, så sker det en julenat. Men der er nok ikke nogen risiko for, at det sker, for en anden overlevering siger, at så længe et lille ansigt, der er indhugget i trappetårnet, består, vil også Hesselagergård bestå.

Hesselagergård har et lidt dystert borgpræg. Oppe under taget ses skytte loftets mange glugger og skoldehuller. Gennem hullerne kunne man hælde kogende vand og beg ned over angribere.

HVIDKILDE

Engese sogn, Svendborg amt.

Hovedbygning fra ca. 1550, ombygget og udvidet 1742.

Herregårdshjem.

Åbent: Ca. 1/5-31/8 kl. 14-18 undt. mand.

Restaurant i sidefløj.

Parken ikke tilgængelig.

De gamle herremænd havde ikke alene sans for gode jorde, men også for naturskønheder. Næsten alle vore herregårde ligger smukt placeret, men få så smukt som Hvidkilde.

At gården er en efterfølger af Kildeborg, som omtales i kong Valdemars jordebog, er sandsynligt, da denne borg angives at ligge nær Svendborg. I 1374 skrev Anders Panter sig til denne borg, og senere nævnes Johan Krummedige i forbindelse med den.

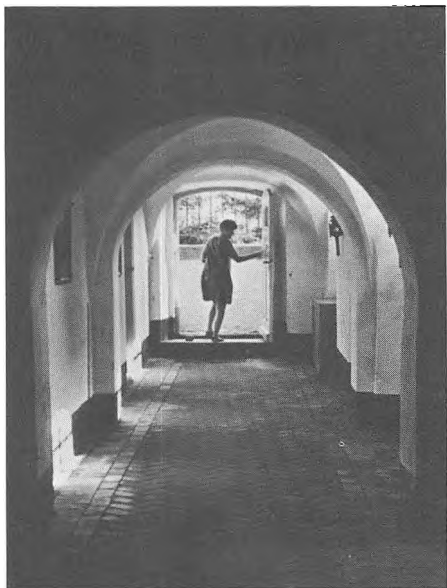
Navnet Hvidkilde optræder fra slutningen af det 15. århundrede som en ejendom tilhørende rigsmarsken Claus Rønnow, der døde i 1486.

Han efterfulgtes på gården af sønnen Markvard Rønnow, der blev rigsråd og i det hele taget en fremtrædende skikkelse inden for højadelen.

Han giftede sig med en slægtning, Mette Hardenberg, og det skaffede ham nok fordele, for svigerfaderen, Joakim Hardenberg, var en af dem, man regnede med. Men samtidig skaffede ægteskabet

Spisestuen med opdækket bord.

Rundturen gennem slottet slutter gennem denne hvælvede kældergang.

ham besværligheder, for den berymtede Odense-bisp Jens Andersen Beldenak beskyldte Markvard Rønnow for kætteri (hvilket bl. a. ægteskabeligt samkvem mellem nært beslægtede blev betragtet som). Det kom til en lang trætte, hvorunder ridder Markvard en tid belejrede bispens borg Ørnkil.

Ifølge overleveringen mødte Markvard Rønnow engang helt tilfældigt bispem, og ridderen ville nu gøre regnskabet op. Men bispem havde ord for at være velbevandret i sorte kunster, og da han halede en lille bog frem af ærmet og begyndte at læse højt af den, samtidig med at han gjorde sære gebærder som for at kalde fanden til hjælp, tog ridderen og hans svende benene på nakken.

Markvard burde ellers selv have kendt lidt til den slags fiksfakserier, for hans egen bror Carl var Beldenaks forgænger i embedet.

I øvrigt blev en af Markvard Rønnows sønner selv bisp, den berømte Joakim Rønnow.

Hvidkildes hovedbygning ser stadig ud, som da Philip de Lange formede den i 1742.

Et af de store flanderske gobeliner i riddersalen.

Hvidkildes maleriske herregårdsmølle ligger nær slottet. Den hedder Røde Mølle.

En anden søn, Ejler Rønnow, overtog Hvidkilde og blev en af tidens store mænd.

Hans borg blev ødelagt under Grevefejden, men han anlagde en ny, som danner midterparti i den nuværende hovedbygning.

Ejler Rønnow overlevede sin søn og tog sit våbenmærke med i graven som slægtens sidste mand. Hans søster sad på gården en tid, og med hende uddøde den Rønnowske slægt fuldstændigt.

Hendes mand, Ejler Hardenberg, delte skæbne med Ejler Rønnow. Også han mistede sine sønner og døde som den sidste af sin slægt.

Nu flyttede Ejler Rønnows søstersøn Markvard Bille ind, og efter ham fulgte sønnen Eiler Bille, der døde ugift. Hans datter førte gården til den lærde Falk Gøye.

En dag i 1635 fik Gøye besøg af sin søster, jomfru Sibylle Gøye. Hun fortalte, hun var syg og blev straks sendt i seng. Her fødte hun i dølgsmål et barn, som hun ombragte og efterlod i et skrin. Falk Gøye gjorde, hvad han kunne for at dysse rygterne om denne begivenhed ned, men sagen kom for Christian 4.'s øre.

Selv om man skulle tro, at kongen, som selv havde en række »uægte«³ børn, ikke havde noget at lade andre høre, blev han uhyre forarget og foranstaltede en undersøgelse. Man mente, at faderen var Sibylles svoger, Mouritz Anchersleben, men han klarede for sig. Det gjorde derimod ikke den stakkels Sibylle. Den 3. december samme år faldt hendes hoved for bødlens økse lige uden for Odense Slot. Efter sigende stod kongen bag et vindue og så interesseret til.

Falk Gøye døde i 1653, og enken formåede ikke at føre gården frelst igenem de vanskelige tider.

Den blev i 1679 solgt til den ivrige godssamler Vald. Gabel, men han gik fallit med Hvidkilde og sine andre godser. Kronen overtog i 1724 Hvidkilde, der omgående solgtes videre til Johan Lehn, en ung mand af stenrig københavnsk købmandsslægt.

Han var dygtig og virksom og fik snart

genetableret godset. I 1731 blev han adlet og følte nu, at han måtte bo mere standsmæssigt. I 1742 skred han til værket, og – vistnok med Philip de Lange som arkitekt – udvidedes og omformedes Hvidkilde til tidens moderne barokstil.

Brodersønnen, Abraham Lehn, der i forvejen ejede 4 store lollandske godser, arvede Hvidkilde. Ved hans død i 1804 blev lensbaronesse Sophie Amalie Lehn, gift med Hans Rantzau, ejer.

Efter statsbankerotten i 1813 så det sort ud for Hvidkilde, som kom under administration.

I 1834 arvede Sophie Amalie Lehns datter Pauline, gift Holsten-Lehn-Charisius, Hvidkilde, som ved baronessens død i 1860 tilfaldt baron O. D. Rosenørn-Lehn, den senere udenrigsminister.

Under ham voksede og konsolideredes Hvidkilde yderligere. Han døde ugift og baroniet tilfaldt hans bror, E. C. H. Rosenørn-Lehn. Hans datter var gift med grev F. L. V. Ahlefeldt-Laurvig til Kjærgård, og deres søn, C. E. J. Ahlefeldt-Laurvig-Lehn fik i 1910 Hvidkilde overdraget. Det ejes nu af grev Axel Ahlefeldt-Laurvig-Lehn, som har ladet hovedbygningen grundigt restaurere.

Under den voldsomme storm i 1967 væltede over 80.000 m³ træer på Hvidkilde gods, og der forestår et stort og kostbart tilplantnings- og reguleringsarbejde.

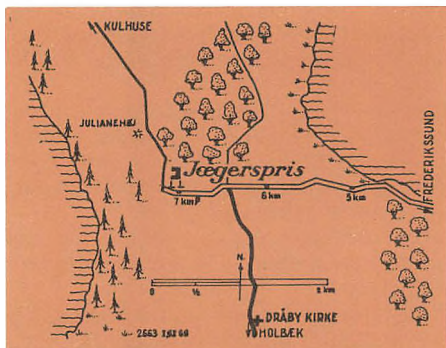
I 1968 åbnede greven sit slot for offentligheden mod entre. Det fornemste rum er riddersalen, hvor der hænger 6 flanderske gobeliner, erhvervet af Abraham Lehn ca. 1718. Kaminstuens loft prydes af et italiensk maleri.

Foruden de mange interiører med fint, ældre inventar, er der adgang til en samling moderne kunst og desuden adgang til kældrene med bl. a. det gamle herregårdsskøkken.

Parken er anlagt i slutningen af det 18. århundrede med Fredensborg slotspark som forbillede.

Vest for parken ligger den meget male- riske Røde Mølle, som dog står uden sit oprindelige mølleværk. Men bygningen er meget seværdig.

JÆGERSPRIS

Dråby sogn, Frederiksborg amt.

Hovedbygning fra 17. og 18. årh., men ældre partier i nordfløj.
Kong Frederik 7.'s Stiftelse. Mindestuer.

Abent:

1/4 -30/4 sønd. kl. 10-12 og 13-17;

1/5 -30/9 dagl. kl. 10-12 og 13-17;

1/10 -31/10 sønd. kl. 10-12 og 13-17.

Parken tilgængelig hele året.

Den første gård eller borg på dette sted hed Abrahamstrup. Den findes omtalt i 1318, da Erik Menveds dronning, Ingeborg, forulykkede her med sin ekvipage. Ved den lejlighed omkom kongeparrets eneste søn, hvorved kongens bror Christoffer (2.) blev arving til Danmarks trone.

Dronningen var utrøstelig og gik i kloster i Roskilde, hvor hun kort efter døde.

Både Valdemar Atterdag og dronning Margrethe opholdt sig lejlighedsvis på Abrahamstrup, og Dorothea, Christian 1.'s dronning, brugte det i længere perioder som lystslot.

Blandt adelsnavne, der har haft Abrahamstrup i len, skal nævnes Torben Bille. Han giftede sig i 1501 med dronningens hofdame, den livfulde Edel Jernskæg, som var kong Hans' elskerinde. At elskovsforholdet mellem kongen og fru Edel fortsatte efter giftermålet har vel næppe huet Torben Bille, men på den anden side høstede han store fordele ved forbindelsen. Det er sandsynligvis på den konto, han oppebar

Jægerspris fra syd med hovedfløjen, der rummer mindeværelser for Frederik 7. og grevinde Danner.

Øst for slottet står en mindestøtte for Frederik 7., rejst af grevinde Danner 1865.

Grevinde Louise Danner, borgerdatteren, der blev kongens kone.

Abrahamstrup i len og på mange andre måder nød kongelig gunst.

Under Christian 2., som også har boet på Abrahamstrup, indtraf en begivenhed, som gav anledning til et spøgeri, der har huseret indtil i dag. En tysk oberst for et hold lejesoldater opsøgte kongen for at få sit tilgodehavende. I København fik han at vide, at kongen var taget til Abrahamstrup, og obersten fulgte efter. Deroppe blev han og hans tjener myrdet, og siden da har de vandret rundt på slottet med hovedet under armen.

Det første skridt til at udbygge Abrahamstrup til det slot, vi kender i dag, blev taget af den byggelystne Christian 4. Han lod den gamle nordfløj stå, men tilføjede et ottekantet trappetårn og en lav sydfløj (portfløj).

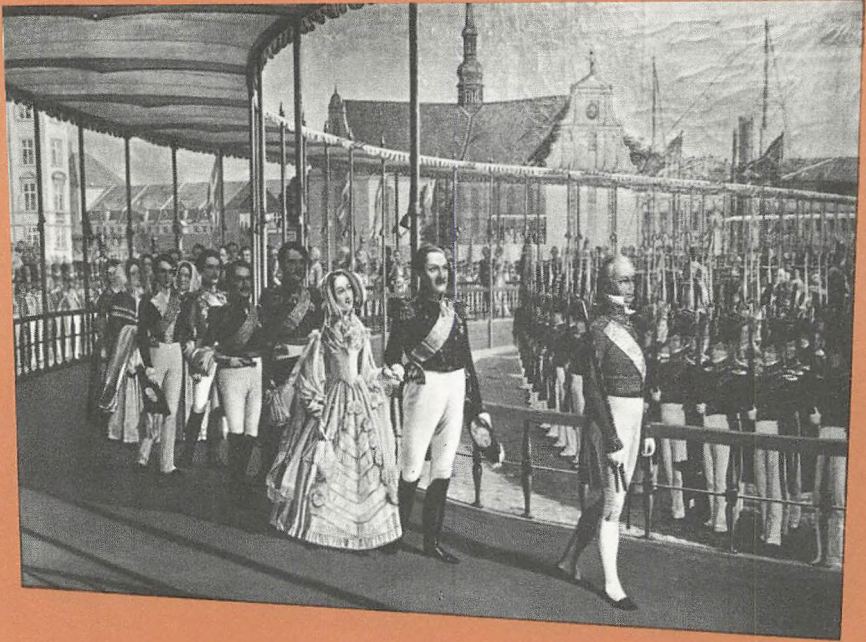
I Christian 5.'s regeringstid gled slottet for en kort tid ud af kronens eje. Kongen solgte det til sin yndling, den tyske adelsmand Vincents von Hahn, som gav det navnet Jægerspris. Kongen, der imidlertid havde fortrudt salget, generhvervede det efter Hahns død i 1679 og overlod det til kronprins Carl, som i 1721 udbyggede slottet, bl. a. forhøjedes Christian 4.'s sydfløj, og det østre tårn fjøjedes til.

Endnu to konger satte præg på bygningen. Under Christian 6. kom østfløjen til og under Frederik 5. de to sydlige tårne, samtidig med at nordfløjen forlængedes. I 1773 forærede Christian 7. Jægerspris til arveprins Frederik, som lod opstille 54 Wiedeweltmonumenter i parken over berømte danskere, nordmænd og holstenere.

Christian 8. benyttede ofte Jægerspris som jagtslot, men den konge, som fremfor alle følte sig knyttet hertil, var Frederik 7.

Her kunne han for alvor nyde tilværelsen med sin elskede kone, Louise Danner, fjernt fra det snobbede hof, som ikke tålte grevinden.

I sin kronprinsetid havde Frederik været gift to gange. Først med Frederik 6.'s datter Wilhelmine og dernæst med den tyske prinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz.

Frederik 7. var i sin kronprinstid gift to gange, først med prinsesse Wilhelmine, dernæst med den tyske prinsesse Mariane. Dette Rosenborg-maleri af C. Balsgaard viser Frederiks og Marianes bryllupsindtog 1841. I baggrunden Holmens kirke.

I 1848 blev han konge, og to år efter ægtede han balletdanserinden Louise Rasmussen, datter af rullekonen i Læderstræde.

Louise, der blev ophøjet til grevinde, havde god indflydelse på den vidtløftige konge, men han var svækket af sine tidligere voldsomme udskjelser og døde 1863 efter kun 13 års ægteskab.

Han var jævn og bramfri ligesom grevinden, og parret var afholdt i den brede befolkning. Men hoffolkene hadede hende og prøvede at skubbe hende til side. Da Frederiksborg Slot brændte, blev der skrevet, at det ikke burde genopbygges – fordi slotskapellet havde været vidne til Danmarks fornedrelse, da hun og kongen blev gift dér. Et tilbud om bekostning af et nyt kirkeorgel med

hendes navn og våben indsat blev selvfølgelig afvist.

Louise Danner arvede Jægerspris efter kongen og tilbød at testamentere det til Christian 9.'s søn Valdemar, mod at hun selv blev modtaget ved hoffet og dermed fik den anerkendelse, hun higede efter, men tilbudet blev afslået. Christian 9. besøgte hende dog en gang om året af ren og skær pietetsfølelse over for sin forgænger.

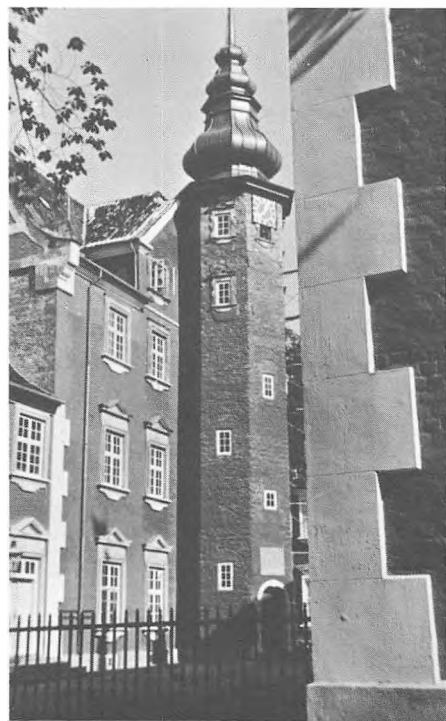
Louise Danner havde en søn sammen med sin ungdomselskede, Carl Berling, men ham kunne hun ikke testamentere slottet til, og hun besluttede derfor, at hendes ejendomme, der foruden Jægerspris omfattede gårdene Louiseholm, Christiansminde og Egelund, skulle overgå til »Kong Frederik den Syvendes

Stiftelse for hjælpeløse og forladte Pigebørn, især af Almuen«. Grevinden havde ikke glemt sin herkomst.

Til pigerne byggedes nye længer, og i nord- og østfløjen indrettedes skolerum og lærerboliger, mens sydfløjen blev mindstuer for Frederik 7. og grevinde Danner.

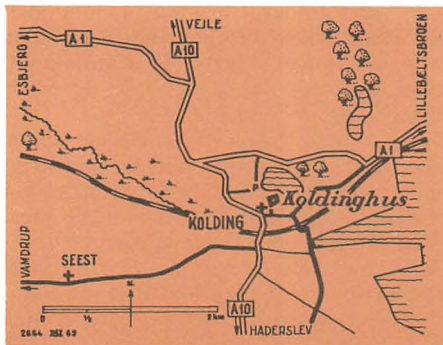
Her ses bl. a. kongens arbejdsværelse med hans pipebræt, der hænger som den dag, han sidste gang forlod det, og grevindens arbejdsværelse med værdifulde møbler og malerier. På væggen hænger billeder af hendes kongelige gemal og af kammerherre Berling, hendes ungdomsleksede og far til hendes eneste barn.

Grevinden ligger begravet i en åben gravhøj nær slottet, og hendes sarkofag er altid pyntet med blomster.

Den indre slotsgård med de ældre bygningsdele. Midterpartiet er fra det middelalderlige Abrahamstrup Slot.

KOLDINGHUS

Kolding kommune, Vejle amt.

Bygninger og ruiner fra slot opført 1440-1726.
Staldgård fra 1673.
Museum.

Åbent:

1/5 - 30/9 dagl. kl. 9-18;

1/10 - 30/4 dagl. kl. 10-15.

Slotsparken tilgængelig hele året.

Det vides ikke bestemt, hvornår dette Koldinghus er grundlagt, men det må have været før Erik Klipping, for om ham siges det, at han lod Koldinghus genopføre og befæste påny.

Også Erik Menved nævnes i forbindelse med slottet, og det var antagelig en betydelig borg i Christoffer 2.'s tid, for da nævnes det på linje med Riberhus og Skanderborghus.

Da Valdemar Atterdag trådte til, sad holstenerne på Koldinghus, og her sluttede kongen i 1365 forlig med dem.

Christoffer af Bayern byggede en del på Koldinghus, og der findes i nord- og sydfløjen stadig spor af murværk fra den tid.

Både Christian 1., Hans og Christian 2. benyttede ofte slottet, som endelig begyndte at tage noget af sin nuværende form under Christian 3. Han lod nordfløjen forlænge og tilføjede yderligere syd- og østfløjen.

Det fine, nye slot stod færdigt i 1553, og kongen var så glad for det, at han for-

trinsvis opholdt sig her lige til sin død på slottet i 1559.

Frederik 2. byggede også på Koldinghus, men først under Christian 4. kom der for alvor gang i foretagendet. Kongen følte sig stærkt knyttet til Koldinghus, hvor han ofte havde opholdt sig i sin drenge- og ungdomstid.

Sammen med bygmesteren Hercules von Oberberg udarbejdede han de nærmere planer, der blandt andet omfattede kæmpeårnet. Arbejdet sluttede i 1603, men få år efter føjedes trappetårnene til.

Det var et flot og særpræget slot, men desværre fik det ikke lov til at stå uanstastet ret længe. I 1627 plyndredes det af kongens egne lejetropper og i 1643 af Torstenssons soldater. 15 år senere besatte svenskerne igen slottet, som næsten fik dødsstødet, da det blev stormet af polske hjælpetropper.

Det blev dog igen gjort beboeligt af Frederik 3., og Christian 5. samt Frederik 4. byggede videre på det. I 1726 stod det færdigt som et moderne, hvidkalket barokslot.

De efterfølgende konger viste ikke større interesse for Koldinghus, og den 29.

marts 1808 faldt skæbnetimen for slottet.

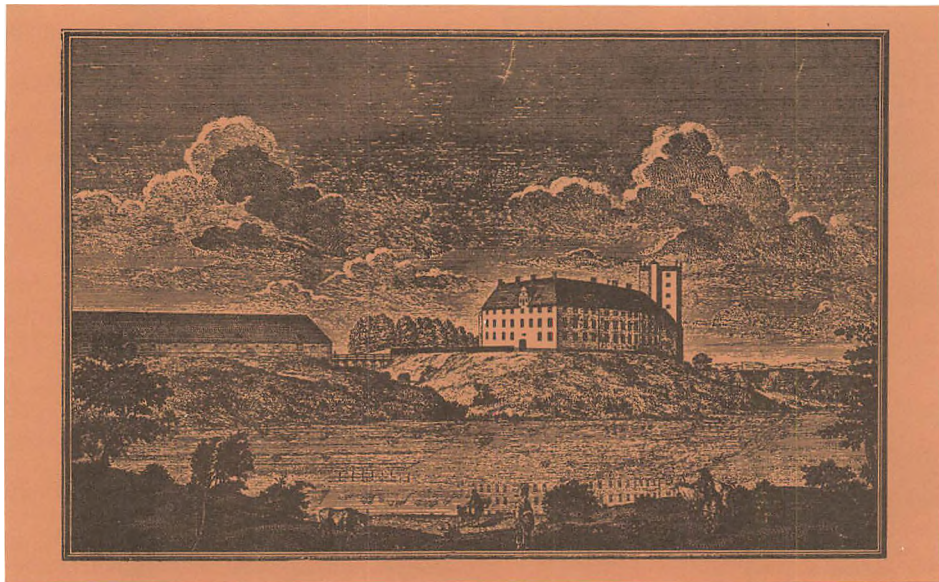
Et kontingent spanske lejetropper under anførsel af marskal Bernadotte, den senere svenske konge, blev indkvarteret, og de kuldskære sydlændinge fyrede op alt det, de orkede. Fra en defekt skorsten udbrød der ild, og dagen efter var slottet forvandlet til en ruin. Sådan fik det lov at ligge hen i 60 år. Så begyndte et møjsommeligt restaureringsarbejde, hvis første etape sluttede i 1892 med færdiggørelsen af nogle rum i nordfløjen, hvor museet flyttede ind.

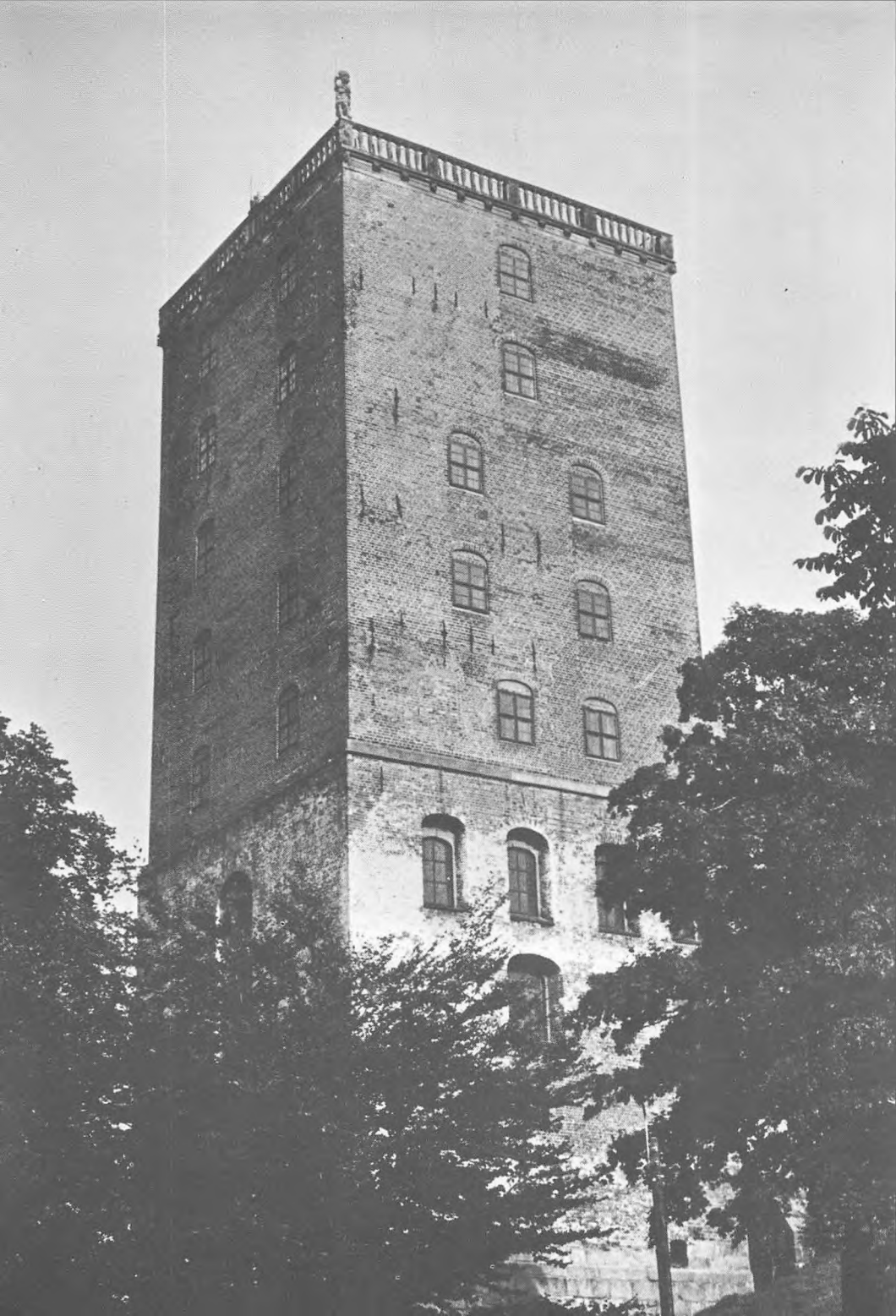
Trin for trin er slottet fortsat blevet restaureret. Omkring 1915 var nordfløjen og vestfløjen under tag, og i 1935 genopførtes kæmpeårnet.

Herunder: Koldinghus i 1749 set fra nordøst. Stik fra Danske Vitruvius.

Til højre: Af de 4 kæmper, der stod på toppen af tårnet, er en enkelt, Hercules, bevaret. De tre andre forestillede Hannibal, Hector og Scipio. Tårnet har museumsstuer i flere etager, og der er 82 trin op gennem selve tårnet til udsigtspladsen øverst oppe.

Vestfløjen står stadig som ruin efter branden 1808, men også dette parti af slottet vil efterhånden blive genrejst.

Herunder: Vue fra tårnet, 41 m over slottsbanken, mod staldgården, der er fra Christian 5.'s tid. Der findes en fangecelle fra besættelsestiden, da staldgården var sydjysk hovedkvarter for Gestapo.

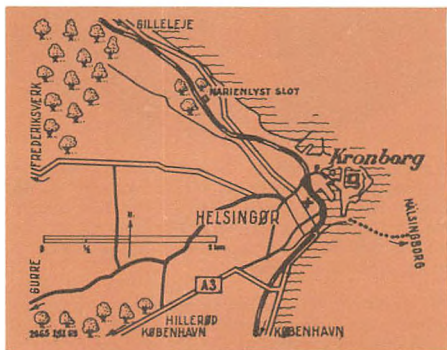
I 1964 nedsatte Boligministeriet en kommission til udarbejdelse af planer for slottets fremtid. Antagelig vil man inden for en overskuelig fremtid genetablere sydfløjen og flytte den hvide sal hertil fra vestfløjen, samtidig med at rigsrådssalen føres tilbage til sin oprindelige skikkelse. Med i restaureringsplanerne er også en istandsættelse af slotskirken. Det er tanken på længere sigt at gøre slottet til kulturcentrum for Kolding og omegn.

Rundgangen gennem slottets nu godt 32 værelser begynder i vagtstuen, hvor branden i 1808 opstod. Her er opstillet dele af to bindingsværkshuse fra 16. århundrede. Fra vagtstuen går man ind i de interessante museumsstuer med gammelt inventar og en model af slottet, som det så ud inden branden.

Turen videre op gennem bygningen fører bl. a. til den prægtige bibliotekssal og riddersalen med Christian 4.'s sandstenskamin. I tårnværelserne er der bl. a. almuesamling og oldsager.

KRONBORG

Helsingør kommune, Frederiksborg amt.

Slotsbygninger fra 1585.
Museum.

Abent:

1/4 -30/4 dagl. kl. 11-16;

1/5 -30/9 dagl. kl. 10-17;

1/10-31/10 dagl. kl. 11-16;

1/11-31/3 dagl. kl. 11-15.

Handels- og Søfartsmuseet samme tider.

Friluftrestaurant på slotsterrænet.

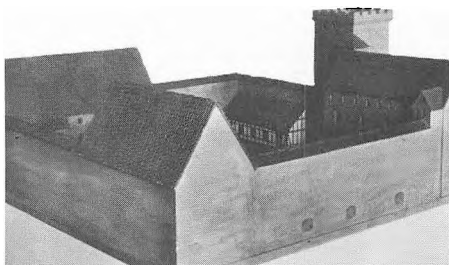
Krogen! Sådan hed det første sundtoldslot, som Erik af Pommern byggede her omkring 1420. Det var et undseligt navn til så flot en borg, som Frederik 2. havde fået rejst i 1585. Derfor ændrede han navnet til Kronborg, efter hvilket alle havde sig at rette. Ellers vankede der nemlig en okse i bøde . . . .

Ingen anden bygning i Danmark ligger så fornemt placeret som Kronborg, men det er nu ikke for harmoniens skyld, at det ligger her ved »porten« til Øresund. Her måtte det simpelthen ligge, for det skulle være vagtpost for indsejlingen til Øresund. På den anden side af sundet lå i forvejen det kongelige Helsingborg Slot. Ideen til Øresundstolden var Erik af Pommerns. Fra 1429 opkrævede han told af hvert et skib, der skulle gennem sundet (ordningen kom til at fungere helt op til 1857).

Murværket fra hans fæstningsagtige slot er bevaret i det nuværende slots mure.

På vej ned mod indgangen til slotsgården vandrer man langs den indre voldgrav ved Frederik 4.'s bastion.

Herover: I Helsingør Bymuseum på Marienlyst Slot findes denne model af det gamle sundtoldslot, Krogen, Kronborgs forgænger. Krogen byggedes ca. 1420. Før den tid lå der noget sydligere en borg ved navn Flynderborg, anlagt i 12. årh.

Til venstre: Dronningens Kammer på anden salen. Det var Christian 4.'s værelse efter ombygningen i 1630'erne.

Herunder: En forfatter skriver omkring 1577 om Kronborg: Midt i Borgen er der en rummelig Gaard, som man bliver glad for at skue, thi hvorhen man end vender Øjets Synsline, vil man enten se højtragende Taarne eller Taget, der straalr som Guld i Solen, eller Murene, der er opført med stort Talent og elegant kunstnerisk Konstruktion. Måske har han set slottet omtrent som fotografen.

Gang i østfløjen med nederlandske møbler og lysekroner fra 1600-tallet.

I Christian 3.'s tid var borgen blevet umoderne, og kongen funderede på at bygge den om, men det blev kun til en enkelt bastion.

På sin magts tinde besluttede Frederik 2. at rejse et nyt slot, og i 1574 sattes

arbejdet i gang. På 2 år blev nord- og vestfløjen ombygget, sydtårnet opført og sydfløjen indrettet til kirke. Derefter fulgte bl. a. Mørkeport (indgangen til slotsgården), resten af sydfløjen og fontænen og i 1585 stod slottet færdigt –

I Den lille Sal hænger nu syv af Kniepers berømte kongetapeter. De otte andre bevarede findes på Nationalmuseet (Prinsens Palæ) i København.

Den 62 m lange og 11 m brede riddersal er den største riddersal i Nordeuropa.

med alle udgifter betalt direkte af sundtoldens kasse.

Frederik 2. var stolt, og det var borgerne også. Magen til slot var ikke set i Norden.

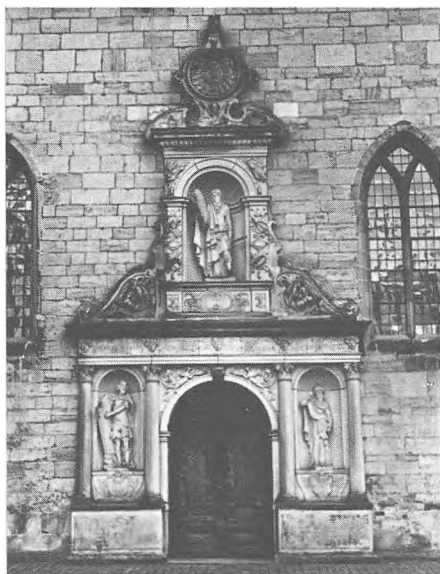
Christian 4. opholdt sig meget på Kronborg, og hans hustru, Kirsten Munk, lå netop i barselseng på slottet, da den store ulykke kom den 24. september 1629. Slottet brød i brand, og kun enkelte partier, deriblandt hele slotskirken, skånedes. Foruden kirkens skønne inventar undgik Kniepers berømte tapeter med afbildninger af 111 danske konger (Saxos sagnkonger medregnet) at blive flammernes bytte. Tapeterne, hvoraf endnu 15 eksisterer, ophængtes kun ved festlige lejligheder, og ved branden var de i magasin.

Christian 4. var vældig opsat på at genrejse slottet i en fart, og det skete også, selvom rigsrådet ikke var meget for det. Tiderne var ikke gode efter kongens uheldige indblanding i trediveårskrigen, men han fik også sin vilje i denne sag.

Igen måtte sundtolden spæde til og i 1637 stod slottet påny klar. Bygmester var Hans van Steenwinckel d. y., der kun foretog ret få ændringer i det ydre. Snart ramte en ny ulykke Kronborg. Den svenske besættelsesmagt rykkede ind i 1658 og bortførte bl. a. Frederik 2.,s skønne tronehimmel og det kostbare springvand.

Mens svenskerne huserede på slottet, forsøgte tre brave mænd, lensfoged Hans Rostgaard, præsten Henrik Gerner og ingeniøren Oluf Steenwinckel at erobre slottet ved list, men uheldigvis blev komplottet afsløret. Kun Rostgaard undslap ved lynsnart at kaste sig op på en hest og galopere bort. Præsten, der senere blev biskop i Viborg, blev puttet i et uhyggeligt fangehul i Kronborg (vises under rundgangen i kasematterne), mens Steenwinckel blev martret til døde.

Klog af skade udbredte man udenværkerne efter krigen, og de næste konger foretog forskellige reparationer. Efter Christian 6. brugtes slottet sjældent som kongebolig. Den sidste fyrstelige person, der opholdt sig her, kom just ikke frivilligt. Det var dronning

Indgangsportalen til kirken med figurer af Moses, David og Ezekias.

Caroline Mathilde, som efter sin arrestation i 1772 kom i forvaring i et af Kronborgs tårnværelser (ved det nuværende Dronningens Værelse).

I 1785 blev Kronborg kaserne og fungerede som sådan indtil 1924.

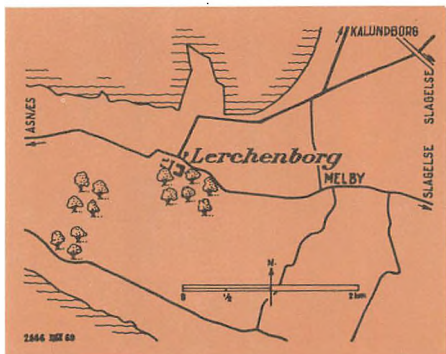
En del af slottet har været tilgængeligt siden 1915, nemlig nogle af Handels- og Søfartsmuseets lokaler, men siden begyndelsen af trediverne har der været adgang til større dele af slottet, hvor gamle møbler, gobeliner og malerier giver karakter af kongebolig.

Særlig interessant er Kongens Kammer og Dronningens Kammer med pragtfulde marmorkaminer og loftsmalerier, Den lille Sal med 7 af de oprindelige 42 Knieperske tapeter, samt riddersalen. Det interessante Handels- og Søfartsmuseum breder sig over 30 værelser i nordfløjens stueetage og i alle fløjene på første sal.

Sidst men ikke mindst er kasematterne, oprindelig opholdsrum for soldater under krigstid, en attraktion. Herved ses bl. a. Henrik Gerners skumle fængsel og den berømte statue af Holger Danske.

LERCHENBORG

Arby sogn, Holbæk amt.

*Hovedbygning fra 1745.
Herregårdshjem.
Mindestuer.*

*Åbent: Ca. 15/6-10/9 sønd. kl. 10-18,
hverd. kl. 11-17.
Parken samme tider.
Cafeteria i østfløjen.*

Lerchenborg er et dejligt slot, og man kan ærgre sig over, at der kun er adgang til en forholdsvis beskedne del af det. Der er ellers værelser nok at tage af.

Slottet er opført af general Christian Lerche, som stammede fra borgmesteren i Nyborg, Peder Nielsen. Dennes kone havde været gift med den tidligere borgmester i byen, Mads Lerche, og dette navn optog sønnerne.

De fik den bedst mulige start i kraft af familiens rigdom og anseelse. En søn blev stiftamtmand og godsejer (adlet 1660), en anden provst og den tredje højesterets-assessor (adlet 1679).

Assessoren, der hed Peder Pedersen Lerche, ejede Ryegård, som hans søn Vincents Lerche overtog som 17-årig.

Han gjorde en strålende karriere ved hoffet og nåede at samle en række betydelige godser til sin eneste søn, Christian Lerche. Han valgte den militære løbebane og endte som general. Greve blev han også, og han var blandt de få, men udvalgte, som havde eget palæ i København.

Lerchenborgs hovedbygning er et overordentlig smukt symmetrisk anlæg, og det står i skønneste harmoni med avlsgården (hvorfra billedet er taget) og med parterrehaven bag slottet.

Lerche solgte en del af de arvede godser og samlede i stedet jorde i Vestsjælland. Blandt disse var Østrupgård, som han i 1742 erhvervede af en engelsk købmand.

Gården havde tidligere været i grev Carl Ahlefeldts og før ham i Gabriel Marselis' eje. Sidstnævnte havde fået jordene fra Kalundborg Slot for udlæg til kronen.

Østrupgård, der var bygget af Ahlefeldt omkring 1705 bestod af et ret beskedent bindingsværksanlæg. Ikke fint nok til en mand, der var blevet landets næststørste jorddrot! Fra 1743 til 1745 opførte Christian Lerche den nuværende slotsbygning, og 10 år efter oprettede han landets største stamhus.

Han havde ingen børn, og for at sikre navnets beståen bestemte han, at hans efterkommere som besiddere af Lerchenborg alle skulle føre navnet Lerche og ingen andre efternavne.

Hans enke, der var datterdatter af selveste Ulrik Fr. Gyldenløve, førte godset videre, men kom forbløffende hurtigt i gæld og måtte under administration.

Hun besluttede at overlade Lerchenborg til generalens udsete arving, en ret fjern slægtning ved navn Georg Flemming Lerche. Han overtog i 1766 godset mod at hæfte for den resterende gæld på 20.000 rigsdaler, samt indgå på forskellige ydelser, bl. a. en livsvarig apanage til grevinden. Hun levede helt til 1800. Den nye Lerche på gården var uheldig fra starten. En kvægstpest ryddede ud i besætningerne, og jordene led af misvækst, så Lerche måtte køre på pumperne – og det gjorde han resten af sit liv.

Efter gentagne lån var hans gæld i 1787 kommet op på 155.000 rigsdaler, og så kunne han ikke låne mere. Salg af en del jordegods i 1790'erne rettede noget op på det vakleворne foretagende, men da hans søn, Christian Cornelius Lerche, overtog bedriften i 1798, fulgte en gæld på 127.000 rigsdaler med. Tillige skulle den unge greve overtage apanageydelse til den gamle grevinde og desuden overlade faderen palæet i København. Cornelius Lerche havde tilsyneladende mere sans for økonomi end faderen.

Loft og vægge i riddersalen er prydet med smukke stukkaturer. Fra gangen til højre er der adgang til H. C. Andersens mindeværelser.

Han fik ved en række transaktioner med bl. a. fideikommissering så nogenlunde stabiliseret Lerchenborg.

Han var velanskrevet i de toneangivende kredse i hovedstaden; i 1818 blev han lensgreve og i 1844 gchejmekonferensråd.

Hans arvesøn døde længe før greven selv, og det blev derfor sønnesønnen, Christian Albrecht Lerche, som modtog Lerchenborg i arv 1862. Under ham frasolgtes en del gods, og det skete også under den næste greve, Christian Cornelius Lubbi Lerche.

Efter lensafløsningen gik grevskabet i 1923 over til »fri ejendom«, og staten krævede over 2 millioner af de 10,5 millioner, vurderingssummen lød på.

I 1927 solgte greven sit slot med tilliggender til skibsbygger J. Bruhn, som omgående videresolgte til hofjægermester P. A. Lund med en net fortjeneste på 200.000 kroner.

Men i 1952 kom Lerchenborg tilbage til grevelægten, da den tidligere ejers søn, G. A. F. Lerche-Lerchenborg, købte det af Lunds enke.

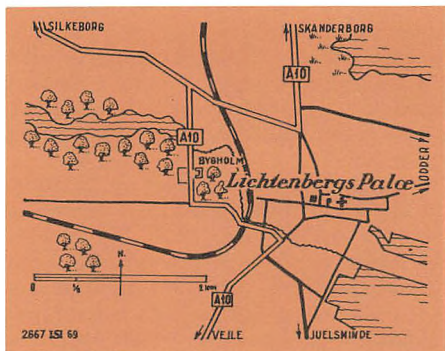
I østfløjen er der indrettet et par mindeværelser for H. C. Andersen, der har været gæst på Lerchenborg som på så mange andre herregårde. Stuerne er genskabt efter digterens dagbogsblade. Desuden er der adgang til riddersalen og enkelte andre slotsinteriører i den sydlige ende af hovedfløjen.

I det tidligere vaskehus, der er forbundet med østfløjen, er der indrettet et moderne cafeteria.

Synes man, det er lidt, man får at se af det indvendige af hovedbygningen, kan man til gengæld glæde sig over den oplevelse, slotshaven er. Det er et af vore fineste anlæg, skabt som barokhave i 1740 af franskmanden de Longueville med symmetriske lindealléer, runddel, parterrer og en imponerende lindeløvgang, en såkaldt buehæk med 5 meter høje vægge og 7 meter høje løvpaviljoner.

Og i tilgift findes ved anlægget en stor rosenhave - den fornemste i Norden. Så sig ikke, at der ikke er noget at køre til Lerchenborg efter.

LICHTENBERGS PALÆ

Horsens kommune, Skanderborg amt.

Hovedbygning fra 1744.
A. Jørgensens Hotel.

Restauranten åben: Dagl. kl. 7-23.

Vindue i trappeopgang med det gamle adelsvåben.

Til højre: Det fordums palæ, nu A. Jørgensens Hotel, Søndergade 17 i Horsens.

Efter enevældens indførelse opstod der mange adelspalæer i København, men adelspalæer udenfor majestætens residensstad var en sjældenhed. En sådan undtagelse er Det Lichtenbergske Palæ i Horsens.

Det opførtes 1744 af Gerdt Hansen de Lichtenberg, en søn af den horsensianske købmand Hans Christensen, der drev forretning sammen med to svogre, Heinrich og Broder Lichtenberg, fra Flensborg.

Den håbefulde Gerdt blev i 1697, kun 14 år gammel, sendt til Flensborg for at lære handel, og da han vendte hjem, blev han optaget i forretningen, som han overtog omkring 1728. Samtidig giftede han sig med en datter af en anden rig Horsens-købmand, den tidligere borgmester Steffen Hofgaards Bodil.

Gerdt Hansen var en eminent forretningsmand, der forstod at få pengene til at yngle. I 1731 købte han herregården Engelsholm, og senere indlemmede han yderligere 7 godser i sin samling. Det var gode pengeanbringelser, for derved kunne han selv levere korn til sin eksportvirksomhed og samtidig afsætte en del af importvarerne til sine gårde.

Som godsejer har han efterladt sig et smukt eftermæle for humant styre.

I 1739 blev han adlet under sin moders pigenavn med et lille »de« foran. Han fandt nu, at han måtte have sig et palæ som sine adelige kolleger i hovedstaden og satte den tyskfødte arkitekt N. H. Riemann i gang med at realisere planerne. I palæet modtog han i 1749 kong Frederik 5., som under besøget udnævnte de Lichtenberg til etatsråd. Intet under, at Horsensborgerne var stolte af deres bysbarn.

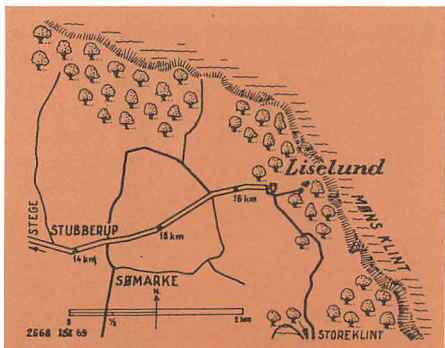
Den driftige og initiativrige mand døde 1764 midt i byggearbejdet på sit kære Bidstrup gods, og han blev begravet i Horsens klosterkirke. På hans gravmæle med skulptur af selveste Didrik Gercken står anført navnene på de mange godser, han ejede.

Barokpalæet er nu A. Jørgensens Hotel, og moderne udvidelser med bl. a. varitélokale har ikke ødelagt noget af selve palæet, da tilbygningerne er sket ud mod gårdsiden. De gamle gårdbygninger i bindingsværk forsvandt i 1896.

I restauranten mod Søndergade er nogle af væggenes dekorationer og udstyr bevaret, og hotellets fyrstesuite i rokokostil med stukloft og profilerede døre plejer gerne at blive fremvist på anmodning fra gæster.

LISELUND

Magleby sogn, Præsto amt.

Lystslot fra 1792.
Museum.

Åbent: 15/6-15/9 dagl. kl. 14-17.
Parken tilgængelig hele året.
Restaurant i Schweizerhytten.

Det var et pust fra den store verden, da Charles de Bosc de la Calmette i 1777 kom til Møn for at blive mønbo.

Han var hollænder, men af fransk afstamning, og havde været sit lands gesandt i Bern og Lissabon, inden han i 1760 blev udsendt til Danmark. Her faldt han så godt til, at han af kammerherre Magnus Beringschiold (en af de sammensvorne mod Struensee) købte Marienborg, det tidligere Nygårde, som nu blev til Calmettenborg.

Hans ældste søn døde ret ung, og det blev derfor den yngste, Antoine, der overtog Calmettenborg efter faderens død i 1781. Samtidig arvede hans hustru, Lisa Iselin, efter sin far, den stenrige schweiziskfødte baron Reinhard Iselin, godset Rosenfeldt ved Vordingborg.

Antoine de Calmette blev i 1783 amtmand over Møn, og han erhvervede sig hurtigt et stykke krongods i øens nordøstlige hjørne, det sted, som skulle få navnet Liselund.

Den meget romantiske de la Calmette var grebet af de Rousseau'ske ideer og

besluttede at anlægge et lyststed ude ved klinterne.

Huset var sådan set ikke det væsentligste, omend det blev prikken over i'et. Parken er, for at citere havearkitekten, professor C. Th. Sørensen, »et virkeligt klenodie, måske Europas fineste eksempel på den type have, som det er fristende at kalde romantisk«.

Ja, romantisk blev sandelig denne stemningshave. Et dansk Petit Trianon. Der blev gravet damme i terrasser, vandløb og tilmeld et lille vandfald, og omgivelserne krydredes med lysthuse i forskellige stilarter, samt små monumenter. Et af den forelskede og galante ægtemands påfund var en lille støtte ved fru Lisas yndlingsbænk. Der er afbilledet to gratier, og den franske tekst lyder i oversættelse: Her venter de på deres søster. Hovedhuset, det yndige, stråttækte »dukkeslot«, tegnedes af Andreas Kirkerup, og medvirkende ved udformningen af de smagfulde interiører var møbeleksperten J. C. Lillie i samarbejde med den kunstnerisk begavede bygherre.

Huset består af havestuen med søjleprydet indgang, abestuen (hedder sådan på grund af dekorationerne), familiestuen med billeder af bl. a. Jens Juel, spise-stuen, samt ægteparrets soveværelser. Alle rum står med det oprindelige og særdeles nette inventar.

Ovenpå er der 9 små soveværelser.

Ud over hovedhuset er der som nævnt forskellige lysthuse. Nær slottet anlagdes Schweizerhuset (nu restaurant), og ude i parken Det norske Hus og Det kinesiske Hus. Alle tre eksisterer stadig. Antoine de la Calmette døde i 1803 og Lisa i 1805. Deres søn, Charles Reinhard de la Calmette, der gik under tilnavnet »den tykke kammerherre«, blev gift med en borgerlig pige, Mette Mackeprang, som kom til at sidde her som enke i hele 57 år.

Det var lykkedes hendes vidtløftige ægtemand at formøble hele familieformuen, inden han drog sit sidste suk i 1820. Både Calmettenborg og Liselund blev udbudt til salg, og heldigvis var køberne af Liselund, Frederik Raben-Løvetau-Huitfeldt og hans hustru Ere-

Samtidig med opførelsen af det henrivende lystslot med stråtag og træspir anlagdes den charmerende eventyrpark, der med damme i terrasser, dybe kløfter og små lysthuse danner et meget romantisk landskabsbillede en miniature.

mentia, gamle venner af huset, som gav kammerherreinde Calmette lov til at bøde der resten af sit liv.

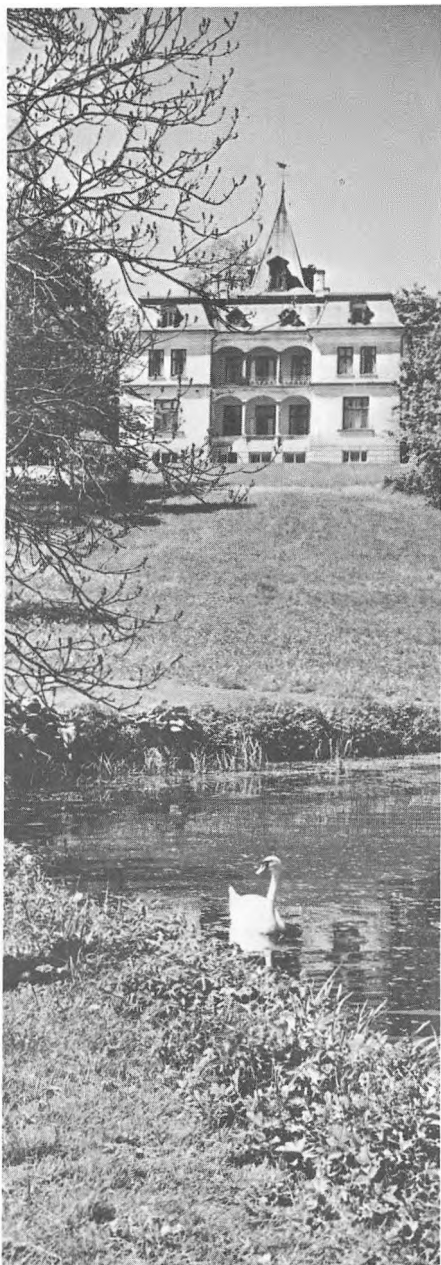
Hun hængte om minderne, og det er hende, vi kan takke for, at stedet er så godt bevaret.

Først i 1877 døde hun, og ejeren, Gottlob E. Rosenkrantz, flyttede selv ind. Men omgivelserne var for små, og i 1877 rejste Rosenkrantz en ny hovedbygning i syd. Den blev kaldt for Ny Slot i modsætning til den gamle bygning.

I 1920 arvede baron Erik Rosenkrantz Liselund og overlod Gammel Slot til en institution under undervisningsministeriet, som i 1938 gjorde det offentligt tilgængeligt.

Antagelig vil parken efterhånden blive ført helt tilbage til sin oprindelige skikkelse, med undtagesle af de 12 tønder land skovpartier, der i 1902-1905 skred ud i havet. De er borte, men til gengæld er der efterladt en malerisk kløft. Liselund avlsgård ejes nu af baron Niels Rosenkrantz.

Ejendommeligt nok har det romantiske Gammel Slot tidligere været ilde berygtet for spøgerier. Der var en grå dame, der skræmte folk fra vid og sans, mens en hund med gloende øjne huserede uden for.

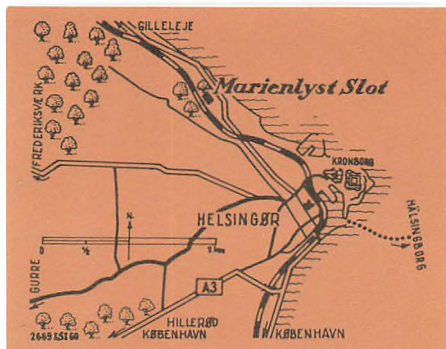

Den nyere gods-hovedbygning fra 1887 kaldes Ny Slot i modsætning til lystslottet, der ofte kaldes Gammel Slot. Ny Slot er nu internationalt feriecentrum.

I det tidligere gæstehus, Schweizerhuset, er der indrettet restaurant i billardværelset.

MARIENLYST SLOT

Helsingør kommune, Frederiksborg amt.

Lystslot fra 1762, men med ældre partier.
Helsingør Bymuseum.

Åbent:

15.5-14.9 dagl. kl. 13-16; 16.9-14.5 onsd. og fred.

kl. 13-15. Fri entré

Parken tilgængelig hele året.

Kronborg stod færdigbygget i 1576. Det havde alt, hvad der hører et kongeslot til undtagen en ting: Et haveanlæg. Det var der ikke blevet plads til ved Kronborgs bastioner, og Frederik 2. besluttede derfor at anlægge en lysthave som annekst til slottet.

Vest for Helsingør lå en kongegård, Lundegården, der var dannet af resterne fra et klosteranlæg, og stedet var ideelt for en lysthave.

Den gamle gård blev revet ned, og i 1587 rejstes et lysthus, en høj og smal, næsten tårnagtig bygning, som er det nuværende slots midterparti.

Frederik 2. døde året efter, men Christian 4. var lige så glad for stedet som faderen. Han muntrede sig med bueskydning i haven og afholdt flere gange små fester på Lundehave.

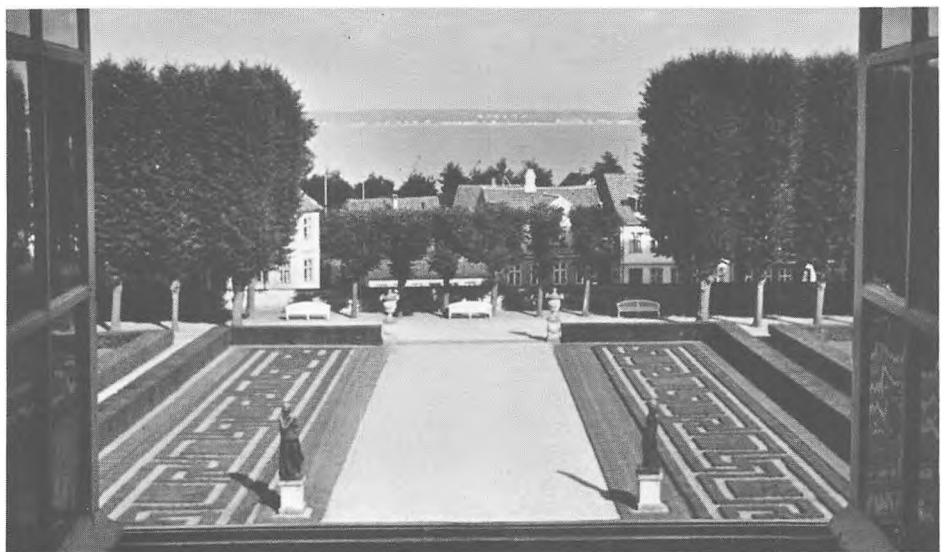
Under Frederik 3. forfaldt bygningen, men den blev genistandsat under Christian 5., som ofte tog ind på Lundehave under sine jagtudflugter.

De efterfølgende konger synes ikke at have interesseret sig for Lundehave.

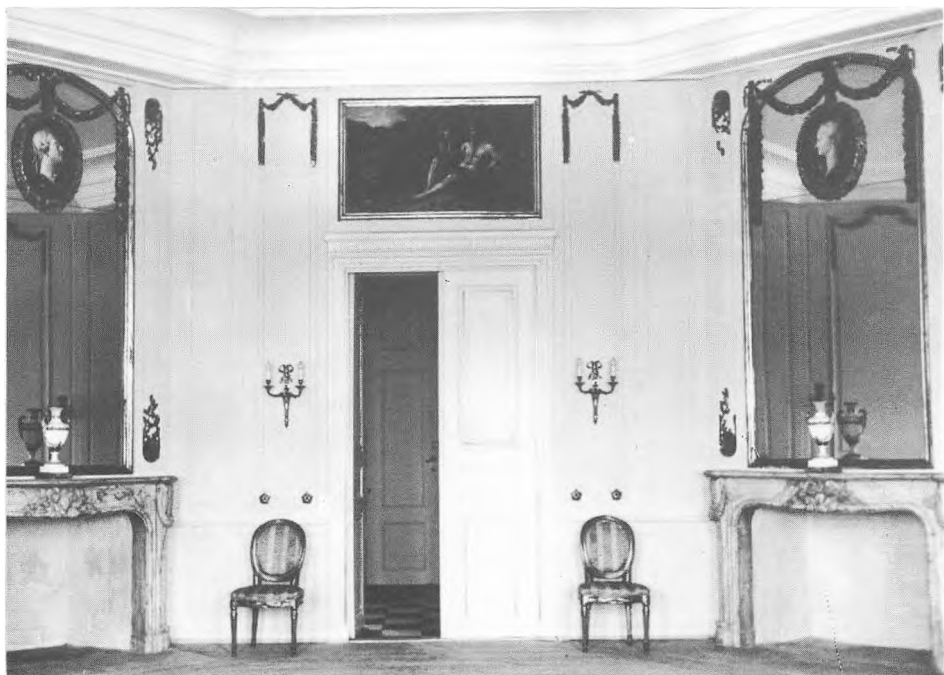

Hvis man stiller sig med front mod slottet og prøver at forestille sig bygningens midterparti alene, kan man danne sig et indtryk af det oprindelige »lysthus«, en høj og smal, næsten tårnagtig bygning.

Fra det øverste midtervindue åbner der sig udsigt til Skåne. Om vinteren, når bladene ikke er på træerne, kan man bl. a. øjne den svenske konges sommerresidens, Sofiero.

Medaljonportrætterne i spejlene i Kongens Værelse er udført af Pilo.

Frederik 4. og Christian 6. kom der sjældent eller aldrig, og Frederik 5. solgte det i 1751 til en helsingørsk justitsråd, J. G. Putscher.

Af en eller anden grund fortrød kongen imidlertid salget, for i 1758 købte han Lundehave tilbage. Købet skete dog ikke direkte, men gennem en stråmand, kongens ven, A. G. Moltke. Hvorfor generhvervelsen skulle ske i al hemmelighed vides ikke, men kongen har vel ikke ønsket at vise udadtil, at han havde fortrudt sin handel. Det kan også tænkes, at dronning Juliane Marie har ytret ønske om Lundehave, for hun overtog det straks efter kongens død i 1766.

Men som indehaver af slottet stod fra 1758 til 1766 A. G. Moltke, og ejendommen blev i den periode kaldt Moltkes Glædeshave. Det var også Moltke, der officielt figurerede som bygherre, da det nuværende slot blev opført 1759-63. Bygmesteren var den franske arkitekt N. H. Jardin, som var med til at indføre Louis Seize stilen i Danmark.

Jardin bibeholdt med visse ændringer den gamle bygning som midterparti, og tilføjede de to sidefløje lidt tilbagetrukket af udsigtsmæssige grunde.

Da Juliane Marie fik slottet overdraget efter kongens død i 1766, døbte hun det Marienlyst.

Efter hendes død blev prins Frederik ejer, men han overlod det til direktøren for sundtolden, A. G. von Krogh, som beboede det til sin død 1839.

I 1850 skænkede Frederik 7. slottet til et invalidefond, og her boede en kort tid invaliderede soldater fra treårskrigen. Allerede i 1851 videresolgte invalidekomiteen Marienlyst til Helsingør kommune, som udlejede det til etablermentet Marienlyst Kur- og Badeanstalt, og som sådan fungerede slottet indtil 1896.

I 1921 blev det restaureret, og i 1930 indrettedes det som Helsingør Bymuseum. De startede samlinger, der omfatter minder fra sundtoldtiden og byens historie i øvrigt, breder sig ikke over hele slottet. De øvre lokaler er bevaret med de elegante Louis Seize interiører, hvor man bl. a. ser 12 stole og en sofa tegnet

Buste af dronning Juliane Marie, efter hvem slottet har sit navn.

af Rosenberg, Jardins nære medarbejder.

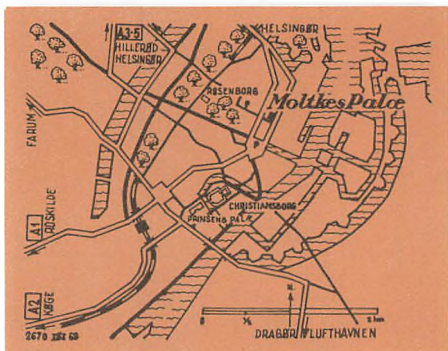
Det prægtigste rum er Kongens Værelse med hvide paneler, gyldne forsiringer, dørstykker af J. E. Mandelberg, marmorkaminer og spejle med Pilo-portrætter af Frederik 5. og Juliane Marie. I Kongens Værelse skal i øvrigt ophænges en stor Louis Seize lysekroner, som museet erhvervede på den store auktion på Borreby slot i 1968.

Fra det midterste vindue i øverste etage er der enestående udsigt til sundgabet.

I parken findes Hamlets mindegrav med et granitmindesmærke af professor Utzon-Frank.

Det lille bindingsværkshus ved havens nordlige indgang er opført i J. G. Putschers ejertid, 1751-58.

MOLTKE PALÆ

Dronningens Tværgade 2, København.
Hovedfløj (Bredgade-fløjen) fra 1702 og 1731.

Restaurant. Abent: Dagl. kl. 11-23.

Et af Københavns fornemste byslotte, Moltkes Palæ, blev i 1968 indrettet med almen tilgængelig restaurant.

Ganske vist er lokalerne ikke helt det, de var i den sidste grev Moltkes tid, men der er stadig detaljer at beundre, Abildgaard-malerier, gamle panelbilleder, profileringer, spejle o.s.v.

Oprindelig lå der her et stort borgerhus, hvis kældre er bevaret i palæets sydlige del. Dette hus solgtes i 1686 til kongesønnen Ulrik Frederik Gyldenløve, som i 1702 byggede et palæ på grunden. Det er den fløj, der vender ud mod Bredgade. Oprindelig lå den ud til den daværende Amalienborg Have.

Tredive år tidligere havde Gyldenløve opført Charlottenborg, men det afhændede han af en eller anden grund til enkedronning Charlotte Amalie, og det kan synes mærkeligt, at han byggede et nyt palæ, da han aldrig benyttede det.

Moltkes Palæ på hjørnet af Dronningens Tværgade og Bredgade. Palæets ældste del er Bredgade-fløjen, der krones med 4 statuer.

Genbo til Moltkes Palæ (tv.) er Odd-Fellow Palæet, det tidligere Berckentins Palæ fra 1751, som nu er koncertbygning.

I stedet slog han sig ned i Hamburg, hvor han blev til sin død.

Gyldenløves søn, greve F. A. Danne-skiold-Laurvig, overtog palæet. Han var gift med grevinde Ulrikke Reventlow, en søster til den senere dronning Anna Sophie.

I denne Danneskiolds tid blev palæet udvidet og moderniseret ved J. C. Krieger. Byggearbejdet strakte sig over 15 år, men til gengæld blev det også en af Frederikstaden's stateligste boliger.

Da den gamle greve døde i 1754, trådte sønnen F. L. Danneskiold-Laurvig til, og efter ham fulgte i 1762 en svoger, viceadmiral C. C. Danneskiold-Laurvig som ejer.

Han var særdeles kvindekær, og svagheden for det kvindelige køn blev hans skæbne. I 1765 bortførte han den 18-årige skuespillerinde Mette Marie Rose til palæet, hvor han holdt hende inde-spærret i flere dage. Det var den helt store skandale, og kongen pålagde gre-

ven at yde jomfru Rose klækkelig erstatning. Og ikke nok med det, greven selv blev forvist til Norge. Palæet lejede han ud til den franske gesandt, men lige før sin død 1783 solgte han det til storkøbmanden F. de Conninck.

Denne hollandske købmandssøn var kommet til Danmark i 1763 og havde i løbet af få år oparbejdet en handelsvirksomhed, der gjorde ham til landets rigeste mand. To år før han købte palæet i Bredgade, havde han erhvervet Dronninggård ved Furesøen, og i 1783 købte han ud over palæet Nysø, Jungshovedgård og Oremandsgård i Sydsjælland. Disse godsgårde forøgede han endelig i 1785 med Lilliendal og Høvdingegård.

Men palæet blev hans faste bopæl, og Dronninggård den foretrukne sommerresidens.

I palæet lod han indrette en særlig Dronninggårdstue.

I 1794 købte enkedronning Juliane Ma-

rie de Connincks palæ, og efter hendes død to år senere solgtes det til konferensråd Constantin Brun. Han var – som de Conninck – storkøbmand og ligeledes godsbesidder: Krogerup, Falkenstein og Antvorskov.

I 1796 byggede han Sophienholm ved Bagsværd Sø, hvor hans hustru Friederike skabte et litterært samlingssted.

Den næste ejer af palæet i Bredgade, oberstløjtnant J. H. Lütthans, var også tilknyttet kunstneriske kredse. Hans samlingssted var en lystgård i Skodsborg, hvor bl. a. Bertel Thorvaldsen ofte kom.

I 1852 fik palæet sit endelige navn, der skyldes konseilspræsident A. W. Moltke, greve fra Bregentved. Han købte det for at have bopæl i hovedstaden, hvor han havde så meget at gøre.

Efter ham fulgte sønnen, F. G. J. Moltke, den senere udenrigsminister, og derefter landstingsmanden F. C. Moltke, som udvidede palæet med en bygning til den store Moltkeske malerisamling, der stammede fra A. G. Moltkes Amalienborg-palæ.

Palæets sidste ejer af Moltke-slægten, Fr. Moltke, lod i 1878 både Bredgade- og Dronningens Tværgade-fløjene ombygge og udvide, og i denne skikkelse blev palæet i 1930 afhændet til Håndværkerforeningen.

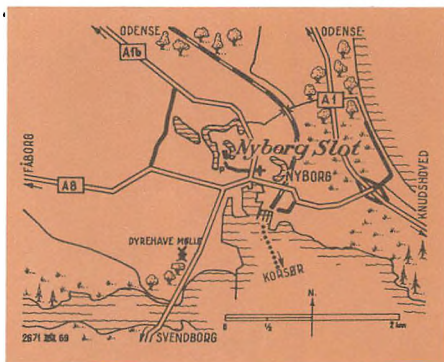
Malerisamlingen solgtes ved auktion i 1931, og gobelinsalens pragtstykker endte på Frederiksborg.

Efter overtagelsen har Håndværkerforeningen ombygget endnu et par gange. Først forlængedes den nordre sidefløj, hvor festsalen med skulpturer af Th. Hansen og Edv. Eriksen findes, i 1942 ombyggedes malerisalen, og i 1957 moderniseredes stueetagen, hvor den eksklusive restaurant nu er indrettet.

Men palæ-atmosfære er her stadig, og derfor er Restaurant Moltkes Palæ noget for sig.

I kælderens findes en lille samling gamle faner og enkelte andre laugs-ting, og hernede kan man se Danmarks ældste brandsikre pengeskab. Det er fra 1888 og et imponerende stykke kunsthåndværk.

NYBORG SLOT

Nyborg kommune, Svendborg amt.

Borgbygning fra ca. 1200 og 1549.
Museum.

Abent:

1/2 - 30/4 dagl. kl. 10-15;

1/5 - 30/9 dagl. kl. 9-18;

1/10 - 31/10 dagl. kl. 10-15.

Haven tilgængelig hele året.

Restaurant i bindingsværkslænge.

Nyborg Slot er så gammelt, at vi må gætte os til opførelsesåret. Antagelig er borgen bygget af Valdemar den Store's nevø, hertug Knud Prislavsens. Den skulle sammen med fæstningerne på Sprogø og ved Korsør (Tårnbor) bevogte sejladsen gennem bæltet.

Ifølge overleveringen afløste Nyborg en ældre borg, der lå lidt længere inde i landet – deraf navnet (»Ny Borg«).

Kernen i det hele (se grundplanskiten) var et kraftigt, højt fæstningstårn i øst – ud mod bæltet. Langs hele borgbanken løb en lang, 2½ meter tyk ringmur med runde hjørnetårne og fremspringende, runde småtårne i ringmurens langsider. Alle tårne var åbne indad, så fjenden ikke kunne benytte dem, hvis det skulle lykkes dem at erobre ringmuren, for alle indvendige mure kunne beskydes direkte fra hovedtårnet.

Til højre for hovedtårnet var selve indgangen og vindebroen.

Det sydlige hjørnetårn set fra vest. Slottet er Danmarks ældste verdstige bygning og uden overdrivelse en af vort lands største historiske seværdigheder.

Indenfor vestmuren opførtes i begyndelsen af 1200-tallet, antagelig af Valdemar Sejr, et romansk palatium, et ca. 30 meter langt beboelseshus. Dette palatium, der danner midterparti i den nuværende slotsfløj, blev scene for de berømmelige rigsrådsmøder, Danehofferne, der afholdtes på Nyborg fra 1282 og helt op til 1413.

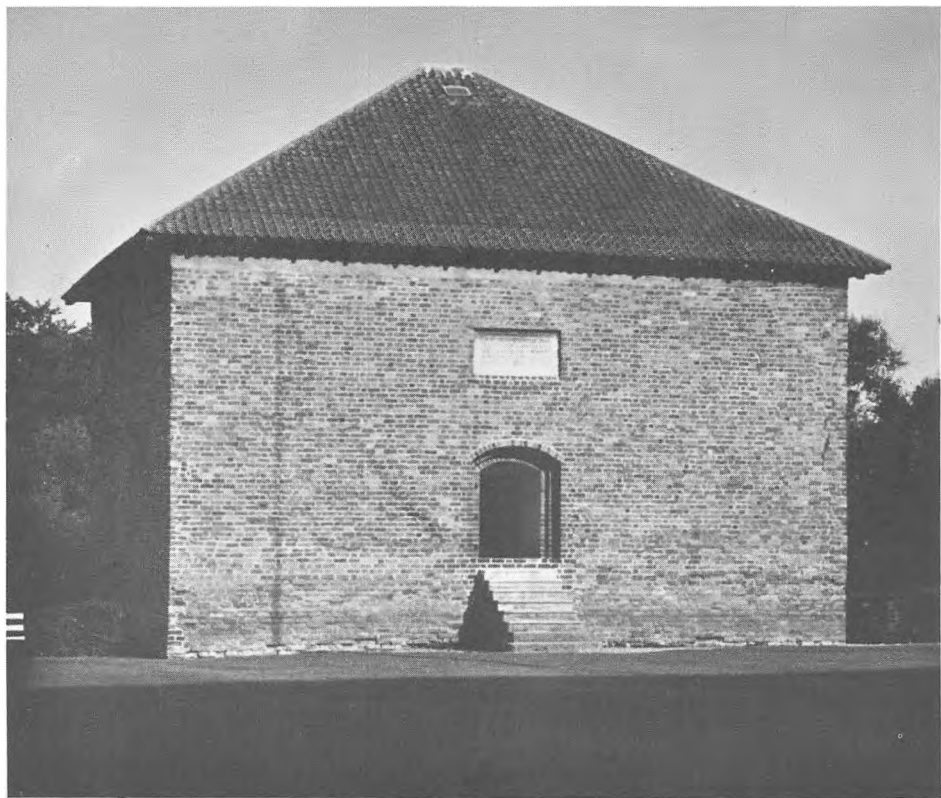
Da rigsrådsmøderne flyttedes til København, var Nyborgs store glansperiode forbi. Men slottet brugtes dog stadig som opholdssted af skiftende konger på rejse i riget, og det blev i slutningen af 1400-tallet udvidet mod syd af Christian 1. eller kong Hans. Sidstnævnte opholdt sig ofte på Nyborg i længere perioder, og Christian 2. blev født her.

Der var tale om at gøre Nyborg til residensslot for Frederik 1., men det blev dog ikke til noget.

Under Grevefejden blev Nyborg belejret af grev Christoffer og kort efter erobret af Johan Rantzau.

Den nye konge, Christian 3., moderniserede bl. a. befæstningen, indrettede rigsrådssalen til kirke og udvidede vestfløjen mod nord, så hele bygningen nu strakte sig fra nordtårn til sydtårn – sådan som bygningen stadig ser ud.

Efterhånden opførtes sidefløje og andre bygninger langs murene, der omkring 1630 var fyldt ud hele vejen rundt. Det var blevet til et stort, firefløjet slot, men det var utidsvarende som fæstningsværk, da svenskerne ankom til Nyborg i

Den resterende del af »Knudstårnet«, kernetårnet i Knud Prislavsens borgværk fra det 12. århundrede. På tavlen over indgangen står en kundgørelse om Christian 3.s byggearbejder i 1549.

1657. De besatte i januar 1658 slottet, som dog blev generobret af danskerne året efter.

Det var et sølle slot, svenskerne efterlod sig. Alt var mishandlet på det frygteligste, og det blev nødtørfigt istandsat af Frederik 3.

Han mistede imidlertid interessen for slottet, og i 1670 lod han dele af det rive ned. Under Frederik 4. forsvandt det meste af det tilbageværende anlæg, herunder ringmurpartierne. Stenene blev transporteret til Odense og brugt til opførelsen af Odense Slot.

I 1722 stod kun kongefløjen (vestfløjen), en del af nordfløjen og »Knudstårnet« tilbage. Bygningen benyttedes en overgang som kornlade, inden den blev tøjhus.

I 1828 fjernede man vægtergangen og i 1873 resterne af nordfløjen. Antagelig blev også Knudstårnet skalperet ved den lejlighed. Det har utvivlsomt været højere.

Det før så stolte slot var kun en skygge af fortidens glans, da man omkring 1900 begyndte at få øjnene op for dets værdi som historisk mindesmærke.

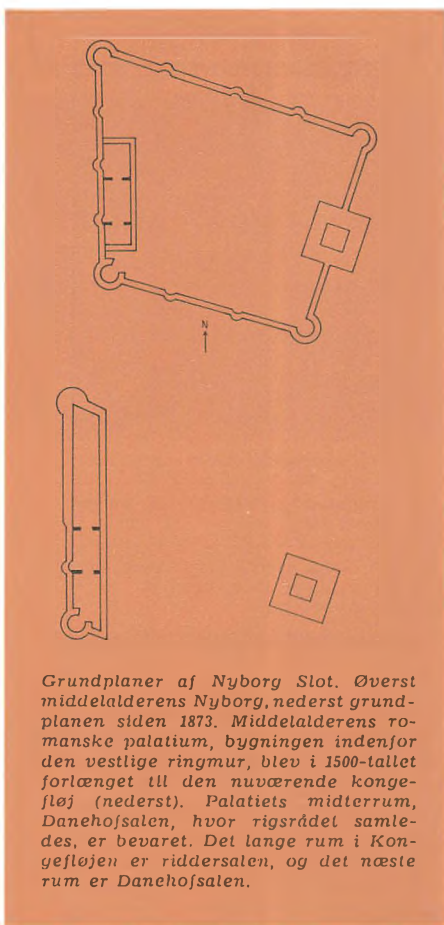
I årene 1917 til 1923 blev det restaureret og ført tilbage til sin oprindelige skikkelse af den kendte »restaurerings-arkitekt«, Mogens Clemmensen.

Det er en stor oplevelse at besøge Nyborg.

Ingen anden bygning i vort land ånder så megen historie. Mange vigtige beslutninger er truffet på Nyborg, og ved skæbnens gunst har den gamle kongefløj overlevet til i dag. Og tilmed er det rum, hvor rigsrådsbeslutningerne blev truffet, bevaret.

Det var her, Erik Klipping i 1282 udstedte Danmarks første håndfæstning. Det var her Valdemar af Sønderjylland i 1326 udstedte sit bundne kongebrev, og det var her dronning Margrethe forlenede Sønderjylland til Gerhard 6. i 1386.

På Nyborg mødtes konger og stormænd. Fremtrædende riddere og væbnere af navnkundige adelslægter som Hvide, Panter, Juul, Krognos, Grubbe, Moltke, Lunge, Løvenbalk, Rud og mange andre

navne, der går igen i Danmarks middelalderhistorie.

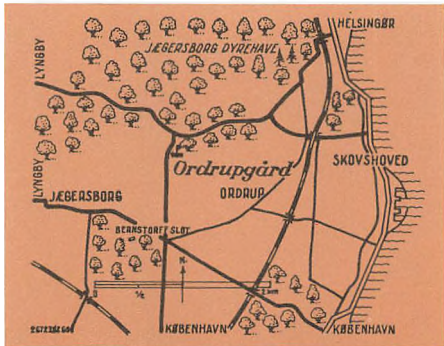
Stemningen understreges ved den sparsomme møblering på en sådan måde, at atmosfæren kun kan antydes, selv om møblerne er fra Christian 4.'s tid og ikke oprindeligt hører til på slottet.

Rundgangen begynder i den 31 meter lange riddersal, derefter går man ind i rigsrådssalen med dens mærkelige terning-dekorationer og kommer så ind i et rum med en »hemmelighed« (toilet).

Næste etage rummer bl. a. senmiddelalderens riddersal og Kongens Værelse. På loftet ses den gamle vægtergang.

ORDRUPGÅRD

Gentofte kommune, Københavns amt.

*Hovedbygning fra 1918, sidefløj fra 1922.
Malerimuseum.*

*Åbent: 1/5-30/9 dagl. kl. 14-17 undt. mand.;
1/10-30/4 sønd. og lørd. kl. 14-16.
Parken samme tid.*

Allerede i 1700-tallet fandtes der et landsted ved navn Ordrupgård. Det lå på de tidligere jorde til Bernstorff Slot og eksisterede op til ca. 1820.

I 1918 opstod navnet Ordrupgård påny. Den 14. september dette år indviede etatsråd Wilhelm Hansen sit nye landsted eller landpalæ, om man vil - Ordrupgård.

Arkitekter var Therkel Hjejle og den i palæ- og slotsbyggeri meget erfarne Gotfred Tvede. Han havde kort forinden opført den nye hovedbygning til det jyske gods Barritskov (1914-16) og kendes i øvrigt fra mange andre landpalæer og herregårde, bl. a. Giesegård (restaurering 1904), Gram Slot (restaurering 1906), Arresødal (opført 1909), Visborggård (ombygning 1913) og Herlufsholm (restaurering 1915).

I 1916 gik Tvede i gang med Ordrupgård. Det skulle blot være et sommerlandsted, men midt i byggearbejdet fik Tvede at vide, at det alligevel skulle være en helårsbeboelse. Derfor er huset ikke blevet så robust og gedigent, som

ønskeligt var. I dag trænger bygningen til nyt tag og ny kælder.

Ordrupgård er hverken herregård eller slot, men dog et landpalæ af et vist format.

Det er dog ikke bygningen, der har så megen interesse, som det der er i den: En enestående og uhyre kostbar kunstsamling.

Wilhelm Hansen grundlagde sin samling i 1892. Da købte han, kun 24 år gammel, sit første billede (et J. T. Lundbye maleri). En flot karriere i forsikringsbranchen gjorde Hansen i stand til stadig at udvide sin samling af malerier, der indtil 1916 koncentreredes om dansk kunst. Derefter kastede Wilhelm Hansen sig over den franske kunstmuseum og erhvervede i de sidste krigsåre billeder af bl. a. Sisley, Monet, Renoir og Degas. I 1922 fik han tilbygget en fløj specielt til den franske samling.

Ved Landmandsbankens krak måtte han sælge en del af sine billeder (nogle af dem findes nu på Glyptoteket), men se-

Etatsråd Wilhelm Hansens arbejdsværelse viser et tidstypisk interiør. Dets møbler og lampe er tegnet af Bindesbøll.

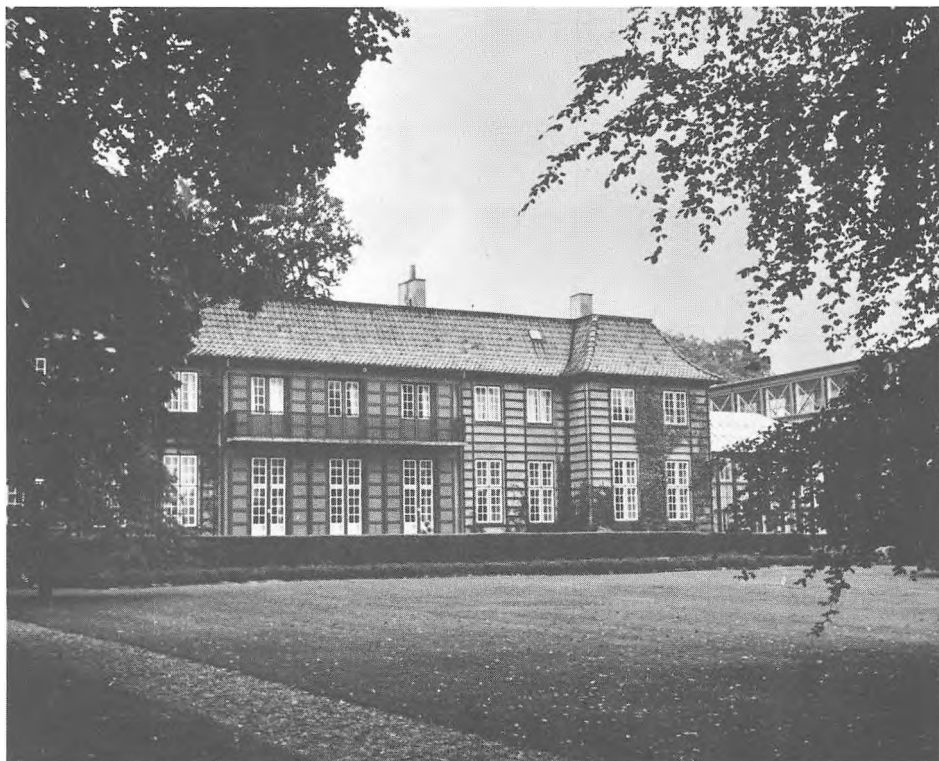
nerede havde han igen magt over tingene og købte et antal fremragende billeder, bl. a. af Delacroix, Corot, Courbet, Manet, Gauguin og Matisse.

Den franske samling blev for nogle år siden vurderet til 50 millioner kroner, men er langt mere værd i dag. Blandt klenodierne er et lille Cezanne-billede (til langt over 2 millioner) og et Delacroix-portræt af George Sand. Det sidstnævnte billede er halvdelen af et maleri, den anden halvdel, der forestiller Chopin, befinder sig på Louvre. Det fortælles, at en parisisk kunsthandler, der var kommet i besiddelse af maleriet, rask klippede det midt over – med dobbelt fortjeneste. Wilhelm Hansen købte sin halvpart i 1916 for 30.000 kroner – dengang en kæmpeformue.

Den danske samling hænger i selve hovedbygningen, der i øvrigt står uforandret med møbler og udstyr, et eksempel på datidens rigmandshjem.

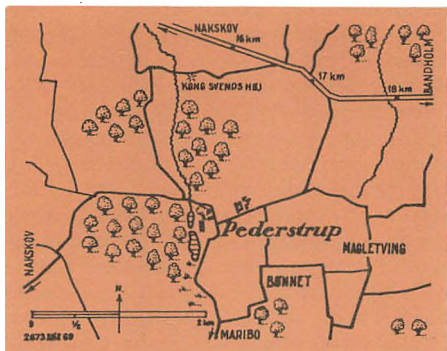
I den dejlige parks rosenhave står en fontænegruppe af Jean Gauguin.

Ordrupgård er folkeje. Etatsråd Wilhelm Hansen (død 1936) testamenterede bygningen, parken og samlingerne til staten, som overtog herlighederne efter fru Henny Wilhelm Hansens død i 1951. Det er en dejlig, men dog lidet betryggende ramme, der er om Ordrupgårdssamlingen. Som nævnt trænger bygningen til at blive istandsat. Kælderens anses for at være så brandfarlig, at ikke ét billede vil kunne reddes fra den franske samling, hvis der en dag bryder ild ud dernede ....

Ordrupgård er hverken herregård eller slot, kun et landsted eller landpalæ, om man vil. Her ses bygningen fra sydsiden. Yderst til venstre skimtes tilbygningen med den franske samling.

PEDERSTRUP

Vesterborg sogn, Maribo amt.

Hovedbygning fra 1822.
Reventlow-museum.

Åbent: 15/4-14/6 sønd. kl. 10-18, hverd. 13-18;
15/6-14/8 sønd. kl. 10-18, hverd. 10-12 og 13-18;
15/8-30/9 sønd. kl. 10-18, hverd. 13-18;
1/10-14/4 sønd. kl. 13-15.

Parken tilgængelig hele året.
Restaurant i gl. herskabsstald.

Pederstrup opførtes i 1822 som bolig for statsminister, lensgreve Christian Ditlev Frederik Reventlow.

Men venter man at finde et pompøst slot, bliver man skuffet. Pederstrups hovedbygning syner ikke meget mere i landskabet end et stort stuehus til en bondegård. Et udtryk for den jævnhed, der var Reventlows virkelige adelsmærke.

Han så det som en livsopgave at virke for almuen. For bedre skoleforhold og for frigørelsen af bønderne.

I en periode, da han på grund af statsforretninger måtte opholde sig længe i hovedstaden, skrev han: Aldrig vil jeg kunne opfylde Maalet for min Bestemmelse, sålænge mine landlige Pligter kommer i anden Række. I det Øjeblik, jeg tror at have handlet rigtigt, er maa-ske min Forvalter i Færd med at fratage den retskafne, men fattige Mand hans sidste Hvid, forstøder den Trængende, som en medlidende Bonde har taget med sig, og gør mig til en grusom Mand, hvor jeg tror at være god og mild.

Pederstrups hovedbygning er særdeles beskeden af en lensgreve- og statsministerbolig at være. Den er opført af C. F. Hansen, arkitekten for bl. a. Vor Frue Kirke i København.

Den ydmyge hovedbygning må ikke afholde en fra at træde indenfor. Der er mange interessante enkeltheder at studere i museets 10 stuer og sale.

C. D. F. Reventlow var sønnesøn af general C. D. Reventlow, dronning Anna Sophies bror. Farfaderen købte i 1725 Pederstrup af Henrik Brandt og oprettede af Pederstrup og andre godser grevskabet Christianssæde, et navn der stadig er hæftet på en lollandsk herregård. Efter generalens død i 1738 gik grevskabet til hans søn af samme navn, C. D. Reventlow, der blev kaldt »den gode greve«. At han var god understreger følgende beretning. Da hans søn, den unge C. D. F. Reventlow, var blevet gift (1774) med Frederikke von Beulwitz, modtog grevskabets unge karle og piger ham udenfor kirken med råbet: Gud velsigne dig. Vær god som din fader. Den gode greve døde i 1775 og efterlod sit grevskab til en god søn. C. D. F. Reventlow følte sig meget bundet til Lolland og var levende interesseret i godsdriften, men hovedstaden kaldte på ham. Han var trådt i statstjenesten i 1773, kun 27 år gammel, og med sin gode

forstand og sin alsidige uddannelse, dels i udlandet, dels på det ridderlige akademi i Sorø, gjorde han fin karriere.

Var det gået efter hans eget hoved, var han næppe blevet statsmand. »Tjener jeg ikke mit Fædreland, naar jeg bliver en god Landmand«? skrev han i 1772 til sin forlovede. Men forældrene tilskyndede ham stærkt til statstjenesten, og godt det samme, for gennem den position han derved opnåede, kunne han gøre så meget mere for bønderne.

I 1784 blev han chef for Rentekammeret, hvorunder landbrugsforholdene sorterede, og han optog A. G. Moltkes og Bernstorffs tanker om landboreformer. På sit eget grevskab indførte han store reformer.

Reventlow fik i 1786 med kronprinsens fulde tilslutning nedsat en komite med Chr. Colbiørnsen som sekretær, og året efter kom nye love, der bl. a. afskaffede den forhadte træhest og det ikke mindre forhadte hundehul.

Allerede i det følgende år – den 20. juni 1788 – blev stavnsbåndet ophævet.

Efter A. P. Bernstorffs død blev Reventlow medlem af statsrådet, hvor han sad i 16 år. I 1813 tog han sin afsked og flyttede hjem til sit kære Lolland, men han mistede dog ikke indflydelse af den grund, for i 1789 blev han medlem af den nye skolekommission, der skulle forbedre almueskolevæsenet, og indenfor vejvæsen og skovbrug blev han en foregangsmand.

Grevinden døde 1822, samme år som den nuværende hovedbygning stod færdig. Fem år efter døde C. D. F. Reventlow, og han blev båret til graven af godsets 500 bønder på skift.

C. D. F. Reventlows ældste søn, der også hed Christian Ditlev, overtog grevskabet og hans søn igen, Ferd. Reventlow, lod hovedbygningen udvide ved arkitekt F. Meldahl, der efter bygherrens ønske udformede den som et slot i bedste »Loire-stil« med tårne og spir.

Ferd. Reventlow døde i 1875 og efterfulgtes af C. E. Reventlow, sidste lensgreve på Pederstrup. Han flyttede til sit fynske gods Brahetrolleborg, og i 1938 købte en kreds, samlet af redaktør C. C. Haugner, Pederstrup til institutio-

nen Statsminister C. D. F. Reventlows Minde.

Efter store diskussioner for og imod blev Meldahls tilbygninger fjernet, så bygningen kom til at se ud som i C. D. F. Reventlows tid.

Den rummer nu et værdigt mindemuseum med møbler, malerier og andre kunstgenstande samt bøger og dokumenter, der belyser Reventlow og hans ligesindedes virke.

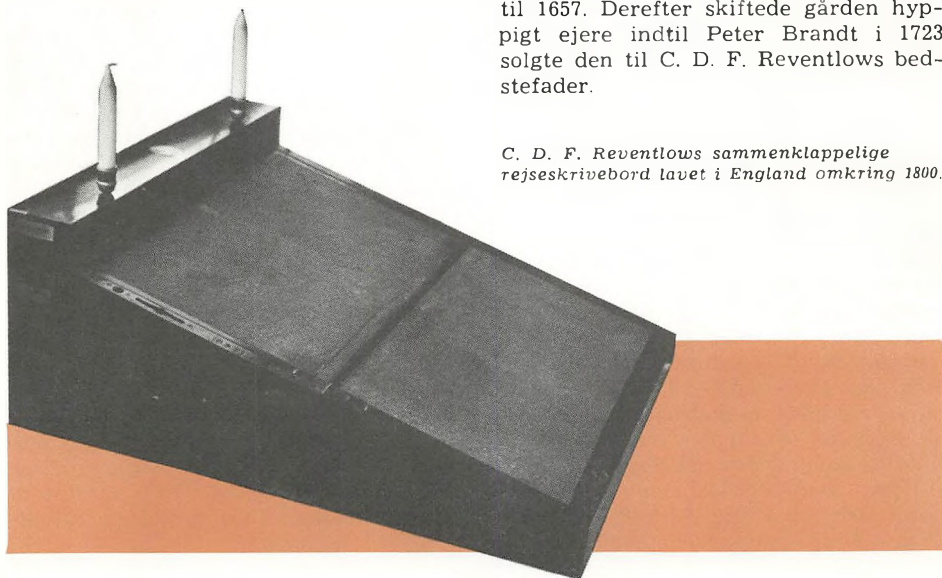
Foruden til hovedbygningen er der adgang til Pederstrups prægtige park. Et par kilometer nord for gården finder man på de gamle godsjorde Danmarks største jættestuekammer, Kong Svends Høj.

Til slut et lille tilbageblik i Pederstrups historie før Reventlow'ernes tid.

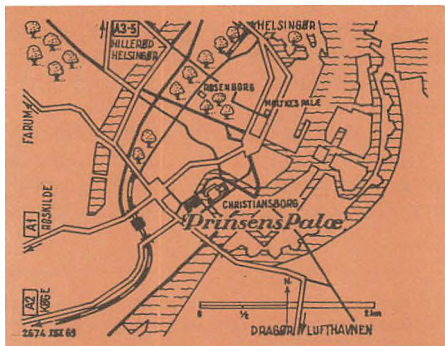
Gården ejedes i begyndelsen af 1300-tallet af Laurids Panter, derefter kom den i 1340 til Halsted Kloster og i 1354 til Valdemar Atterdag. En tid lang var Pederstrup nu kongeligt len og fik i 1502 Markvard Rønnow som lensmand. Omkring 1525 overtog Mikkell Brockenhuus Pederstrup i pant, og efter ham fulgte som panthavere Otto Galskyt og hofmarskal Ludvig Munk.

I 1576 erhvervede Lauge Venstermand gården, og hans slægt fortsatte her indtil 1657. Derefter skiftede gården hyppigt ejere indtil Peter Brandt i 1723 solgte den til C. D. F. Reventlows bedstefader.

C. D. F. Reventlows sammenklappelige rejseskrivebord lavet i England omkring 1800.

PRINSENS PALÆ

Frederiksholms Kanal, København.

Bygning fra 1744.
Nationalmuseet.

Ahent: 16/6-15/9 dagl. kl. 10-16;
16/9-15/6 sønd. kl. 13-17, hverd. 11-15, tirsd. dog
kun 13-15. Fri entré.

Prinsens Palæ, der danner Nationalmuseets forbygning, er opstået af en stor købmandsbolig anlagt 1684 af V. Mickelbecker. Året efter indrettedes der her et kapel for den tysk-reformerte menighed.

Efter Mickelbecker fulgte i 1712 W. Edinger som ejer, men allerede omkring 1730 kom gården i kongefamiliens eje. Frederik 4. erhvervede den til sin søn Christian, den senere Christian 6., og J. C. Krieger blev sat i gang med ombygninger og udvidelser, så palæet blev en nogenlunde standsmæssig prinsebolig.

Men også kun nogenlunde, for i 1743 gik man i gang med nye og meget omfattende ombygninger med henblik på en bolig for tronfølgerparret, Frederik (5.) og prinsesse Louise.

Arkitekt var denne gang Nic. Eigtved, som udformede det store palæ, hvis ydre og delvis også indre skikkelse stadig er bevaret.

Det var en slags »svendeprove« for Eigtved, hans første store selvstændige byg-

ningsværk, og han understregede med dette sit vældige talent. Med Prinsens Palæ indførtes rokokoen i Danmark, og trods den bundne opgave med bibeholdelse af gamle bygningsdele, blev bygningen helstøbt i sin intention som »fransk palais«.

Kronprinsfamilien boede her kun et par år indtil tronbestigelsen 1746. Derefter flyttede kongens tante, fyrstinde Sophie Caroline af Østfrisland ind. Hun brugte palæet som vinterbolig og førte et fyrsteligt hof med en husstand på et halvt hundrede personer. Den omfangsrige husførelse medførte en udvidelse af køkkenfløjen, og for dette arbejde stod Laurids Thura.

Fyrstinden døde i 1764, og nu flyttede Frederik 6.'s svigerforældre, grev Carl af Hessen og prinsesse Louise, ind i en del af bygningen. Det menes, at navnet Prinsens Palæ er opstået i deres tid.

Ud over denne familie rummede palæet beboelser for andre notabiliteter, således grev C. C. Stolberg, hofmarskal C. F.

Et af de mange rokokorum fra 1744. Møblerne er i regence og rokoko.

Moltke og statssekretær Ove Høegh-Guldberg. Sidstnævnte havde sin bolig i sydfløjen.

I årene 1766-67 blev palæet grundigt restaureret og moderniseret ved C. F. Harsdorff, og senere blev slottet brugt til lidt af hvert. Malerne N. A. Abildgaard og Jens Juel havde en overgang atelierer i riddersalen, som senere blev overtaget af højesteret for en tid.

I 1849 overtog staten palæet, der blev overladt det i 1841 oprettede etnografiske museum (verdens første). Kort tid efter blev museet suppleret med en antiksamling og dernæst med det gamle oldtidsmuseum.

Nationalmuseet, som i 1892 blev det officielle navn for de sammenfattede samlinger, blev i 1929-36 udvidet til det nuværende bygningskompleks, hvis omfang man får et godt indtryk af ved at kikke ned gennem Stormgadefløjens lange søjlegang.

Ved denne udvidelse forsvandt den gamle have og palæet mistede vel noget af sin palæskikkelse. Men også kun noget af den, for set fra hovedfacaden mod Frederiksholms Kanal (Christianborg-siden) er det stadig et palæ, man skuer. Og indvendigt er palæ-strukturen bevaret.

Utrolig dygtigt har Nationalmuseet understyret selve palæet på en sådan måde, at det ikke virker som et »tørt« museum, men som en levende, herskabspræ-

---

Til højre: Store riddersale brugtes ikke i det daglige, kun til fester, og var derfor sparsomt møbleret.

Herunder: Udsnit af Prinsens Palæ set fra Marmorbroen. Palæet danner forbygning til Nationalmuseet og er en af vore smukkeste palæbygninger. Stilen er »rokoko-klassicisme«, og arkitekt var Nic. Eigtved. Indgangsportalene og nogle vinduesfatninger fra et ældre palæ er bevaret.

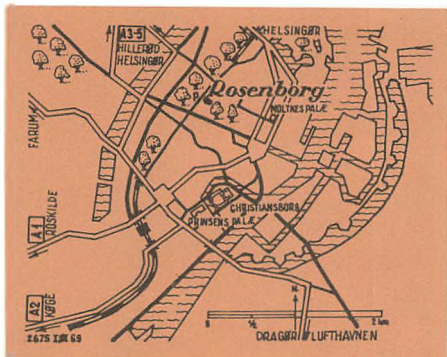
get beboelse i de mange rum med interiører fra renæssance- og enevoldstiden, de af Nationalmuseets samlinger, der har størst interesse for »castellophiler«.

Rundturen gennem Den danske Samling begynder med middelalder, og stilperiodisk oplever man på sin vej gennem samlingerne romansk stil, gotik, renæssance, barok og rokoko.

Blandt de bedste ting i renæssance- og enevoldstidens samlinger er de berømte kongetapeter fra Kronborg (1584), en prægtigt udskåret seng fra herregården Clausholm (ca. 1650), en stue med røde, kinesiske vægpaneler (ca. 1700), tapeter fra Gammel Estrup (ca. 1730), kronprins Frederiks rokokoværelse (1744) og palæets riddersal med flamske vævede tapeter og stole fra Gavnø Slot.

ROSENBERG

Østervoldgade, København.

Slot fra 1617.

Danske Kongers Kronologiske Samling.

Åbent: 1/5–20/10 dagl. kl. 11–15; 21/10–30/4 sønd.,
tirsd. og fred. kl. 11–13.

Parken tilgængelig hele året.

Restaurant i parken (v. Kronprinsessegade).

Rosenborg er en af Københavns største bygningsseværdigheder. Et sandt eventyrslot.

Og som museum betragtet er det noget helt enestående – også efter international målestok – fordi slot og samlinger danner et sjældent intimt hele.

Museets officielle navn, De Danske Kongers Kronologiske Samling, stammer fra 1850'erne, da det ved resolution fra Frederik 7. bestemtes, at Rosenborg skulle være kongelig-statslig uafhængelig ejendom med en styrelse, hvori både en repræsentant for kongehuset og for regeringen skulle have sæde.

En del af Rosenborg havde ellers været tilgængelig allerede fra 1760'erne, da kongehuset næsten var holdt op med at bruge det. I 1781 var den kgl. mønt- og medaljesamling blevet installeret på Rosenborg, i 1824 var der flyttet en del ting hertil fra kunstkammeret, og efterhånden var en »chronologisk samling« opstået.

Alt dette skulle der nu sættes skik på.

Som det nye museums leder udpegede Frederik 7. J. J. A. Worsaae, som med vældig energi tog fat på at restaurere slottet og ordne og komplettere samlingerne. Mønt- og medaljesamlingen, der faldt uden for museets ide, overflyttedes til museet i Prinsens Palæ, og Rosenborgs værelser indrettedes strengt kronologisk, så hver konge fra Chr. 4 og opefter fik sit eller sine mindeværelser.

Samlingerne omfatter både det oldenborgske og lyksborgske kongehus, men de rige samlinger har næsten sprængt rammerne, så derfor vil den del, der vedrører den lyksborgske stamme, indenfor 1970 blive overflyttet til et kgl. familiemuseum, der er under oprettelse på Amalienborg, nærmere betegnet i en række rum i Christian 9.'s Palæes underetage (tronfølgerparret bebor palæets øvrige del).

I alle Rosenborg-museets værelser og sale findes interessante udsmykninger, møbler, malerier og kostbare kunstgenstande. Blandt de ting, som navnlig vil fange opmærksomheden, er – ud over kronregalierne – det oldenborgske drikkehorn i Christian 4.'s skrivestue, de udskårne paneler og det astronomiske ur i Christian 4.'s Vinterværelse, stukloftet i Frederik 3.'s Værelse (Marmorgemakket), det maled loft og gobelinerne i Frederik 4.'s Sal, Riddersalens udsmykning og salvnings-tronstolen med sølv-løver foran, glaskabinettet og dronningens sølv-tronstol i Tæppekammeret. Begyndelsen til Rosenborg var et »lysthus« i stil med Badstueslottet ved Frederiksborg. Det blev opført i 1606–07 som »landresidens« uden for voldene af Christian 4. og antagelig med kongen selv som arkitekt. Allerede 1608–09 og igen 1613–17 udbyggede kongen slottet, og i 1634 tilføjede han trappetårnet.

Slottets stueplan er stort set uændret. De tre første værelser, man kommer til under rundgangen på slottet, var kongens private opholdsrum, og Tårnværel-

Til højre: Som et eventyrslot titter Rosenborg frem mellem træerne.

set (Christian 4.'s Skrivestue) står næsten uændret.

Christian 4.'s kone, Kirsten Munk, boede i det værelse, der nu kaldes Frederik 3.'s Værelse, fordi denne konge lod det ombygge i tidens barokstil.

Christian 5. opførte to fløje til porttårnet samt den ydre port, og siden er intet tilføjet. Kun er der sket indvendige forbedringer og moderniseringer under forskellige konger.

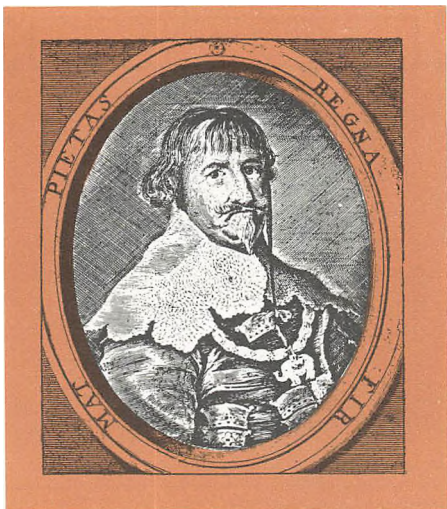
I 1759 foretog Laurids Thura en gennemgribende istandsættelse, i 1783 udfyldtes voldgravene, og vindebroen pilledes ned.

Da Worsaae i 1860'erne begyndte at restaurere slottet indvendigt, tog arkitekten Ferd. Meldahl sig af det ydre. I 1963 begyndte et nyt restaureringsarbejde af tagkonstruktion og spir.

Hvilke konger har beboet Rosenborg? Først og fremmest dets bygherre, Chri-

Den pragtfulde riddersal har sit barokinteriør fra Frederik 4.s tid. Oppe ved tronstolen står tre pragtfulde løver af det pure sølv.

Under Christian 4. fik København hovedstadspræg med bygninger som bl. a. Børsen, Rundetårn og Rosenborg Slot. Det menes, at kongen selv har været arkitekt for Rosenborg.

stian 4. Han boede meget herude, og livsglad, som han var, arrangerede han en mængde fester i slot og have. Fester, der stod gny om. Men et af de muntre drikkelag endte med en tragedie. Kongens svigersøn rigshofmesteren, Frants Rantzau, omkom ynkeligt ved at dratte i voldgraven en novemberdag i 1632. Kongen selv var nær omkommet i forsøg på at hjælpe den arme mand. I øvrigt døde Christian 4. på Rosenborg i 1648.

Også Frederik 3. og Christian 5. benyttede ofte Rosenborg, både til repræsentative formål og som bolig, og begge pyntede op på nogle af interiørerne og udvidede ydermere slottets samling af kostbarheder.

Der blev i Christian 5.'s tid skabt visse traditioner af repræsentativ og festlig art, og fra hans tid har Rosenborg huset kronregalierne.

Frederik 4. tog i 1706 ophold på Rosenborg, der dog ikke blev hans »blive-

Den nyklassicistiske Herkulespavillon i Kongens Have er fra 1773.

sted«, som et kvad fra den tid lod formode:

Store Friderick i dag lood behage Paa dette skionne Slot sit Blivested at tage. Ja Danmarks Dagmar selv, og Kongens broder med, Samt Dydernis Princess kom og til dette Sted.

Frederiksberg Slot, der stod færdigt i 1707, lå i anderledes frie omgivelser og alligevel ikke for langt væk fra byen, og det foretrak Frederik 4. mest. Vel også fordi han selv havde fået det bygget, og fordi det var fuldt moderne efter tidens smag.

Men Frederik 4. interesserede sig dog meget for Rosenborg – bl. a. skyldes ridersalens pragtfulde barokinteriør ham – og det var nærliggende for ham at benytte Rosenborg som bolig, mens Københavns Slot blev ombygget sidst i 1760'erne.

Under de følgende konger gled Rosenborg mere og mere i baggrunden. Det kom dog stadig til at danne ramme om strålende hoffester, men Frederiksberg Slot blev det foretrukne sommeropholdssted.

Den sidste konge, der boede på Rosenborg, var Christian 7. Han flyttede hertil i dagene omkring den engelske flådes ankomst i 1801.

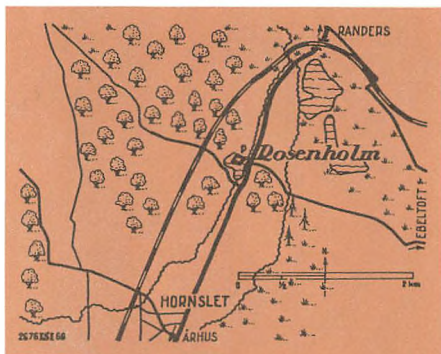
Sidste gang Rosenborg blev brugt til repræsentative formål var i årene 1809–1813, da der afholdtes årlige ordensfester i riddersalen.

Ved slottets indgang fra Øster Voldgade ligger et porthus fra 1600-tallet og en kommandantbolig (nu direktørbolig) fra 1763.

I parken, der kaldes Kongens Have, finder man ved Sølgade en nyklassicistisk pavillon tegnet af C. F. Harsdorff. Den kaldes Herkulespavillonen og er opført 1773. De små pavilloner (i havens østlige del), der er udlejet som kunstboder og atelierer, er fra 1805 og tegnet af Peter Meyn.

Nabo til Rosenborg Slot er Garderka-sernen, som i det væsentligste er fra 1845–47, dog med ældre bygningspartier.

ROSENHOLM

Hornslet sogn, Randers amt.

Hovedbygning fra 1567.
Herregårdshjem.

Åbent: Påske-31/10 dagl. kl. 10-11.30 og 13.30-17.30.

Parken samme tid.

Konditori ved parkindgangen.

Rosenholm har gennem de sidste 400 år været beboet af den samme slægt, de navnkundige Rosenkrantz'ere.

Den første af slægten, der slog sig ned her, var Jørgen Rosenkrantz, som grundlagde det nuværende slot i 1559. Men går man længere tilbage i tiden, finder man allerede på Christian 1.'s tid en Rosenkrantz nævnt i forbindelse med Holm, som godset oprindeligt hed. Det var rigshofmester Otte Rosenkrantz, Jørgen Rosenkrantz' tipoldefar, som erhvervede en del af Holms jorde af brødrene Anders og Laurids Peetz, sønner af ridderen Anders Peetz, der kendes som en af dronning Margrethes råder.

Det decimerede gods kom til Laurids Peetz' svigersøn, Peder Krabbe, som imidlertid ikke kunne klare sig på gården. Fra ham gik den i 1516 til Århusbisen Niels Skade og ved reformationen i 1536 til kronen.

Ved mageskifte med Frederik 2. blev den fremtrædende rigsråd Jørgen Ro-

senkrantz ejer af det beskedne gods, der nu kaldtes Holmgård.

Han tog straks fat på at anlægge et dobbelt voldsted og opførte 1567-70 en beboelselænge (nuværende østfløj) samt samt en portfløj.

Godsarealet blev snart udvidet væsentligt, og i takt hermed udvidedes hovedbygningen omkring 1580-90 til et firefløjet slot. Et nyt storgods var opstået.

Jørgen Rosenkrantz døde i 1595 og efterfulgtes af sønnen Holger, der fuldførte faderens byggeri.

Holger blev rigsråd i 1616 og lensmand 1618, men han interesserede sig mere for teologiske studier end det praktiske liv, og midt i krigens tid forlod han rigsrådet for at hellige sig sine studier. Christian 4. blev fortørnet og skrev i den anledning: »Han forlod Rigens Raad den tid Religionen, Vor Person og hans Fædreland stod i største Fare«.

Lærde Holger fortrak til Skåne, men vendte efter krigen hjem til Rosenholm og kastede sig ud i arbejdet på en større afhandling. I den lille, stadig eksisterende pavillon, Perkentavl, underviste han en udvalgt kreds af håbefulde unge mænd, og pavillonen er af den grund blevet kaldt »Jyllands første universitet«. Han havde i øvrigt været med til at oprette Rensgen og stifte Sorø Adelige Akademi.

Da Holger Rosenkrantz havde trukket sig tilbage fra statsadministrationen kneb det med det økonomiske, og megen glæde af sit teologiske arbejde fik han ikke. Den store afhandling blev afvist af Københavns Universitet, der betegnede den som kættersk.

Holger Rosenkrantz den Lærde døde 1642 og efterlod sig 3 sønner, hvoraf den ældste, Gunde, fik Skaføgård. Den mellemste, Jørgen, overtog Kjeldgård og den yngste, Erik, selve Rosenholm. Ingen af godserne var særlig velfunderede, og de to ældre brødre gik fallit med deres.

Erik Rosenkrantz klarede sig til gengæld flot. Han var en belæst og beleven mand, der gjorde udmærket fyldest i kongens tjeneste. Han blev også rig, bl. a. ved sine giftermål. Tre gange blev

han gift, og i alle tre tilfælde bragte hustruerne ham betydelige medgifter. Hans første kone var Margrethe Skeel, som kun blev 21 år gammel. Den næste var Mette Rosenkrantz, datter af Palle Rosenkrantz »den Store« til Krenkerup. Hun døde som 35-årig, og hans tredje kone var en rig enke ved navn Margrethe Krabbe.

Erik Rosenkrantz lånte kronen penge og fik i stedet for kontanter jordegods tilbage, som han byttede med jord i nærheden af Rosenholm, så godset til sidst omfattede ca. 500 tønder hartkorn. Foruden Rosenholm ejede han Vosnæsgård, der var af lignende størrelse.

Han døde i 1681 og overlevedes af Margrethe Krabbe, som efterlod sin egen søn, Iver Rosenkrantz, Vosnæsgård, og Rosenholm til sin steddatter Elisabeth (datter af Erik og Mette Rosenkrantz). Hun levede til 1721, og hendes datter Hildeborg Trolle solgte i 1727 Rosenholm til sin onkel, Iver Rosenkrantz.

Han havde gjort en strålende karriere i statsadministrationen og blev i 1730 leder af begge kancellier, d. v. s. statsminister.

I 1740 trak han sig tilbage til Rosenholm og boede her de sidste 5 år af sit liv. Kort forinden havde han fået gjort Rosenholm til stamhus.

Han efterlod sig kun en søn, Frederik Chr. Rosenkrantz, som imidlertid foretrak det sjællandske gods Ryegård, som faderen havde erhvervet i 1735, og Rosenholm forfaldt i hans tid. F. C. Rosenkrantz nåede ligesom faderen til tops i det politiske liv som gehejmestatsminister (1784-88). Men han måtte trække sig tilbage efter at have brugt sin skarpe tunge over for selveste majestæten. »Rosenkrantz'ere har været i Danmark længe før Oldenborgerne«, skal han have råbt. Han var modstander af stavnsbåndets ophævelse og blev af en af forkæmperne for ophævelsen, A. P. Bernstorff, betegnet som »den kloge, men onde Rosenkrantz«.

Han overlevede sin eneste søn, Iver, og i stedet arvede en anden Iver godset, en fjern slægtning, som stammede fra Jørgen Rosenkrantz til Kjeldgård, og som

ved arveovertagelsen besad det himmerlandske gods Willestrup. Han var i modsætning til sin forgænger god og bondevenlig. Det fortælles, at da hans strikse kone engang havde inddrevet en mængde hør fra godsets bønder og stolt viste dynngen frem for ham, snusede han til den og sagde, at det lugtede af sved. Og bønderne fik lov til at køre det hjem igen.

Efter hans død i 1815 fulgte som ejere hans tre sønner på stribe. Den ældste døde efter kun 2 års ejerskab, den næste efter 6 års ejerskab og den yngste

overlod efter kun 2 års ejerskab godset til sin søn, Hans Henrik Rosenkrantz. Det var meget forfaldent ved overtagelsen, men Hans Henrik var dygtig og energisk og fik det gamle stamhus bragt på fode og hovedbygningen restaureret. Det var et særdeles standsmæssigt gods hans søn og arving, Holger Rosenkrantz, skulle overtage, men han døde i 1871, og

---

Rosenholm har været i den samme slægts besiddelse gennem fire århundreder, og mange kendte personligheder i Danmarks historie er udgået herfra.

det blev derfor hans kun 9-årige søn, Hans, der ved Hans Henrik Rosenkrantz' død i 1879 arvede godset.

Han tog en uddannelse som jurist og fik mange gøremål i den offentlige administration, men han opholdt sig så meget som vel muligt på Rosenholm og indrettede interiørerne, som de ser ud den dag i dag.

Hans Rosenkrantz levede helt til 1936, men på grund af arveforholdene kunne godset ikke bevares intakt efter hans død. Jordene blev splittet ud på flere hænder, men selve Rosenholm Slot ejes og bebos stadig af et medlem af den stolte slægt, Hans Rosenkrantz' søn, lensbaron Holger Rosenkrantz. Den 13. Rosenkrantz-ejer af Rosenholm.

Rosenholm er en ener blandt Jyllands tilgængelige herregårde, fordi slottet ser ud, som da det blev bygget for flere hundrede år siden, og fordi de enestående interiører, deraf mange ting fra Holger Rosenkrantz den Lærdes tid, er bevaret.

Slottet virker på afstand stort og mægtigt, men der er ikke mere end et dusin rum hele vejen rundt – bortset fra baronens helt private, lukkede beboelse. Men denne overskuelighed og det, at det er et privat herregårdshjem, gør, at man fæstner sig så meget mere ved de forskellige enkeltheder. Hver sal, hvert værelse og gang er en oplevelse.

I hallen konfronteres man med portrætter af de mænd, der skabte Rosenholm – Jørgen, Holger og Erik Rosenkrantz. Desuden ser man her et selvportræt af den berømte hofmaler, Karel van Manders.

I den smukke vinterstue prydes væggene af gyldenlæderstapeter, der er fremstillet af vildsvin skudt i godsets skove. Her i vinterstuen findes to af slottets klenodier, van Manders' berømte maleri af kongedatteren Elenora Christine og Lærde Holgers skab, et enestående stykke møbel skåret af Mich. v. Groningen. Den grønne skænk er bragt hertil af Jørgen Rosenkrantz' hustru, Dorte Lange.

Fra et hjørne af vinterstuen kigger man ind i Lærde Holgers bedekammer, hvis

vægge er dækket med paneler, der stammer fra Hornslet kirke.

I riddersalen ses bl. a. den svenske hofmaler Pilos portræt af Frederik 5. (læg mærke til, hvordan kongens øjne følger en gennem salen, og tilmed foden drejer med) og et billede af Iver Rosenkrantz, malt af J. S. Wahl.

Fra riddersalen kommer man ind i en række gemakker i østfløjen, hvor der bl. a. hænger 300 år gamle gobeliner fra Flandern. En rokokostol angives at have tilhørt den franske dronning Marie Antoinette.

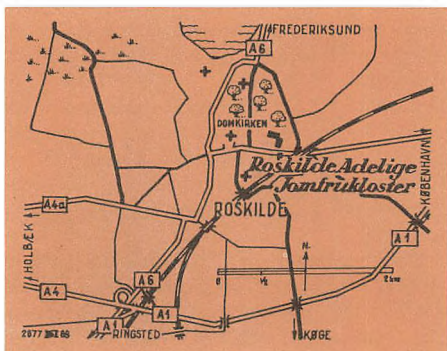
I Gallerigangen ses resterne af Lærde Holgers berømte bibliotek. Den sidste del af turen går gennem den hvide gang. Det spøger her, og det siges, at hunde, som skal være særlig clairvoyante, ikke vil gå forbi opgangen til den hvide gang. Her ligger 4 gæsteværelser, hver med interessante udsmykninger.

Inden man lukkes ud, bydes der på en lille udstilling af baron Arild Rosenkrantz' særprægede malerier i goetheanistisk stil, en malemetode udviklet af Rudolf Steiner på baggrund af Goethes farvelære.

Men endnu et par seværdigheder er tilbage. Først gårdens kapel (nedgang i sydfløjen), der stadig bruges til gudstjenester. Døbefonten og krucifikset er fra katolsk tid. Dernæst Rullestuen, der indeholder en samling gammelt husgeråd, daggarter m. v., som blev fundet under oprensning af voldgraven i 1962. Besøget på Rosenholm bør afrundes med en visit i gårdens gamle herskabskirke i Hornslet. Allerede på vej til kirken ser man herregårdspræget, nemlig i to våbenskjoldfelter i kirkegårdsportalen. Kirken rummer interessante minder om Rosenkrantz'erne. Et maleri viser salig Erik Rosenkrantz med de tre hustruer, han nåede at ægte. At Rosenkrantz' imponerende hårpragt har været ægte, tyder en historie på. Erik Rosenkrantz besøgte en gang Cromwell, som sagde til den danske adelsmand, at han ikke kunne fordrage parykker. Hertil svarede Rosenkrantz, at hans hår var ældre end Cromwells republik, for parykken var hans eget hår.

ROSKILDE ADELIGE JOMFRUKLOSTER

Roskilde (Himmelev kommune), Københavns amt.

Bygningsfløje fra ca. 1550.
Jomfruklosterstiftelse.

Åbent: Hverd. kl. 14-15 undt. torsd.
Haven ikke tilgængelig.

Mens vore store frøkenklostre, Støvringgård, Vallø, Gisselfeld og Vemmetofte, har været herregårde, har Roskilde Adelige Jomfrukloster en fortid både som herregård og som middelalderkloster.

Her lå nemlig middelalderen igennem et af Roskildes 5 klostre. Det var et dominikanerkloster eller sortebrødrekloster, som det kaldtes efter munkene, der fik betegnelsen sortebrødre på grund af deres sorte kutter.

Det blev ligesom de øvrige klostre ophævet ved reformationen, og jordene gik til kronen.

Få år efter blev sortebrødreklosterets bygninger revet ned, og nogle af materialerne brugt til at opføre en ny længe (nuværende gamle hovedfløj). Andre materialer blev ført til Selsø og Åstrup og brugt til byggerier der.

Sortebrødregård var kun krongods i 29 år, så kom den ved mageskifte med kongen til hovedsmanden Mogens Godske, som antagelig tilføjede sidefløjene. Fra hans enke fik Lauge Beck gården.

I 1630 nævnes den uheldige underadmiral Peder Galt som ejer, og efter ham kansleren Peder Reedtz, som ombyggede den trefløjede hovedbygning omkring 1670. Han udvidede i øvrigt jordarealet med andre gamle klosterjorde, og Sortebrødregård blev nu hovedgård.

Peder Reedtz' datter, Mette, førte gården til sin mand, Chr. Lindenov, men allerede i 1679 solgtes den videre til Holger Thott. Denne kom imidlertid hurtigt i økonomisk uføre og måtte efter kun 5 års ejerskab overlade gården til sin kreditor, assessor Chr. Simonsen.

Men også han kom i lommen på en kreditor, en københavnsk vinhandler med det rammende navn Weinmann. Han overtog i 1695 Sortebrødregård, der nu fik sædegårdsfrihed.

Meget omgående solgte han den til to velbyrdige damer, Margrethe Ulfeldt og Berte Skeel, enker efter henholdsvis søhelten Niels Juel og generaløjntant Niels Rosenkrantz. Disse to damer oprettede i 1699 den stadig eksisterende klosterstiftelse, der er Danmarks ældste. Klosteret var til at begynde med forbeholdt adelsdamer, men der blev senere også givet adgang til døtre af mænd af de tre første rangklasser.

Styrelsen består af en forvalter og 4 »patroner«, tre af Skeel-slægten og en af Juel-slægten.

I dag er alle jorde bortsolgt til Roskilde kommune, men stil over bygningskomplekset er der stadig. Det ligger formentlig tilbagetrukket fra Algade og består af to hovedbygninger, den gamle Sortebrødregård fra ca. 1550 (østdelen) og en nyere fra 1907. Desuden er der et par mindre bygninger med bl. a. beboelser.

I den gamle hovedfløj er der adgang til herregårdstidens riddersal.

I trapperummet på vej op til riddersalen hænger nogle jagtstykker og malerier, bl. a. en kopi efter Rubens, der gengiver et grumt sagn om perserkongen Cyrus, der blev besejret af massagerne, hvis dronning Tomyris lod Cyrus hals hugge. På maleriet dyppes hans hoved i en skål med blod. Bemærk i øvrigt opgangens maledede lofter.

Riddersalen er ikke særlig stor, men til gengæld særpræget og ganske flot. I loftet er der indsat 60 forskellige malerier med motiver fra det gamle og nye testamente – faktisk hele bibelhistorien i billeder.

Væggene er smykket med gyldenlæders-tapeter og en mængde malerier af patroner og patronesser, herunder klosterets to stiftere, samt Christian 5. og dronning Charlotte Amalie. Man vil især bemærke de fantastiske flotte rammer om de to meget store malerier. I rammen om kongeportrættet er der udskåret forskellige slags våbengenstande og i rammen om dronningen en række blomstermotiver.

I nicherne sidder forskellige adelstavler med navne og våbenmærker.

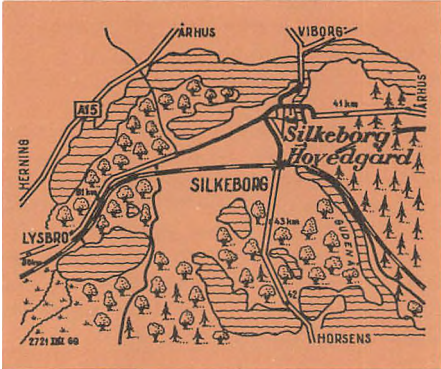
Kirken, der ligger ovenpå i en af sidefløjene, er ikke almindelig tilgængelig. Den benyttes stadig til gudstjeneste en gang månedlig, men ellers er der kun mulig adgang hertil efter forudgående aftale med priorinden.

I altertavlen er indfældet Niels Juels og Margrethes våben, og i en af vinduesnicjerne ses et lille elfenbenskrucifiks, der siges at være udskåret ca. 1525 af selveste Johan Friis, rigens kansler. Krucifikset skænkedes i 1711 klosteret af Mette Krabbe. Desuden findes der en gammel messehagel og i et glasskab nogle gamle ligprædikener.

I Roskilde Adelige Jomfrukloster mødes 420 år og 60 år gamle bygninger, men de falder fint i stil med hinanden. Det lille tårnagtige fremspring i hjørnet hører til klosterets ældre del.

SILKEBORG HOVEDGÅRD

Silkeborg kommune, Skanderborg amt.

Hovedbygning fra 1777.
Silkeborg Museum.

Åbent: 1/5-31/10 dagl. kl. 10-12 og 14-17;
1/11-30/4 sønd., onsd. og lørd. kl. 10-12 og 14-16.
Haven samme tid.

Den borg, som byen Silkeborg har navn efter, var et ret beskedent anlæg. Den opførtes i slutningen af 1300-tallet af Erik Mus, hvis datter, Thore, arvede godset. Hun var gift med den velhavende Laurids Hvas til Ormstrup.

Af en eller anden grund – måske uoverensstemmelser med Alling Kloster om jordene – overdrog parret i 1414 borgen til Århus bispestol, som efter en del tovtrækkeri med Alling Kloster endelig kunne overtage den i 1418.

I 1436 udnævnte bispren fru Thores anden mand, Ove Kaas, til lensmand på borgen.

Omkring dette tidspunkt blev der opført en større bygning med tårn, en ret standsmæssig bolig for bisperne. Blandt andre boede Ejler Stygge her som emeritus fra 1491 til 1520 og Niels Skade fra 1520 til 1531.

Ved reformationen inddrog kronen bispegodset, men den agtværdige bisp Ove Bille fik dog lov til at benytte det en tid, og hans høvedsmand, Hans Stygge, fortsatte som kongens lensmand.

Glimt fra havestuen, hvor der findes gamle møbler og et væld af malerier, minder om bl. a. »Dreusen-tiden«.

Foruden hovedbygningen omfattede anlægget en ladegård, et teglværk og en vandmølle. Da gården lejlighedsvis fungerede som kongebolig blev hovedbygningen i slutningen af 1500-tallet ombygget og udvidet, men den må have været en ret skrøbelig bygning, for i 1614-21 blev den underkastet en ny istandsættelse.

Under de ulykkelige krige og svenskerens besættelse af Jylland forfaldt slottet mere og mere, og i 1664 blev det solgt til en rig slesvigsk vinskænk, Christian Fischer, som samtidig erhvervede Alling Kloster.

Silkeborg Hovedgård forblev i hans slægts eje indtil 1720, da kronen, som havde sikret sig tilbagekøbsret, igen overtog det til brug som ryttergods. De gamle bygninger blev derefter revet ned og barakker opført.

Men allerede i 1767 skilte kronen sig igen af med Silkeborg.

Den nye ejer var ritmester H. N. Hoff, som opførte en ny hovedbygning på den gamle ladegårdsplads. Materialer hen-

tede han fra ruinerne af det gamle slot.

I 1777 brændte Silkeborg Hovedgård, hvorefter den nuværende bygning blev opført. H. N. Hoff's søn, landsdommer Henrik Muhle Hoff, overtog i 1794 gården, men han beholdt den kun til 1804. Derefter skiftede den hyppigt ejere og endte til sidst på tvangsauktion i 1823. Af staten fik brødrene Michael og Chr. Drewsen jordene i forpagtning fra 1844, og de etablerede samme år deres papirfabrik og skabte dermed grundlaget for Silkeborg bys udvikling.

Kommunen erhvervede hovedbygningen i 1940 og indrettede en del af den til museumslokaler. I den øvrige del (nordenden) er der børneasyl.

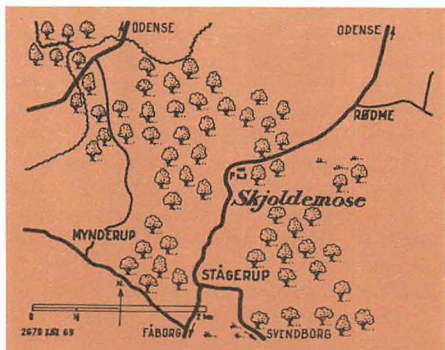
Museumssamlingerne rummer bl. a. oldsager (herunder hovedet af den 2000-årige Tollundmand), fund fra Silkeborg Slot og Alling Kloster, almuekultur, byhistoriske minder og naturligvis minder om familien Drewsen.

På »Slotsholmen« kan man se fundamentene af det gamle Silkeborg Slot.

Den skønne Silkeborg Hovedgård er byens ældste bygning. Siden 1951 har en del af den huset byens museum.

SKJOLDEMOSE

Stenstrup sogn, Svendborg amt.

Hovedbygning fra 1662.
Herregårdshjem.

Åbent: Påske dagl. kl. 13-19;
1/5-30/6 sønd., fred og lørd. kl. 13-19;
1/7-31/7 dagl. kl. 13-19;
1/8-ca. 15/8 sønd., fred. og lørd. kl. 13-19.
Parken samme tid.
Kaffesalon i hovedbygning.

I søvegemakket står en voksmannequin med en festkjole fra forfædrenes tid.

Hovedbygningen til Skjoldemose er enkel af grundplan. Nu som på Frederik 3.s tid består den kun af et langhus uden fløje, og eneste udragende del er et tårnfremspring, som er påbygget så sent som i 1916.

Gården findes nævnt i Danske Atlas 1365 og tilhørte dengang slægten Hardenberg. Den første ejer, der kendes af navn, hed Mette Present. Hun var enke efter Eiler Hardenberg og efterlod i 1475 gården til en sønnesøn, Erik Hardenberg. Han færdedes meget ved Kong Hans' hof og blev høvedsmand på Korsør-fæstningen.

Erik Hardenberg faldt i Ditmarsker-toget år 1500 og efterlod sig tre sønner, hvoraf den ældste, Corfitz, førte gården videre. Han sad ikke særlig godt i det, men fik dog opført en ny hovedbygning. Corfitz Hardenberg, der var gift med en søster til søhelten Peder Skram, var ikke nogen fremtrædende personlighed som sine brødre, Erik og Jakob, men han har skaffet sig berømmelse på en helt anden måde. Han var nemlig fader til Frederik 2.s store kærlighed, Anna Hardenberg, som sandsynligvis kunne være endt som dronning, om hun – og forældrene – havde villet det.

Efter Corfitz Hardenbergs død omkring 1540, overtog sønnen Knud Hardenberg Skjoldemose ved at købe sine medarvende søskende, deriblandt Anna Hardenberg, ud.

Han blev lensmand på Lykå Slot i Blekinge, som han bravt forsvarede mod svenskerne under Syvårskrigen. Men han måtte give op for overmagten og døde i svensk fangenskab.

Datteren, Mette (eneste barn), bragte Skoldemose til sin mand, den mægtige Christian Friis til Borreby, der blev kongens kansler. Han døde i 1916, og Mette Hardenberg fulgte ham i graven allerede det følgende år.

Skjoldemosens ejer blev nu Mette Hardenbergs niece, Mette Grubbe, gift med Axel Rosenkrantz til Glimminge, og efter ham gik Skjoldemose i 1630 til Holger Rosenkrantz den Rige. Han gjorde en sølle figur under krigen mod svenskerne. Han sad som lensmand på Ham-

mershus, da svenskerne pludselig besatte øen i 1645, og opgav uden kamp den stærke borg. Chr. 4. blev naturligvis gram i hu og ville rejse anklage imod ham, men hans adelige kolleger i rigsrådet reddede ham.

To år efter døde han, og nu kom Skjoldemose til svigersønnen, Otte Krag, som var en af de betydeligste rigsråder både under Chr. 4. og Frederik 3. Men han var modstander af enevældens indførelse og trak sig efterhånden tilbage til sine godser.

Krag var uhyre godsrig, ejede bl. a. Egeskov, og fandt Corfitz Hardenbergs gamle hovedbygning for undselig og utidsvarende. Den var sikkert også slemt forfalden, da hverken Christian Friis, Axel eller Holger Rosenkrantz havde

benyttet den ret meget, så i 1662 rejste Otte Krag den nuværende hovedbygning.

Sønnen Niels Krag, gift med viceadmiral Just Juels datter Sophie, arvede de mange godser ved faderens død i 1666, og han sad som ejer i samfulde 47 år.

Efterfølgeren, der også hed Niels, var en dygtig landmand, men en temmelig hård bondeplager, og bønderne har utvivlsomt draget et lettelsens suk, da han døde i 1728.

Hans søn, der også hed Niels, blev slægtens sidste mand. Han var kun 14 år gammel, da faderen døde, så etatsrådinden styrede godset for ham. Tidligt kom han i hoftjenesten og blev dronning Juliane Maries kammerjunker. Han fik smag for det søde liv og endte sit

Skjoldemose set fra havesiden. De svungne gavle er fra 1850 og opsat, mens C. H. Schaffatitzky de Muckadell ejede gården.

I havestuen findes flere kinesiske ting, bl. a. dette pragtstykke af et lakskab.

liv i druk og svir, inden han fyldte 40. Godserne var belånt til skorstenen, ja nogle af dem måtte afhændes.

Moderen havde i god tid sikret sig Skjoldemose, som hun testamenterede til en fjern slægtning, den københavnske professor B. G. von Obelitz, som overtog gården i 1785.

Tolv år senere skiftede den påny ejer. Den dygtige C. F. Berg, en svigersøn til Jens Lange til Rødkilde, købte Skjoldemose, og i hans ejertid blomstrede gården op som aldrig før. En af Bergs døtre, Betty, blev gift på Skjoldemose med digteren Poul Martin Møller.

Efter C. F. Bergs død i 1851 købtes gården af grevskabet Muckadell, og i 1905 solgte baron Erik Schaffalitzky de Muckadell Skjoldemose til J. S. Ulrich, hvis søn i dag ejer gården.

I J. S. Ulrichs tid blev hovedbygningen grundigt istandsat og forsynet med nyt indgangsparti. Over portalen sidder en sandstenstavle med Krag'ernes våben.

Der er adgang til 6 stuer i underetagen, samt til de hvælvede kældre og til en kaffesalon i riddersalen.

Fra hallen, hvor der står et stort egetræsskab fra Augustenborg Slot, går man gennem dagligstuen til havestuen, hvori der findes en del kinesiske ting, bl. a. tæpper og et fornemt lakskab. Gulvet er belagt med pommerisk fyr, og herinde står en støbejernskakkelovn fra 1774.

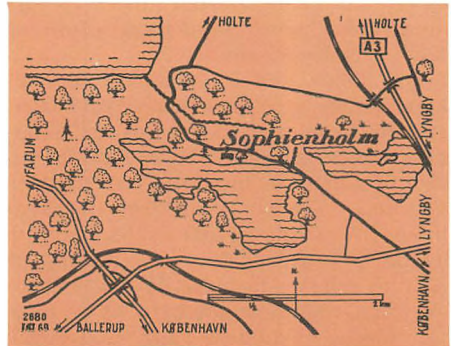
Spisestuens møblement er fra 1750'erne. Over dørene ses billeder fra Rødkilde, Skjoldemose og Børglum Kloster (sidstnævnte sted har J. S. Ulrich været forpagter).

Gennem en lille stue kommer man til sovegemakket med bl. a. himmelseng og en voksmannequin med en brudekjole fra Holbergs dage. I herreværelset findes malerier fra Skjoldemose skove, malt af Hans Peter Petersen.

En statelig trappe fører op til riddersalen ovenpå.

Endelig er den hyggelige park med kampestensdiger åben for gæster. Teglstene, der er indmuret i haveindgangens trappe, er hentet fra den berømte kinesiske mur.

SOPHIENHOLM

Lyngby-Tårnbæk kommune, Københavns amt.

Hovedbygning fra 1803.
Kulturcentrum.

Normale åbningstider (udstillingsperioder):
1/4-30/9 kl. 10-18; 1/11-31/3 sønd. og lørd.
kl. 10-16.

Parken tilgængelig hele året.
Cafeteria i hovedbygningen.

Sophienholm er opstået af en lille lystgård, som generalpostmester Th. Holm opførte 1767 og navngav efter sin hustru, Sophie.

Holm havde en usædvanlig karriere. Han var oprindelig læge ved Sorø Akademi, hvis overhofmester, greve F. Dannekiold-Samsøe, fattede godhed for ham og behandlede ham næsten som en søn. Den unge mand blev forelsket i grevens datter, men der blev ikke noget ud af det. Dertil var datidens skel mellem borgerlig og adelig alt, alt for stort.

Greven introducerede Holm for den mægtige A. G. Moltke, som på grevens dødsleje lovede at hjælpe protegéen på vej. Det gjorde han så godt, at Holm blev generalpostmester i 1767 og i 1772 kabinetssekretær (senere hofchef) hos dronning Juliane Marie. Han blev også ophøjet i adelstanden under navnet Holmskiold og udnævnt til etatsråd.

Foruden lystgården her ved nordsiden af Bagsværd Sø opførte han en række andre gårde, deriblandt Aldershvile,

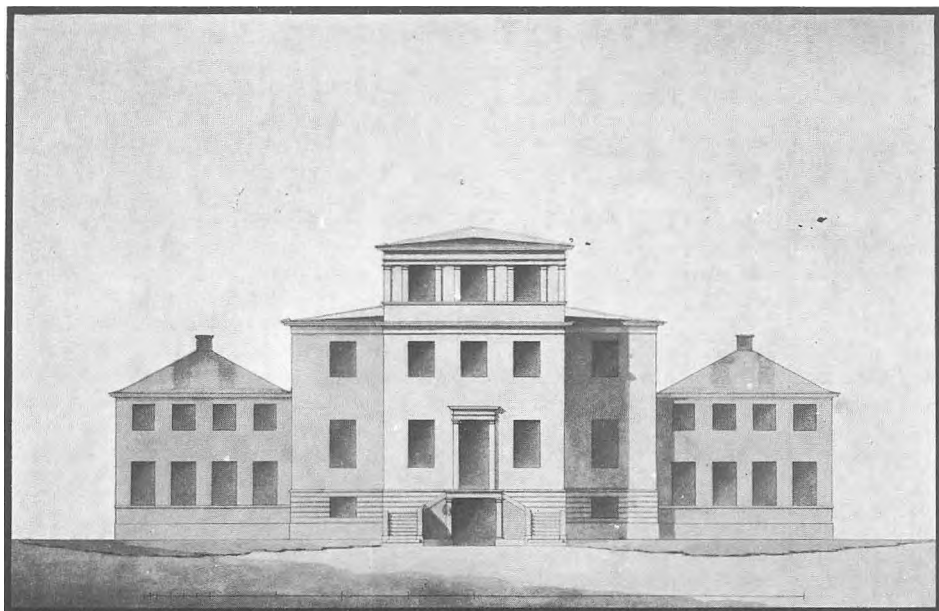

som blev hans hovedresidens (nu en malerisk ruin på den anden side af søen). Men byggerierne slugte mange penge, og da han havde opbrugt hustruens formue, kom han i økonomisk uføre og lånte af betroede midler.

I 1790 solgte han Sophienholm til stor-købmanden, gehejmekonferensråd Constantin Brun, som her fandt det skønnest tænkelige sted til sin elskede hustru, Friederike, en datter af præsten ved den tyske St. Petri kirke i København. De var blevet gift i 1783, men hun havde ikke taget ham af kærlighed. Hendes følelser lå mere på det platoniske plan, men hun gav ham sit ja, fordi forældrene skubbede til. Constantin Brun skænkede hende kærlighed, gods og guld, men hun kunne ikke skænke ham sin kærlighed. End ikke troskab. Hun var en romantisk drømmernatur og faldt pladask for den schweiziske skønånd, C. V. von Bonstetten, under et besøg i Genève 1791. Han var betydelig ældre end hun og sad med en stor bør-

Romantisk kilde-stensætning i parken.

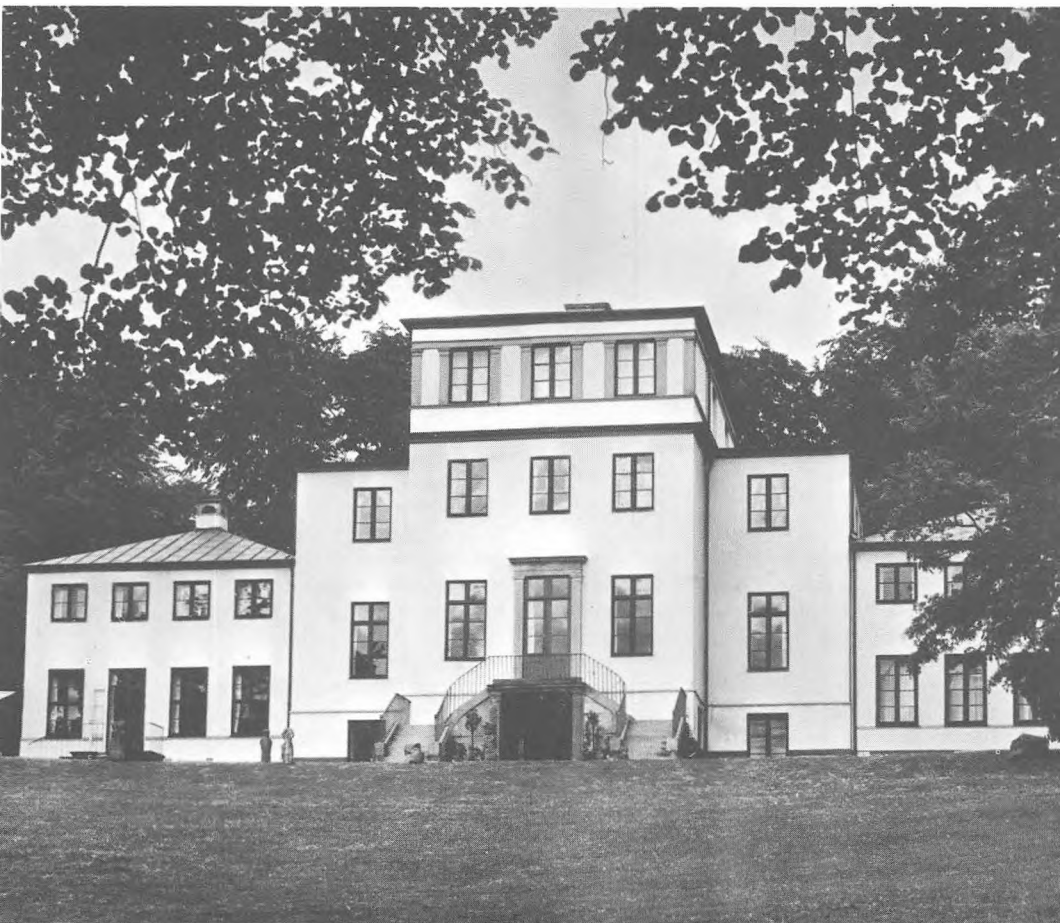
Sophienholms haveseide i tucheret tegning i samlingen Arkitekturtegninger (Kunstakademiets Bibliotek).

neflok. Men storcharmør var han, og han vandt fuldt og helt Friederikes hjerte.

Få år efter tog hun til Rom for at møde von Bonstetten. Brun var godt klar over, hvordan sagen var fat, men viste enestående overbærenhed og forståelse. Han hentede hende hjem, men tilbød senere von Bonstetten at bo på Sophienholm, og »husvennen« kom frimodigt anstigende og boede her fra 1798 til 1801. Da han igen rejste var Friederike ved at forgå af længsel, og i håb om at til-

fredsstille nogle af hendes sværmerier for det sydlandske, satte Brun i 1802 den franske arkitekt Francois-Joseph Ramée til at ombygge og udvide Sophienholm til et landpalæ i typisk italiensk villastil. Det stod færdigt i 1803. Desuden »elegantiserede« Ramée parrets vinterbolig, Moltkes Palæ i København.

Men Friederike sukkede videre, og Brun sendte hende på en rekreationsrejse til Rom, hvor hun genforenedes med von Bonstetten. Under dette Rom-ophold stiftede hun i øvrigt bekendtskab med

Sophienholm ligner næsten en stor villa fra moderne tid, men bygningen har set sådan ud siden 1802, som tegningen på forrige side viser.

Udsigt fra et af vinduerne til den idylliske »havn«, der løber ind fra Bagsværd Sø.

mange personligheder, bl. a. madame de Staël, Schlegel og von Humboldt, og hun omgikkes venskabeligt Thorvaldsen og Zoëga, som hun kendte fra sit forrige ophold i Rom.

Friederike Brun viste ikke tegn på at vende hjem, og til sidst blev det Brun for meget. Han stillede hende i 1810 et ultimatum: Skilsmisse eller hjemkomst for at blive.

Hun valgte det sidste, men det holdt hårdt at forlade von Bonstetten, som hun aldrig mere skulle se.

Sophienholm lod Friederike Brun indrette til et »italiensk« landsted med italienske billeder overalt på væggene og sydlandske arrangementer i parken,

hvor man red ture på æsler. Der spillede italiensk musik, og selv det daglige omgangssprog mellem Friederike og plejedatteren Mimma Zoëga foregik på italiensk.

Sophienholm gjorde hun også til et litterært samlingssted, hvor bl. a. Oehlen-schläger, Weyse, Baggesen og Heiberg kom.

J. L. Heiberg forelskede sig i husets datter, den billedskønne Ida, men hun foretrak grev Louis de Bombelles, der var kommet til København som udsending fra den østrigske kejser.

Gennem ægteskabet med ham fik hun indpas i europæiske fyrstehuse, og hun sang for både kejser og konger. Goethe satte hende i klasse med Europas bedste sangerinder.

Friederike Brun døde i 1835 og Constantin Brun i 1836. Da Ida Bombelles døde i 1857, skrev Heiberg sit kendte digt, Adelaide, om hende.

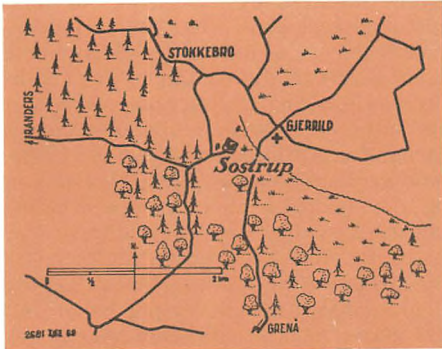
I 1882 købtes Sophienholm af bladudgiveren Carl Aller, og den Allerske familie beholdt den til 1963. Landstedet købtes af Lyngby-Tårnbæk kommune, som benytter bygningen til skiftende udstillinger. Det er tanken efterhånden – i hovedrummene – at genskabe et velhavende landstedsmiljø fra omkring 1800 med møbler og andre genstande. Samtidig beholdes l. sal og pavillonerne som lokaler for kunstudstillinger og kulturel virksomhed.

I den ene af endepavillonerne er indrettet et cafeteria. Herinde hænger en samling litografier forestillende en række personligheder, der har haft deres gang på Sophienholm.

Parken er helt enestående. Den skråner ned mod Bagsværd Sø og er så romantisk, som tænkes kan. Øst for hovedbygningen ligger en skøn, lille lindeallé, kaldet Pyrmonteralleen og for enden af den et stort norsk bjælkehus.

Portnerboligen ved Nybrovej og bygningerne (herunder drivhusanlægget) vest for hovedindgangen er fra 1803-05. Omtrent ud for Sophienholm (lidt længere mod øst) ligger et andet gammelt landsted, Marienborg, som nu er sommerbolig for landets statsminister.

SOSTRUP

Gerrild sogn, Randers amt.

Hovedbygning fra 1606.
Hotelpension.

Aben for kaffegæster: Dagl. kl. 14.30-16.30.
Uden for højsæsonen (1/7-30/9) omvisning for
kaffegæster.

Ved reformationen blev alt katolsk klostergods inddraget under kronen og det meste givet eller videresolgt til private herremænd. Mange klostre omdannedes til herregårde og beholdt endda i mange tilfælde klosterbetegnelsen, f. eks. Børglum Kloster, Ørslev Kloster og Halsted Kloster.

På Sostrup er det omvendte faktisk sket. Her er en herregård blevet katolsk klosterejendom, købt af søstre fra Cistercienserordenen, en orden som også eksisterede i Danmark før reformationen.

Søstrene kom til Danmark fra Tjekkosllovakiet i 1920 og slog sig først ned i Allerslev ved Roskilde. Her blev forholdene efterhånden for trænge, og i 1960 erhvervede cistercienser-søstrene det statelige Sostrup slot, som de indrettede dels som kloster og dels som hotelpension.

Et kig ned i borggården. Et højst usædvanligt perspektiv fotograferet fra det højeste tårn, Østtårnet.

På 1. sal, mellem en række hotelværelser og gæsternes opholdsstue, indrettedes ordenens kirke, og søstrenes daglige processioner til kirkerummet og den dæmpede sang og mumlen, der lød herfra, gav slotshotellet en højst egenartet atmosfære.

Men klostervirksomhed kræver ro, og i 1966 købte søstrene avlsgården og indrettede nye klosterlokaler i forpagterboligen lige uden for voldgravsbroen.

Denne bygning, der menes at stamme fra 1326 og måske har været den første hovedbygning til Sostrup, måtte grundigt ombygges til sit nye formål. Vognportene blev muret til og mellem den del, der er selve klosterbygningen og den del, der nu er klosterkirke, blev der indskudt en mellebygning med kapitelsal. Kirken, der er viet til Jomfru Maria, er meget enkelt udstyret. På den ene side af alteret (bronzealter fra Köln) har søstre deres plads, og på den modsatte side de øvrige kirkegængere, der først og fremmest er fastboende, kvindelige pensionærer og katolikker fra egnen.

Ud over, at der ved den selvstændige klosterbygning er skabt ro for søstrene, er der frigjort plads på slottet, som huser både hotel, pension, restaurant og almen tilgængelig kaffestue.

Hotellens restaurant, der hver eftermiddag er åben for kaffegæster, er indrettet i Jægerstuen i underetagen, et rum med prægtige, bemalede bjælkelofter. Tillige er der i sommersæsonen kaffesalon i Den gule Stue ovenpå, som man kommer op til ad en enormt bred vindeltrappe. En lige så bred vindeltrappe går også op gennem huset i slottets modsatte hjørne, hvor søstrene har en souvenirbod i kælderen.

Sostrups historie kan føres tilbage til 1388, da en Jens Lagesen solgte den til en slægtning, ridderen Sven Udsen. Denne samlede omkring år 1400 store jorde, så Sostrup fik karakter af gods, men en af hans handler gik dog i vasken, så godset ikke blev helt det, han havde tænkt sig. Det drejede sig om nogle jorde, han erhvervede fra godset Tordrup. Dronning Margrethe kunne

fremvise et Valdemar Atterdags adkomstbrev hertil, og dermed glippede den godsforøgelse.

Sven Udsens datter, Gertrud, var først gift med Jens Kaas »den Lange« og dernæst med Niels Munk. Da sidstnævnte døde i 1464 mødte en søn af Jens Kaas op med fordring på Sostrup, men godset fortsatte under Niels Munks søn Anders, mens Kaas-ætlingen fik part i gården. Anders Munk var en ivrig godssamler, og det lykkedes ham at erhverve de godstilliggender, som var glippet for bdstefaderen, Sven Udsen. Og mere til. Da Anders døde i 1505 efterlod han sig hele 4 godser, hvorunder der hørte i alt 200 gårde, men alt splittedes, da der var 5 børn til at arve.

Datteren, Gertrud, fik hovedpart i Sostrup, og hendes mand, Jens Hvas, erhvervede senere ved mageskifte den resterende part (1529).

Hvas vandt gennem sit ægteskab indpas i den højere adel og blev i 1522 landsdommer.

Da Frederik 1. kom på tronen, måtte Hvas trække sig tilbage, og han tilsluttede sig nu reformationens tilhængere under Mogens Gøye, og alt tegnede lyst for ham. Men han var så uheldig at blive taget til fange af skipper Clement, som tvang Jens Hvas til at sværge troskab til Christian 2., og dermed var Hvas' skæbne beseglet. Efter Clements endelige nederlag dømtes Hvas til døden, og dommen eksekveredes samme år i Viborg.

Enken levede til 1541 og efterlod Sostrup til sønnen Christen Hvas, der døde barnløs i 1565. Sostrup gik derefter til Jens Hvas' søstersøn, Jørgen Gundersen, og fra ham til hans søstersøn igen, Jens Hvas, som overtog gården i 1579.

Allerede 9 år efter solgte Hvas Sostrup til rigsråd Jakob Seefeld fra Visborggård, og nu voksede Sostrup til et gods af større format. Seefeld begyndte i 1599 at anlægge det nuværende slot, men døde pludselig, så det blev hans enke, Sophie Bille, der blev bygherre.

Kun to år efter døde også hun, og den ældste søn fik den fædrengård i Visborg, mens den yngste fik Sostrup gods.

Den kun 19-årige Hans Seefeld kom hurtigt i økonomiske vanskeligheder, og allerede i 1612 måtte han sælge både Sostrup og Skærvad.

Køber var den mægtige Jørgen Skeel, som tillige arvede Ulstrup og ved sit giftermål med Eske Broks datter også kom til at eje Gammel Estrup og andre godser i og udenfor Djursland. Sophie Billes slot forskønnede han med den prægtige sandstensportal.

Han blev rigsmarsk i 1627 og døde i 1631 under et ophold på det nys erhvervede Hvidkilde på Fyn.

Han efterfulgtes af sønnen Christen Skeel, eller »Skeel den Rige«, som han kaldtes. Han blev gehejmeråd i 1670 og året efter medlem af statskollegiet, og som sådan blev han medlem af den kommission, der skulle dømme i Griffenfeldsagen. Da Skeel overfor kongen ytrede, at han ikke var stemt for at skrive under på en dødsdom, skal majestæten have svaret: »Gud give, at vi havde mange Skeel'er, du er en ærlig mand«.

Den brave Christen døde i 1688, og han havde kun en arving, kammerjunker Jørgen Skeel. Hans søn, Christen, der

Hovedbygningen fra haven. I sidefløjenes endemure ses 365 år gammelt bindingsværk. Bygningens to tårne var oprindeligt lige høje, men østtårnet blev i 1866 forhøjet, så det rager op over taget.

Parken er forbeholdt boende gæster, men fra den gamle voldgravsbro er der udsyn over voldgrav og have. Er man heldig, kan man blandt svømmefuglene se en sjældenhed på vore breddegrader, en sort svane, som holder til ved Sostrup.

kunne overtage godserne i 1695, oprettede af Sostrup, Skærvad, Ørbækgård og Skjern Hovedgård grevskabet Scheel med Sostrup som domicil.

Den næste Skeel eller Scheel, som han kaldte sig, var overstaldmester og i det hele taget en stor mand, men han havde ikke arvet forfædrenes økonomiske sans, og hans efterfølger, sønnesønnen af samme navn, Jørgen Scheel, endnu mindre. I deres tid gik det støt ned ad bakke, og i 1823 endte grevskabet på auktion. Residensgården Sostrup med tilhørende godser forsvandt ud af slægtens eje efter godt 200 års ejerskab, og snart måtte også Ulstrup afstås på grund af gæld. Kun Gammel Estrup forblev på slægtens hænder endnu et par generationer.

Sostrup blev udbudt til salg af staten, og i 1829 meldte ritmester Jacob von Benzon sig som køber. Han skabte et stamhus under navnet Benzon, og det navn beholdt gården helt op til 1947. Benzon var ingen ringe landmand, men stamhuset var noget af en kolos på lerbødder, så i 1839 måtte det under administration. Skærvad, Ørbækgård m. m. blev solgt fra, så godset decimerede til en trediedel.

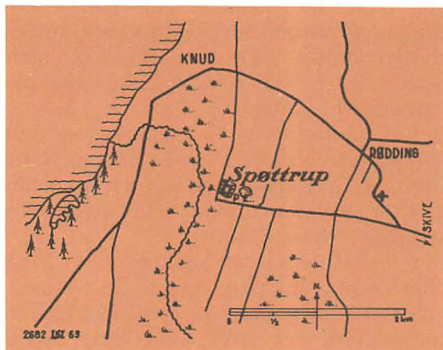
Godsejeren døde i 1840, og hans enke fik bedriften rettet op, inden sønnen, E. A. Pymont von Benzon, var gammel nok til at overtage det.

Han styrede godset stabilt og godt, og fik endda tid til at dyrke sin store rejseinteresse, der bl. a. førte ham helt til Sydamerika – i egen lystyacht.

Da han døde barnløs, arvede hans søster, Albertine von Benzon, godset, og efter hende en anden søster, Anne de Mylius, som testamenterede det til sin sønnesøn, Sigismund de Mylius-Benzon. Han overtog gården i 1901, og efter ham fulgte i 1936 Ib de Mylius-Benzon, som i besættelsesårene frasolgte først store arealer og derefter selve gården. Straks efter krigen overtog staten A/S Benzon Gods og videresolgte det til selskabet A/S Sostrup Gods.

Slottet var en tid lejet ud til kostskole, men solgtes i 1960 til Cistersienserordenen, hvormed en ny æra blev indledt.

SPØTTRUP

Rødding sogn, Viborg amt.

Borg fra ca. 1500.
Museum.

Åbent: 1/4-30/4 sønd. kl. 11-17; 1/5-31/7 dagl.
kl. 10-20; 1/8-31/8 dagl. kl. 10-18; 1/9-30/9 dagl.
kl. 11-18.

Urtehaven og parken samme tider.
Cafeteria ved parkeringspladsen.

Spøttrup er den mest spændende af vore herregårde, fordi den mere end nogen anden giver indtryk af, hvordan en ridderborg så ud i middelalderen.

Borgen gemmer sig bag vældige volde og gamle træer, og selv når man er kommet den så nær som lige uden for voldene, kan man kun øjne tagene og et enligt spir. Først når man er kommet over den ydre voldgrav og ind gennem den første borgport, dukker borgen helt frem for ens blik.

Man er på en gang ført flere hundrede år tilbage i tiden.

Sådan – eller omtrent sådan – tog porttårnet og spærremuren sig også ud for den sidste katolske Viborg-bisp, Jørgen Friis, når han red over vindebroen og ind bag de beskyttende mure.

Borgen var så stærk, at den modstod skipper Clements angreb i 1534, mens naboherregården Kaas blev lagt i ruiner. Man ved ikke bestemt, hvem der har anlagt Spøttrup eller hvornår det egentlig er sket, men det har været omkring

år 1500, da stedet var i Viborg bispedømmes varetægt.

Bispestolen havde allerede i 1404 fået den dengang beskedne godsgård overdraget af dronning Margrethes brave ridder, Johan Skarpenberg, som igen havde den fra sin svigerfar, den berømtmelige Niels Bugge til Hald.

Det er sandsynligt, at byherren af den nuværende borg har været biskop Niels Glob, og hvis ikke det har været ham, kan det kun være hans efterfølger, den stridbare Niels Friis.

Det var som nævnt en stærk borg, og yderligere vanskelig at angribe takket være systemet med dobbelte vandgrave og en høj, ret stejl vold hele vejen rundt. Da voldanlægget er bevaret, kan man selv gøre sig en forestilling om, hvor god en sikring det har været. Først har angriberne måttet forcere den ydre voldgrav, derefter mase sig op ad skråningerne, hvor de, så snart de har nået

toppen, har været rene skydeskiver. Og hvordan komme videre?

Borgen ligger som vandborg med sine stejle mure direkte op fra vandet. Det mest sårbare punkt har været indgangen, som kunne nås ad en smal dæmning, og her blev man igen standset af vand, da vindebroen var oppe. Skulle det endelig lykkes en fjende at nå over den indre voldgrav og ind i borggården, ville han stadig blive beskydt fra glugger og skår i porttårn og østfløj.

At borgen i øvrigt havde en stor besætning vidner de mange »hemmeligheder« (toiletskakte) om. Der har været tre i hver af de tre fløje.

Da skipper Clement angreb borgen lykkedes det ham at skyde det nordvestlige hjørne i brand, så det blev ødelagt, men indtage Spøttrup kunne han ikke.

Ved reformationen blev Spøttrup kongelig lensgård under Hald. Her sad Otte Krumpen som lensmand fra 1544 til

1559, hvorefter han fik Spøttrup som selvstændigt len til sin død 1569.

Kongen skænkede nu Spøttrup til en af de mange tyske adelsmænd, der var kommet til landet, grev Günther af Barby. Han døde imidlertid, før han kunne overtage gården, men hans trolovede, Dorte Krabbe til Østergård, fik lov til at beholde den. Hun giftede sig i 1575 med den holstenske adelsmand, Benedict Ahlefeldt, som dog ikke nåede at få megen glæde hverken af hende eller gården. Han døde allerede det påfølgende år, og det skete i en drikkeprøve med Frederik 2. og dennes svigerfader, hertugen af Mecklenburg. Unge Benedict vågnede ikke op igen, men døde »hastigen om aftenen, da han drak velkommen«.

Dorte Krabbes næste mand blev Erik Lykke til Eskjær, og parret beholdt Spøttrup til 1579. Men da den i sin tid var skænket grev Günther og jomfru

Dorthe, var det »for dem selv og deres ægte livsarvinger«, og disse konditioner var jo aldrig virkelig opfyldt, så kongen gav nu Spøttrup til den mecklenburgske ridder Henrik Below. Han blev en af rigets mest betroede mænd, og under ham voksede Spøttrup til et anseligt gods.

I 1583 – mens han sad som lensmand på Koldinghus – giftede han sig med dronning Sophies hofdame, Lisbet Skram, og fik derefter lensmandsposten på Gammel Skivehus, dejligt nær Spøttrup, som han ombyggede og moderniserede. Der blev vendt op og ned på det indvendige, indskudt mellemvægge i riddersalen og indrettet en mængde nye rum samt op-

---

På venstre side: Den enestående borg set fra voldkronen.

Herunder: Hvælvet kælderrum i sydfløjen, borgens ældste del.

ført trappetårne. Skyteloftet og de fleste af »hemmelighederne« forsvandt.

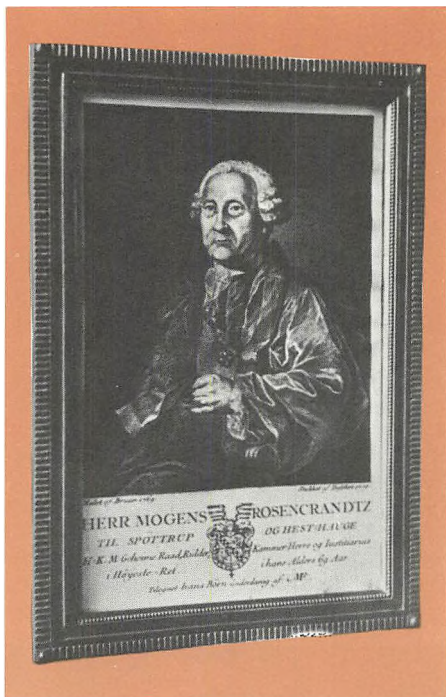
Henrik Below døde i 1606 og efterlod sin stolte gård til sønnen, Claus, og fra hans enke, Karen Lange, gik den i 1644 til sønnerne Henrik og Frederik Below, som videresolgte den allerede efter 6 års forløb.

Køberen var Tulstrup-herremanden Laurids Udsens enke, og hun gav den i 1653 til sin søn, Mogens Kruse, en af dem, der vandt berømmelse for tappehed i slaget ved Lund i 1676.

Han gik fallit på Spøttrup og måtte overlade godset til kreditorerne, to tyske brødre ved navn Kohlblatt.

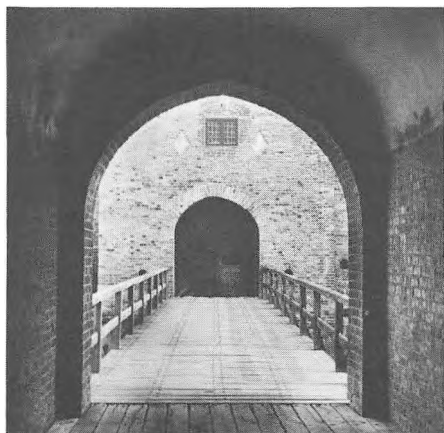
I 1702 købte Axel Rosenkrantz Spøttrup. Han havde haft gård i Skåne, men ønskede ikke at blive svensk undersåt. Hans og hustruen Karen Reedtz' våben ses på det firkantede trappetårn.

Under sønnen, gehejmeråd Mogens Rosenkrantz, blomstrede Spøttrup op på ny, og Rosenkrantz lod hoveddrømmene modernisere i barok stil. Men da han blev medlem af højesteret og fik andre gøremål som embedsmand, opholdt han sig sjældent på Spøttrup og mistede følingen med driften og økonomien. I 1776

Den sidste adelige ejer af Spøttrup, gehejmeråd Mogens Rosenkrantz. Han ofrede meget på bygningerne, men måtte gå fra gården på grund af slette økonomiske forhold. Han og hustruens navnetræk ses på porttårnet.

Til højre: Tårnet i borggårdens nordøstlige hjørne. Til venstre for tårnet, i 2. stokværk, ses en tilmuret dør, der har ført ud til en svalegang.

Et kikk mod selve borgporten fra den eneste åbning i den 9 meter høje vold, der omgiver Spøttrup. Borgporten åbnedes kun for passage af hestekøretøjer. Til daglig brug nøjedes man med den lille dør i en af portsidene.

måtte han afstå gården til kammerråd P. M. Richter, som solgte den videre til den rige studehandler Peder Nissen.

Hans søn, Nis Nissen, der overtog Spøttrup i 1803, gjorde gården berømt som studeavler. Han var en dygtig, men utrolig vanskelig mand. Både nærig og stridbar, og han er sikkert blevet indlemmet i den store skare af spøgelses, som det myldrer med på Spøttrup. Hans nærighed kom i øvrigt siden andre til gode, for han testamenterede sin formue til fattige i sognet samt til skolevæsenet.

I 1885 kom den gamle borg i hænderne på en fremadstræbende landmand ved navn Niels Breinholt, som for hårdt

frem mod den gamle bygnning, hvor der bl. a. indrettedes brænderi. Det kunne dog være gået værre, for Breinholt spekulerede alvorligt på at rive hele borgen ned. Men i 1875 solgte han den til en forpagter Balle, som hurtigt førte gården til tvangsauktion. Den blev købt af Vallø Stift, som igen solgte den til C. P. Toft, og på det tidspunkt var bygningen heldigvis blevet fredet, for Toft havde også »skumle« planer med den.

I 1937 brændte avlsgården, og derefter købte staten den maleriske borg, som er uden sidestykke i Danmark.

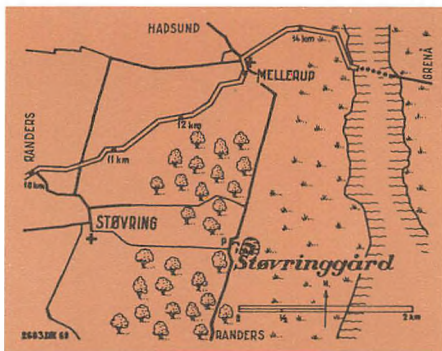
I årene 1938–41 gennemrestauerereds bygningen ved arkitekt Mogens Clemmensen, som – såvidt det kunne lade sig gøre – førte den tilbage til dens gamle skikkelse med bl. a. genopbygning af gotiske hælvs og reetablering af riddersal. Desuden genrejstes voldene, hvoraf store dele var blevet sløffet i Breinholts tid.

Borgens efterhånden stærkt forvitrede mure har givet anledning til nogen bekymring, men det arrøde udseende klæder bygningen godt, og nogen umiddelbar fare er forvitringeren næppe, for murene er mellem 1½ og 2 meter tykke.

Der er ikke mange møbler på Spøttrup, som er fængslende i sig selv. Spændende er de smalle vægtergange i nordfløjen, rigsråd Belows store riddersal, den højloftede Bispens Sal, ja alle de mange gange, vindeltrapper og rum. Hvert enkelt rum taler til fantasien, og ingen går fra Spøttrup uden at føle sig betaget. Som et af versene lyder i Hans Hartvig Seedorffs digt »Til Spøttrup«: »Og ifald du er lydhør for Tidens Spild, skal du selv høre Murværket runge, hvert et Skifte faar Røst, mens du lytter dertil, hver en Sten er en levende Tunge«. Inden man forlader Spøttrup, bør man gå op på volden, følge den hele vejen rundt og betragte bygningen fra alle sider.

En friluftseværdighed ved Spøttrup er en renæssancehave og en stor urtehave, der ligesom borgen er tilgængelige i sommertiden. Om foråret er der blomsterløgspark i det store haveanlæg øst for borgen.

STØVRINGGÅRD

Støvring sogn, Randers amt.

*Hovedbygning fra 1630 og 1747.
Frøkenkloster.*

*Åbent: Dagl. kl. 14–17.
Parken tilgængelig dagl. kl. 14–20.*

Et malerisk, skønt klokketårn afslutter den korte vestfløj.

Støvringgårds hovedbygning ser meget sammenstykket og romantisk ud, og den ligger ret ejendommeligt på et kunstigt opbygget voldsted, der skrâner stejlt ned mod øst.

Dette voldsted er fra middelalderen og fra et Støvringgård (Stiuringh), der kendes fra begyndelsen af det 14. århundrede. Ejeren hed Palne Juul og var svigerfader til to af tidens berømte ridere, Niels Bugge og Christian Vendelbo. Sidstnævnte overtog gården i 1359, og efter hans død ca. 1400 arvede datteren Else den.

Da hendes første mand, Axel Thott, døde, giftede hun sig med Lyder Holck, som skrev sig til gården fra 1434.

Det blev Else Vendelbos søn af første ægteskab, Jep Thott, som fik gården efter hende, og han efterlod den til sin søn, der bar samme navn som sin bedstefar, Axel Thott.

Han var en af de mange herremænd, der ragede uklar med den stridbare og

frygtede Lave Brok til Gammel Estrup, men sagen mellem dem endte dog i et forholdsvis fredeligt forlig omend efter en langvarig trætte. Det drejede sig om godsområdet Karsholm, som Thott i 1477 havde solgt til Brok. Om den handel opstod der 3 år efter stridigheder, og først i 1487 kunne der slutes forlig i sagen.

Få år efter døde Axel Thott, og hans svoger, Bjørn Andersen Bjørn, bragte sagen frem igen, dog uden held. Han havde ellers noget af hævne, for hans far havde været en af Lave Broks argeste fjender.

At Bjørn blev indblandet i Støvringgårds affærer skyldes, at Axel Thotts eneste barn, Margrethe, var blevet indsat på Ring Kloster som sindssyg.

De indbyrdes arvestridigheder i familien endte med, at Axel Thotts svoger, Jacob Bjørn, løb af med Støvringgård. Han efterlod sig en datter, Dorthe, som først blev gift med Christoffer Hak og siden

Ligeegyldigt fra hvilken vinkel, man ser Støvringgård, tager den sig romantisk ud.

med Oluf Glob. Der kom ingen børn ud af ægteskaberne, og efter Dorthe Bjørns død i 1562 gik Støvringgård til en kvindelig slægtning, hvis ægtefælle, Niels Kaas, førte gården over til sin slægt for de næste hundrede år.

Niels Kaas' to sønner, Niels og Erik, arvede Støvringgård i fællesskab, men da Niels trådte i statens tjeneste, hvor han nåede en af de højste stillinger, Kanslerposten, fik han ikke megen tid til at beskæftige sig med sine gårde. Han overlod helt Støvringgård til sin bror, hvis sønner, Niels og Mogens, arvede den i 1578.

På det gamle voldsted opførte de to omkring år 1600 Støvringgårds nuværende nordfløj, og da Mogens Kaas var blevet ene-ejer i 1614, fortsatte han med at bygge. Sydfløjen er hans værk.

Mogens Kaas var meget velhavende, men der var for mange børn til at dele arven efter ham, og Støvringgård gik helt i opløsning for dem. De kom i gæld til ærkebiskop Hans Svane og dennes svoger, den nybagte baron Thomas Fuiren, og det endte med, at Fuirens søn, Didrik, i 1685 blev gårdens ene-ejer.

Datteren, Christine Fuiren, der overtog Støvringgård i 1708, var gift med gehejmeråd Jens Harboe, men blev enke allerede i 1709, og da hun ingen børn havde,

testamenterede hun gården til en klosterstiftelse. Den fik navnet Støvringgård Jomfrukloster, men er dog ikke kun for frøkener, der er adgang for både døtre og enker af mænd i de første 5 rangklasser. Konventualinderne vælger selv deres priorinde. Den første var fru Lisbet Bille, der i øvrigt siges at spøge på gården.

I 1742-47 blev bygningen ombygget og udvidet ved den tyskfødt arkitekt N. H. Riemann (også kendt for Lichtenbergs Palæ i Horsens), og han tilføjede den gennemgående østfløj samt den korte nordfløj. Anlægget blev således 4-fløjet eller rettere sagt 3½ fløjet, da det ikke er lukket mod nord.

De rum, der er adgang til at se på Støvringgård, ligger i Riemanns østfløj. Det er først og fremmest spisesalen, den såkaldte riddersal, og kapellet.

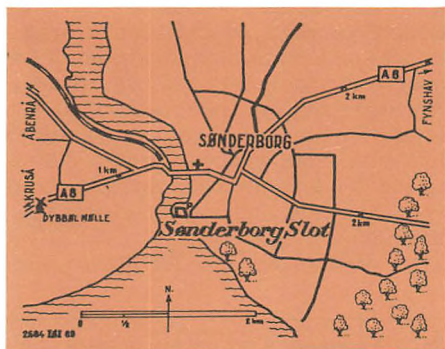
Riddersalen er udstyret med gamle møbler, heriblandt tolv udskårne spisestole, samt adskillige portrætmalerier, bl. a. af klosterets stifterinde, Christine Fuiren. Det særprægede kapel står fuldstændig, som da det blev indviet i 1760, og bruges stadig til gudstjenester.

Gården er omgivet af vandgrave, og fra selve østvolden, der ligger højt hævet over parken, er der udsigt til Randers Fjord.

Den franske park er anlagt af baronesse Christine Fuiren, og i havestykket syd for slottet ses hendes monogram i buksbom.

SØNDERBORG SLOT

Sønderborg kommune, Sønderborg amt.

Slot fra 16. årh.
Museum.

Abent: 1/5-30/9 dagl. kl. 10-18;
1/10-30/4 dagl. kl. 13-16.

Det var på Sønderborg, Christian 2. sad fange fra 1532 til 1549, og mange turister kommer for at se det berømte bord med pegefinger-rillen, men det eksisterer ikke – og har aldrig eksisteret andre steder end på Carl Blochs berømte maleri. Og tårnet, som den arme konge sad i, er forlængst revet ned. Det eneste, der er tilbage af det, er et rundt fundament ved slottets sydøstlige hjørne.

Men skuffelsen over den manglende seværdighed er til at bære, for der er historisk stemning nok på det gamle slot. Det er ikke til at sige, hvor gammelt det egentlig er, for der er blevet bygget på det mange gange, men i hovedtrækkene er det fra 1500-tallet omend med ældre bygningsrester.

Vi må gå 800 år tilbage i tiden. Dengang kom teglbrændingen til Danmark, og meget hurtigt skød der mange steder i landet borge af teglsten op. Det sydlige Danmark og herunder Als var særlig udsat for vendiske sørøvere, og der blev bl. a. anlagt en borg i den nordlige del af Als. Den fik navnet Alsborg, og da (antagelig) Valdemar den Store i 1169

anlagde en anden borg i øens sydlige del, var det nærliggende at kalde den Sønderborg og den anden Nordborg.

Til at begynde med bestod Sønderborg blot af et kraftigt forsvarstårn, men den har nok været udbygget på forskellig måde, da Christoffer 1. stormede den i 1253. I hvert fald er der i den nuværende nordfløjs østdel fundet rester af to firkanttårne.

I et af dem har drosten Peder Hoseøl siddet fange i 1289 efter sit mislykkede forsøg på at overrumple hertug Valdemar i Skælskør. Det blev i stedet hertugen, der fangede Peder.

I 1340, lige før han blev konge, giftede Valdemar Atterdag sig på Sønderborg med hertug Valdemars datter, Helvig, og 4 år senere sluttede han her fred med de holstenske grever.

Omkring 1350 udbyggede hertugen sin borg med bl. a. Blåtårn (Chr. 2.s Tårn) og vældige ringmure, og det var således en stærk borg, Valdemar Atterdag stod overfor i 1358, da hertugen havde vendt sig mod ham. Valdemar slog som vanligt til omgående og erobrede i løbet af kun 3 dage Nordborg, men Sønderborg måtte han nøjes med at belejre. Den blev forsvaret af hertuginde, da hertugen selv var andet steds, og hun opnåede mod erlæggelse af en skat at få lov til at beholde øen, dog på den betingelse, at ingen af kongens fjender måtte søge tilflugt her.

I 1410 belejredes Sønderborg igen, denne gang af Erik af Pommern, men erobrede den kunne han ikke.

Først efter den sidste holstenske greve, hertug Adolf, kom Sønderborg i dansk kongeeje, men Christian 1. måtte allerede det følgende år pantsætte den, og snart overtog kongens bror, grev Gerhard, Sønderborg sammen med andre kongelige slotte.

I 1470 fik dronning Dorothea Sønderborg i pant, men i 1490 var den igen i kronens eje.

Kong Hans byggede en hel del på slottet, og ligeså Christian 2., der gjorde det til en af landets stærkeste borge. Antagelig stammer den nuværende vestfløj fra Christians tid.

Alligevel kunne slottet ikke modstå de holstenske troppers angreb i 1523. De beskød det så voldsomt, at »Kvinderne skreg af Skræk, da Kalken og Pudsen stod dem om Ørerne«, og høvedsmanden, Manderup Holck, overgav sig.

Da Christian 2. vendte tilbage i 1532 blev han fængslet trods onklens løfte om frit lejde og indsattes i Sønderborg Slots Blåtårn, der blev hans bolig for de næste 17 år. Ifølge overleveringen blev han usselt behandlet, men i virkeligheden levede han særdeles standsmæssigt med 4 adelsmænd og sin hofnar, en norsk dværg, til opvartning. Han kunne færdes overalt i bygningen og på selve slotsterrænet. Et mislykket flugtforsøg skærpede bevogtningen, og under Grevens Fejde blev der givet ordre til, at han skulle dræbes, hvis slottet blev indtaget.

Da Christian 3. (fætter til Chr. 2.) kom på tronen, mildnedes fangenskabets igen, endda så meget, at Christian 2. fik lov til at gå på jagt i omegnen.

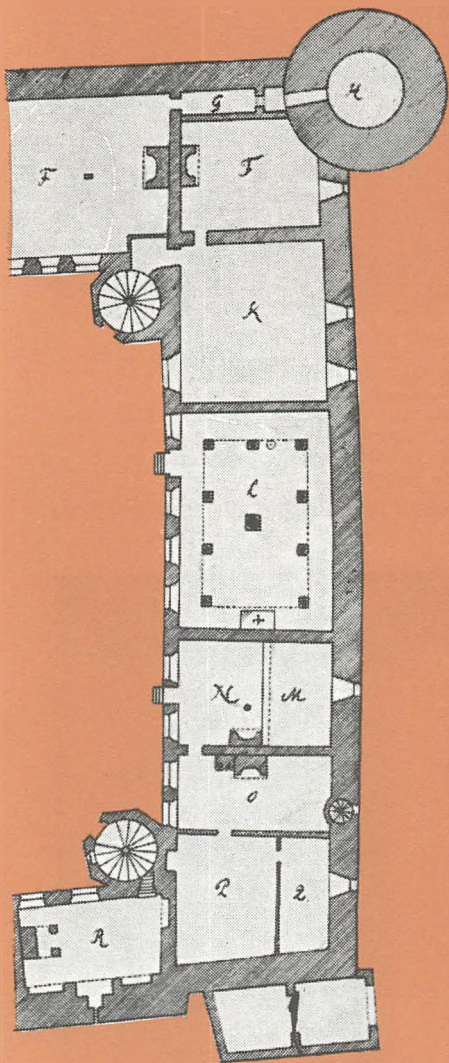
Både Frederik 1. og Christian 3. byggede på Sønderborg, især Christian, hvem man tilskriver syd-, nord- og østfløjen. Åbenbart har det ikke været godt nok efter dronning Dorotheas mening, for da hun blev enke, byggede hun en del om og lod den berømte bygmester, Hercules von Oberberg, indrette et slotskapel i nordfløjen.

Efter dronningens død fik sønnen, her-

Et af hjørnerne i den store borggård, der i flere år har haft karakter af byggeplads. Når restaureringsarbejderne er tilendebragt i 1972, vil bl. a. riddersalen og nogle vægtergange være ført tilbage til deres oprindelige skikkelse.

Plan over nordfløjens stueetage, hvor Dronning Dorotheas Kapel er. Opmålings-tegning fra 1708.

tug Hans (Fr. 2.s bror), en trediedel af hertugdømmet, der bl. a. omfattede Sundved, Als og Ærø, og Sønderborg blev residensslot i dette lille rige. Hertugen førte et strålende hof og byggede en masse (bl. a. Lyksborg Slot), men det kostede borgerne og især bønderne sved og tårer, så intet under, at de gav ham øgenavnet »den onde Hertug«.

Hertugen blev fader til 23 børn, hvoraf vistnok 14 klarede sig igennem barndomstiden med den dengang store dødelighedsprocent, og han lod i sit testamente det lille hertugdømme udstykke i fem forskellige hertugdømmer, hvoraf den tredje ældste søn, Alexander, arvede »riget« omkring Sønderborg Slot.

Da fyrstedømmet var for lille til at kunne udstykkes, efterlod han det til sin ældste søn, Hans Christian, imod at denne betalte apanager til sine brødre. Det var et fattigt og udpint fyrstendømme, da hertug Hans Christian døde i 1653, og værre gik det for den unge hertug Christian Adolf. Den svenske invasion i 1657-58 og de efterfølgende stridigheder gav hertugdømmet dødsstødet. I 1667 gik det fuldstændig bankerot og omdannedes til almindeligt len under den danske konge. Men hertugen ville ikke uden videre give sig, så han måtte sættes ud med magt. Han giftede sig senere et gods til i Lauenburg og pacificeredes yderligere ved livsvarige faste årspenge fra den danske konge.

Sønderborg blev nu amtmandssæde, men da der blev tradition for, at hertugerne til Augustenborg besad amtmandsposterne, stod slottet ubeboet og forfaldt i den grad, at det i 1718-20 måtte underkastes en gennemgribende istandsættelse. Man søgte med vold og magt at omskabe slottet til et palæ i tidens barokstil. I 1755 forsvandt desuden Blåtårn og de øvrige hjørnetårne med undtagelse af den nederste del af nordvesttårnet, der blev indrettet til fængsel.

I 1765 blev hertug Frederik Christian ejer af slottet, og han lejede det ud som pakhus for byens købmand.

I krigen mod præsjerne indrettedes bygningen som lazaret og blev stærkt be-

skadiget, men genstandsatt 1852 til brug som kaserne.

Prøjserne beskød slottet i 1864, men beskadigelserne begrænsedes heldigvis til vestmuren.

Efter freden, da Sønderjylland indlemmedes i Tyskland, blev hertugen af Augustenborg ejer af slottet, som en tid brugtes som tysk kaserne. Den sidste hertug, Ernst Günther, stillede i 1920 en del af slottet til rådighed for Sønderborg Amts Museum, og slottet fortsatte som museumbygning efter den danske stats overtagelse i 1921.

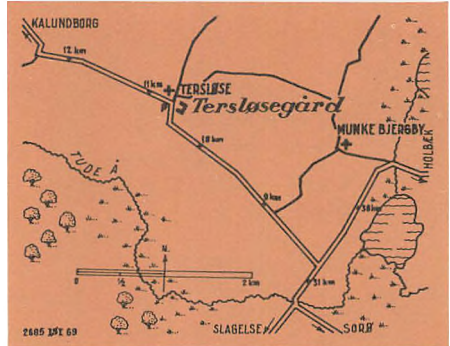
Museumssamlingerne, der breder sig over 24 rum i stuen, 1. og 2. sal, omfatter bl. a. oldsager, minder fra de slesvigske krige og almuekultur.

Mest interessant af de mange rum er Drabantensalen fra ca. 1475 og Dorotheas Kapel, der er det bedst bevarede rum på slottet. Det har et overordentlig interessant inventar fra 1500-tallet og et pragtfuldt epitafium i marmor og alabast omkring indgangen til det hertugelige gravkapel. Over døren ses hertug Hans d. y. med hustru og 14 børn. Hertugen og hertuginen knæler på hver sin side af et opstandelsesrelief med henholdsvis sønner og døtre bag sig. Den høje herre håbede på det bedste, men selv om alt ser såre fromt ud, er det ikke godt at vide, hvor hertugen er havnet, for han gik under tilnavnet »den Onde«, og både han og nogle af hans ofre har spøgt på slottet.

På grund af restaureringsarbejder, der startede i 1964 og fortsætter til 1972, står mange af museumssamlingerne mere eller mindre tilfældigt brokket sammen, men i de nystandsatte rum og sale bliver de opstillet bedre og mere overskueligt. Måske vil nogle af samlingerne blive udstykket til andre sønderjyske museer, så Sønderborg-museet bliver mere afgrænset, klart og overskueligt.

Når restaureringen er færdig, vil i øvrigt en række spor af bygningens historie blive blotlagt, og enkelte rum ført tilbage til deres oprindelige skikkelse, det gælder først og fremmest ridderensalen i nordfløjen og vægtergangen i østmuren. Det bliver spændende.

TERSLØSEGÅRD

Tersløse sogn, Holbæk amt.

*Hovedbygning fra 1737.
Holberg-mindestuer.*

*Abent: 1/4-31/10 sønd. kl. 9-11 og 14-18,
hverd. kl. 10-11 og 14-16.
Haven samme tider.*

Den, som kører igennem Tersløse uden at tænke på baroniet Holberg og Tersløsegård, vil næppe bemærke gården. Set fra indkørslen ligner den en almindelig hyggelig bondegård og ikke et hovedhus i et baroni.

Men her tilbragte baron Johan Ludvig Holberg somrene i sine sidste leveår. Han erhvervede i 1745 gården, der sammen med noget andet jordegods, han ejede på egnen, blev til friherreskabet Holberg, efter at han i 1747 var ophøjet til baron.

Selv om Holberg var udpræget bybo, fandt han sig efterhånden godt til rette på landet og afslørede udmærkede evner som landmand. Han lærte at holde af bønderne og respektere dem. »Jeg taler aldrig med Bønder, uden at jeg lærer noget af dem«, skriver han i sin epistel 29.

Kun de dygtige, stræbsomme bønder havde hans særlige bevågenhed. I epistel 79 skriver han selv hvorfor: »Jeg erindringer mig, at jeg engang blev adspurgt,

om jeg var god imod mine Bønder, og at jeg dertil svarede Ja og i Særdeleshed mod dem, som er velhavende. Dette Svar syntes ganske daarligt og ubilligt, saasom alle holder for, at man bør lade se størst Godhed imod de fattige. Jeg forklarer mit Svar saaledes, at saasom Bønder gemenligen intet arver, men hvad de har, er erhvervet ved deres egen Flid og Duelighed, saa er en velhavende Bonde i Almindelighed ikke andet end en arbejdsom og duelig Husholder, ligesom en fattig er gemenligen ikke andet end en doven og forsømmelig Husbond. Og efterdi hermed saaledes er beskaffet, saa kan ved Svaret intet

---

Til venstre: Over hoveddøren er indsat en mindetavle, hvis indskrift er fra Holbergs tredie levnedsepistel.

Herunder: Her tilbragte Holberg sine sidste somre. »Luft og Rolighed forårsager, at mit Helbred dér er lidt bedre end udi Staden«, skriver han i sin epistel 29.

Baronen på Tersløsegård, Johan Ludvig Holberg. Han blev bisat i Sorø kirke, hvor man kan se hans pragtfulde marmorsarkofag, der er udført af Wiedewelt.

andet betegnes, end at jeg lader se større Godhed mod duelige end uduelige Bønder, og tager mig nøje vare for ikke at lægge større Byrde paa en rig end paa en fattig Bonde. De fleste, som har andet Principium, og som holder for, at man bør lægge størst Byrde paa dem, som bedst kan taale at bære den, har i visse Maader et falsk og skadeligt Principium, saasom de fattige derved styrkes udi deres Dovenhed, og de velhavende taber Lyst til Arbejde, som de mærker at blive dem til Skade«.

Mange andre steder i levnedsskrivelser og epistler fortæller Holberg om sit liv som godsejer, og stoltheden over, hvor godt han styrer sit gods, kommer bl. a. til udtryk i den tredie levnedsskrivelse, hvori det hedder: »Saa tit jeg genkalder mig i Erindringen, hvorledes Gaardens Tilstand var før, og sammenligner den med den nuværende, glæder jeg mig ikke lidt over, at jeg i nogen Maade har opfyldt en god Borgers Plig-

ter, og blandt de mange Ødelæggere, der lader Jordene forfalde og altid gaa til Grunde, har givet et raat og uformeligt Kaos en vis Skikkelse, og har forbedret mine Bønders Kaar, som fordem sukke- de under et svært Aag«.

Men Holbergs herremandsliv foregik ikke uden herremandens genvordigheder. Han kom i langvarig strid med præsten i Havrebjerg om bl. a. vedligeholdelsen af en bro, og i 1752 indsendte præsten klage til kongen over Holberg, som til gengæld klagede over, at præsten bl. a. hemmeligt havde bortført korn fra hans bønders agre. Til en beskyldning om, at Holberg lod alt forfalde, svarede denne, at beskyldningen var ligeså usandsynlig som ærerørig, »thi jeg haver med 500 Rigsdalers Bekostning istandsat Kirken, som stod paa Fald, og haver ogsaa igenoprettet de forfaldne Bøndergaarde og foræret Bønderne 80 Heste«. Men sagen om selve vedligeholdelsen af broen vandt præsten, og Holberg kom ogsaa til kort i en proces mod en ridefoged, som Holberg måtte afsætte på grund af opsætsighed, forfalskning af bønders kvitteringsbøger og andre rævestreger. Holberg tabte sagen på grund af ridefogedens fremragende forsvarer, højesteretsadvokat A. Lowson, som bl. a. fik drejet passager fra »Jeppe på Bjerget« mod Holberg selv. Da Frederik 5. i 1747 gav brev på Holbergs baroni, var det bestemt, at det efter baronen skulle tilfalde Det Ridderlige Akademi i Sorø som evindelig ejendom, og da Holberg døde i 1754, overtog akademiet da ogsaa det anselige gods. Men det blev ikke som evindelig ejendom.

I begyndelsen af 1800-tallet blev næsten alle jorde solgt fra, og Tersløsegårds hovedbygning, der husede et enkesæde efter Holbergs testamentariske ønske (»at Værelser forundes en skikkelig Enke«), forfaldt. I 1861 vedtog man i rigsdagen at nedlægge enkesædet, og Tersløsegård blev sat på auktion. Køberen

---

Til højre: Et hjørne af storstuen, der er indrettet med møbler fra Holbergs egen tid.

var en tidligere soraner, hofjærgermester Grüner fra Ravnstrup, som sammen med 3 andre gamle soranere, besidderne af grevskabet Frijsenborg, baroniet Juellinge og baroniet Lehn, genoprettede enkesædet.

Men trods bestemmelser om bestandigt at opretholde enkesædet, blev de sidste jorde solgt fra, og Tersløsegårds forfald fortsatte, indtil Soransk Samfund i 1903 satte en redningsaktion i gang. Ved bidrag fra stat, akademi, store teatre og private indsamledes de fornødne midler, og i 1915 restaurerede professor Martin Nyrop (selv soraner) vederlagsfrit gården, som nu er den selvejende institution Den Holbergske Stiftelse Tersløsegård.

Hovedfløjens entré og 3 stuer, der alle så vidt muligt er ført tilbage til den skikkelse, de har haft i Holbergs tid, er

Fra hovedøren ses et stenbord. På dette sted har Holberg skrevet på nogle af sine berømte epistler.

indrettet som minderum med en samling Holberg-skrifter og illustrationer til disse samt møbler og andre genstande fra hans tid – dog ikke ting, han personligt har ejet udover nogle kaffekopper og en navneplade af sølv. Andet er der faktisk ikke bevaret af hans ting, og Tersløsegård er således ikke et Holbergmuseum, men en mindegård, det eneste bevarede af hans bosteder.

I haven ses Holbergs stenbord, hvis plade er fornyet i nyere tid. Hervede sad han ofte og filosoferede og skrev.

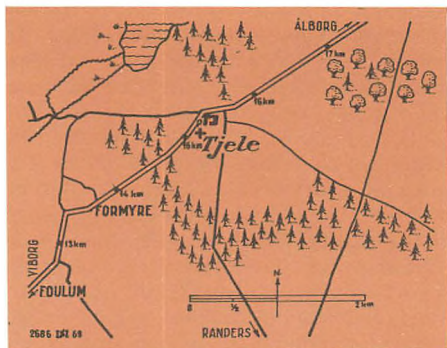
Udover adgang til mindestuer og have er der adgang til at se gårdens middelalderlige kældre, der bevaredes, da man byggede den nuværende gård i 1737.

Hvornår den oprindelige gård, der har stået over disse kældre, blev opført, vides ikke, men man har kendskab til de fleste af ejerne gennem tiden. Stedet skal oprindeligt have tilhørt Esbern Snares svigersøn, Anders Grosen. I 1305 nævnes den lavadelige Jens Grubbe som ejer, i 1350 Jon Grubbe og 1411 Niels Grubbe, hvis datter, Anne, i 1461 førte gården til sin ægtefælle, landsdommeren Anders Passow. Den gik i arv til hans søn og hans søn igen og skænkedes i 1510 til Roskilde bispestol.

Efter reformationen kom den til rigsråd Mads Bølle, og fra hans efterkommere til Sten Brahe, en bror til den berømte astronom. Han ejede den til sin død 1620, og arvingen, Otte Brahe, solgte den i 1651 til Henrik Lindenov, der igen solgte den til rigsadmiral Henrik Bielke.

Bielke efterlod i 1683 gården til sin svigersøn, generalpostmester Poul Klingenberg, hvis datter, gift Heespen, opførte den nuværende hovedfløj i 1737. Kort tid efter solgte hun gården til landsdommer Johannes Christensen, som i 1745 afstod den til Johan Ludvig Holberg. Og dermed oprandt den gyldne tid for gården.

TJELE

Tjele sogn, Viborg amt.

*Hovedbygning fra ca. 1500.
Senmiddelalderlig herremandsbolig.*

*Abent: Dagl. kl. 9-18.
Herskabskirken og parken samme tid.
Cafeteria i gammel ridefogedbolig.*

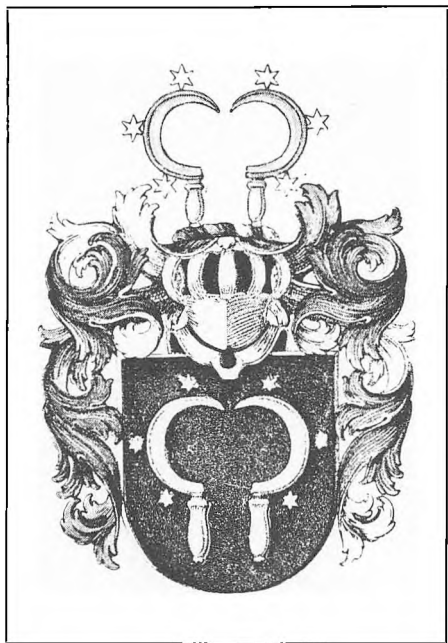
Tjele set fra sydvest. Den hvide hovedbygning er ved den lave længe forbundet med Sønderhuset. Storken er fast sommergæst.

Blandt Tjeles mange sagnomspundne skikkelser indtager Marie Grubbe en særlig plads. Hun har ikke blot levet videre i folkemunde, men også i litteraturen, først og fremmest ved Blichers »En Landsbydegns Dagbog« og J. P. Jacobsens roman »Marie Grubbe«.

Marie var datter af stormanden Erik Grubbe og blev som syttenårig gift med Frederik 3.s søn, rigsforstanderen Ulrik Fr. Gyldenløve. Ægteskabet opløstes efter gensidig utroskab, og Marie ægtede derefter herremanden Palle Dyhre, men bedrog ham med hans egen kusk, Søren Sørensen Møller. Efter års omflakken slog Søren og Marie sig endelig ned ved Grønsund færgested på Falster, men lykken blev kort. I 1711 dræbte den brutale Søren i fuldskab en skipper og endte i fængsel, og derefter måtte Marie selv slide ved årerne. Blandt hendes passagerer blev også en dag Holberg, som har skrevet om hende i »Sælsomme Ægteskaber«.

Maries fader, Erik Grubbe, er indlem-

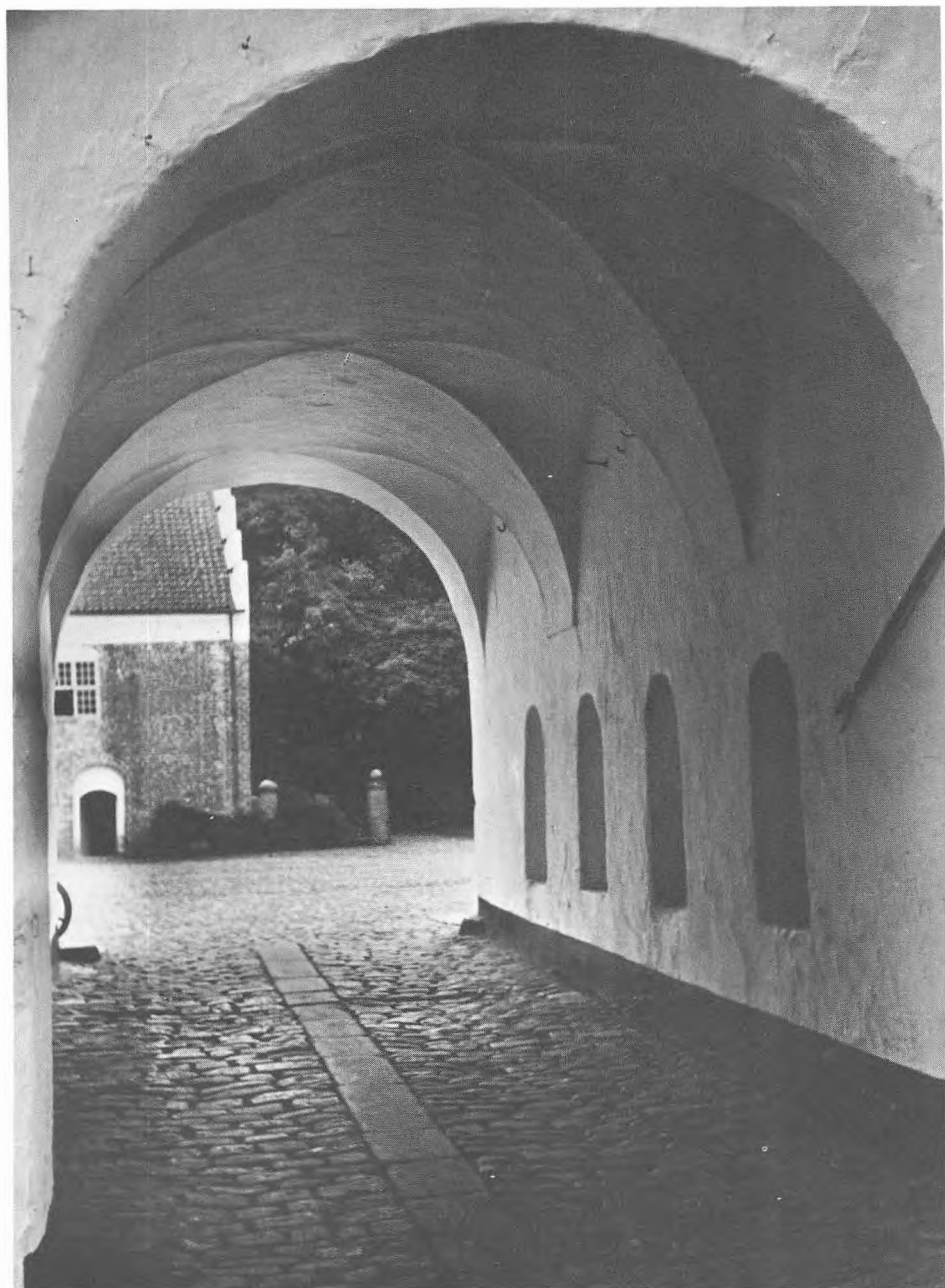
Det Lüttichau'ske våben.

met i den anselige skare af spøgelser, der huserer på Tjele. Han var en streng herre, grisk og hensynsløs og udnyttede sin høje stilling som lensmand i Århus på det groveste. Der fik han tilnavnet den onde herremand, og blev til sidst frataget embedet, men først efter at han havde lagt Århus-bispen i graven ved ondartet, personlig forfølgelse. Der kom naturligvis til at versere mange spøgelseshistorier om Erik Grubbe, som forskræmte bønder så fare rundt som en sort hund med gloende øjne. Andre mener dog, at det skrækelige uhyre er den kvindegale Jørgen Skram, som skal have udtalt, at han gerne afskrev sig himmerigs part, om han blot måtte genfødes som tyr på Tjele. Gården har også et par hvide damer. En af dem er Genete Cragengelt, som kendes fra H. F. Ewalds fortælling »Den skotske kvinde på Tjele«. Hun var af greven af Monteroses slægt og var bragt til Danmark af ridderen Mogens Løvenbalk efter dennes tid som Frederik 1.s

gesandt i Skotland. Da Mogens døde, blev Genete betragtet som frille, hendes børn som uægte og dermed uden retigheder, og Mogens' svoger, Erik Skram af slægten Fasti, overtog Tjele. Han var ikke tilfreds dermed, men syntes, at Mogens havde efterladt Genete og børnene vel rigeligt, og fik ved en proces frataget dem en del af gaven. Mogens' søn Knud rejste senere til Skotland og fik indsamlet vidneerklæringer på, at forældrene i sin tid var blevet lovformeligt gift i Robert Bartons hus, men Erik Skram fejede de lidt tvivlsomme beviser af bordet og henviste til, at Genete aldrig selv havde snakket noget herom. Skram aflagde ed på, at han »tog arven rettelig efter loven«, og vandt sagen.

At Erik Skram også spøger, lyder troligt, men i så fald er han stillet i skyggen af de andre grumme spøgelse, hvoraf endnu en, Gert Levetzow, skal nævnes. Man forstår så godt, at han måtte forvandles til et hvileløst gespenst, hvis blot noget af det, der fortælles om ham, er sandt. Hans vilde drikkeorgier skal ofte have endt i kirken, hvor nådigherren havde anbragt sin egen kiste i marmor – båret af 6 havfruer. Forfatteren Horace Marryat fortæller i sin »A residence in Jutland 1860« følgende:

»Vinden blev stærkere, efterhånden som vi nåede frem ad vejen. Paraplyerne vendte sig, og vi kunne næppe sidde fast i vognen. Min geografiske viden svigtede: en ny vej var netop denne sommer blevet åbnet, så vi var helt ude på det ukendte, indtil vi gjorde holdt ved Tjele for at se gravmælet over en af forrige århundredes temmelig ejendommelige personer, en vis ritmester de Lewetzow, som i sit testamente havde bestemt, at hans sarkofag – der minder om et arbejde af Wiedewelt – lutter kurver og allegorier, skulle bæres af seks nøgne kvindelige figurer, »i ydmyg taknemmelighed mod det smukke køn for de glæder, han i sin tid havde modtaget fra dets repræsentanter«. Monumentet var bestilt, da kirkens lutheranske præst dristigt erklærede, at en sådan uanstændighed ikke ville blive tålt i hans kirke, om det så skulle blive nødvendigt

Ifølge sagnet vil Tjele brænde, hvis den gamle fork, der sidder i portvæggen, tjernes. Nicheerne i porten menes at være beregnet til de løbere, der sprang foran ekipagerne. Bygningen i baggrunden er Sønderhuset.

Nedgang til Sønderhusets skumle kælder.

at appellere til majestæten (den fromme Christian 6.). Kunstneren lovede at fremstille dem som bibelske figurer, idet han jo, som rimeligt var, nødigt ville give afkald på en sådan ordre. Præsten var stædig, og først da kunstneren i sin fortvivelse foreslog at give damerne fiskehaler og gøre dem til havfruer, blev problemet klaret. Allegori var højeste mode i det 18. århundrede – og her er de altså med fiskehaler, syvende en smule nedtrykte, mens de bærer det sorte marmor, der rummer ritmesterens afsjælede legeme.

Til denne beretning føjes en række hårsjælsende historier om Levetzow, bl. a. at han og en præst ofte sad og drak sammen i den åbne kiste, men en kendsgerning er, at kisten først opstilledes tre år efter Levetzows død. Antagelig er bøndernes fantasi løbet af med dem ved synet af de 6 havfruer, som straks er blevet forbundet med Levetzows for-kærlighed for Eros' og Bacchus' glæder. Et er som bekendt sagn, et andet virkelighed.

De første efterretninger om Tjeles eksistens har vi fra dronning Margrethes

tid, da der her boede en væbner ved navn Jep Basse. Hans søn, Eskil, blev gift med Else Udsen, som efter huserens død ægtede den kendte ridder Mogens Løvenbalk, som menes at nedstamme fra Christoffer 2.s uægte barn med en kvinde af slægten Lunge.

Mogens døde i 1440'erne, og fru Else skænkede derefter noget af godset til Mariager Kloster og overlod resten til sin søn af første ægteskab, Christian Basse. Han var ridder, men blev munk i Viborg og døde 1478 som sidste mand af sin slægt.

Tjele blev derefter overtaget af Mogens Løvenbalks søn, Laurids, og efter ham førtes gården videre af dennes børn, Jørgen, Mogens og Maren.

Sandsynligvis er den gamle hovedbygning, nu kaldet Sønderhuset, deres værk. Jørgen og Mogens døde begge lige før eller under Grevens Fejde, da bønderne stormede Tjele og efterlod hovedbygningen som en røgsværtet stenkolos. Dens tykke mure var ubeskadigede, og snart rejstes huset påny, endda tilføjet et par nu forsvundne tårne. Antagelig var det Erik Skram, som genopbyggede Tjele, for han overtog som tidligere nævnt gården efter Mogens Løvenbalk, hvis hustru eller samleverske, fru Genete, måtte drage bort med sine to børn.

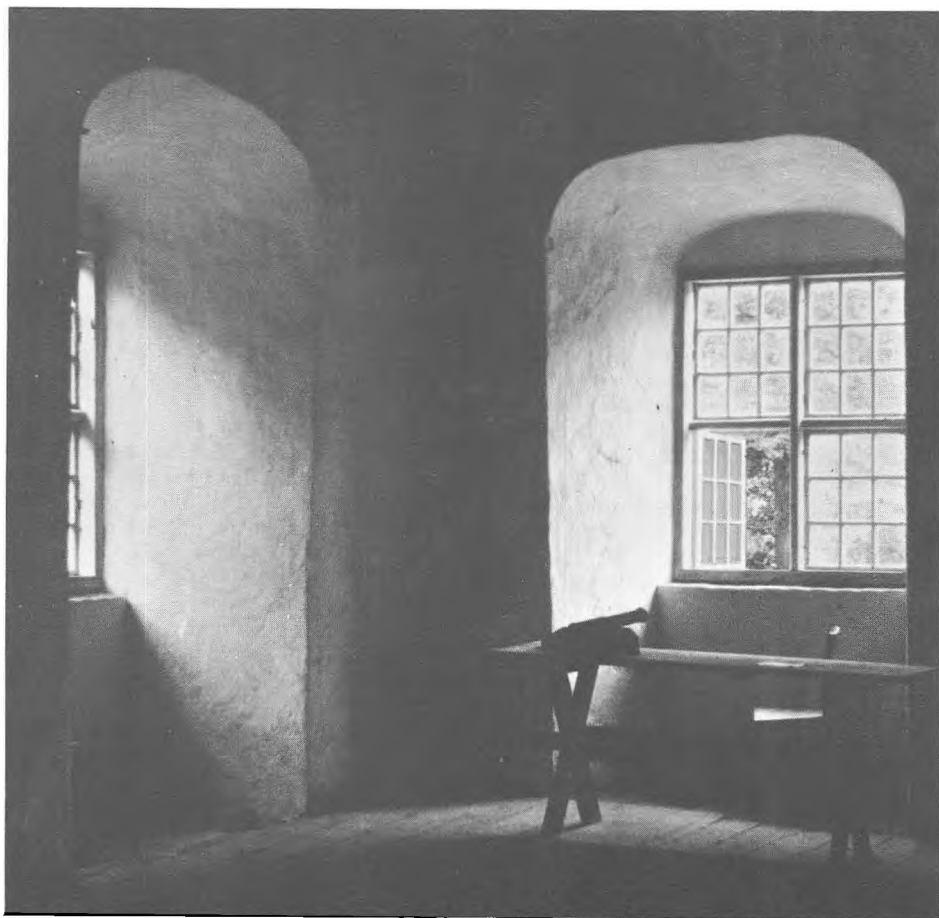
Genetes søn, Knud, prøvede omkring 1554 at bevise, at forældrene var lovformeligt gift, men tabte sagen. Senere – i 1568 – godkendte Københavns Universitet imidlertid beviserne for ægteskabet, og dermed reddedes Genetes ære, men det skaffede ikke Knud Løvenbalk hans fædrengård tilbage. Men da han nu var godkendt som ægte søn, fik han lov til at føre det løvenbalkske våben, og det har nok til syvende og sidst været vigtigere for ham end at få gården. I øvrigt skænkede Frederik 2. ham et lille gods. Knud døde i 1598 som sin slægts sidste mand.

Erik Skram var død i 1568, ironisk nok samme år som Genetes ægtestand endelig blev godkendt, og efter Erik Skram arvede sønnen, Jørgen, Tjele. Han var en stor mand, rigsråd og landsdommer,

og under ham blev Tjele en herregård af format. I takt med godsudvidelserne måtte der en mere standsmæssig hovedbygning til, og i 1580'erne blev Sønderhuset moderniseret samtidig med, at der rejstes en ny hovedbygning, et vinkelhus i nordøst forbundet med Sønderhuset ved en lavere bindingsværkslænge. Over porten til borggården sidder en mindetavle, der fortæller, at »Anno 1585 lod Iørgen Skram til Tiele og hans kiere Hostru Hilleborg Daa opbygge tete Hus«. Parret efterlod sig ingen børn, så Tjele gik til Jørgens søster Anne, gift med

Christen Munk af Gjessinggård. Efter Annes død 1612 arvede hendes niece, Jacob Hardenbergs enke, Maren, Tjele, og fra hende kom den i 1623 til hendes søstersøn Claus Belows enke, Karen Lange fra Spøttrup.

I 1635 købte Erik Grubbe gården, som han beholdt til sin død 1692. Den ene af hans døtre, Anne Marie, blev gift med rigskansler Just Høgs søn, Stygge Høg, hvem hun blev skilt fra. Derefter ægtede hun den berygtede heksejæger, etatsråd Jørgen Arenfeldt af Rugård. Den anden datter, omtalte Marie, vendte

Et hjørne af riddersalen i Tjeles sagnomspundne gamle hovedbygning.

hjem til Tjele efter sin skilsmisse fra Gyldenløve, og lovede bod og bedring, men »levede meget slemmere end tilforn«.

Erik Grubbe trak vejret lettet, da Palle Dyhre drog af med hende i 1672. Da hun løb med kusen, Søren, flyttede Palle Dyhre til Tjele, som han sikkert har regnet med at skulle arve, men da Erik Grubbe endelig lukkede sine øjne i 1692, løb Jørgen Arenfeldt af med Tjele. Han sad imidlertid i gæld til op over ørerne og solgte i 1698 godset til den legendariske ritmester Gert Ditlev von Levetzow. Han døde ugift i 1737 og Tjele blev nu købt af generalmajor G. D. Lüttichau, der var gift med en tidligere nonne, som han havde bortført fra et belgisk kloster. Deres efterkommere besidder gården endnu i dag.

Den mest kendte af Lüttichau'erne på Tjele er nok Chr. Ditlev Lüttichau, som i 1894 blev finansminister i Reedtz-Thotts ministerium.

Den nuværende ejer, Hans Helmuth Lüttichau, åbnede i 1967 Sønderhuset for offentligheden. Det er næsten tomt for møbler, hvilket gør den gamle hovedbygning endnu mere skummel. I riddersalen er bevaret nogle brudstykker af et kalkmalet terningmønster, som herhjemme ellers kun kendes fra Nyborg Slot. Det er i øvrigt et meget gammelt mønster – findes bl. a. på vægge i Pompeji!

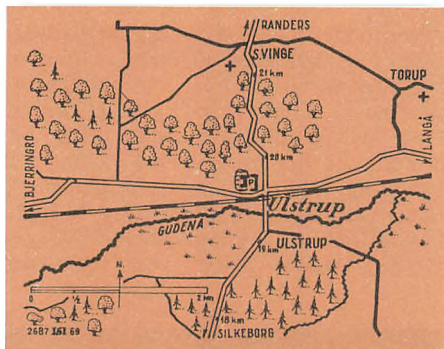
I den røde længe i borggården ses en samling gamle hestekøretøjer, desværre stuvet tæt sammen.

Fra borggården kan man gå ud i herregårdshaven, som har mange sjældne træer, bl. a. platan, akacie og ægte kastanie.

Gårdens cafeteria er indrettet i den gamle ridefogedbolig ved siden af en malerisk hestestald fra ca. 1600.

I herskabskirken, der står som et var-tegn ude ved vejen, ser man bl. a. Levetzows berømte »jomfrubårne« marmorkiste og figurligstenene over Erik og Jørgen Skram med hustruer. Kirken stammer fra det 14. århundrede, men ombyggedes i 16. århundrede af Jørgen Skram.

ULSTRUP

Sønder Vinge sogn, Viborg amt.

Hovedbygning fra ca. 1600.
Restaurant.

Abent: Dagl. kl. 10-22.
Parken (zoo og tivoli) tilgængelig påske-30/9
dagl. kl. 10-22.

Den 3. marts 1835 kom Scheel'ernes slægtsgård Ulstrup på auktion. Den gamle komtesse, Juliane Marie Scheel, stod ifølge et øjenvidne bag et vindue og så til. Hun var bleg og holdt krampagtigt om et gardin. Da hammerslaget faldt ved prokurator Knudsens bud, segnede den gamle dame om og rev gardinet med sig i faldet. Ifølge overleveringen døde hun dog først 4 dage efter.

Man forstår, hvor tragisk auktionen har været for hende. Hendes forfædre havde ejet gården helt siden 1579, da rigsråd Christen Skeel ved mageskifte med Frederik 2. erhvervede kronens gods i Ulstrup. Her havde i øvrigt allerede på dronning Margrethes tid boet en adelsmand, den lavadelige Jens Brandsen, hvis søn på grund af gæld måtte afstå den til Jens Løvenbalk af Avnsbjerg, som siden skødede den til kronen.

Derefter blev det som sagt Christen Skeels ejendom. Da Skeel'erne efter ham udviklede sig til en af Danmarks største godsejerslægter og kom til at eje bl. a.

to andre nu tilgængelige gårde, Gammel Estrup og Sostrup, kan det være af interesse at kaste et blik tilbage i slægtens historie.

Grundlaget for Skeel'ernes rigdom blev lagt omkring 1425, da den lavadelige Anders Skeel (d. 1458) giftede sig til gården Hegnet i Salling. Hans søn Albret (d. ca. 1500) arvede Hegnet og bjærgede sig ved giftermål endnu en gård, Førslev. Den næste Skeel, Anders, arvede Hegnet og oprettede yderligere to nye gårde, hovedgården Råstrup i Thy og Jungetgård i Salling.

Slægten vandt større og større anseelse, og med den næste Skeel, Albret, der overtog Hegnet og købte Hammellose, rykkede slægten op i højadelen.

Albret Skeel (d. 1568) oprettede godset Fussingø, som han sammen med Hegnet efterlod til sin eneste søn, Christen Skeel, der i 1579 grundlagde godset Ulstrup.

Efter ham og hans hustru Margrethe Brahe (Tyge Brahes søster) deltes de to

storgodser i 1617 mellem sønnerne Albret og Jørgen. Albret fik Fussingø og Jørgen fik Ulstrup.

Få år forinden havde Jørgen Skeel købt Sostrup, og ved giftermål erhvervede han sig senere også Gammel Estrup, og da han og hans efterkommere hver kun fik en søn, kom de tre gårde, Ulstrup, Sostrup og Gammel Estrup til at følges ad under fælles ejer helt op til 1827, da den utrolige ødeland grev Jørgen Scheel på grund af gæld måtte afstå grevskabet Sostrup og 4 år efter også Ulstrup. Ulstrups hovedbygning skyldes rigsmarsk Jørgen Skeel, som byggede den fra 1615-17, men i nordfløjen indgår rester af en mindre hovedbygning opført af faderen, og på nordmuren ses da også initialerne for både Christen Skeel, Margrethe Brahe og Jørgen Skeel (CS - MB - IS).

Under Jørgen Skeel og hans søn, den legendariske Christen Skeel, øgedes godsets jorde. Christen Skeel, der sad som ejer fra 1631, anlagde i øvrigt den nu-

Ulstrup set fra portindgangen til slottet. Tårnuret havde oprindeligt kun en viser, så timeangivelse har åbenbart været tilstrækkelig i ældre, mindre fortravlede tider.

værende ladegård foran slottet. Han boede ofte på Ulstrup og døde her i 1688.

Han efterfulgtes af sin eneste søn, kammerjunker Jørgen Skeel, som dog sjældent opholdt sig på Ulstrup. Hovedintressen var flyttet over på slægtens østlige godsområder, Gammel Estrup og Sostrup, og heller ikke den næste Skeel, Christen, benyttede Ulstrup ret meget. Under ham nåede ellers de Skeel'ske godser deres højeste.

Christen blev kun 26 år gammel ophøjet til greve og oprettede af Sostrup med underliggende godser sit grevskab, Scheel.

Hans søn, Jørgen Scheel, der arvede de enorme besiddelser i 1731, blev overstaldmester og i det hele taget velanskrevet ved hoffet, men han var en noget vidtløftig natur. Han elskede at imponere, og flothederne gjorde, at han efterhånden måtte sælge en del gods (Hemmestrup, Viskum, Østergård og Skovgård). Heldigvis udartede hans flotheder sig ikke bare i ødselt levned, men også i byggerier. Både Gammel Estrups og Ulstrups nuværende udseende skyldes ham.

Det ubeboede Ulstrup var i 1740 blevet så forfaldent, at vestfløjen måtte rages ned, men resten blev istandsat til brug for sønnen, Christen Scheel, som dog ikke kom til at bo her ret længe. Han var en særdeles begavet ung mand, og kun 25 år blev han af Bernstorff udset til posten som dansk gesandt i Petersborg, hvor han imidlertid døde kun 4 år efter. Et rygte ville vide, at Katharina 2.s elsker, fyrst Orloff, ombragte den smukke og belevne greve med gift, fordi kejserinden var blevet lidt for interesseret i danskeren.

Scheels enke, Caroline Raben, bosatte sig på Ulstrup, som sønnen, Jørgen Scheel, fik ved hendes død 1808. Han havde levet et liv i sus og dus, og en anelig skare kreditorer ventede med længsel på den dag, han skulle overtage de vældige godser. Straks efter tiltrædelsen pantsatte han Ulstrup for 150.000 rigsdaler til en hamburgsk bankier, der optrådte som stråmand for den franske

gesandt i Hamburg, Louis Bourienne, senere fransk statsminister.

I 1827 solgte han Ulstrup til den danske stat, som i 1835 stillede den på auktion. Jørgen Scheel var død længe før, men hans tante, komtesse Juliane Marie Scheel, havde fået lov til at bo på slottet. Auktionen tog som omtalt så hårdt på hende, at hun døde få dage efter. Blicher beskriver i øvrigt den tragiske begivenhed i sin novelle Den hvide jyske Dame: »Da Fædreborgens stillede til offentlig auktion, og da fremmede Gæster trækkedes om hendes Ungdoms Eden, da løstes det sidste Baand mellem hende og Verden: Ved det sidste Hammerslag brast det gamle Pige hjertes«.

Køberen, prokurator P. J. Knudsen, solgte Ulstrup til hofbager Piper, der igen solgte den til forpagter P. G. Koch, som ved jordsalg og flid fik gården banket op. Han solgte den i 1850, og efter en række skiftende ejere havnede den i 1857 hos grev F. M. Knuth, som beholdt den til 1867, da gården for et kort åremål igen fik en Scheel som ejer. Det var Jørgen Scheel til Gammel Estrup, som imidlertid afstod den i 1868 til lensgreve F. Ahlefeldt-Laurvig til Tranekær, der forærede sin søn Sigismund den.

I 1917 kom Ulstrup igen i handelen og fik indenfor 17 år 5 forskellige ejere, inden den i 1934 købtes af forlystelseskongen Chr. Toft. Få år efter købte han også avlsgården til brug som magasiner for sit omrejsende tivoli, og han ofrede store summer på hovedbygningens istandsættelse.

Gården bebos nu af Chr. Toft junior, men gangen i sydfløjen og bygningens sydøstlige hjørne er tilgængelige, da der her er indrettet restaurant.

I sydfløjens kælder, den såkaldte mункekælder, kan man se, hvordan de frygtede torturretskaber, træhesten og gabestokken, så ud, og hernede findes også en lille samling effekter fra frihedskampen under sidste krig. I avlsgården kan man se en flot karet, der har tilhørt Christian 9.s dronning Louise, samt en samling gamle motorcykler.

På plænen står en forvitret vikingeru-

nesten, kaldet Grøndalstenen, hvis delvis bevarede tekst fortæller, at den er rejst over to skippere, Thire og Tue. I den tidligere køkkenhave og et tilstø-

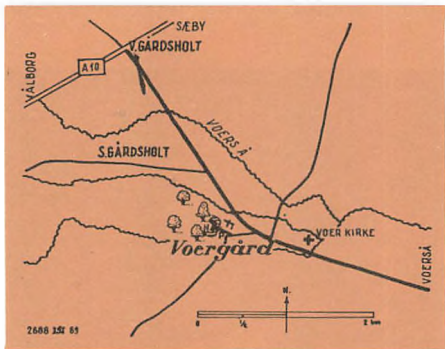
dende areal vest for slottet findes et zoo med bl. a. delfinarium samt et tivoli, hvor der i sommerens løb er moderne underholdning ved populære kunstnere.

Den flotte portal er fra 1617 og forestiller to krigere, hvoraf den til højre i folkemunde er døbt Niels Ebbesen og den til venstre grev Gert.

VOERGÅRD

Voer sogn, Hjørring amt.

Hovedbygning fra 16. årh.
Herregårdsmuseum.

Åbent med omvisninger:

Påsken dagl. kl. 10–17, påskelørd. dog 14–17;

10/5–15/6 sønd. kl. 10–17, lørd. 14–17;

16/6–17/8 dagl. kl. 14–17;

18/8–15/9 sønd. kl. 10–17, lørd. 14–17.

Parken samme tider.

Eventyret om bondesønnen, der drager udenlands og vinder prinsessen og det halve kongerige, kendes i utallige variationer. Tilmeld i en moderne, for omtrent sådan gik det for landmand Clausens søn fra Nyborg. Han vandt en fornem fransk grevinde og med hende både vinslotte og store jorde.

Den unge fynbo hed Ejnar O. Clausen og var søn af gårdejer Henrik Clausen ved Nyborg. Efter en uddannelse som manufakturkommis drog han først til Frankrig, derefter til Tyskland og England og tilbage til Frankrig, hvor han i 1907 fik ansættelse hos grev de Chenu-Lafitte i Gironde. Greven døde i 1910, og to år efter giftede unge Clausen sig med grevinden, en datter af den berømte læge Péan, som opfandt sårhagen.

I 1915, kun 32 år gammel, erhvervede Clausen sig titel af romersk rigsgreve og satte sin moders pigenavn, Oberbech, ind med bindestreg foran det jævne Clausen.

I 1941 døde grevinden under et luftangreb på Bordeaux, og rigsgreve Oberbech-Clausen sad nu som ejer af betydelige vingodser, ejendomme i Paris og Péan og Chenu-Lafitte familiens kostbare samlinger af kunst og antikviteter, der bl. a. omfattede malerier af Rubens og Rafael, sjældne gobeliner og klenodier som f. eks. Marie Antoinettes vaskestel og Napoleons spisestel.

Alle disse antikviteter befinder sig i dag på Voergård, som den dansk-franske rigsgreve erhvervede i 1955 som »Det grevelige Oberbech-Clausen-Péanske Familielegat« og ved sit testamente gjorde tilgængeligt for offentligheden. Sådan er det gået til, at en herregård i det forblæste Vendsyssel i dag rummer uerstattelige kostbarheder, der aldrig er set magen til på disse breddegrader.

Voergård er valgt som ramme om samlingerne, for den er en af Jyllands fornemste renæssancegårde.

Gårdens historie kan føres tilbage til 1481, da én Anders Pedersen af Voergård nævnes. Han har antagelig været væbner og gården en almindelig landsbyhovedgård, måske anlagt allerede i 1200-tallet. I 1509 omtales en anden væbner, Erik Grøn, til gården og efter ham en Jakob Andersen (antagelig Anders Pedersens søn), der i 1518 afhændede sin gård til Børglum bispestol. Biskop Niels Stygge opførte omgående et befæstet stenhus, og ifølge overleveringen opholdt Niels Stygges efterfølger, søstersønnen Stygge Krumpen, sig her, da skipper Clements folk stormede det i 1534. Det fortælles, at bispem og hans elskerinde Elisabeth Due reddede livet ved i sidste øjeblik at gemme sig i en bageovn.

Efter reformationen pantsatte kronen Voergård til Iver Lykke fra Buderupholm, der frasagde sig pantet i 1553, og dernæst havde skiftevis Knud Gyldenstjerne, Erik Rud, Axel Gyldenstjerne og Karen Krabbe pantet. Sidstnævnte købte i 1578 gården til sin datter Ingeborg, gift med Otte Banner til Asdal.

Voergårds daværende hovedbygning bestod af et enkelt langhus (nuv. nordfløj) med »tårnhuset« fra bispetiden som

kerne, og fru Ingeborg gik straks efter sin mands død i 1586 i gang med at ombygge og udvide det ret beskedne anlæg til den prægtige renæssancegård, der er bevaret så godt som uændret til i dag – snart 400 år efter.

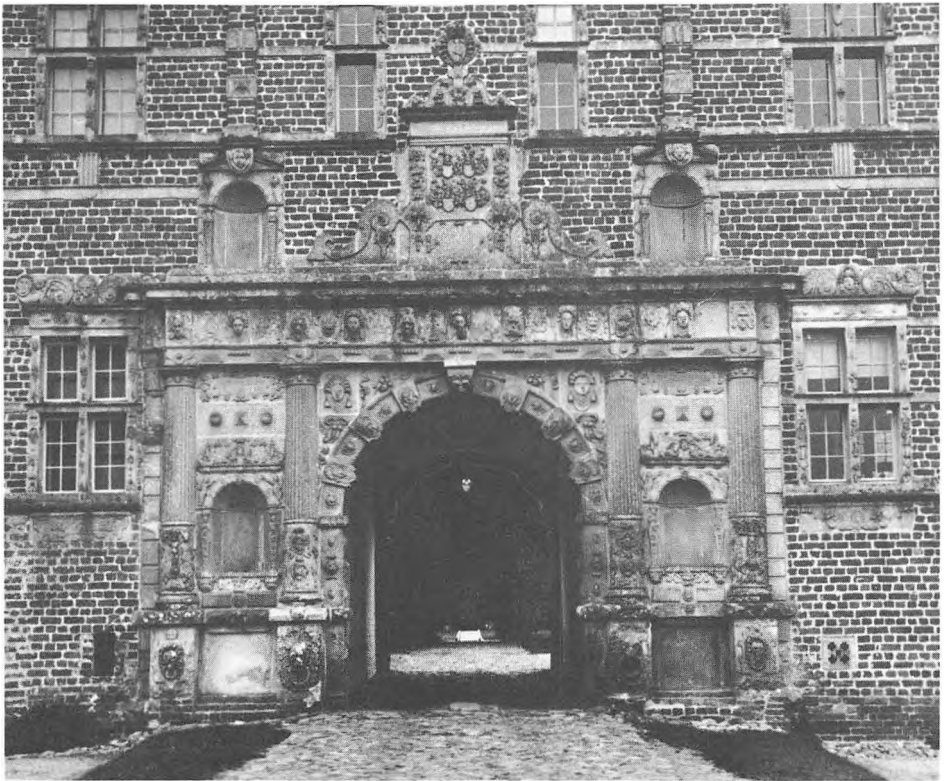
Bygmester var hollænderen Filip Brandin, som omtrent samtidig opførte det nu forsvundne Nykøbing Slot på Falster.

Ingeborg Skeel var en meget dygtig og foretagsom dame, men utvivlsomt streng imod bønderne, og få borgfruer har fået et så dårligt eftermæle som hun.

Hendes navn er knyttet til en lang række ugerninger, som f. eks. at hun klippede fingrene af et barn, der snupede et æble i haven, og lod armene

hugge af en karl, som havde sanket brænde til sin gamle mor. Efter sigende slap hun i øvrigt billigt til byggeriet, for da et skib var ankommet fra Norge med de mange stenfigurer, inviterede hun besætningen i land og drak dem til. Så snart de var slumret ind, lod hun sine folk kappe skibets fortøjninger, så det drev på grund og tilfaldt hende ifølge forstrandsretten. Og bygherren puffede hun lumskeligt i voldgraven, så han druknede og dermed ikke kunne opkræve betalingen.

Nådigfruen døde i 1604, men gik igen, hvorefter tre præster påtog sig at nedmane hende i Pulsen Mose. Herfra nærmer hun sig hver julenat Voergård med et hanefjed, og når hun en gang når

Den fornemme hovedfløj er smykket med talrige sandstensfigurer. Selve hovedportalen er en gave til Ingeborg Skeel fra Frederik 2. Den var oprindeligt beregnet til Frederiksborg Slot, og oven over den ses Kongens initialer, FS (Fredericus Secundus).

gården, skal dens dage være talte. I øvrigt må hun være nået frem allerede for nogle år siden, for grev Oberbech-Clausen hævdede at have set hendes ansigt presset mod en rude.

I den nærliggende Voer kirke kan man se et pragtepitafium over hende og hendes mand.

Da Ingeborg Skeel ikke efterlod sig nogle børn, opstod der arvestridigheder efter hende, og det endte med, at Asdal og Bangsbo gik til Otte Banners søster, Karen, og Voergård, Rugtved, Dybvad, Knivholdt og Ulstrup til Ingeborgs fætter, Hans Arenfeldt til Palsgård.

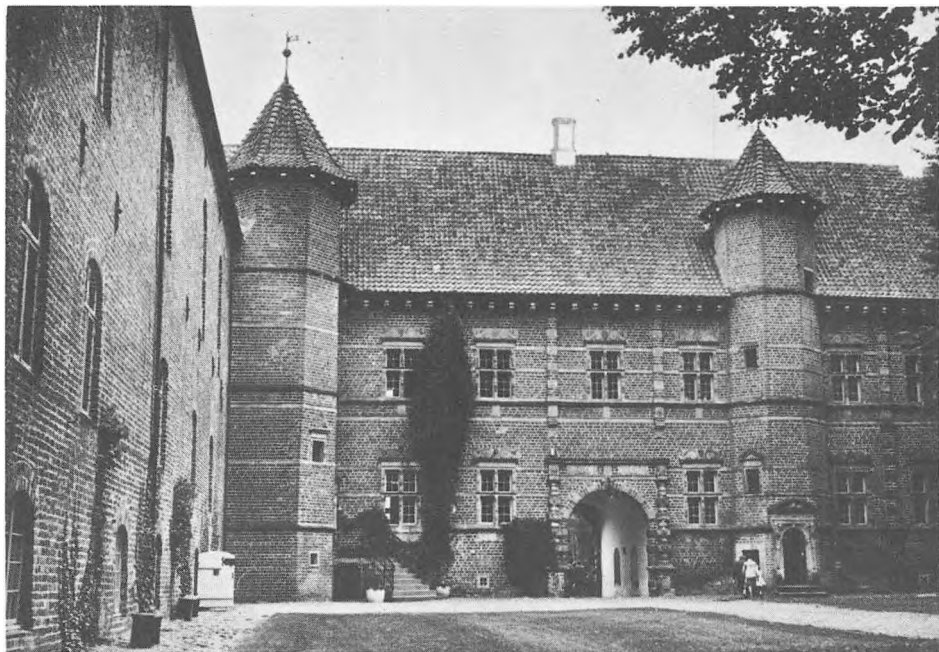
Han døde allerede i 1611, og da der var 7 børn til at dele, splittedes denne andel af Ingeborgs godssamlinger. Den ældste søn, Jørgen Arenfeldt, sikrede sig Voergård, Store Rugtved og Dybvad.

Under svenskernes besættelsesperioder af Jylland, da bl. a. Voergård blev beskadiget ved nogle stridigheder, gik Jør-

gen Arenfeldt fallt i 1658. Enken beholdt Dybvad, mens Rugtved gik til svigersønnen Manderup Parsberg (ham der huggede næsen af Tyge Brahe) og Voergård til to andre svigersønner, Tage Høg og Fr. Buck, som imidlertid af økonomisk nød måtte afstå den til søhelten Niels Juel, der tillige ejede Sæbygård.

Juel overlod snart Voergård til sine svigersønner, Frederik Vind og Holger Reedtz. Sidstnævnte, der købte svogeren ud i 1694, efterlod Voergård til sin søn Peder Reedtz, hvis søn, Holger, blev den sidste Reedtz på Voergård. Han arvede efter statsminister Otto Thott Gavnø på Sjælland og solgte sit vendsysselske gods til de rige studeprangere, brødrene Stenild.

En af brødrenes svigersønner ejede Voergård fra 1825 til 41, og efter nogle hastige ejerskifter kom den i 1872 i gode hænder hos P. B. Scavenius. Han arvedes af politikeren Erik Scavenius, som i

Voergård er et vinkelanlæg, bestående af kun to fløje. I fløjen til venstre (nordfløjen) indgår dele af en bygning opført i 1520 af Børglum-bispen Niels Stygge Rosenkrantz, og måske endnu ældre bygningsrester.

Tallerken fra Napoleon 1.s stel fra regeringsperioden »De hundrede dage«.

1916 solgte Voergård til grosserer P. Rützebeck, der i 1957 videresolgte den til omtalte Ejnar Oberbech-Clausen.

I Scavenius' ejertid var store dele af slottet blevet restaureret, og Oberbech-Clausen foretog en endelig istandsættelse, der omfattede slottet både ind- og udvendigt samt omgivelserne, bl. a. lod han voldgravene oprense og opførte den nuværende voldgravsbro.

Voergård er ikke noget egentligt museum, da samlingerne indgår helt naturligt i det hjem, Oberbech-Clausen skabte. Rundgangen begynder i den oprindelige fruerstue, nu »Guldsalen«, der er udstyret med de gamle gyldenlæders-tapeter samt møbler fra Ludvig 15.s og 16.s regeringstider. I denne stue findes mange af slottets største kostbarheder, bl. a. malerier af Rubens, Rafael (selvportræt), Goya (»Den gale«) og Frans Hals, en stor porcelænskrukke skænket familien Chenu-Lafitte af kejseren af Kina samt det porcelæn, der blev brugt af Ludvig 16. og Marie Antoinette, mens de sad fængslet i Temple. Dette porcelæn var i 1955 på en genvisit i Frankrig, da det låntes til en udstilling på museet i Versailles.

Blandt de ting, man ser i de næste værelser og gange på vej til »Malteserflø-

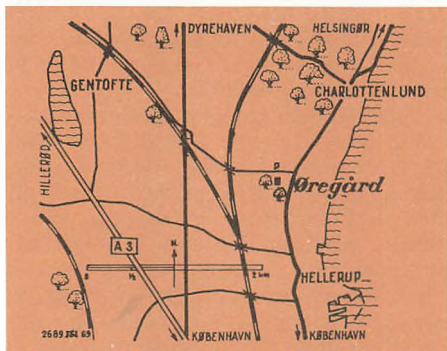
jen«, er et maleri af Corot, Napoleon 1.s komplette stel, Deplanches berømte statue Kærlighedens budbringer (hvoraf der findes en afstøbning på Glyptoteket i København) og endelig gobeliner, der i sin tid er skænket general Péan af pave Pius den niende.

Nordfløjen (den gamle bispefløj, nu kaldet Malteserfløjen) er hjemsted for Malteserridderordenen, der i hele Skandinavien kun omfatter et dusin medlemmer. Her ses bl. a. en samling gamle danske gravurer, der i en årrække har befundet sig i Italien. Ovenpå ses i et lille romersk-katolsk kapel et maleri af den spanske kunstner El Greco og i riddersalen store gobeliner og malerier af Watteau. Fra riddersalen fører en gallerigang langs en række gæsteværelser, heriblandt et værelse med antikke kinesiske møbler og kunstgenstande. For enden af galleriet findes et katolsk husalter og i en glasmontre et vildsvine-skind, der ifølge sagnet skal opbevares på slottet, da det ellers vil synke i grus. Desuden ses rester af Ingeborg Skeels ligtøj samt et aftryk af hendes signetring, der opbevares på Nationalmuseet i København. Den er det eneste bevarede af hendes personlige ting. Hendes buste ses i øvrigt over kaminen i riddersalen.

Blandt Voergårds klenodier er det vaskestel, som blev benyttet af Ludvig 16. og Marie Antoinette, mens de sad fængslet i Temple.

ØREGÅRD

Gentofte kommune, Københavns amt.

Hovedbygning fra 1806.

Historisk-topografisk Samling.

Åbent: Sønd. og onsd. kl. 14-17. Fri entré.

Parken tilgængelig hele dagen.

Marmorbuste af Øregårds ejer fra 1843, etatsråd A. N. Hansens hustru Emma Eliza Grut, udført af billedhuggeren J. A. Jerichau.

Hvis man synes, at de to landsteder, Sophienholm ved Bagsværd Sø og Øregård i Hellerup ligner hinanden, har det sin naturlige årsag. De er nemlig tegnet af den samme arkitekt, en »nyfrankisk Gartner og Byggerevolutionær« ved navn Joseph-Jacques Ramée, som kom her til landet i slutningen af 1700-tallet.

Han var oprindelig uddannet i greven af Artois' bygningsvæsen og virkede både i Frankrig, Tyskland og De Forenede Stater, inden han endelig slog sig ned i Danmark.

I 1806 engagerede storkøbmanden, generalrigskommisær og kammerråd Johannes Søbøtke ham til at opføre et landpalæ i Hellerup, det nuværende Øregård.

I 1821 overtog den islandske købmand J. J. Hunæus landstedet, og siden fulgte hofråd Joseph Hambro som ejer fra 1832 til 1843 og derefter etatsråd A. N. Hansen, hvis slægt beholdt det til 1895.

Den sidste private ejer af Øregård, grosserer Dethlef Ohlsen, solgte i 1917 bygningen og park til Gentofte kommune.

Bygningen kom hurtigt til ny ære og værdighed, for i 1920 overdrog etatsrådinde Julie Hegel sin afdøde mands, Gyldendals direktør J. D. F. Hegels, samling af historiske og topografiske billeder fra København og omegn til kommunen, og i Øregård havde man den rette ramme om samlingen.

Museet åbnedes i 1921, og siden da er samlingerne kompletteret med mange billeder af lokalhistorisk og topografisk interesse.

Bygningen restaureredes 1956-57, og de to kendte museumsfolk Steffen Linvald og Tove Clemmensen forestod nyop-hængningen samt havestuens møblering, der er holdt i den oprindelige stil. Ellers er de fleste værelser umøblerede.

Selvom samlingerne først og fremmest er lagt an på at belyse Gentofte kommunes udvikling gennem tiden, er der også mange billeder for dem, der er specielt interesseret i det gamle København. Der er både motiver fra eksisterende og forlængst nedlagte partier af Kongens By.

Herover: De fleste værelser er umøblerede, men der er nok at studere på væggene. Overalt i husets værelser og på trappeafsatsen hænger der billeder.

Til venstre: I hallen står møbler fra 1700-tallet, bl. a. dette prægtige skuffedarium med prospekter fra sjællandske slotte og herregårde.

Herunder: Øregård ligger i en lille, men meget smuk park, der er offentligt anlæg.

Delvis tilgængelige herregårde og slotte

Adgang til enkelte »perifere« rum f. eks. fangekælder, kapel eller museum i parken.

Herregård/Slot	Adgang til	Normale åbningstider	
ANNEBERG	Moderne kulturbygning med enestående glassamling.	1/5-30/9 dagl. 10-17 undt. mand. Entré.	Hovedbygninger fra 1856 og 1952.
AUGUSTENBORG SLOTT	Slotskapel i nordfløj. Søjlebåret galleri, orgel, prædikestol og alter over hinanden.	Dagtimerne. Henv. til portneren.	Slotsbygninger fra 1700-tallet. Tilgængelig park.
BROHOLM	Oldtidsmuseum i park. Opført i 1850'erne.	Mulig adgang ved henv. på gods-kontoret.	Hovedbygning fra ca. 1642.
BØRGLUM KLOSTER	Kirke i nordfløj. Opr. klosterkirke. Gotisk basilika, rigt rokokoinventar.	Dagl. 10-13 og 15-19. Entré.	Hovedbygning middelalder, ombygget 1750.
CHARLOTTENBORG	Udstillingsbygning fra 1883.	Skiftende kunst-udstillinger det meste af året undt. maj-juli.	Hovedbygning 1672.
CHRISTIANSDAL	Dalum Kirke, rest af benediktinerkloster fra ca. 1200, ombygget i gotisk stil. Barok altertavle og gitter med relieffer.	Dagtimer.	Hovedbygnings nordfløj fra middelalder. Ombygget ca. 1800.
DRONNINGLUND	Kirke (nu sognekirke). Opr. del af Hundslund Kloster. Interessante kalkmalerier.	Dagtimer.	Hovedbygning middelalder, ombygget 16. og 18. årh.

Børglum Kloster ligger højt i en ellers flad egn af Vendsyssel. Heroppe fra har mægtige katolske biskoper og herremænd skuet ud over deres rige.

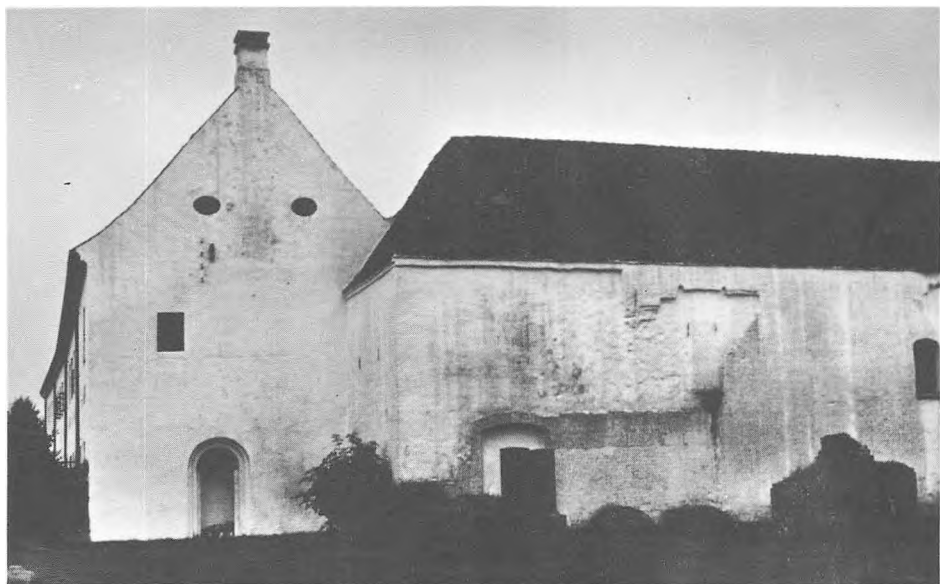

Altartavlen i Berglum gamle klosterkirke er 12 meter høj. Den er opsat 1734 og stilen er renaissance, en mellemting mellem barok og rokoko.

Herregård/Slot	Adgang til	Normale åbningstider	
EGESKOV	Veteranmuseum (biler m. v.) i ladebygning fra 1700-tallet.	Påske-30/9 dagl. 9 til solnedgang.	Hovedbygning 1554. Tilgængelig park - se side 181.
ESKJÆR	Middelalderlige, hvælvede kældre.	Mulig adgang ved skriftlig henvendelse.	Hovedbygning 1761.
ESROM KLOSTER	»Broder Rus' Kælder«.	Mulig adgang ved henv. til opsynsmand.	Rest af kloster grl. 1150. Nuv. bygning 14.-15. årh.

Herregård/Slot	Adgang til	Normale åbningstider	
FUIRENDAL	Kirke (nu sognekirke). Romansk oprindelse. Ombygget i gotisk stil. Adelsepitafier. Middelalderligt alterbord.	Henv. til graver.	Hovedbygning 1610.
GRÅSTEN SLOT	Kapel i nordfløj, nu sognekirke. Opført ca. 1700. Enestående barokinventar. 72 malerier.	1/4-30/9 dagl. 10-12 og 14-17.	Slotsbygning overvejende 18.-19. årh. Tilgængelig park - se side 182.
HALSTED KLOSTER	Opr. nordfløj i et benediktinerkloster. Fine træskærearbejder.	Henv. til graver.	Hovedbygningens ældste fløj 1591.
HERLUFSHOLM	Kirke i nordfløj. Opr. klosterkirke. Romansk oprindelse, restaureret 1863. Landets bredeste etskibede hvælv. Rigt udstyr, bl. a. pragtsarkofag over Marcus Gøye.	15/5-31/8 dagl. 10-17.	Hovedbygningens ældste del 13. årh. Tilgængelig skov.
HOLSTEINBORG	Kirke i vestfløj. Indrettet 1728. Alterbillede af H. Krock.	Ved henvendelse.	Hovedbygning 16.-17. årh. Tilgængelig park - se side 183.
LEDREBORG	Kapel i hovedfløj. Opført 1777 af J. C. Krieger.	Efter aftale med godskontoret (telf. (03) 38 00 38). Entré.	Hovedbygning 17.-18. årh. Tilgængelig park - se side 183.
LUNDBYGÅRD	Oldtidsmuseum (ældre stenalder) i østre sidefløj. Indrettet 1919.	Kl. 12-13 for grupper over 15 personer. Forudg. aftale (telf. Lundby 1).	Hovedbygning 1806.
MOESGÅRD	Forhistorisk Museum i avlsgårdsbygning fra 1921.	Åbner 1970.	Hovedbygning 1784. Tilgængelig park og skov - se side 185.
MØLLERUP	Avlsgårdsbygninger (stalde m. v.). På gården rideskole og hestepension.		Hovedbygning fra 17.-18. årh., men stærkt ombygget 1922.
NIVAGÅRD	Malerimuseum (ældre kunst) i bygning fra 1903.	1/5-31/8 sønd. 13-17, tirsd., torsd. og lørd. 13-16. Entré.	Hovedbygning 1880.
NYSØ	Thorvaldsen-samling i sydlige kavallerfløj. Indrettet 1927.	1/4-30/9 sønd. 10-17, onsd. og fred. 14-17. Entré.	Hovedbygning 1673. Tilgængelig park - se side 185.
OXHOLM	Kirke (nu sognekirke). Opr. nordfløj, 6 m højt monstransskab.	Henv. til graver.	Hovedbygningens ældste dele middelalder, ombygget 1830-70.

Herregård/Slot	Adgang til	Normale åbningstider	
VITSKØL KLOSTER	Tidl. kirkerum (17. årh.) i nordfløj. Ejendommeligt dobbeltkrucifiks.	Pinse-15/9 dagl. 10-12 og 13-17. Fællesentré med haven.	Hovedbygning middelalder, ombygget 17.-18. årh. Tilgængelig ruinpark og urtehøve - se side 186.
VREJLEV KLOSTER	Kirke (nu sognekirke). Opført 13. årh. som del af kloster. Ombygget ca. 1500. Meget interessant inventar.	Henv. til graver.	Hovedbygningens nordfløj fra ca. 1500.
ØRSLEV KLOSTER	Kirke i nordfløj. Opr. klosterkirke, middelalderlig oprindelse. Epitafium over søroveren Mogens Heinesen.	Dagtimer.	Hovedbygning ca. 1500, ombygget 18. årh. Nu refugium.
ÅLBORG SLOT	Fangekælder fra antagelig 16. årh.	Hverd. 8.30-16 undt. lørd.	Bygninger 16.-17. årh.
ALHOLM	Bilmuseum (Europas største) i godsgården Stubberupgård.	Påske og 1/5 til ca. 15/10 dagl. 10-18. Entré.	Hovedbygningens ældste del 14. årh., ombygget 18. årh. Tilgængelig park - se side 186.

I nordfløjen af Vitskøl Kloster er der adgang til et par rum i nordfløjen - rester af en herregårdskirke. I det inderste rum står et ejendommeligt, primitivt dobbeltkrucifiks. Lige udenfor hovedbygningen ligger ruinerne af det oprindelige kloster, Vitæ Schola.

Tilgængelige parker

Nogle af Danmarks mest seværdige, tilgængelige slotshaver og herregårdsparker.

Herregård/Slot	Anlæg	Normale åbningstider
ALDERSHVILE	Søpark ved Bagsværd Sø. Malerisk ruin af lystslot fra 1780'erne (i 1969 dømt til nedrivning).	Hele dagen (off. anlæg).
BANGSBO	Smukt parkanlæg. Voldgrave, åløb. Tilgængelig hovedbygning fra 18.-19. årh. (se side 28).	Hele døgnet (off. anlæg).
BARITSKOV	Park med ruiner af borg fra 13. årh. Hovedbygning fra 1916. Parklignende, fredede arealer ned til Barrit Strand.	Åbning under forberedelse.
BERNSTORFF SLOT	Park med barokpræg. Tilgængeligt slot fra 1767 (se side 31).	Hele dagen.
BORREBY	Romantisk have. Dobbeltvoldsted med grave og broer. Hovedbygning fra ca. 1600, ombygget 1854.	Dagl. 9-18.
BRAHETROLLE-BORG	Spændende parkanlæg. Grotte med dværgnåletræer. Søer. Vandmølle. Hovedbygning fra middelalder og ca. 1600.	Sønd. og onsd. 10-18. Entré.
BRATTINGSBORG	Engelsk park med udsigt til havet. Hovedbygning fra 1870. I skoven Angantyr's Høj.	Tirsd. og fred. 10-16.
BREGENTVED	Park med oldtidshøje og dyrehave. Monument for Fr. 5. af Wiedewelt. Hovedbygning fra 1891.	Sønd. og onsd. 8-20.
BYGHOLM	Herligt parkanlæg med søer. Ruiner af borg fra 14. årh. Hovedbygning fra 1775, nu hotel (se siderne 36 og 190).	Hele døgnet (off. anlæg).
CLAUSHOLM	Harmonisk barokhave, antagelig anlagt af J. C. Krieger. Voldgrave. Tilgængelig hovedbygning fra 1699-1723 (se side 41).	Hele dagen.
CORSELITZE	Storslået engelsk park, der går over i Tromnæs Skov med pavillonen Generalens Lysthus. Hovedbygning fra 1777.	
EGELØKKE	Landskabelig park. Hovedbygning fra 1800-tallet.	Sønd. og torsd. 9-18.
EGESKOV	Forskellige havetyper. Hæk-labyrinth. Voldgrave, sø. Vandborg fra 1554. Veteranmuseum (se side 177).	Påske-30/9, dagl. 9 til ca. 21. Entré.
ERIKSHOLM	Naturpark ved fredede omgivelser ud til Bramsnæs Bugt. Hovedbygning fra 1788.	Dagtimerne.

Herregård/Slot	Anlæg	Normale åbningstider
FREDENSBORG SLOT	Prægtig fransk park anlagt af J. C. Krieger. I Normandsdal 60 statuer. Tilgængeligt slot fra 1700-tallet (se side 58).	Hele dagen. Marmorhaven dagl. 13-17 og kun juli.
FREDERIKSBERG SLOT	Yndet park med barokpræg. Lysthuse. Kanaler med båd fart. Tilgængeligt slot fra 1700-tallet (se side 53).	Hele dagen (off. anlæg).
FREDERIKSBERG SLOT	Enestående fransk park, anlagt af J. C. Krieger. Voldgrave, sø. »Minislottet« Badstuen fra 1580. Tilgængeligt slot fra ca. 1615 (se side 55).	Hele døgnet (off. anlæg).
FUGLSANG	Pragtfuld park med flere unikaer. Voldgrave. Tilgængelig hovedbygning fra 1869 (se side 190).	Hele dagen.
FUSSINGØ	Park kaldet Gammelhave på næs i søen. Høje lindealléer. Ruinrester af slot fra 1555. Hovedbygning fra 1798.	Hele dagen.
GAMMEL ESTRUP	Intim park med orangerihuse. Voldgrave, åløb. Tilgængelig hovedbygning fra 16.-17. årh. (se side 64).	Dagl. 9-17. Entré.
GAMMEL KØGEGÅRD	Engelsk park ud i ét med kuperet skov. Grundtvigs grav. Hovedbygning 1791.	1/5-30/9 onsd. og lørd. 14-18.
GAVNØ	Om foråret blomsterløgpark. Skulpturudstillinger i parken. Tilgængelig hovedbygning ca. 1400, ombygget 1755 (se side 71).	1/5-30/9 dagl. 10-20. Fællesentré med slottet.
GISSELFELD	Romantisk engelsk park, anlagt af H. E. Milner. Et af Danmarks smukkeste anlæg. Kæmpetujaer, tempeltræer m. v. Søer, vandløb, vandfald. Hovedbygning 1575, ombygget 1874.	Dagl. 9-20. Entré.
GLORUP	Park med barokpræg. Kærlighedstempel. Hovedbygning ca. 1580, ombygget 18. årh.	Sønd. 9-18, torsd. 12-18.
GRAM SLOT	Skøn park ved stor sø. Hovedbygning 16. og 17. årh., ombygget 18. årh.	Hele dagen.
GRÅSTEN SLOT	Slotspark med mange blomsterarrangementer. Slotsbygninger fra 18. og 19. årh. Tilgængelig kirke (se side 178).	Kl. 7 til solnedgang.
HINDSGAVL	Landskabelig park ud til Fænesund og Lillebælt. Lysthuse. Ruiner af Middelalderborg. Hovedbygning fra 1784.	Hele døgnet.
HOFMANSGAVE	Idyllisk have med lysthuset Norske Hus. Hovedbygning 1787.	Dagtimerne.

Herregård/Slot	Anlæg	Normale åbningstider
HOLCKENHAVN	Park grænsende ud til fredede områder. Voldgrave. Hovedbygning ca. 1600.	Tirsd. og lørd. i dagtimerne.
HOLSTENSHUUS	Park med gammel pavillon. Udsigt til »øhavet«. Hovedbygning 1908.	Dagtimerne.
HOLSTEINBORG	Herskabelig park med store lindealléer. Voldgrave. Marmormonument over F. A. Holstein. Hovedbygning 16.-17. årh. Tilgængelig kirke (se side 178).	Kl. 7-16.
JÆGERSBORG DYREHAVE	Populært kaldet »Dyrehaven«. Stor-slået park-skovterræn med meget vildt. Udsigt til sundet. Kgl. jagt-slot fra 1736 (Eremitagen).	Hele dagen.
JÆGERSPRIS	Park med barokpræg. Kæmpehøj med grevinde Danners grav. Norsk runesten. 54 monumenter over berømte personligheder. Tilgængeligt slot fra middelalder, men ombygget 17.-18. årh. (se side 84).	Hele døgnet.
KNUTHENBORG	Nordeuropas største park, anlagt af H. E. Milner. Omgivet af 7,2 km lang mur. Pragtfulde porte. »Svanesø«. Godsbygninger fra 1860'erne.	Dagl. 9 til solnedgang. Entré.
KRENKERUP	Engelsk park med mange sjældne træer, bl. a. pyrenæisk eg. Voldgrave, sø. Hovedbygning 16.-17. årh.	Sønd. og onsd. i dagtimerne.
LANGESØ	Park ved sø. 40 m høje mammuttræer. Om foråret blomsterløgpark. Hovedbygning 1778.	Kun forårssæson. Dagl. 9-20. Entré.
LEDREBORG	6 km lang allé. Terrassehave. Kæmpehøj med familiegravsted. Hovedbygning 17.-18. årh. Tilgængelig kirke (se side 178).	Dagl. 9-17. Entré.
LERCHENBORG	Fransk barokhave, anlagt af B. De Longueville. Sneglebakke. Meget smuk rosenhave. Tilgængelig hovedbygning fra 1745 (se side 96).	Ca. 15/6-10/9 sønd. 10-18, hverd. 11-17. Entré.
LISELUND	Henrivende kuperet park i engelsk stil. Vandløb, havskrænter. Forskellige typer lysthuse. Tilgængeligt lystslot fra 1792 (se side 100).	Hele dagen. Parkering i sæsonen: 2 kr.
LUNGHOLM	Mange sjældne træer, plantet i 1890'erne. Hovedbygning fra 17. og 19. årh.	Dagtimerne.
LØVENHOLM	Park med mausoleum. Voldgrave. Hovedbygning 16.-17. årh.	Hele dagen.
MARIENLYST SLOT	Have i fransk stil. Bag slottet kuperet landskabspark. Tilgængeligt slot fra 16.-18. årh (se side 103).	Hele døgnet (off. anlæg).

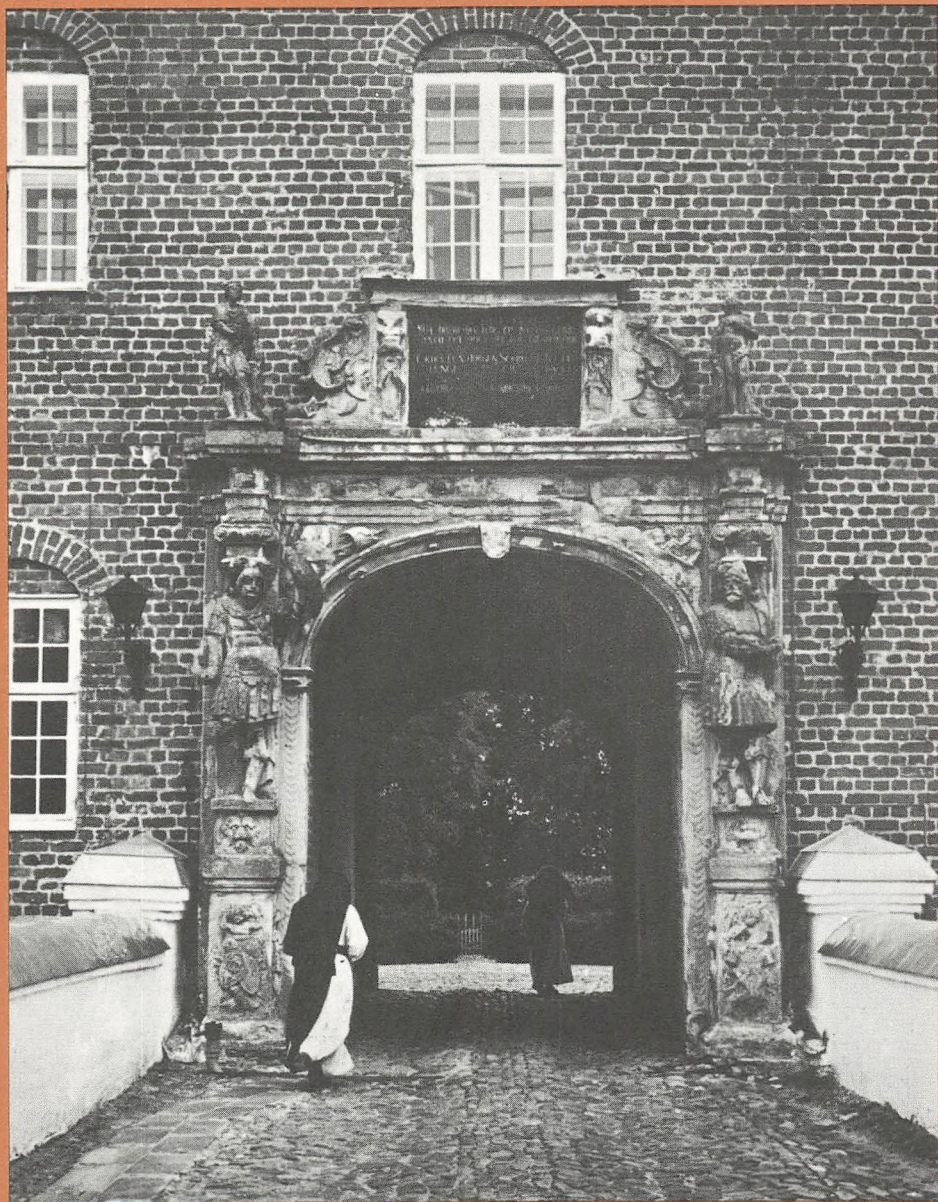
I det kongelige sommerrestidensslot i Gråsten er der adgang til en enestående barokkirke i slottets ældste del, der er fra ca. 1700. Desuden er der adgang til parken.

Herregård/Slot	Anlæg	Normale åbningstider
MEILGÅRD	Om foråret blomsterløgpark. Plan-tecenter under forberedelse. Iflg. planer gøres også hovedbygning tilgængelig. Opført 16. årh., ombygget 19. årh.	
MOESGÅRD	Park med oldtidsminder. Kunstige skovsøer. Stor skov med køreveje. Gl. vandmølle. Hovedbygning fra 1784. I avlsgård forhistorisk museum (se side 178).	Hele dagen.
NÆSBYHOLM	Kuperet søpark. Alléer, kanaler med hvide broer. Mange billedstøtter. I skoven mange oldtidsminder. Hovedbygning 1933.	Kørevej (bompeng) til Fiskerhuset.
NYSØ	Fransk barokhave. Sø, vandløb. Thorvaldsens atelier. Hovedbygning 1673. Thorvaldsen-museum (se side 178).	1/4-30/9 dagl. 10-18.
NØRRE VOSBORG	Park med stormflodsdiger. Voldgrave. Gl. skibskanoner. Hovedbygning 16.-18. årh.	Formiddagstimerne.
OREBYGÅRD	Park ud til fjord. Blomsterhave. Hovedbygning 1874.	Dagtimerne.
PALSGÅRD	Særpræget park med mange sjældne vækster. Hovedbygning ca. 1500, ombygget 1805.	Hverd. 9-17, lørd. 9-12.
PEDERSTRUP	Park i engelsk stil, antagelig anlagt af H. E. Milner. Nord for gården Danmarks største jættestue. Kong Svends Høj. Tilgængelig hovedbygning fra 1822 (se side 114).	Hele dagen.
RATHLOUSDAL	Herregårdspark med monument af Wiedewelt. Stor lindeallé. Pavillon fra 1910. Hovedbygning nedrevet 1949.	
RAVNHOLT	Storartet fransk haveanlæg. Hovedbygning ca. 1620, ombygget 1870.	Dagl. 10-18.
ROSENBORG SLOT	»Kongens Have«. Mange pavilloner. Tilgængeligt slot fra 1617 (se side 120).	Hele dagen (off. anlæg).
ROSENHOLM	Hækgange. Voldgrave, sø. Tilgængeligt slot fra 1567 (se side 124).	Påske-31/10 dagl. 10-11.30 og 13.30-17.30. Entré.
RUGÅRD	Park ud mod havet. Hovedbygning fra 1600.	Henv. til gartner.
SANDERUMGÅRD	Romantisk have med pavilloner fra ca. 1800. Hovedbygning 1880.	Mulig adgang ved henvendelse.
SCHACKENBORG	Landskabelig park. Hovedbygning fra 17.-18. årh.	Dagtimerne.

Herregård/Slot	Anlæg	Normale åbningstider
SKJOLDENÆS-HOLM	Smuk park med sø. Hovedbygning fra 1766. Nordøst for gården Sjøellands højeste punkt Gyldenløveshøj.	Henvendelse i gartneriet.
SOPHIENHOLM	Vidunderligt parkterræn ned mod Bagsværd Sø. Lysthuse, kildebønd. Tilgængelig hovedbygning fra 1803 (se side 135).	Hele dagen (off. anlæg).
SPØTTRUP	Stor krydderi- og urtehave. Blomsterløgspark om foråret. Dobbeltvoldgrave. Tilgængelig hovedbygning fra ca. 1500 (se side 143).	Hele dagen. Entré i blomsterløgssæsonen.
SØHOLT	Egenartet barokhave med meget høje hække. Ved Skelsnæs (Maribo Sø) en pavillon fra 1827. Hovedbygning overvejende fra 1800-tallet.	Dagl. 9 til solnedgang.
TRANEKÆR	Meget stor park omkring slotssø. Hovedbygning fra middelalder, ombygget 17. og 18. årh.	Dagtimerne.
ULSTRUP	Forlystelsespark (tivoli, zoo). Runesten. Voldgrave. Tilgængelig hovedbygning fra ca. 1600 (se side 164).	Påske-30/9 dagl. 10-22. Entré.
VALLØ	Charmerende park. Voldgrave. Skiftende udstillinger. Slot 16. og 18. årh.	Hele dagen. Entré ved særudstillinger.
VEMMETOFTE	Smuk park med barokpræg. Hovedbygning 16.-17. årh.	Dagl. 9-18.
VISBORG GÅRD	Kunsthæderdig klippede linde. I parken »Den hvide hests grav«. Hovedbygning 16. og 18. årh.	
VITSKØL KLOSTER	Enestående krydderi- og urtehave. Ruiner af kloster. Tilgængeligt gl. kirkerum i hovedbygning fra middelalder, ombygget 17.-18. årh. (se side 179).	Pinse-15/9 dagl. 10-12 og 13-17. Entré.
WEDELLSBORG	Meget skønt beliggende park. Hovedbygning ca. 1500, ombygget 17. og 18. årh.	Dagtimerne.
ALHOLM	Park med ca. 240 træarter. Sø, vandløb. Dampjernbane model 1848. Bilmuseum (se side 179). Hovedbygning delvis 14. årh., omb. 18. årh.	Sønd. 10-18.

Vil De bo på en herregård?

På Sostrup Hotelpension består en del af personalet af nonner. Priorinden fungerer nærmest som hoteldirektør og portier og søstrene som stue- og køkkenpiger. De arbejder tillige i haven.

Rundt om i Europa er der i de senere år kommet mange slotshoteller, især i Vesttyskland, Østrig, Schweiz og Frankrig.

Skønt vi herhjemme har et forholdsvis stort antal herregårde – omkring 700 – er det kun ganske få, der er indrettet som hotel og/eller pension.

Mest slotsformat er der over det djurslandske Sostrup, i hvis hovedbygning en nonneorden driver hotelpension. Det er med hensyn til faciliteter et hotel på det jævne plan, men ganske spændende og interessant er det.

Den fornemste herregård med pension er den fynske Steensgård, en stor og meget romantisk bindingsværks-hovedbygning med herregårdsstemning for alle pengene. Det har enkelte værelser med bad og endda en statelig »herregårds-suite«.

Den midtjyske Viskum Hovedgård, der udelukkende er pension, har udvendigt herregårdspræg, men knap så meget indvendigt. Alle værelser er meget moderne og veludstyrede med bl. a. eget bad.

Gennemgående mere beskedent og jævnt indrettet er hotelpensionen på Bramminge Hovedgård.

Blandt de bedre herregårdshoteller er

Bygholm Parkhotel ved Horsens, som har en stor, alment tilgængelig restaurant med udmærket køkken. I Horsens er i øvrigt en gammel adelsbolig, Det lichtenbergske Palæ, indrettet som hotel i god klasse.

Gammel Skivehus byder på god komfort, men hotellet består mest af nyere bygninger. Dog findes enkelte værelser samt en restaurant i bygningsdele fra herregårdstiden.

I øvrigt er et hotel planlagt på Endrupholm, der hidtil har været udelukkende restaurant.

Fuglsang er ikke hotel eller hotelpension og – som institutionen selv pointerer – heller ikke et nervesanatorium eller rekreationshjem i almindelig forstand, men et refugium. Det kan nærmest karakteriseres som en blanding af pension, rekreationssted og kulturcentrum.

Refugiet drives på den danske folkekirkens grund, men det står åbent for enhver uanset tro og livsanskuelse. I bestemmelserne står bl. a., at Fuglsangs formål er at virke som: 1) Et fristed for mennesker, der søger hvile og stilhed. 2) Et arbejdssted for mennesker, der ønsker at koncentrere sig om læsning og studier af kirkelig, videnskabelig, kunstnerisk eller anden kulturel art.

Ud over disse nævnte herregårde, hvor man kan bo i selve hovedbygningen, findes der enkelte andre hoteller og pensioner i tilknytning til en herregård. Således drives der en lille pension i den gamle skovridergård i Knuthenborg herregårdspark. Bygningen er i samme stil som hovedbygningen og opført på samme tid – sidst i 1860'erne.

På Møllerup i Djursland er der indrettet kro – Hubertus Kroen – i en økonomi-bygning (opr. hestestald) fra 1710.

Det ålborgensiske Motel Aalborg i Scheelsminde er indrettet i et smukt avlsgårdsanlæg og fuldt op to date. Hovedbygningen, hvori der bl. a. er restaurant, er ret lille og minder mere om et stuehus til en bondegård end om en herregård, og den er da heller ikke en herregård i egentlig forstand.

I øvrigt findes der en del »slotskroer«.

På Scheelsminde ved Aalborg er der motel. Scheelsminde er ikke en gammel herregård, men dog i sin helhed et stateligt anlæg.

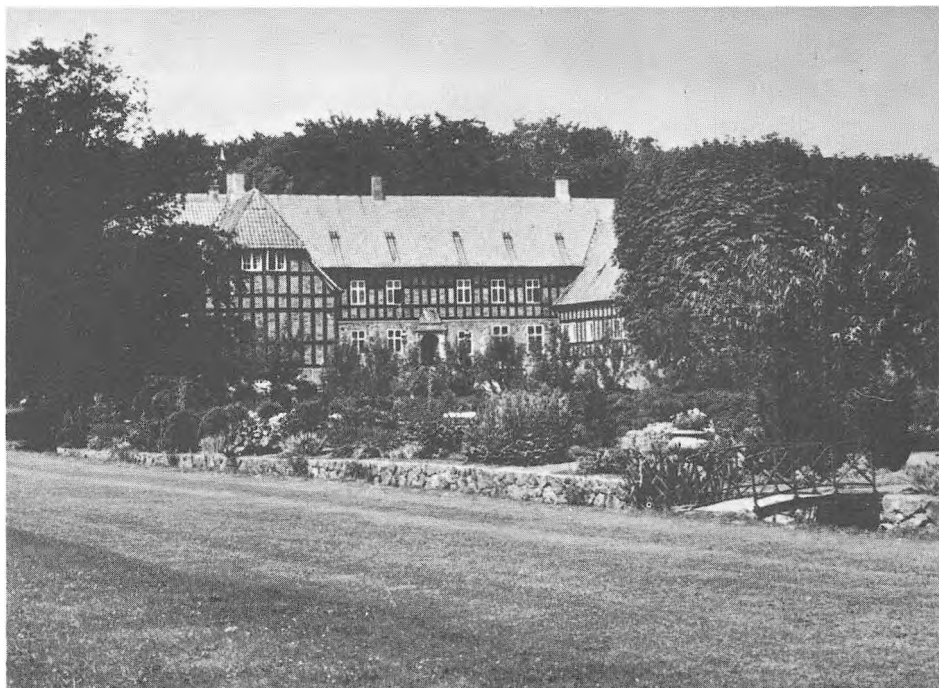

I den flotte, velholdte park ved Steensgård er der bl. a. denne kæmpehæk med indvendig gang. Parken er udelukkende forbeholdt boende gæster.

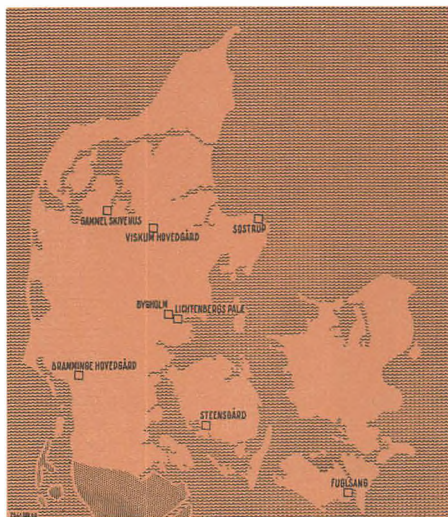

Udsnit af avlsgårdsanlægget til Viskum Hovedgård. I nærheden af gården ligger i øvrigt den gamle, meget seværdige herskabskirke.

Herregård/Slot	Normale åbningstider	Anlæg
BRAMMINGE HOVEDGÅRD Bramminge Herregårdspension Bramminge. Indehaver: Paul Lund.	Åben hele året. 30 senge. 9 vær. m. eget bad og toilet. 5 vær. m. egen salon. Centralvarme. Hel- og halvpension kan fås.	Hovedbygning fra 1786 (se side 34). Fælles opholdsstuer med et vist herregårdspræg. Have langs å. Lystfiskeri. Ridning. Gl. herskabskirke nær gården.
BYGHOLM Bygholm Parkhotel Horsens. Indehaver: Fru direktør Rita Thygesen.	Åben hele året. 65 senge. Mange vær. m. eget bad og el. toilet. Alle vær. m. telf. Centralvarme. Hel- el. halvpension kan fås (min. 3 dage).	Hovedbygning fra 1775 (se side 36). Restaurant og fælles opholdsstuer. Herlig park med sær. Lystfiskeri (150 m). Keglebaner.
FUGLSANG Refugiet Fuglsang nær Nykøbing F. Indehaver: Det Classenske Fideicommis. Ledelse: Forstander T. Lyngsø.	Åben hele året. 22 senge. Centralvarme. Helpension (se tekst side 100, højre spalte).	Hovedbygning fra 1869 (se side 62). Fælles opholdsstuer, bibliotek og kapel. Pragtfuld park med voldgrave og sjældne træer.
GAMMEL SKIVEHUS Missionshotellet Gl. Skivehus Skive Indehaver: Familien Jensen. Ledelse: Direktør Nygaard Jensen.	Åben hele året. 140 senge (de fleste vær. i nyere annekser). Ca. 38 vær. m. eget bad og/el. toilet. Centralvarme. Hel- og halvpension kan fås.	Ældste bygningsdele fra 1719/1866 (se side 69). Restaurant og fælles opholdsstuer (skrivestue m. v.). Sauna. Have nær å. Lystfiskeri. Krokett, boccia, bordtennis, billard m. m.

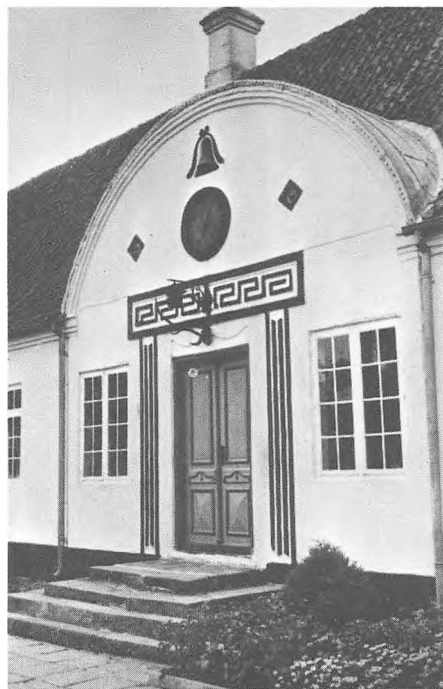

Herregård/Slot	Normale åbningstider	Anlæg
LICHTENBERGS PALÆ A. Jørgensens Hotel Horsens. Indehaver: N. Næss Nielsen.	Åben hele året. 82 senge. Mange vær. m. eget bad og/ el. toilet. 45 vær. m. telf. Centralvarme. Hel- og halvpension kan fås.	Palæ fra 1744 (se side 98). Restaurant, bar og fælles opholdsstuer.
SOSTRUP SLOT Indehaver: Cistercienserordenen. Ledelse: Priorinde, søster M. Sophia.	Åben hele året. 40 senge. Ingen vær. m. bad el. toilet. Centralvarme. Hel- og halvpension kan fås.	Hovedbygning fra 1606 (se side 139). Fælles opholdsstuer med herregårdspræg. Kapel. Stor have med voldgrave.
STENSGÅRD Steensgård Herregårdspension v. Millinge. Indehaver: Godsejer Peter Hansen. Ledelse: Komtesse Ella Bille Brahe Selby.	Åben 1/3-31/1. 22 senge. 4 vær. m. eget bad og/ el. toilet. Centralvarme. Hel- og halvpension kan fås.	Hovedbygning fra ca. 1500, ombygget 18. årh. Fælles opholdsstuer med udprægede herregårdsinteriører. Flot park med sø og buehæk. Tennisbane. Egen badestrand (10 km). Landbrug i drift.
VISKUM HOVEDGÅRD Jysk Herregårdspension Viskum. Indehaver: Godsejer Frede Hansen.	Åben: Påske-31/10. 20 senge. Alle vær. m. bad og toilet. Centralvarme. Kun helpension (min. 7 dage).	Hovedbygning fra ca. 1780. Fælles opholdsstuer med herregårdspræg. Have med skøn udsigt. Å og sø. Lystfiskeri. Ridning. Tennisbane. Gl. herskabskirke nær gården. Landbrug i drift.

Til venstre: Den romantiske bindingsværks-herregård Steensgård på Sydfyen huser en hyggelig og stilfuld hotelpension.

Til højre: Hovedindgangen til Jysk Herregårdspension på Visikum. Louis Seize dekorationerne stammer fra bygningens opførelse ca. 1780.

Omtrentlige stilepoker i Danmark

Hvornår var det nu det var?

Oversigt med vigtige begivenheder
og navne i
Danmarks historie efter år 1100.

12. ÅRHUNDREDE

- 1104 Niels.
- 1134 Erik 2. Emune.
- 1137 Erik 3. Lam.
- 1146 Svend 3. Grathe, Knud 3.,
Valdemar 1.
- 1157 Valdemar 1. den Store.
- 1169 Rygen erobres.
- 1177 Absalon ærkebisp i Lund.
- 1182 Knud 4.

13. ÅRHUNDREDE

- 1202 Valdemar 2. Sejr.
Holsten erobres.
- 1219 Estland erobres.
- 1241 Erik 4. Plovpenning.
- 1250 Abel.
- 1252 Christoffer 1.
- 1253 Slesvig afstås til hertug Valdemar.
- 1259 Erik 5. Klipping.
- 1282 Første håndfæstning.
- 1286 Erik 6. Menved.

14. ÅRHUNDREDE

- 1320 Christoffer 2.
- 1326 Valdemar 3.
- 1340 Valdemar Atterdag.
Niels Ebbesen dræber grev Gert.
- 1361 Gotland erobres.

- 1375 Oluf 3.
- 1380 Dronning Margrethe.
- 1396 Forbud mod opførelse af private
borge.
- 1397 Kalmarunionen.
- 1398 Første adelsbrev udstedes.

15. ÅRHUNDREDE

- 1412 Erik 7. af Pommern.
- 1425 Sidste katolske kirkeforsamling.
- 1429 Øresundstoldens indførelse.
- 1434 Halland og Blekinge besættes af
svenskerne.
- 1439 Christoffer 3. af Bayern.
- 1442 Sverige og Norge under den
danske konge.
- 1448 Christian 1.
Kalmarunionen sprænges.
- 1451 Krig mod Sverige.
- 1457 Krig mod Sverige indledes.
- 1460 Christian 1. hertug af Slesvig-
Holsten.
- 1468 Første stænderforsamling.
- 1479 Københavns Universitet oprettes.
- 1481 Hans.
Hertugdømmerne deles mellem
Hans og Frederik (1.).
- 1497 Krig mod Sverige indledes.
Forbudet mod private borge
ophæves.

16. ÅRHUNDREDE

- 1513 Christian 2.
- 1520 Blodbadet i Stockholm.
- 1523 Frederik 1.
Mogens Gøye rigshofmester.
Adelen får hånds- og halsret over
bønderne.
- 1525 Forordninger om adelens
klædninger, levefod og moral.
- 1526 Påbud om, at alle riddersmænd
skal føre faste navne.
- 1532 Johan Friis kansler.
- 1533 Grevefejden bryder ud.
- 1534 Christian 3.
- 1536 Reformationen.
- 1544 Hertugen af Gottorp får det halve
af Sønderjylland og dele af
Holsten.

- 1542 Reformationen gennemføres i hertugdømmerne.
 1544 Ny deling af hertugdømmerne mellem Chr. 3. og hertugerne Hans og Adolph.
 1559 Frederik 2.
 1563 Syvårskrigen mod Sverige indledes.
 1564 Hertugdømmerne deles for tredje gang – mellem Fr. 2. og hertug Hans.
 1567 Peder Oxe rigshofmester.
 1573 Niels Kaas kansler.
 1576 Adelsdamer påbydes ikke at overgå fyrstelige damer i pynt og pragt.
 1582 Det fastslås, at børn af en adelsmand, gift med en ufri kvinde, er ufri.
 1588 Christian 4.
 1596 Christoffer Valkendorff rigshofmester.
 Christian Friis kansler.

17. ÅRHUNDREDE

- 1611 Kalmarkrigen bryder ud.
 1616 Christen Friis kansler.
 1625 Danmark træder ind som deltager i Tredivåarskrigen.
 1627 Wallensteins tropper i Jylland.
 1643 Corfitz Ulfeldt rigshofmester.
 Torstenssons tropper i Jylland.
 1645 Brømsebrofreden.
 Otte Krag kancelli-oversekretær.
 1648 Frederik 3.
 1657 Krig mod Sverige bryder ud.
 1658 Roskildefreden. Skåne, Halland og Blekinge røves af svenskerne.
 1660 Kongen modtager de lavere stænders tilbud om arverige.
 1661 Enevælden.
 1662 Lensvæsenet afskaffes og Danmark inddeles i 22 amter.
 1670 Christian 5.
 Lensgrevskeber og -baronier opstår.
 1674 Peder Griffenfeld rigskansler.
 1675 Skånske Krig udbræder.
 1676 Fr. Ahlefeldt storkansler.
 1682 De ukomplette herregårde bliver skattepligtige. For at en hoved-

gård kan regnes som komplet fordrer mindst 200 tdr. hartkorn indenfor 2 mil.

- 1683 Christian 5.s Danske Lov med ensartet lovgivning.
 1699 Conrad Reventlow storkansler.
 Frederik 4.

18. ÅRHUNDREDE

- 1700 Store nordiske Krig bryder ud.
 1702 Vornedskabet ophæves.
 1707 Chr. Sehested kancelli-oversekretær.
 1721 U. A. Holstein rigskansler.
 Slesvigs gottorpske del indlemmes i Danmark.
 1730 Christian 6.
 Poul Vendelbo Løvenørn kabinets-oversekretær.
 Iver Rosenkrantz storkansler.
 1733 Stavnsbåndet indføres.
 1735 J. L. Holstein kancellileder.
 1738 Fr. Dannekiold-Samsøe gehejmestatsminister.
 1742 Fr. Chr. Rosenkrantz statsminister.
 1746 Frederik 5.
 A. G. Moltke overhofmarskal.
 1751 J. H. E. Bernstorff udenrigsminister.
 1763 Otto Thott kancelli-oversekretær.
 1766 Christian 7.
 1768 Kongen styrer ved formynderskab.
 Første folketælling: 797.585 indb.
 1771 J. F. Struensee kabinetsminister.
 1773 A. P. Bernstorff udenrigsminister.
 1776 Det vedtages at ingen udlænding kan beklæde højere embeder.
 1780 Ove Høegh-Guldberg regeringsleder.
 1784 Oplyst enevælde.
 1788 Stavnsbåndet ophæves.

19. ÅRHUNDREDE

- 1801 Slaget på reden.
 1807 Frederik 6.
 1813 Statsbankerot.

- 1814 Norge afstås til Sverige.
 1828 Landbrugskrise opstår. Staten overtager efterhånden 50 godser på grund restancer.
 1837 Købstæderne får selvstyre.
 1839 Christian 8.
 I Danmark er der 21 grevskaber, 14 baronier, 34 stamhuse og 11 fideikommissier.
 1848 Frederik 7.
 A. W. Moltke statsminister. Treårskrigen bryder ud.
 1849 Grundloven.
 Enevælden og adelsprivilegierne afskaffes.
 1863 Christian 9.
 1864 Krig. Hertugdømmerne afstås til Kongeåen.
 1865 C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs konseilspræsident.
 1866 Grundlovsrevision giver godsejerne magten i landstinget.
 1870 L. H. Holstein konseilspræsident.
 1882 Andelsbevægelsen opstår.
 1894 Tage Reedtz-Thott konseilspræsident.
 1898 Samvirkende Fagforbund oprettes.

20. ÅRHUNDREDE

- 1905 J. C. Christensen konseilspræsident.
 1906 Frederik 8.
 1908 Niels Neergaard konseilspræsident.
 1912 Christian 10.
 1918 Lov om bygningsfredning.
 1919 Lensafløsning.
 1920 Nordslesvig tilbage til Danmark.
 1924 Th. Stauning statsminister.
 1930 Landbrugskrise.
 1940 Danmark besættes.
 1949 Udstykninger så godt som ophørt.
 1947 Frederik 9.
 1967 990 gårde har over 120 hektar landbrugsareal.
 Af vore godt 300 fredede herregårde er cirka en trediedel jordløse.

mini LEKSIKON

Ordliste med kortfattede forklaringer på de almindeligste fagudtryk, der forekommer indenfor herregårdsbeskrivelser og historiske udredninger. De sværeste fagudtryk er så vidt muligt undladt i nærværende bog, men en del er dog uundgåelige.

A

Adel. Stand, der tidligere nød udstrakte privilegier, i ældre tid imod at yde rostjeneste. Med enevælden opstod i 1670 en ny, særligt privilegeret adel. Alle adelsprivilegier afskaffedes ved Grundloven af 1849.
Adelsgård. Gård, der er eller har været i adeligt eje. Udtrykket er gerne synonymt med sædegård.
Alabast. Finkornet, marmorlignende gips. Anvendes til bl. a. relieffer.
Allongeparyk. Lang, krøllet paryk. På mode ca. 1660-1750.
Arrondering. Samling af godsjorde.
Aulsbygninger. De bygninger, der ud over beboelseshuset hører til en gård.
Aulsgård. Oprindelig hovedgård uden sædegårdsstatus. Efter 1860 betegnelse for en større gård skabt ved sammenlægning af bøndergårde, men nu til dags benyttes udtrykket ofte blot om det anlæg, der dannes af forskellige avlsbygninger.

B

Barfred. Det samme som kernetårn.
Barok. Betyder opr. uregelmæssig perle. Betegnelse for fransk stilart, der var fremherskende ca. 1630-1750.
Baron. Dansk adelstitel indenfor den nye adel af 1670. Til oprettelse af et baroni krævedes 1.000 tønder hartkorn bøndergods.
Bastion. Fremspringende, i reglen trekantet del af fæstningsvold.
Beletage. Hovedetage over en i reglen lav stueetage.
Bispegods. Gods, der før reformationen tilhørte en katolsk bispestol.
Blænding. Fordybet murfelt.
Bol. Opr. en bondegårds samlede jorde. I 1682 gennemsnitlig ca. 100 tønder land.

Bruskbarok. »Krummelure-barok« opkaldt efter menneskets ørebrusk. Bruskbarok optræder ca. 1630-1660 og især indenfor billedskærekunsten.

Brystning. Murstykke mellem gulv og vinduesunderkant eller fæstningsmur over vægtergang.

C

Christian 4. stil. Den i Danmark tillempede nederlandske renæssancestil.

Christian 8. stil. Det samme som senempire.

D

Danehof. I middelalderen et slags regeringsråd bestående af bisper og fremtrædende adelsmænd, der mødtes i forsamlinger kaldt danehoffer.

Donjon. Kernetårn med opholdsrum for besætning samt herskabsbeboelse.

Drost. I middelalderen højststående rigsbetjemsmand med bl. a. finansvæsenet og delvis også retsvæsenet under sig.

Dørstykke. Felt over dør.

E

Empire. Nyklassisk stilart opkaldt efter Napoleons imperium. Fremme ca. 1770-1840.

Enevoldsstil. Det samme som højbarok og senbarok.

Enevælde. Styreform, hvor al magt ligger hos kongen. Indført i Danmark 1660, afskaffet 1849.

Engelsk have (el. park). Romantisk haveform med vægt på landskabelige effekter.

Enkesæde. Selvstændig bygning i reglen nær hovedbygning. Blev overladt en enke som fribolig, når en søn eller datter overtog gården og etablerede sig i hovedbygningen.

Epitafium. Mindetavle eller monument over afød(e).

Etatsråd. Medlem af statskollegiet, der fungerede fra 1660-1676. Derefter kun en titel.

F

Fideikommis. Henlæggelse af kapital eller gods til underhold af en familie eller institution.

Figursten. Gravsten med relieffigur.

Fogedi. Enbudsområde for foged.

Forborg. Befæstet område foran en egentlig borg.

Fransk have (el. park). Stiv haveform med vægt på symmetri og perspektiviske virkninger.

Fredlynsning. Bygningsfredningsloven (indført 1918) omfatter to klasser, A og B. Henholdsvis bygninger, hvis nedrivning eller forvanskning vil medføre betydelig mindskning af nationens kulturskatte og bygninger, hvis bevarelse er af væsentlig betydning.

Fresko. Kalkmaleri udført på frisk, våd murpud.

Fribonde. Det samme som selvejerbonde.

Friherre. Det samme som baron.

Frille. Gammelt udtryk for elskerinde.

Fronton (el. frontispice). Lavt trekantet gavlparti efter antikt mønster. Kan også være et fladbuuet felt.

Frådsten. Det samme som kildekalk, en porøs kalkstensart, der allerede anvendtes i de første stenbyggerier herhjemme.

Frøkenkloster. Det samme som jomfrukloster.

Fylding. Indrammet felt på dør eller panel.

Fæstebonde. Bonde under fæstetvang.

G

Gehejmeråd. Efter 1670 titel på kongens råd, efterhånden kun en titel. Afløstes 1806 af titlerne gehejmekonferensråd og gehejmestatsråd.

Gehejmestatsminister. Medlem af gehejmestatsrådet.

Gehejmestatsråd. Kongens øverste råd (1772-1848). Bestod af 6-7 gehejmestatsministre samt af tronfølgeren med kongen selv som præsident.

Gods. Større landejendom, i reglen med en eller flere herregårde med undergivne bøndergårde.

Gotik. Ældre stilart, der var fremme fra ca. 1250-1550. Kaldes ofte spidsbuestil.

Gotisk stil. Det samme som gotik.

Greve. Dansk adelstitel indenfor den nye adel af 1670. Til oprettelse af et grevskab krævedes 2.500 tønder hartkorn bøndergods.

Grevens Fejde. Dansk borgerkrig 1534-36. Frederik 1. kom på tronen og reformationen indførtes. Under Grevefejden blev mange herregårde stormet og ødelagt.

Gyldenlæderstapet. Læder (vildsvineskind) med indprægnerede mønstre i guld, sølv eller farver.

H

Hals- og håndsret. I 1523 fik adelen hals- og håndsret over de undergivne bønder, d. v. s. ret til at dømme og straffe dem. Bortfaldt 1849.

Hartkorn. Udtryk for landbrugsjords værdi (bonitet). I Jylland ca. 25 tønder land pr. hartkorn og på øerne ca. 11 tønder land pr. hartkorn. Forkortes hkt.

Hektar. 10.000 kvadratmeter (100 ar). 1 tønde land svarer til 0,55162 hektar.

Hemmelighed. Toiletrum med afløbsskakt ud i voldgrav eller sø.

Herligheder. En herregårds tilhørende områder: bøndergods, møller, kirker, skove m. v.

Herreborg. Herremandsborg fra renæssancetiden.

Herregård. Sædegård eller hovedgård, der har eller har haft underliggende bøndergods.

Herresæde. Adelsgård, residensgård i stort godskompleks.

Herskabsstol. Herremands private stolestader i kirken. Nogle herskabsstole er helt lukkede loger med egen indgang.

Historicismen. Stilkopierings-tiden ca. 1850-1930. Kaldes også romantikken på grund af dens plagieringer af gamle stilarter (nygotik, nyrenæssance, nybarok o. s. v.).

Hotel. Fransk udtryk for palæ, har også været benyttet herhjemme om adelige byslotte.

Hovedbygning. Herskabets beboelseshus.

Hovedgård. Gård, hvortil der er eller har været underliggende bøndergods og hoveribønder. Indtil 1660 var hovedgårdene udelukkende adelsgårde, derefter opstod også hovedgårde med ikke-adelige godsejere. Hovedgården havde skattefrihed, hvis den var komplet, d. v. s. havde mindst 200 tønder hartkorn bøndergods.

Hoveri. Fæstebøndernes tvungne arbejde på godset. Var gerne fastsat til et bestemt antal årlige arbejdsdage. På krongodserne udførte selvejerbønder hoveri op til 100 dage om året, på herregårde udførte fæstebønder op til 250 dages hoveri pr. år.

Hundehul. Lille fangekælder. Brugtes ofte til genstridige bønder. Forbudt 1787.

Højadel. I ældre tid stort set identisk med ridderstanden eller i hvert fald de betydeligste, godsejende adelsmænd. Efter den nye adel af 1660 grever og baroner.

Højbarok. Stilepoke ca. 1660-1710.

Højgotik. Stilepoke ca. 1300-1410.

Højrenæssance. Stilepoke ca. 1580-1610.

J

Jomfrubur. I middelalderen de ugifte kvinders opholdsrum.

Jomfrukloster. Stiftelse for ugifte damer af adel eller højere rangklasser.

Jordebog. Fortegnelse over jordegods og dets driftsmæssige forhold.

Junker. I ældre tid ofte anvendt betegnelse for ung adelsmand.

K

Kalkmaleri. Vægmaleri på hvidtet mur.

Kamp. Kampesten, marksten. Anvendtes tidligere i stor udstrækning som byggemateriale, enten som rå sten, kløvede sten eller til dannede stenblokke (kvadersten).

Kancelli. Opr. kanslerens embedsinstitution. Efter 1660 opdelt i det danske og tyske kancelli svarende til henholdsvis indenrigs- og udenrigsdepartement.

Kansler. I middelalderen en af de førende rigsgæmder. Henimod reformationen en slags højesteretsdommer (rigens kansler).

Kappe. Krum murflade i hvælving.

Kartouche. Ornamenteret ramme om skjoldformet felt.

Kassetteloft. Loft med forsænkede felter.

Kernteårn. Hovedtårn i borganlæg.

Klassicisme. Arkitektur med klassisk oldtidsarkitektur som forbillede. Stilarten var fremherskende ca. 1770-1850 (Louis 16. stil og empire).

Konseilspræsident. Fra 1885-1918 øverste statsminister.

Kronen. I ældre tid staten, sommetider også ensbetydende med kongemagten.

Krongods. Statsligt gods.

Kvadersten. Tilhugget naturstensblok.

L

Ladefoged. Nærmest forkarl på større gård.

Ladegård. Større avlsgård.

Landgilde. Årlig afgift fra fæstebonde til herremand.

Landsdommer. Fra ca. 1300-1805 landstingsdommer.

Langhus. Bygning med rektangulær grundflade.

Lavadel. I ældre tid stort set identisk med væbnerstanden, de mindre betydende godsejere.

Len. Landsdel styret af en kongelig embedsmand (lensmand). Lenene var forløbere for amtsadministrationerne, der indførtes 1670.

Lensadel. Lensgrever og lensbaroner.

Lensafløsning. Lov af 1919, der opløste lensgrevskaber, lensbaronier, stamhuse og fideikommissor, som blev gjort til »fri ejendom«.

Lensbaron. Besidder af et baroni (lensbaroni).

Lensgreve. Besidder af et grevskab (lensgrevskab).

Ligsten. Gravplade med relieffigur.

Lisé. Flad, aflang og ikke-bærende murpille.

Livegne. Stedbundne hoveribønder.

Louis 14. stil. Højbarok og senbarok.

Louis 15. stil. Rokoko.

Louis 16. stil (Louis Seize). Første halvdel af klassicismen. Var fremme i slutningen af 1700-tallet.

M

Mageskifte. Bytte af godsområder.

Maison de plaisance. Lystgård, sommerslot.

Majorat. Fællesbetegnelse for arvegodser: grevskaber, baronier, stamhuse og fideikommissgodser. Indtil lensafløsningen 1919 var der i Danmark 75 majorater.

Mansardtag. Knækket tag, således at den nederste tagdel er temmelig stejl.

Marsk. Det samme som marskal. Titlen brugtes indtil 1657.

Marskal. Overgeneral.

Middelalder. I Danmark tiden fra ca. 1050 til henimod reformationen.

Motte. Borgbanke, voldsted.

Munkesten. Den første teglstenstype (ca. 28 × 14 × 9 cm).

Nederlandske renæssance. Det samme som senrenæssance.

Nyklassisk stil. Det samme som klassicisme.

O

Orangeri. Overvintringshus for sydlandske vækster.

P

Palads (el. palatium). I middelalderen beboelseshus i borganlæg.

Palisade. Plankeværk i forsvarsanlæg.

Palladianisme. Nyklassisk stil-variation inspireret af italieneren Palladio.

Palæ. Byslot, et anseligt hus udelukkende beregnet for én familie med husstand.

Panel. Vægbeklædning af træ.

Paradeseng. Pragtseng med damask-ophæng. Paradesengen benyttedes kun ved særlige lejligheder. Det var en overgang på mode, at adelsmanden halvt siddende i sengen modtog gæster.

Pavillon. Lille lysthus i park eller lille, udspringende fløj.

Pilaster. Flad, fremspringende murpille, bærende i modsætning til en lisen.

Plafond. Loftsfelt, evt. udsmykket med maleri eller stukdekoration.

Portal. Indramning om dør eller port.

R

Reformationen. Overgangen fra katolsk til protestantisk trosform. Officielt indført i Danmark 1536.

Regence. Stil mellem barok og rokoko, opkaldt efter hertug Philips regentskab. Regense opræder ca. 1710-1735.

Rentemester. Før enevælden højtstående finansembedsmand, nærmest finansminister.

Ridder. Titel, som tildeltes folk af fortrinnsvis højadel. En ridder tituleredes hr. ligesom en bisp.

Riddersal. Hovedsal i slot. Anvendt til sammenkomster og fester.

Riddersmand. Det samme som ridder.

Riddersmændsmænd. Fællesbetegnelse for væbnere.

Ridefoged. Forvalter, arbejdsleder på gods.

Rigshofmester. Før enevælden ledende rigsråd, især indenfor finanspolitikken.

Rigsmarsk. Det samme som marsk.

Rigsråd. I middelalderen kongens rådgiver.

Titlen, der antagelig opstod under Erik Menved, afskaffedes ved enevældens indførelse. Rigsrådet bestod af ledende bisper og adelsmænd.

Rocaille. Rokoko-ornamenter.

Rokoko. Fransk stilart. Var fremme i Danmark ca. 1740-1770.

Romansk stil. Første stilart indenfor stenbyggeriet. Bl. a. præget af rundbuer og derfor kaldt rundbuestilen. Var fremme ca. 1060-1250.

Romantikken. Det samme som historicisme.

Rostjeneste. Som modydelse for sine privilegier skulle adelsmanden i riddertiden stille med et antal væbnede svende i tilfælde af krig. Dette kaldtes rostjeneste.

Rundbuestil. Det samme som romansk stil.

Ryttergods. Krongods udlagt som opholdssted for rytterregimenter. Krongodset skulle stille med en rytter pr. 8 tønder hartkorn.

S

Sarkofag. Monumentalt gravmæle.

Selvtørbonde. Bonde, som selv ejer sin gård.

Senbarok. Stilepoke ca. 1710-1740.

Senempire. Stilepoke ca. 1800-1840.

Sengotik. Stilepoke ca. 1410-1550.

Senrenæssance. Nederlandske renæssance, Christian 4. stil. Stilepoke ca. 1610-1630.

Senromansk stil. Stilepoke ca. 1175-1250.

Skoldehul. Nedadskrånende hul i fremspringende, øvre fæstningsmur eller vætgergang. Gennem skoldehullerne kunne der hældes

kogende vand eller brændende tjære ned over angriberne.

Skydeskår. Skydehul.

Spidsbuestil. Det samme som gotisk stil.

Stamhus. Form for fideikommiss, et gods, der ikke kunne sælges eller pantsættes. Godsstørrelsen var mindst 400 tønder hartkorn. Ved lensafløsningen var der 34 stamhuse.

Stavsbånd. Form for livegenskab, indført 1733 og afskaffet 1788.

Stenhus. Bygning helt i sten.

Stokværk. Etage.

Storkanster. Fra 1676 til 1730 titel på fælles chef for det danske og tyske kancelli.

Strøgods. Gods med vidt spredte, usammenhængende arealer. Almindelig godsform i middelalderen.

Stuk. Ornamentik udført af gips.

Sædegård. Gård, der før 1660 var adelsgård eller senere blev sædegård ved særlig bevilning. Sædegården havde privilegier i form af skattefrihed og tiendefrihed, hvis den var komplet hovedgård, d. v. s. med over 200 tønder hartkorn bøndergods.

T

Tagrytter. Spir på tagryg.

Tiende. I katolsk tid afgift til kirke, præst og bisp ($\frac{1}{10}$ af afgrøden).

Træhest. Strafferedskab i form af en træbuk, som synderen skulle sidde overskrævs på (kantstillet planke). Afskaffet ved lov 1787.

Trælbonde. I middelalderen en ofte benyttet betegnelse for fæstebonde.

Tønde land. 14.000 kvadratalen svarende til 0,55162 hektar.

U

Udkragning. Fremspringende bygningsdel.

Ufri. I middelalderen betegnelsen for en ikke-privilegeret person. I 1582 blev det fastslået, at børn af en adelsmand gift med en ufri kvinde var ufri.

Unggotik. Stilepoke ca. 1250-1300.

Ungrenæssance. Stilepoke ca. 1550-1580.

Uradel. Adel, hvis aner kan føres flere hundrede år tilbage i tiden.

V

Valmtag. Sadeltag med skrå endeflader.

Vandborg. Borg anlagt midt i sump eller sø, enten på en naturlig ø eller en kunstig ø dannet ved nedramning af egepæle.

Voldsted. I ældre tid borgbanke. Nu i reglen blot et sted, hvor der har ligget en borg.

Vindeltrappe. Snoet trappe. I reglen højresnoet, så en forsvarer oppe fra fik plads til at fægte, mens modstanderen hæmmedes af midterstolpen.

Vinterstue. I ældre tid hovedbygningens centrale rum.

Væbner. I middelalderen lavadelsmand.

Vætgergang. Åben eller lukket vagtgang bag fæstningsmur eller i en borgs øverste stokværk. Vætgergangen var forsynet med skydeskår og gerne også skoldehuller.

KENDTE ADELSSLÆGTER i dansk herregårdshistorie

Af de mange hundrede adelsslægter, der i tidens løb er opstået i Danmark, har henimod to hundrede sat spor i dansk herregårdshistorie.

I oversigten er der ved de enkelte adelsslægter anført, hvor de stammer fra – eller antages at stamme fra – samt hvornår de første dokumenterede eller formodede stamfædre nævnes i skriftlige kilder.

Mange af de ældre slægter er nævnt ved det navn, man har tillagt dem efter deres våbenmærke, for faste navne havde de færreste før 1526.

Under de respektive slægter er endvidere nævnt nogle af de gårde, slægten har haft tilknytning til.

Nogle af slægterne er eller har været delt op i flere slægtsgrene eller linjer, men der er ikke for de ældre slægters vedkommende skelnet så meget hertil i godsopremsningen.

I øvrigt har de forskellige gårde ikke altid været beboet af alle sine ejere, men ejerskaberne siger dog noget om, hvor de forskellige slægter har haft interesser og hvor længe. Nogle gange har et ejerskab varet ganske kort, i andre tilfælde vil man se, hvordan det samme slægtsnavn har været tilknyttet en gård gennem flere århundreder, og man kan også se, hvilke gamle slægter, der i dag sidder på vore herregårde.

Den opmærksomme læser vil bemærke den uoverensstemmelse, der kan være, når en gård står opført som værende i en slægts eje en tid ud over det år, hvor slægten meldes uddød. Det kan f. eks. skyldes, at en datter har stået som arving efter faderens død, indtil hun selv er død, og ført gården over til en anden

slægt. Der regnes jo normalt med mandslinjer.

Ejerforholdene er svære at udrede og mange gange ikke så lidt spegede, og oversigten gør ikke krav på at være en fuldstændig »adelskalender« eller herregårdshistorisk oversigt. Oplysningerne bringes med forbehold over for bl. a. årstal, der i nogle tilfælde kun er omtrentlige.

For en ordens skyld skal endelig bemærkes, at mange ikke-adelige i dag bærer gamle danske adelsnavne, f. eks. Due, Friis, Høg, Krag, Kruse, Lange, Munk m. fl.

Adeler. Norsk slægt. I dansk adelsstand 1666 og friherrestand 1826.

Sjælland: Dragsholm 1664-1836, Egemark 1719-59, Dønnerup 1820-43. *Fyn:* Hindsø 1773-1808, Jylland: Bustrup 1869-80.

Se i øvrigt Zytphen-Adeler.

Ahlefeldt. Holstensk uradel nævnt første gang 1220. I Danmark fra 14. årh., ny indvandring (yngre linje) i 17. årh. Dansk grevstand 1672. Flere slægtsgrene, bl. a.: *Ahlefeldt-Laurvig(en)*, dannet 1785 efter norsk grevskab (Laurvig).

Ahlefeldt-Laurvig-Bille, dannet 1883 efter en Ahlefeldt-Laurvigs ægteskab med datter af en Bille-Brahe.

Ahlefeldt-Laurvig-Lehn, dannet i 1905 ved en Ahlefeldt-Laurvigs ægteskab med datter af en Rosenørn-Lehn.

Lolland: Grimstrup ca. 1350-96. *Fyn:* Hagenskov 1360-96, Glorup 1661-1712, Bjørnemose 1759-1804 (Ahlefeldt-Laurvig), Lundsgård 1774-1939 (Ahlefeldt-Laurvig), Egeskov fra 1882 (Ahlefeldt-Laurvig-Bille), Fjellebro fra 1900 (Ahlefeldt-Laurvig-Bille), Hvidkilde og Nielstrup fra 1910 (Ahlefeldt-Laurvig-Lehn). *Jylland:* Søgård ca. 1395-1722, Dollerød (Sydslesvig) 1494-1631, Gelting (Sydslesvig) 1494-1724, Gråsten ca. 1550-1648/1662-1725, Bukhave (Sydslesvig) ca. 1635-1736, Ballegård 1670-1725, Møllerup 1863-1915 (Ahlefeldt-Laurvig), Ulstrup 1868-1917 (Ahlefeldt-Laurvig), Vinderslevholm 1920-39 (Ahlefeldt-Laurvig), Stensballegård fra 1928, Holbækgård fra 1961 (Ahlefeldt-Laurvig). *Sjælland:* Cathrinebjerg 1661-94, Eriksholm fra 1878 (Ahlefeldt-Laurvig), Løvenborg fra 1938 (Ahlefeldt-Laurvig). *Langeland:* Tranekær fra 1663 (efter 1791 Ahlefeldt-Laurvig), Brøløkke fra 1764 (efter 1866 Ahlefeldt-Laurvig), Hjortholm fra 1896 (Ahlefeldt-Laurvig).

Akeleye. Fynsk adelslægt, nævnt fra 1539. Uddød i mandslinje 1822.

Fyn: Krengerup ca. 1600-50, Skinnerup/Ulriks-holm fra før 1520-1616. **Skåne:** Hjulærød 1622-58.

Arenfeldt. Gammel adel af sjællandsk oprindelse, nævnt fra 1489.

Sjælland: Gundetved/Selchausdal ca. 1490-1628, Basnæs ca. 1625-76. **Jylland:** Rugård 1579-1737, Knivholt 1605-32/1679 til ca. 1740, Voergård 1608-58, Store Rugtved ca. 1608-62, Dybvad 1634 til ca. 1740, Sæbygård fra 1723.

von Arenstorff. Nordtysk adelslægt nævnt fra 1306. Til Danmark ca. 1500 og i dansk adelsstand 1670. Uddød i mandslinje 1963.

Fyn: Erholm ca. 1651-64, Harridslevgård 1663-67. **Jylland:** Overgård 1661-1910, Stovgård 1722-51, Visborggård 1729-1830, Havnø 1729-65.

Banner. Dansk uradel nævnt 11. årh., stammende fra Timme Sjællandsfar. Nærmere kendt fra Fyn og Sjælland efter 1300. Fra 1425 i Jylland (Banner – Høg). Uddød i mandslinje 1713.

Fyn: Jerstrup 1328-53. **Sjælland:** Vinstrup 14.-15. årh. **Jylland:** Asdal 1425-1585, Baggesvogn ca. 1450-1554, Kokkedal 1455-1575, Højriis 1465-1535, Høgholt 1485-1554, Løvenholm 1536-1609.

Barnekow. Vendisk-rygisk uradel nævnt første gang 1237. Til Danmark 1547 og i ny adelsstand 1877.

Sjælland: Løvenborg 1547-1630. **Skåne:** Vitt-skøvie 1560-1826.

Barnewitz. Brandenburgsk-mecklenburgsk adel. Til Danmark 1580. Adelslinje uddød.

Lolland: Rudbjerggård 1623-77, Fredsholm 1674-1819.

Basse. Dansk uradel af antagelig sjællandsk oprindelse. Nævnt fra 1330. Uddød i mandslinje 1478. Ny slægt, udgået fra søstersøn, uddød i 1639.

Sjælland: Tybjerg ca. 1380-1446, Sørup 1456-1639. Beldringe slutn. af 15. årh. **Jylland:** Tjele i 14. årh. **Fyn:** Lykkesholm ca. 1400-48. **Lolland:** Danstedgård i 15. årh.

Beck. Gammel dansk adel af sjællandsk oprindelse. Nævnt fra ca. 1490. Mandslinje uddød i Danmark ca. 1730.

Sjælland: Førslevgård ca. 1490-1660, Beldringe 1522-1625. **Jylland:** Gammel Vrå 1642-48/1666-1730. **Skåne:** Næsbyholm 1586 til ca. 1700, Kristnehov omkr. 1650.

Below. Mecklenburgsk uradel. Til Danmark 1575. Adelslinje uddød.

Jylland: Spøttrup 1579-1650, Kølskegård 1651-83, Kjeldkær 1587-1606.

Berner. Københavnsk slægt, ophøjet i adelsstand 1780. I friherrestand som: **Berner-Schilden Holsten.** Dannet 1860 ved en Berners ægteskab med datter af en Holsten, hvis hustru var født Schil-den. I friherrestand 1880.

Jylland: Clausholm fra 1859. **Fyn:** Holsten-huus og Langesø fra 1879. Nakkebølle 1906-23.

Bernstorff. Mecklenburgsk uradel nævnt første gang 1300. Til Danmark ca. 1660. I friherrestand 1716, grevestand 1767. Linje fortsat i: **Bernstorff-Gyldensteen.** Dannet 1828 ved en Bernstorffs overtagelse af grevskabet Gyldensteen.

Fyn: Jerstrup fra 1804 (Bernstorff-Gyldensteen), Gyldensteen fra 1827 (Bernstorff-Gyldensteen), Harridslevgård 1829-1963 (Bernstorff-Gyldensteen), Sandagergård fra 1834 (Bernstorff-Gyldensteen), Oregård 1897-1922 (Bernstorff-Gyldensteen). **Sjælland:** Katstrup 1852-1949 (efter 1894 Bernstorff-Mylius).

von Berckentin. Mecklenburgsk adelslægt. Til Danmark ca. 1720 og i grevestand 1750.

Sjælland: Kokkedal 1746-58.

von Bertouch. Brabantisk uradel (Berthout) nævnt første gang i 12. årh. Til Danmark 1693 og i adelsstand 1777. I friherrestand 1839 (von Bertouch) og linje i friherrestand som: **Bertouch-Lehn,** dannet 1819 ved arv fra en Lehn til dattersøn Bertouch. Friherrestand 1828.

Lolland: Lungholm og Højbygård fra 1805 (Bertouch-Lehn), Søholt 1796-1831.

Se i øvrigt Ahlefeldt-Laurvig-Lehn.

Bielke. Dansk-norsk slægt nævnt fra 1459. Dansk adelsstand 1817.

Jylland: Nørre Vosborg 1649-74, Kjærbygård

1664-1724, Langholt 1707-36. *Sjælland*: Næsbyholm 1663-1709, Tersløsegård 1668-83, Birkendegård ca. 1672-99.

Bild. Gammel dansk adelsslægt af jysk oprindelse (Bildt) kendt fra ca. 1300. Desuden fynsk slægt nævnt fra 1487. Uddød i Danmark ca. 1650.

Jylland: Frøsløvgård omkr. 1400, Hæstrupgård 1610-70. *Fyn*: Skovsbo fra før 1369-1410, Ravnholt ca. 1400-1622.

Bille. Dansk uradel af sjællandsk oprindelse nævnt første gang 1316. En yngre linje (Bille til Rosendal) kendes fra ca. 1600. I adelsstand 1679, i grevestand som:

Bille-Brahe, dannet 1788 ved arv fra en Brahe til grandonkel Bille. Grevestand 1798. Dele af slægten Bille-Brahe-Selby fra 1873.

Sjælland: Solbjerggård fra før 1370 til ca. 1480, Bjergbygård 1392 til ca. 1484, Søholm 1446-1590, Svanholm 1454-1609/1805-1924 (Bille-Brahe), Jomfruens Egede 1456-1542, Billesborg 1548-1602. *Fyn*: Kærsgård 1499-1672, Lindved 1544-1618, Hvedholm 1557-1608/1786-1928 (Bille-Brahe (-Selby)), Nakkebølle 1602-49, Damsbo 1624-93/1786-1935 (efter 1875 Bille-Brahe-Selby), Egeskov 1784-1882 (Bille-Brahe), Steensgård 1786-1938 (Bille-Brahe(-Selby)), Østrupgård 1789-1927 (Bille-Brahe(-Selby)), Fraugdegård fra 1879 (Bille-Brahe), Rønningesøgård fra 1913 (Bille-Brahe-Selby), Risinge fra 1929 (Bille-Brahe). *Holland*: Vallen 1530-1619. *Skåne*: Ellinge 1530-1619, Rosendal 1612-16, Trolle-Lyngby i 14. og 15. årh., Vanås 1525-1625. *Jylland*: Tirsbæk 1616-86, Skerrildgård 1615-98, Jungetgård 1634-1736, Ørumgård 1635-1732, Stenalt 1713 til ca. 1780.

Se i øvrigt Ahlefeldt-Laurvig-Bille.

Bjørn. Dansk uradel nævnt 1310. Af sjællandsk oprindelse (Hvide-æt), men nærmere kendt fra Fyn 1355. Uddød i mandslinje 1596.

Fyn: Steensgård i 14. og 15. årh. *Jylland*: Gram ca. 1430-67, Stenalt ca. 1460-1597, Voergård 1489-1562, Støvringgård 1496-1536. *Sjælland*: Valbygård/Juellinge 1463-1598.

Blixen. Pommersk uradel nævnt første gang 1239. Hertil fra Sverige og i dansk friherrestand som:

Blixen-Finecke, dannet 1794 ved arv fra en Finecke til en Blixen, hvis mor var en Finecke. I friherrestand 1802.

Skåne: Næsbyholm fra 1744 (Finecke, Blixen, Blixen-Finecke). *Fyn*: Dallund 1801-1915, Heselagergård fra 1904.

Braem. Hollandsk-tysk slægt. Til Danmark ca. 1625 og i adelsstand 1713. Uddød i mandslinje 1790.

Sjælland: Lindholm 1690-1703. *Jylland*: Gjesinggård 1712-34, Baggessvogn 1741-53.

Brahe. Dansk uradel nævnt 1364. Hallandsk-skånsk oprindelse. Flere grene. Uddød i mandslinje 1786.

Skåne: Tosterup 1441-1640, Krageholm ca. 1450-1594, Vanås ca. 1470-1525, Knudstorp ca. 1505-1665, Løberød 1554-1635, Kulla Gunnarstorp 1580-1638. *Sjælland*: Næsbyholm 1575-1651, Brengentved 1581-1630, Tersløsegård ca. 1604-51, Torbenfeldt 1616-68. *Lolland*: Tostrup/Christianssæde 1513-25. *Jylland*: Engelsholm 1591-1725, Matrurp 1604-40, Odden 1619-56. *Fyn*: Hvedholm 1608-1786, Østrupgård 1632-1789, Steensgård 1760-86.

Brock. Se Brok.

Brockdorff. Holstensk uradel kendt fra 1328. I dansk grevestand 1672. Flere linjer.

Jylland: Vindeby (Sydslesvig) 1469-1675, Dueholm Kloster 1680-1719, Store Grundet 1705 til ca. 1780. *Fyn*: Scheelenborg fra 1691. *Lolland*: Grimsted/Frederiksdal 1707-44.

Se i øvrigt Juel-Brockdorff.

Brockenhuus. Antagelig tysk uradel, men kendt i Danmark fra 1318. Linje i grevestand som:

Brockenhuus-Schack, dannet ved arv fra en Schack til søstersøn Brockenhuus. Grevestand 1826.

Fyn: Bramstrup ca. 1490-1604/1722-90, Egeskov 1545-1615, Nakkebølle 1547-1602, Damsbo 1552-1602, Ullerup 1646-1729. *Jylland*: Lerbæk 1478-1660, Hanstedgård 1585-1684, Handbjerg Hovedgård 1640-79, Gram fra 1821 (Brockenhuus-Schack), Barritskov fra 1913 (Brockenhuus-Schack). *Sjælland*: Giesegård fra 1821 (Brockenhuus-Schack).

Brok (Brock). Dansk uradel af nordjysk oprindelse, kendt fra ca. 1300. Navnet betyder grævling. Flere slægtsgrene. Uddød i mandslinje 1625.

Skåne: Hækkeberg 14. årh. *Langeland*: Fårevejle ca. 1350-1441. *Jylland*: Gammel Estrup 1355-1622, Skæravad 1386-1455, Clausholm 1388-1498. *Sjælland*: Vemmetofte ca. 1390-1625.

Bryske. Dansk uradel nævnt 1340. Kendt som fynsk højadel, men antagelig mecklenburgsk oprindelse. Uddød i mandslinje 1653.

Fyn: Dallund ca. 1425-1614, Langesø 1467-1619, Margård 1467-99/1580-1623, Flintholm 1505 til ca. 1590.

Bugge. Jysk uradel nævnt i 14. årh. (fra 1302).

Jylland: Hegnet og Nørre Vosborg i 14. årh., Hald omkr. 1350.

Bydelsbak. Dansk uradel nævnt fra 1388. Især kendt som sjællandsk højadel, men antagelig af tysk afstamning (gennem ægteskab mellem en tysk adelsmand Wederhusen og en dansk adelsdame af slægten Bjørn). Uddød.

Sjælland: Torbenfeldt 1443-1500, Skarsholm omkr. 1400, Bregentved ca. 1382-1435. *Fyn:* Løgismose ca. 1435-70.

Bülow. Mecklenburgsk adelsslægt. Til Danmark 17. og 18. årh. (flere linjer). I dansk adelsstand 1873-93.

Lolland: Rudbjerggård og Fredsholm 1692-1755. *Jylland:* Astrup fra 1950. *Fyn:* Sande-rumgård 1793-1828.

Bølle. Dansk uradel af fynsk eller skånsk oprindelse. Nævnt første gang 1385. Uddød i mandslinje 1562.

Sjælland: Tersløsegård i 14. årh. *Fyn:* Nakkebølle ca. 1463-1534.

Castenschiold (Castenskiold). Slesvigsk slægt (Carstensen eller Castens) ophejjet i dansk adelsstand 1745. Linje i: **Grevenkop-Castenschiold**, dannet 1826.

Sjælland: Knabstrup 1745-64, Hørbygård fra 1760 (efter 1813 Grevenkop-Castenschiold), Hagedsgård fra 1769 (efter 1825 Grevenkop-Castenschiold), Valbygård 1774-1805, Borreby fra 1783, Store Frederikslund fra 1786 (efter 1856 Grevenkop-Castenschiold), Esrumgård 1852-1916 (Grevenkop-Castenschiold). *Jylland:* Kongstedlund 1922-63.

Danneskiold. Efterkommere af Gyldenløverne. I grevestand 1695. Efterkommere af Chr. 5. og Sofie Amalie Moth: **Danneskiold-Samsøe.**

Jylland: Lindenberg 1698-1753, Marselisborg 1719-70, Fæveje og Høgsholm 1722-53, Rydhave 1873-1910, Visborggård 1913-31. *Samsøe:*

Brattingsborg fra 1719. *Sjælland:* Assendrup 1720-1909. Gisselfeldt fra 1755 (stiftelse med Danneskiold-Samsøe'er som direktører), Holmegård fra 1801, Enrum 1845-1939. *Møn:* Nordfeldt 1820-1930. *Fyn:* Ulriksholm 1863-1925.

Dresselbjerg. Dansk uradel af sjællandsk oprindelse. Antagelig uddød i mandslinje 1620.

Sjælland: Vindingegård/Fuirendal 1536-1620, Vognerup 1575-1620. *Skåne:* Hjulærød 1579-1620.

Due. Danske uradelsslægter, hvoraf ældste kendes fra Sjælland 1267. Adelslinjer uddød.

Skåne: Bollerup fra før 1250-1401, Torsø ca. 1400-40. *Jylland:* Hegnet 1639-1710, Kjeldgård 1675-1709, Torstedlund 1692-1724, Albæk 1692-1724.

Dyre. Dansk uradel nævnt fra 1267. Oprindelig jysk, men fra ca. 1375 især kendt som højadel på Sjælland. Adelslinje uddød.

Sjælland: Fuglebjerggård fra før 1395 til ca. 1460-40. *Jylland:* Vindingegård/Fuirendal 1413 til ca. 1530, Gerdrup ca. 1470-1520. *Lolland:* Asserstrup 1479-1570. *Jylland:* Boller (Vendsyssel) 1530-1631, Palstrup 1547-69. *Fyn:* Elvedgård 1683-1701.

Daa. Dansk uradel, antagelig af sønderjysk oprindelse. Nævnt første gang 1358. Uddød i mandslinje 1712.

Sjælland: Ravnstrup ca. 1464-1673, Holmegård 1505-1664, Borreby 1618-81. *Jylland:* Lerkenfeldt 1623-77.

af Eberstein. Nordtysk uradel, kendt i Danmark 14. årh. (fra 1333).

Jylland: Hald ca. 1300-45, Rydhave ca. 1320-1420, Landting ca. 1329-60. *Sjælland:* Tybjerg ca. 1300-75. *Fyn:* Steensgård omkr. 1400.

Falk. Dansk uradelsslægt, kendt fra 1254. Hed oprindelig Krage. Antagelig jysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1419.

Sjælland: Vallø ca. 1350-1400, Gisselfeldt fra før 1381 til ca. 1450.

Finecke. Mecklenburgsk adelsslægt. dansk friherrestand 1677. Uddød i mandslinje 1700.

Se Blixen-Finecke.

Friis. («egern-Friis»). Dansk uradel af sønderjysk oprindelse. Ældste slægts-

gren (jyske Friis af Vadskærgård) kendes fra 1334 og yngste (Friis af Hesselager) fra 1370. Begge slægter uddøde i mandslinje 1763.

Fyn: Hesselagergård 1446-1658, Ørbækklunde 1537-1689 (Friis af Hesselager). *Sjælland:* Borreby 1553-1616 (Friis af Hesselager), Hagestedgård 1540 til ca. 1600 (Friis af Hesselager). Nedennævnte Friis til Vadskærgård: *Jylland:* Favrskov 1585-1681/1697-1753, Skumstrup Vilhelmsborg ca. 1600-62, Kollerup 1655-62, Boller 1664-1753, Frijsenborg 1665-1753.

Se i øvrigt Krag-Juel-Vind-Frijs.

Friis («skaktavl-Friis»). Dansk adelsslægt af sønderjysk oprindelse. Kaldet Friis af Haraldskær. Uddød i mandslinje 1727.

Jylland: Haraldskær fra før 1443-1601, Krastrup 1536-1639, Clausholm 1647-79, Tustrup 1656-1727, Hevringholm 1667-1727. *Sjælland:* Kragerup 1583-1656.

Fuiren. Mecklenburgsk slægt. Til Danmark ca. 1560 og ophøjet i friherrestand 1664. Uddød i mandslinje 1700.

Sjælland: Fuirendal 1663-1700. *Jylland:* Støvringgård 1672-1735, Endrupholm 1732-48. *Fyn:* Hvidkilde 1679-1724.

Føns. (Basse Føns). I adelsstand 1804 (Fønsf).

Jylland: Løvenholm 1756-1811. *Fyn:* Hindsgavl 1808-1921.

Gabel. Tysk slægt. Ophøjet i dansk adelsstand 1664. Uddød i mandslinje 1800.

Sjælland: Bavelse 1667-1703, Sofiendal 1682-1702, Bregentved 1682-1718, Giesegård 1720-36. *Jylland:* Søndervang 1667-1735, Støvringgård 1672-1735, Bramminge 1732-49.

Galen. Dansk uradel af skånsk oprindelse. Kendt fra ca. 1200. Uddød i Danmark.

Skåne: Ellinge ca. 1200-1371, Røseholm i 14.-15. årh., Næsbyholm 14. årh., Karsholm i 14. årh.

Galt. Dansk uradel af antagelig skånsk oprindelse. Nævnt første gang 1327. Adelslinje uddød.

Jylland: Tyrrestrup ca. 1400-1614, Birkelse 1540-89. *Lolland:* Rubjerggård 1466-1548.

Ged. Dansk uradelsslægt af skånsk oprindelse. Kendt fra ca. 1400. Uddød 16. årh.

Skåne: Gedsholm fra før 1443-1546, Jordberg omkr. 1400.

Gersdorff. Tysk uradel nævnt første gang 1301. Til Danmark ca. 1600 og i friherrestand 1699. Mandslinje (friherrelinjen) uddød i Danmark 1936.

Jylland: Søbygård ca. 1608-75, Iisgård 1623-1773, Kærgård 1687-1789, Rølsøgård 1706-68, Vosnæsgård 1716-1808, Quelstrup 1720-73, Marselisborg 1772-1805, Ussinggård 1777-1805. *Lolland:* Christianssæde 1653-69.

Gjedde (Giedde): Dansk uradel kendt fra 1443. Skånsk oprindelse. Uddød i mandslinje 1848.

Skåne: Røgle fra før 1453-1538, Spannarp ca. 1500-1604, Tomarp ca. 1500-1660, Maglø 1634-63. *Jylland:* Gammel Skivehus 1661-93.

Glob. Dansk uradel nævnt fra 1348. (opr. Skobe). Jysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1558.

Jylland: Råstrup i 14. årh., Øland 1348-65. *Skåne:* Svenstorp ca. 1400-60.

Godov. Uradelsslægt, kendt i 15. årh.

Sjælland: Lystrup ca. 1400-73. *Falster:* Skjerringe omkr. 1450.

Grevenkop-Castenschild. Se Castenschild.

Griis. Dansk uradel af sjællandsk oprindelse. Uddød i mandslinje 16. årh.

Jylland: Meilgård i 14. årh. *Sjælland:* Holmegård 1402 til ca. 1500.

Grubbe. Dansk uradel nævnt første gang 1284. Sjællandsk oprindelse, dog måske med tysk afstamning. Mandslinje uddød i Danmark 1721.

Sjælland: Terlseøgård 1305 til ca. 1430, Lystrup 1514-1717. *Lolland:* Alstrup 1560-1626. *Skåne:* Røgle 1538-1663, Hovdale ca. 1550-1634, Torup 1582-1636. *Jylland:* Kappel 1622-65, Tjele 1635-92.

Gyldenkrone. Flandersk-brabantisk adelslægt (Marselis). I dansk adelsstand 1665 og i friherrestand 1673 med navnet Gyldenkrone.

Sjælland: Lerchenborg 1658-1702, Vesterbygård og Kålund Kloster 1664-1702. *Jylland:* Marselisborg 1661-99/1805-25, Constantinsborg

1661-99, Vilhelmsborg 1662-1923, Moesgård 1662-1822, Urup 1680-1714/1863-98.

Gyldenløve. Navne på kongernes uægte børn fra Christian 4.s tid.

Efterkommere af Christian 4. og Vibeke Kruse:

Fyn: Ulriksholm og Østergård 1645-58.

Efterkommere af Frederik 3. og Margrethe Rape (Danneskiold-Laurvig):

Sjælland: Skjoldenæsholm 1683-1720.

Efterkommere af Christian 5. og Sofie Amalie Moth:

Se Danneskiold-Samsøe.

Gyldensteen. Fransk slægt (Huguetan). I 1708 hollandsk rigsgreve. Til Danmark 1711 og i dansk adelsstand 1717. Uddød 1767.

Fyn: Enggård/Gyldensteen 1719-49, Oregård 1719-67.

Gyldenstjerne. Dansk uradel af jysk oprindelse. Nævnt første gang 1310. Flere slægtsgrene. Mandslinje uddød i Danmark 1729.

Jylland: Store Restrup 1314-1569, Agård ca. 1355-1500/1550-1630, Timgård ca. 1400-1637, Demstrup 1404-1516, Estvadgård ca. 1450-1566, Rydhave 1435 til ca. 1500, Lerbæk 1466-1545, Nørre Vosborg 1541-1626, Irup 1555-1636, Møllerup 1649-1734. *Fyn*: Iversnæs/Wedellsborg 1449-1620, Enggård/Gyldensteen ca. 1450-94, Skovsbo 1589-1669. *Skåne*: Trolle-Lyngby ca. 1525-1622, Bjersgård fra 1534, Svaneholm 1608-1705, Karsholm ca. 1620-1730.

Gøye (Gjøe). Dansk uradel nævnt første gang 1272. Antagelig lollandsk oprindelse. Flere linjer. Uddød i mandslinje 1698.

Lolland: Krenkerup fra før 1381-1566, Kjærstrup ca. 1400-1617, Lungholm 1455-1560. *Skåne*: Tunbyholm 1440 til ca. 1520, Bollerup 1573-1624. *Fyn*: Løgmose 1495-1536, Løjtved 1554-1602. *Sjælland*: Gunderslevholm 1498-1631, Torbentfeldt ca. 1520-1616, Turebyholm 1604-42. *Jylland*: Clausholm 1498-1563, Skærvad 1498 til ca. 1544, Skærsø 1508-1625, Aunsbjerg 1529-84.

Gås. Dansk uradelsslægt af antagelig fynsk oprindelse. Nævnt fra 1520. Uddød.

Fyn: Vejstrupgård 1618-38.

Hahn. Tysk uradel nævnt fra 1230. Til Danmark ca. 1638.

Sjælland: Egedegård/Jomfruens Egede 1662-74.

Hak. Dansk uradel nævnt fra 1290. Skånsk oprindelse, men også sjællandsk slægtsgren. Uddød i mandslinje 1539.

Sjælland: Ris (Odsherred) omkr. 1320, Assendrup i 15. årh., Egholm 1484-1539. *Skåne*. Hyby fra før 1349-94, Hækkeberg 1419-1539.

Halvegge. Sjællandsk uradel kendt 14.-15. årh. Uddød.

Sjælland: Frøselevgård 1374 til ca. 1450.

Harbou. Dansk adelsslægt. Kendt fra 1349.

Jylland: Sindinggård 1490-1635, Lille Restrup 1520-1633, Ørumgård 1565-1635. *Langeland*: Egeløkke 1650-87.

Hardenberg. Hannoveransk adelsslægt, nævnt i Danmark fra 1340. Mandslinje uddød i Danmark 1604. I 18. årh. igen i Danmark i ny linje:

Hardenberg-Reventlow. Dannet 1744 ved en Hardenbergs ægteskab med datter af en Reventlow. I grevestand 1815. Uddød i mandslinje 1840.

Fyn: Hvedholm 1475-1542, Skjoldemose 1475-1585, Skovsbo 1562-1609. *Langeland*: Fårevejle 1494-1604. *Jylland*: Matrups 1535-1604, Friensvold 1744-98 (efter 1793 Hardenberg-Reventlow). *Lolland*: Krenkerup 1744-1840 (efter 1774 Hardenberg-Reventlow), Nielstrup 1799-1921 (Hardenberg-Reventlow).

Se i øvrigt Holck-Hardenberg-Reventlow.

Haugwitz-Hardenberg-Reventlow. Dannet 1843 ved arv fra en Holck-Hardenberg-Reventlow til datterdatter gift med en Haugwitz af sachsisk-schlesisk adelslægt. I dansk grevestand 1885.

Jylland: Stovgård 1686-1701. *Lolland*: Krenkerup fra 1885 (Haugwitz-Hardenberg-Reventlow). *Sjælland*: Allindemaglegård fra 1942 (Haugwitz-Hardenberg-Reventlow).

Holck. Dansk uradel af sønderjysk oprindelse, nævnt fra 1315. En slægtsgren i friherrestand 1671 (Holckenhavn) og en rigsgrevelig linje (Ravnholt) i adelsstand 1676. Sidstnævnte uddød i mandslinje 1919. Flere linjer:

Holck-Winterfeldt, dannet ca. 1671 og i friherrestand 1800.

Holck-Hardenberg-Reventlow, dannet 1804 ved en Holcks ægteskab med datter af en Hardenberg-Reventlow.

Howden-Rønnenkamp-Holck, dannet 1919/33 ved en Holcks ægteskab med datter af en Howden-Rønnenkamp.

Jylland: Barritskov ca. 1404-1565, Ballegård ca. 1500-60, Skaføgård 1666-1710. *Skåne*: Gedsholm ca. 1620-1720. *Fyn*: Holckenhavn fra 1672 (efter 1919 Howden-Rønnenkamp-Holck), Ravnholt 1630-41, Fjellebro 1801-1900 (Holck-Winterfeldt). *Lolland*: Orebygård 1690-1714, Krenkerup og Nielstrup 1867-85 (Holck-Hardenberg-Reventlow). *Sjælland*: Rosendal 1837-1930 (Holck-Winterfeldt), Næsbyholm fra 1948.

Se i øvrigt Haugwitz-Hardenberg-Reventlow.

Holsten. Holstensk uradel. Til Danmark ca. 1620 og i friherrestand 1778.

Fyn: Gelskov 1667-1722, Langesø 1684-1879, Holstenhuus 1707-1879, Nakkebølle 1828-1906.

Se i øvrigt Berner.

von Holstein. Mecklenburgsk uradel nævnt første gang 1170. Til Danmark ca. 1650. Linje i grevestand 1708 (Holsteinborg) og 1750 (Ledreborg). En slægtslinje (Rathlousdal) som:

Holstein-Rathlou, dannet 1828 efter arv fra en Rathlou til slægtning Holstein.

Sjælland: Fuirendal fra 1700, Bytteborg/Catrinebjerg 1702-49, Holsteinborg fra 1707, Ledreborg fra 1740, Lystrup 1754-1828, Jomfruens Egede 1776-1831. *Jylland*: Gammel Vrå 1733-1808, Rathlousdal 1800-1961 (efter 1828 Holstein-Rathlou), Rodsteenseje 1869-1915 (Holstein-Rathlou).

Honnens de Lichtenberg. Dannet 1855 ved en Honnens' ægteskab med datter af en de Lichtenberg.

Jylland: Bidstrup fra 1764.

Howden-Rønnenkamp-Holck. Se Holck.

Huitfeldt. Gammel dansk-norsk adel. Nævnt første gang 1386 (Hogenskild). Uddød i Danmark.

Lolland: Berritsgård 1501-73. *Skåne*: Svenstorp 1586-1669. *Jylland*: Clausholm 1757-1800.

Se i øvrigt Moltke.

Hvas. Dansk uradel kendt fra 1344. Jysk oprindelse. Flere linjer. Uddød i mandslinje 16. årh.

Jylland: Ormstrup 1348-1515, Kås ca. 1523-1630, Sostrup ca. 1530-65. *Langeland*: Hjortholm 1509-1602.

Hvide. Dansk uradel nævnt fra ca. 1100 (Skjalm Hvide). Sjællandsk oprindelse, men senere også jysk slægtsgren. Uddød i mandslinje 1568.

Sjælland: Tygestrup/Kongsdal fra før 1280-1361, Stigs Vedby/Vedbygård i 13. årh. *Jylland*: Møllerup ca. 1285-1426, Tordrup/Frijsenvold i 14. årh., Høgholm ca. 1300 til ca. 1425, Bjørnsholm 1366-1418, Gammelose i 14. årh., Trinderup ca. 1500-65. *Fyn*: Eskebjerg/Scheeleborg ca. 1280-1370, Margård omkr. 1350, Rødkilde 1453-1595.

Høegh-Guldberg. Sydjysk slægt, kendt fra ca. 1675. Ophøjet i adelsstand 1773.

Jylland: Hald 1798-1808.

Høg (Hægh). Dansk uradel af jysk oprindelse. Ældste linje, Høg til Tandrup, uddød i mandslinje 1484. Yngre linje dannet ca. 1400 ved ægteskab mellem Niels Banner og Sofie Høg. I friherrestand 1670. Mandslinje uddød i Danmark 1865.

Jylland: Tandrup 1396-1484, Ulstrup (Thy) ca. 1503-68, Klarupgård 1540-1612, Trudsholm 1569-1623, Kølskegård 1587-1651, Høgholm 1614-1700, Vang 1629-1752, Klarupgård 1540-1612. *Fyn*: Dallund og Nielstrup ca. 1614-60, Rørbæk ca. 1615-91.

Jernskæg. Dansk adelsslægt kendt fra 1371. Sjællandsk oprindelse. Flere slægtsgrene. Uddød i mandslinje 1513.

Sjælland: Skjoldenæsholm 1364 til ca. 1400. *Halland*: Skottorp 1505 til ca. 1630.

Juel. Dansk uradel af nordjysk oprindelse. Nævnt første gang 1350. (Kaldet »stjerne-Juel« til forskel fra Juul (»lilje-Juel«). Linje i friherrestand 1672, og linje i friherrestand 1812 som:

Juel-Brockdorff. Dannet ved en Juels ægteskab med datter af en Brockdorff.

Jylland: Astrup ca. 1460-1606, Udstrup 1491-1585/1630-49, Eskær (Vendsyssel) ca. 1515-65, Hesselmed 1525-1608, Knivholt 1535-1605, Kongstedlund og Kjeldgård ca. 1540-1634, Stubbergård 1547-1606, Handbjerg Hovedgård 1547-1624,

Estrup 1558-1647, Pallisbjerg 1560-1605, Sønder-
skov 1614-49, Hundsbæk 1614-57, Rammegård
1682-1798, Willestrup 1836-69, Meilgård fra 1868
(Juel-Brockdorff) og fra 1888 Juel. *Sjælland*:
Juellinge 1671-1700, Eriksholm 1682-1752, Pe-
tersgård fra 1938 (Juel). *Tåsinge*: Valdemars
Slot fra 1678 (efter 1827 Juel-Brockdorff). *Fyn*:
Hverringe fra 1737, Lundsgård 1747-74 og igen
fra 1939, Juelsberg fra 1771, Scheelenborg fra
1811 (Juel-Brockdorff), Hindemæe fra 1893
(Juel-Brockdorff).

Se i øvrigt Vind.

Juel-Rysensteen. Se Juul.

Juel-Vind. Se Vind.

Juul. Dansk uradel nævnt fra 1286. Flere
linjer, bl. a. en slægtsgren kaldet Juel
eller Juul. Linje i friherrestand 1679
som:

Juul-Rysensteen. Dannet 1611 ved en
Juuls ægteskab med datter af Rüse
(Rysensteen). Friherrestand 1679 under
navnet Juel-Rysensteen, ændret 1889 til
Juul-Rysensteen. Uddød i mandslinje
1907.

Desuden en linje:

Sehestedt-Juul. Dannet 1734 ved arv fra
en Sehestedt til svigersøn Juul.

Jylland: Willestrup 1535-1721 og igen fra 1869
(Sehestedt-Juul og Juul), Meilgård ca. 1560-
1613, Palstrup 1571-1620, Lundbæk 1604-1907 (ef-
ter 1679 Juel-Rysensteen), Quistrup 1613-81,
Volstrup 1627-71, Vitskøl Kloster 1637-70, Ry-
sensteen 1679-1798, Udstrup 1682-1776, Ramme-
gård 1682-1798, Viskum 1749-1839. *Skåne*: Mal-
tesholm 1620 til ca. 1660. *Sjælland*: Løvenholm
1630-51, Kragerup 1658-1705. *Fyn*: Ravnholt fra
1757 (Sehestedt-Juul), Hellerup fra 1778-1815 og
igen fra 1836 (Sehestedt-Juul), Lykkesholm
fra 1914 (Sehestedt-Juul).

Knuth. Mecklenburgsk uradel nævnt
første gang 1235. Til Danmark ca. 1670
og i grevestand fra 1714. Flere linjer.

Lolland: Knuthenborg fra 1681, Søllestedgård
1759-1805. *Sjælland*: Rosengård og Sørup 1713-
97, Lilliendal fra 1802, Bonderup 1808-52, Ro-
sendal fra 1930 (efter 1942 Knuth-Winterfeldt).
Fyn: Gyldensteen 1752-1827. *Jylland*: Tustrup
1823-1942, Vosnæsgård fra 1869, Store Grundet
1872-1909. *Langeland*: Egeløkke fra 1932.

Krabbe. Dansk uradel af jysk oprindel-
se. Ældste gren (Krabbe af Østergård)
kendes fra 1336, yngre gren (Krabbe af
Damgård) fra 1498. Østergård-slægtens
mandslinje uddød i Danmark 1676.

Jylland: Østergård 1408-1561, Damsgård og Ho-
strup 1458-1500, Bustrup ca. 1470-1606, Bøgsted
1521-66, Krabbesholm 1554-61, Strandbjerggård
1636-45/1686-1743. *Skåne*: Vegeholm ca. 1510-
1662, Gedsholm 1546 til ca. 1620, Jordberg ca.
1550-1666, Skillinge og Øsø 1560 til ca. 1660,
Røseholm 1587-1672. *Sjælland*: Astrup (Krabbe
til Bustrup) ca. 1550-1610, Gunderslevholm
1647 til ca. 1685. *Brokso*: Brokso 1670-1719, Holmegård
1670-1737. *Lolland*: Grimsted/Fredriksdal 1558-
1688. *Fyn*: Hverringe 1675-1702.

Krafse. Dansk adelslægt af sjællandsk
oprindelse. Nævnt fra 1396. Uddød i
mandslinje 1671.

Fyn: Skovsbo omkr. 1400. *Sjælland*: Borreby
ca. 1470-1566, Egholm 1539-1640.

Krag. Dansk uradel nævnt første gang
1295. Jysk oprindelse. Flere linjer. En i
friherrestand 1684. Uddød i mandslinje
1763.

Jylland: Trinderup ca. 1560-1650, Glomstrup
1591-1681, Endrupholm 1609-72, Trudsholm 1623
til ca. 1690, Stensballegård 1690 til ca. 1750.
Fyn: Skjoldemose 1645-1763, Løjtved 1663-1740,
Flintholm 1664-1763, Egeskov 1665-1763.

Krag-Juel-Vind. Se Vind.

Krag-Juel-Vind-Frijs. Se Vind.

Krogno. Dansk uradel nævnt fra 1302.
Skånsk oprindelse. Uddød i mandslinje
1573.

Skåne: Krapperup fra før 1353-1540, Karsholm
ca. 1400-1550, Bollerup 1401-1573. *Sjælland*:
Bregentved 1504-79. *Jylland*: Lerbæk 1545-74.

Krummedige. Holstensk uradel (Crum-
medyck) nævnt første gang 1149. Til
Danmark i 14. årh. Uddød i mandslinje
1598.

Jylland (Sydslesvig): Runtoft ca. 1350-1431,
Drøjt 1397-1431. *Skåne*: Ellinge ca. 1350-90.
Fyn: Iversnæs/Wedellsborg ca. 1350-90.

Kruppen. Dansk uradel af jysk oprin-
delse. Nævnt fra 1360. Uddød i mands-
linje 1569.

Sjælland: Ravnstrup omkr. 1400. *Jylland*:
Trudsholm 1481-1569, Voergård 1519-36.

Kruse. Dansk uradel nævnt fra 1360.
Jysk oprindelse. Formentlig uddød i
mandslinje 1766.

Jylland: Hjermitslevgård 1587-1649, Stenalt 1618-49, Gammel Ryomgård 1618-68. *Sjælland*: Astrup ca. 1610-41.

Kaas. Dansk uradel af jysk oprindelse. Kendt fra 1292. To slægtsgrene, kaldet Mur-Kaas (flere linjer) og Sparre-Kaas. Sidstnævnte antagelig uddød i mandslinje 1779.

Jylland: Kås ca. 1300-1523/1914-23, Tårupgård 1420-1602, Damsgård ca. 1450-1620, Stårupgård 1460-1597, Nørgård 1468 til ca. 1520, Voergård og Skovsgård 1562 til ca. 1638, Støvringgård ca. 1564-1672, Gudumlund 1573-78/1622-74, Birkelse 1589-1613, Ulstrup (Thy) 1626-1703, Krabbesholm 1632-62. *Skåne*: Bjersøholm ca. 1550-1600. *Fyn*: Østergård fra før 1584-1638. *Langeland*: Nedergård 1704-1936.

Lange. Dansk uradelsslægt nævnt fra 1371. Jysk oprindelse. Flere linjer. Uddød i mandslinje 1697.

Jylland: Nørholm ca. 1390-1440/1596-1631, Kærgård fra før 1450-1662, Brejninggård 1544 til ca. 1660, Bramminge 1572 til ca. 1650, Fuglsig 1617-71. *Sjælland*: Holmegård ca. 1515-71, Aggersvold fra før 1581-1630.

Lange (Carlsen-Lange): Dansk slægt, kendt fra 1692. Ophøjet i adelsstand 1817, overtog Langes våben. Uddød i mandslinje.

Fyn: Flintholm 1768-1901. *Sjælland*: Gammel Køgegård 1775-1912.

Laxmand. Dansk uradel nævnt fra 1315. Formentlig hallandsk-skånsk oprindelse. Uddød i mandslinje 1642.

Halland: Vallen fra før 1419-1502, Gåsevadholm 1553 til ca. 1620. *Sjælland*: Asserbo ca. 1470-98. *Skåne*: Hovdale omkr. 1500.

Lehn. Københavnsk slægt. Ophøjet i adelsstand 1731.

Lolland: Højbygård 1725-1805, Priorskov og Fuglsang 1726-59, Berritsgård 1729-1804, Orebygård 1775-1804, Lungholm 1784-1805. *Fyn*: Hvidkilde 1725-1860, Nielstrup 1749-1860.

Se i øvrigt Ahlefeldt-Laurvig-Lehn og Rosenørn-Lehn.

Lerche. Fynsk slægt, nævnt fra 1550. Ophøjet i adelsstand 1660. Linje i grevstand 1818.

Lolland: Nielstrup 1664-1732. *Sjælland*: Lerchenborg 1742-1927 og igen fra 1952, Kålund

Kloster 1742-92, Birkendegård 1743-1921, Vesterbygård 1750-1843, Aunsøgård 1751-1923, Davrup 1752-1812, Smakkerupgård 1797-1907, Aggersvold 1806-33/1865-98, Benzonsdal fra 1853.

Leth. Dansk-norsk slægt, ophøjet i adelsstand 1708. Uddød 1845. En fynsk slægt ophøjet i adelsstand 1757. Linje i: *Steenzen-Leth*, dannet 1774 ved en Leths ægteskab med datter af en Steensen.

Jylland: Nørre Vosborg 1706-78, Højriis 1865-1918, Hvolgård 1870-1919. *Langeland*: Steensgård fra 1813, Egeløkke 1813-1889.

Levetzow (*Levetzau*). Mecklenburgsk uradel nævnt første gang 1338. Til Danmark omkring 1660 og i dansk adelsstand 1670.

Jylland: Oxholm 1668-1773, Store Restrup 1685-1811, Tjele 1698-1737, Bygholm 1705-63, Albæk 1724-1811, Torstedlund 1724-1811, Astrup 1740-85.

Se i øvrigt Raben-Levetzau.

Lichtenberg (*de Lichtenberg*). Slesvigsk slægt, ophøjet i adelsstand 1735.

Jylland: Engelsholm og Kjeldkær 1732-54/1767-70, Serridslevgård 1749-68, Bidstrup 1749-1842, Haraldskær 1751-54/1767-68, Løjstrup ca. 1801-89, Hessel (Djursland) 1840-1918.

Se i øvrigt Honnens de Lichtenberg.

Lille (Litle). Dansk uradel nævnt fra 1248. Skånsk sjællandsk oprindelse. Uddød ca. 1479.

Skåne: Tomarp 13. årh. *Fyn*: Husbygård/Wedellsborg i 13. årh., Finstrup/Holstenshuus omkr. 1300, Flenstøfte omkr. 1300. *Sjælland*: Valbygård/Juellinge ca. 1410-79.

Limbek. Dansk uradel nævnt første gang 1335. Sønderjysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1562.

Jylland: Søgård ca. 1340-95, Trøjborg 1348-1407, Røst (Sydslesvig) 1357 til ca. 1450, Gram 1394 til ca. 1425, Hundsbæk omkr. 1400, Nebbegård 1401-1536, Vindum Overgård 1486-1518.

Lindenow. Dansk uradel kendt fra 1392. Sønderjysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1738.

Jylland: Ormstrup 1579-81/1672-97, Dronninglund 1581-1672, Ørslev Kloster 1584-1643. *Sjælland*: Juellinge 1558-1606, Lindersvold 1580-1672, Gavna 1583-1663, Bækkeskov 1650-91. *Skåne*: Borgeby 1589-1720, Tulllesbo 1614-66, Klågerup 1648-90. *Fyn*: Oregård 1596-1635/1661-72.

Jylland: Hjermitselevgård 1587-1649, Stenalt 1618-49, Gammel Ryomgård 1618-68. *Sjælland:* Astrup ca. 1610-41.

Kaas. Dansk uradel af jysk oprindelse. Kendt fra 1292. To slægtsgrene, kaldet Mur-Kaas (flere linjer) og Sparre-Kaas. Sidstnævnte antagelig uddød i mandslinje 1779.

Jylland: Kås ca. 1300-1523.1914-23, Tårupgård 1420-1602, Damsgård ca. 1450-1620, Stårupgård 1460-1597, Nørgård 1468 til ca. 1520, Voergård og Skovsgård 1562 til ca. 1638, Støvringgård ca. 1564-1672, Gudumlund 1573-78/1622-74, Birkelse 1589-1613, Ulstrup (Thy) 1626-1703, Krabbesholm 1632-62. *Skåne:* Bjersøholm ca. 1550-1600. *Fyn:* Østergård fra før 1584-1638. *Langeland:* Nedergård 1704-1936.

Lange. Dansk uradelsslægt nævnt fra 1371. Jysk oprindelse. Flere linjer. Uddød i mandslinje 1697.

Jylland: Nørholm ca. 1390-1440/1596-1631, Kærgård fra før 1450-1662, Brejninggård 1544 til ca. 1660, Bramminge 1572 til ca. 1650, Fuglsig 1617-71. *Sjælland:* Holmegård ca. 1515-71, Aggersvold fra før 1581-1630.

Lange (Carlsen-Lange): Dansk slægt, kendt fra 1692. Ophøjet i adelsstand 1817, overtog Langes våben. Uddød i mandslinje.

Fyn: Flintholm 1768-1901. *Sjælland:* Gammel Køgegård 1775-1912.

Laxmand. Dansk uradel nævnt fra 1315. Formentlig hallandsk-skånsk oprindelse. Uddød i mandslinje 1642.

Halland: Vallen fra før 1419-1502, Gåsevadholm 1553 til ca. 1620. *Sjælland:* Asserbo ca. 1470-98. *Skåne:* Hovdale omkr. 1500.

Lehn. Københavnsk slægt. Ophøjet i adelsstand 1731.

Lolland: Højbygård 1725-1805, Priorskov og Fuglsang 1726-59, Berritsgård 1729-1804, Orebygård 1775-1804, Lungholm 1784-1805. *Fyn:* Hvidkilde 1725-1860, Nielstrup 1749-1860.

Se i øvrigt Ahlefeldt-Laurvig-Lehn og Rosenørn-Lehn.

Lerche. Fynsk slægt, nævnt fra 1550. Ophøjet i adelsstand 1660. Linje i grevestand 1818.

Lolland: Nielstrup 1664-1732. *Sjælland:* Lerchenborg 1742-1927 og igen fra 1952, Kålund

Kloster 1742-92, Birkendegård 1743-1921, Vesterbygård 1750-1843, Aunsøgård 1751-1923, Davrup 1752-1812, Smakkerupgård 1797-1907, Aggersvold 1806-33/1865-98, Benzonsdal fra 1853.

Leth. Dansk-norsk slægt, ophøjet i adelsstand 1708. Uddød 1845. En fynsk slægt ophøjet i adelsstand 1757. Linje i: *Steenzen-Leth*, dannet 1774 ved en Leths ægteskab med datter af en Steensen.

Jylland: Nørre Vosborg 1706-78, Højriis 1865-1918, Hvolgård 1870-1919. *Langeland:* Steensgård fra 1813, Egeløkke 1813-1889.

Levetzow (Levetzau). Mecklenburgsk uradel nævnt første gang 1338. Til Danmark omkring 1660 og i dansk adelsstand 1670.

Jylland: Oxholm 1668-1773, Store Restrup 1685-1811, Tjele 1698-1737, Bygholm 1705-63, Albæk 1724-1811, Torstedlund 1724-1811, Astrup 1740-85.

Se i øvrigt Raben-Levetzau.

Lichtenberg (de Lichtenberg). Slesvigsk slægt, ophøjet i adelsstand 1735.

Jylland: Engelsholm og Kjeldkær 1732-54/1767-70, Serridslevgård 1749-68, Bidstrup 1749-1842, Haraldskær 1751-54/1767-68, Løjstrup ca. 1801-89, Hessel (Djursland) 1840-1918.

Se i øvrigt Honnens de Lichtenberg.

Lille (Litle). Dansk uradel nævnt fra 1248. Skånsk sjællandsk oprindelse. Uddød ca. 1479.

Skåne: Tomarp 13. årh. *Fyn:* Husbygård/Wedellsborg i 13. årh., Finstrup/Holstenshuus omkr. 1300, Flenstoft omkr. 1300. *Sjælland:* Valbygård/Juellinge ca. 1410-79.

Limbek. Dansk uradel nævnt første gang 1335. Sønderjysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1562.

Jylland: Søgård ca. 1340-95, Trøjborg 1348-1407, Røst (Sydslesvig) 1357 til ca. 1450, Gram 1394 til ca. 1425, Hundsbæk omkr. 1400, Nebbegård 1401-1536, Vindum Overgård 1486-1518.

Lindenow. Dansk uradel kendt fra 1392. Sønderjysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1738.

Jylland: Ormstrup 1579-81/1672-97, Dronninglund 1581-1672, Ørslev Kloster 1584-1643. *Sjælland:* Juellinge 1558-1606, Lindersvold 1580-1672, Gavne 1583-1663, Bækkeskov 1650-91. *Skåne:* Borgeby 1589-1720, Tullerbo 1614-66, Klågerup 1648-90. *Fyn:* Oregård 1596-1635/1661-72.

von Lowzow. Holstensk-mecklenburgsk uradel. Til Danmark ca. 1690 og i dansk adelsstand 1777.

Jylland: Estruplund fra 1942.

Lunge. Dansk uradel nævnt første gang 1268. Sjællandsk oprindelse. Flere slægtsgrene. Uddød i mandslinje 1637.

Sjælland: Højstrup fra før 1356-1406, Ryegård ca. 1380-1420, Næsbyholm 1388 til ca. 1450, Egedegård/Jomfruens Egede ca. 1391-1450, Gunderslevholm ca. 1410-58, Basnæs 1426 til ca. 1470. *Falster:* Vennerslund ca. 1380-1450. *Jylland:* Knivholt 14. årh., Odden 1454 til ca. 1475/1513-1616, Tirsbæk ca. 1495-1609, Nørre Elkær ca. 1510-1616, Skerrildgård ca. 1520-1614, Eskær (Vendsyssel) ca. 1580-1656.

Lykke. Dansk uradel nævnt fra 1373. Uddød 1396 og ny linje ved ægteskab mellem Birgitte Lykke og Erik Munk, som overtog navnet. Uddød i mandslinje 1701.

Sjælland: Basnæs fra før 1426 til ca. 1470, Gisselfeldt 1558-1661. *Jylland:* Havnø 1501 til ca. 1553, Tandrup ca. 1520-1625, Buderupholm 1525 til ca. 1612, Hostrup ca. 1525-1639, Overgård 1545-1655, Lerkenfeldt 1555-1618, Ovegård 1564 til ca. 1638, Eskjær 1577-1619, Kokkedal 1580-1649, Grinderslev Kloster 1581-1720, Krabbesholm 1597 til ca. 1619, Hevringholm 1625-61. *Fyn:* Hverringe ca. 1510-1662.

Lüttichau. Meissensk uradel. Kendt fra ca. 1225. Til Danmark 1682 og i dansk adelsstand 1887.

Jylland: Tjele fra 1737, Lerkenfeldt 1743-92, Mølgård 1749-75, Store Grundet 1784-1870, Vislum 1867-1915, Rohden fra 1923, Havnø fra 1962. *Sjælland:* Nivågård 1767-97.

Løvenbalk. Dansk uradel nævnt fra 1343. Jysk oprindelse. Stammer muligvis fra barn af Christoffer 2. og kvinde af slægtten Lunge. Uddød i mandslinje 1599.

Jylland: Aunsbjerg 1340-1509, Vinderslevholm i 15. årh., Tjele 1478-1529.

Løvenskiold. Nordtysk slægt (Leopoldus). Til Danmark ca. 1650. I adelsstand 1739 og linje i friherrestand 1773.

Sjælland: Løvenborg 1738-1938, Vognserup 1750-1921. *Jylland:* Christianslund 1896-1910.

Løvenørn. Dansk uradelsslægt (Vendelbo) stammende fra Vendsyssel. I adelsstand 1711. Uddød i mandslinje 1922.

Jylland: Skjern Hovedgård 1347 til ca. 1400 (Vendelbo), Nørre Vosborg ca. 1359-1400 (Vendelbo). *Sjælland:* Bregentved 1731-40.

Manderup. Dansk adelslægt kendt fra 1278. Uddød.

Jylland: Barritskov 1356-1484.

Marselis. Se Gyldenkrone.

Marsvin. Fynsk slægt nævnt første gang 1310. Senere godsadel. Uddød i mandslinje 1768.

Fyn: Lindved ca. 1470-1544, Hollufgård 1487-1614, Lundegård 1602-58. *Skåne:* Dybæk 1493 til ca. 1650, Marsvinsholm ca. 1629-47. *Jylland:* Aunsbjerg 1597-1655, Marsvinsholm ca. 1620-54, Rosenvold 1621-30, Trudsholm 1693-1758. *Langeland:* Fårevejle 1608-48. *Sjælland:* Billesborg 1611-51, Vallø 1616-51.

Moltke. Mecklenburgsk uradel nævnt første gang 1254. Til Danmark ca. 1300 og fornyet indvandring i 17. årh. Linje i grevestand 1750. Flere linjer, bl. a. *Moltke-Huitfeldt*, dannet 1843 ved en Moltkes ægteskab med datter af en Huitfeldt.

Sjælland: Rønnebæksholm 1321-99, Torbenfeldt fra før 1377-1405, Bavelse 1383-1466, Sofieldal fra 1746, Turebyholm fra 1747, Tryggvælde og Juellinge 1751-1937, Agård 1804-58, Espe fra 1810 (efter 1958 Moltke-Huitfeldt), Jomfruens Egede fra 1831, Nørager 1837-1937, Lystrup fra 1857, Eskildstrup fra 1941. *Fyn:* Eskebjerg/Scheelenborg omkr. 1370, Glorup fra 1762 (efter 1851 Moltke-Huitfeldt), Rygård fra 1766 (efter 1876 Moltke-Huitfeldt). *Møn:* Marienborg fra 1888.

Mormand. Adelslægt kendt i 16.-17. årh. Uddød.

Lolland: Bramsløkke ca. 1520-1603, Sædingegård ca. 1530-1631. *Fyn:* Ørritslevgård 1564-1615.

Munk. Dansk uradel kendt fra 1307. Jysk oprindelse. Flere slægtsgrene, af hvilke de mest fremtrædende (»vinranke«, »tre-roser« og »dambrik«-Munk) uddøde i mandslinjer henholdsvis 1499, 1525 og 1652.

Jylland: Visborggård 1351-1527 (»vinranke-Munk«), Nørgård ca. 1420-68, Nørlund ca. 1425-1500/1570-1616, Sostrup ca. 1430-1530, Kollerup i 15. årh. (»vinranke-Munk«), Havnø 1468-1501, Gjessinggård ca. 1500-1612, Volstrup 1542 til ca.

1600, Quistrup 1547-1613, Estvadgård 1569-1614, Mølgård 1581-1658, Sæbygård 1589-1637. *Fyn*: Østrupgård 1425-1500 (»vinranke-Munk«).

Mur-Kaas. Se *Kaas*.

Neb. Dansk uradel af skånsk-sjællandsk oprindelse. Nævnt første gang 1268. Uddød i mandslinje 14. årh.

Sjælland: Kragerup 1356 til ca. 1440, Vemmetofte i 14. årh., Egedegård slutn. af 14. årh.

Neergaard (de Neergaard). Sjællandsk slægt med holstensk afstamning. Ophøjet i adelsstand 1780. Flere linjer, hvoraf den ældste fører navnet Bruun de Neergaard.

Sjælland: Kjærup 1741-1804, Svenstrup fra 1751 (efter 1893 Wedell Neergaard), Skjoldenæsholm fra 1794 (Bruun de Neergaard), Allindemaglegård 1794-1942 (Bruun de Neergaard), Gunderslevholm og Frøslevgård fra 1803, Fuglebjerggård fra 1805, Gyldenholm fra 1862, Løvegård fra 1963. *Lolland*: Fuglsang 1819-47, Priorskov 1819-1915. *Langeland*: Fårevejle 1842-1924. *Jylland*: Aunsbjerg fra 1853, Akær fra 1857, Tirsbæk fra 1912, Vindum Overgård fra 1943.

Numsen. Sønderjysk slægt ophøjet i adelsstand 1688. Uddød i mandslinje 1811.

Sjælland: Saltø 1693-1725.

Øre. Frankisk uradel (Ochs). Kendt i Danmark fra ca. 1400. Uddød i mandslinje 1576.

Skåne: Torsø 1470-1504/1542-76. *Sjælland*: Bjergbygård 1484 til ca. 1570, Gisselfeld 1526-75.

Panter. Dansk uradel af jysk oprindelse. Nævnt første gang 1302. Uddød.

Jylland: Gårdbogård før 1330, Clausholm, Hvanstrup og Kjeldkær i 14. årh., Asdal ca. 1350-1406, Bøgsted i 15. årh. *Lolland*: Pederstrup i 14. årh. *Sjælland*: Svanholm 1374-1452. *Fyn*: Løgismose 1390-1430, Hvedholm ca. 1430-75.

Parsberg. Bayerisk uradel nævnt første gang i 10. årh. Til Danmark ca. 1450. Uddød i mandslinje 1730.

Skåne: Kulla Gunnerstorp ca. 1490-1580. *Jylland*: Harrested ca. 1500-1634, Kollerup 1574-1625, Jernit/Frijsenborg 1583-1661, Lynderupgård 1607-62, Eskjær 1619-64/1681-1730, Nørlund

1646-92, Gammel Skivehus 1693-1730. *Sjælland*: Bjergbygård 1616 til ca. 1690, Vognserup 1620-72.

Passow. Dansk uradel af skånsk oprindelse. Uddød i 15. årh.

Fyn: Finstrup/Holstenhuus omkr. 1325. *Skåne*: Skabersø fra før 1349 til ca. 1400. *Sjælland*: Tersløsegård 1461 til ca. 1510.

Pax. Gammel adelsslægt af formentlig jysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1698.

Sjælland: Eriksholm ca. 1624-82. *Jylland*: Sæbygård 1682-1700.

Pig. Nordjysk uradel. Uddød.

Jylland: Ristrup i 14. årh., Nørre Holmgård ca. 1400-70.

Pik. Hallandsk uradel. Kendt i 14.-15. årh.

Halland: Gåsevadholm ca. 1350-1464.

Plessen (von Plessen). Mecklenburgsk uradel nævnt fra 1263. Til Danmark ca. 1680. I grevestand 1830 som: *Scheel von Plessen*. Dannet 1702 ved en von Plessens ægteskab med datter af en *Skeel*.

Jylland: Fussingø 1702-1946 (efter 1749 *Scheel von Plessen*). *Fyn*: Glorup 1712-54. *Sjælland*: Selsø fra 1720, Fodbygård og Frøslevgård 1723-1803 (efter 1779 *Scheel von Plessen*), Harrested 1723-1947, Fuglebjerg 1724-95, Gunderslevholm 1725-1803, Saltø fra 1725.

Podebusk. Rygisk uradel (fyrsteæt) er nævnt første gang 1130 som *Putbus*. Til Danmark ca. 1370. I friherrestand 1672, grevestand 1727. Uddød i mandslinje 1858.

Jylland: Nørre Vosborg ca. 1400-1541, Bidstrup 1419-68/1503-73. *Lolland*: Vintersborg 1401 til ca. 1450. *Fyn*: Egebjerggård og Kjærup ca. 1410-1781. *Skåne*: Krapperup 1540-1618, Karsholm 1573-1616. *Sjælland*: Egholm 1405-36.

Pogwisch. Holstensk adelsslægt nævnt første gang 1283. Uddød i mandslinje 1806.

Jylland: Grønholt (Sydslesvig) ca. 1475-1517/1642-1716, Bukhave (Sydslesvig) 1535-1624, Lerbæk 1664-72. *Lolland*: Kjærstrup 1618-40. *Fyn*: Høllufgård 1638-68.

Pors (Porse). Dansk uradel. To slægtsgrene, en hallandsk (Pors) og en sjællandsk (Porse). Uddød i 1762.

Sjælland: Holbæk Slots Ladegård 1326-70. **Jylland:** Randrup 1421-60, Nørgård 1599-1638. **Lolland:** Øllingsøe 1447-1670. **Langeland:** Skovsgård ca. 1565-1645.

Putbus. Se Podebusk.

Quitow. Sachsisk-schlesisk uradel. Kendt i Danmark fra 1355. Uddød i mandslinje 1678.

Skåne: Ørup ca. 1430-93. **Sjælland:** Ryegård ca. 1450-90. **Fyn:** Sandagergård 1480-1678, Rørbæk ca. 1500-87, Lykkesholm 1565-1640.

Raben. Mecklenburgsk uradel nævnt fra 13. årh. Til Danmark ca. 1670 og i dansk grevestand 1760. Fra ca. 1828:

Raben-Levetzau. Navn efter stammoder von Levetzow, enke efter den første Raben i Danmark. I grevestand 1879.

Lolland: Alholm fra 1731 (efter 1879 Raben-Levetzau), Kjærstrup 1731-1852 (efter 1773 Raben-Levetzau), Bramsløkke 1734-1921 (efter 1879 Raben-Levetzau), Bremersvold fra 1746 (efter 1847 Raben-Levetzau). **Sjælland:** Beldringe og Lekkende fra 1774 (efter 1828/34 Raben-Levetzau), Næsbyholm 1775-1804. **Jylland:** Nørlund 1789-1812 (Raben-Levetzau), Store Restrup 1879-1912, Søgård 1912-34.

Ramel. Pommersk uradel. Kendt fra 1256. Til Danmark 1584. Uddød her 1680.

Jylland: Nørre Elkær 1627-62. **Skåne:** Bækkeskov 1584-1680, Hviderup fra 1635.

Rani. Dansk uradel af jysk oprindelse. Nævnt fra 1260. Uddød i mandslinje ca. 1385.

Jylland: Holbækgård i 13. årh. **Lolland:** Nielstrup 1309 til ca. 1400. **Sjælland:** Gjorslev i 14. årh., Harrested omkr. 1325.

Rathlou. Holstensk uradel. Nævnt første gang 1282. I Danmark fra ca. 1500.

Jylland: Lindå (Sydslesvig) 1492-1631, Rathlousdal 1672-1752. **Fyn:** Østruplund 1627-48.

Rantzau. Holstensk uradel nævnt første gang 1226. Til Danmark i 16. årh. og i grevestand 1671.

Jylland: Kohoved (Sydslesvig) 1564-1670, Trøjborg 1566-1658, Østerbygård 1569 til ca. 1770, Løvenholm 1609-1726, Herringsholm 1617-63,

Estvadgård 1621-1706, Demstrup og Sødringholm 1625-1726, Hvolgård 1625-77, Møgelkær 1627-72, Asdal 1632-1793, Bratskov 1655-1738, Rosenvold fra 1660, Aunsbjerg og Marsvinslund ca. 1672-1732, Bramminge 1677-1731. **Fyn:** Brahetrolleborg 1568-1632, Harridslevgård 1589-1623, Brobygård 1589-1635, Brahesborg 1716-1822, Skovgårde 1755-1922, Krengerup fra 1770, Fjellebro 1772-97. **Sjælland:** Svanholm 1609-40. **Skåne:** Krapperup 1621-67, Bollerup 1650-1753.

Ravensberg. Dansk uradel af sjællandsk oprindelse. Kendt fra 1295. (En tysk adelsslægt af samme navn nævnes i Danmark i 13. årh.). Uddød i mandslinje 1543.

Sjælland: Holmegård slutn. af 14. årh. **Fyn:** Erholm ca. 1500-50, Nakkebølle 1534-47.

Reedtz. Pommersk-mecklenburgsk adelslægt. Til Danmark i 16. årh. Linje i friherrestand som:

Reedtz-Thott. Dannet 1786 ved arv fra Thott til Reedtz. I friherrestand 1805.

Sjælland: Tygestrup/Kongsdal 1587-1669, Gavne fra 1785 (Reedtz-Thott), Lindersvold 1786-1923 (Reedtz-Thott), Strandbjerggård fra 1786 (Reedtz-Thott). **Jylland:** Barritskov 1609-1743, Palsgård 1665-1857, Børglum Kloster 1669-89, Voergård ca. 1686-1786.

Reventlow. Holstensk uradel nævnt første gang 1223. Mecklenburgsk gren i Danmark fra 15. årh. I grevestand 1673.

Fyn: Søbo 1442-1564, Brahetrolleborg fra 1722. **Jylland:** Gram 1470-1563, Sandbjerg 1673-1929, Tordrup/Frisenvold og Løjstrup 1684-1788, Clausholm 1686-1718, Kalø 1690-1759, Akjær 1802-36. **Lolland:** Lungholm 1723-84, Alstrup 1728-1928, Christianssæde 1728-1929, Krenkerup 1750-74, Danstedgård 1758-1812, Pederstrup 1851-1929, Rudbjerggård fra 1891.

Rodsteen. Dansk adelsslægt af vendsyselsk oprindelse. Nævnt fra 1512. I friherrestand 1703. Uddød i mandslinje 1728.

Jylland: Lerbæk 1621-89, Rodsteenseje 1674-1706.

Rosenkrantz. Dansk uradel nævnt fra 1341. Sønderjysk oprindelse. Flere linjer. I friherrestand 1757.

Jylland: Gammel Hammelmose ca. 1350-1408, Hevringholm fra før 1355-1582, Kogsbøl fra før 1393-1610, Stensballegård 1437-1600, Ussinggård ca. 1460-1589, Bolier 1462-1621, Skjern Hoved-

gård 1464-1561, Matrups ca. 1475-1535, Skaføgård ca. 1490-1647, Landting 1505-1747, Rydhave 1523-93, Rosenholm fra 1559, Rosenvold ca. 1560-1600, Tirsbæk 1686-1742, Spøttrup 1702-76, Barritskov 1774-1824, Sofiendal 1821-1942, Ørumgård 1942-61. *Sjælland*: Vallø ca. 1484-1592, Næsbyholm 1513-75, Egholm 1640-84/1737-1804, Ryegård 1735-1824. *Fyn*: Arreskov 1558-1638, Søbysøgård 1752-1805. *Skåne*: Ørup 1558-1913, Glimmingehus 1591 til ca. 1725, Høgesta 1630-82. *Holland*: Dømostorp ca. 1620-81. *Lolland*: Lungholm 1622-42, Krenkerup omkr. 1650. *Møn*: Liselund fra 1843.

Rosensparre. Dansk uradel nævnt fra 1353. Skånsk oprindelse. Uddød i mandslinje 1624.

Skåne: Skarhult ca. 1350-1624.

Rosenørn. Jysk slægt nævnt fra 1514. Ophøjet i adelsstand 1679. Linje i friherrestand 1826 som:

Rosenørn-Lehn, dannet ved en Rosenørns ægteskab med datter af en Lehn.

Jylland: Tvilumgård 1679-1720, Damsgård 1709-25, Meilgård 1720-47, Korsøgård 1721-75, Katholm 1724-1804, Nørholm fra 1790 (efter 1929 Rosenørn-Lehn). *Lolland*: Berritsgård og Orebygård fra 1820 (Rosenørn-Lehn). *Fyn*: Hvidkilde og Nielstrup 1860-1910 (Rosenørn-Lehn).

Rud. Dansk uradel nævnt fra 1358. Sjællandsk oprindelse. Uddød i mandslinje 1647.

Sjælland: Vognserup ca. 1400-1559, Nørager 1429 til ca. 1571, Vedbygård 1429 til ca. 1620. *Jylland*: Hessel (Djursland) 1453-83, Møgelkær 1503-1609, Jensgård 1576-1609. *Lolland*: Rudbjerggård ca. 1550-1611, Vintersborg 1551-1630. *Fyn*: Sandholt 1551-1630.

Rysensteen. Hollandsk slægt (Ruse). Til Danmark 1661 og i adelsstand 1664. Friherrestand 1671.

Jylland: Rysensteen 1664-79, Udstrup 1669-82.

Rønnow. Holstensk uradel nævnt første gang 1238. Til Danmark i 15. årh. Uddød i mandslinje 1565.

Fyn: Hvidkilde fra før 1486-1565. *Langeland*: Fårevejle ca. 1500-65.

Saltensee. Tysk adelsslægt. I Danmark fra ca. 1225. Både jysk og sjællandsk linje. Uddød.

Sjælland: Hørsholm i 13.-14. årh., Søholm 14. årh. *Falster*: Orenæs beg. af 14. årh. *Jylland*: Stårupgård fra før 1364-1460.

Schack. Nordtysk uradel nævnt første gang 1162. Til Danmark ca. 1650 og i adelsstand 1658. Grevestand 1671. Linjer i:

Schack-Brockdorff, dannet ca. 1650. Uddød i mandslinje 1784.

Schack-Rathlou, dannet 1771 ved arv fra en Rathlou til hustrus nevø Schack.

Jylland: Schackenborg fra 1661, Gram 1664-1821, Rathlousdal 1752-1800 (Schack-Rathlou), Solvig fra 1883. *Lolland*: Bramsløkke 1677-1731. *Fyn*: Scheelenborg 1691-1784 (Shack von Brockdorff). *Sjælland*: Giesegård 1736-1821.

Se i øvrigt Brockenhuus-Schack.

Schaffalitzky de Muckadell. Mæhrisk uradel nævnt første gang 1169. Til Danmark ca. 1700 og i grevestand 1783.

Fyn: Gelskov fra 1763, Brobygård fra 1769, Arreskov fra 1773, Skjoldemose 1854-1905, Rynkebygård 1887-1929, Rødkilde 1891-1955.

Schilden. Se Berner.

Schimmelmann. Mecklenburgsk slægt kendt fra 1510. Til Danmark efter 1700 og ophøjet i friherrestand 1762. Grevestand 1779.

Jylland: Lindensborg fra 1762, Vildmosegård 1762-1936, Gudumlund 1798-1923. *Sjælland*: Hellebækgård 1768-1949.

Schulin. Bayerisk slægt. Til Danmark efter 1700 og ophøjet i adelsstand 1731. Grevestand 1750.

Sjælland: Frederiksdal fra 1747. *Jylland*: Høstrup 1881-1900.

Seefeld. Dansk uradel nævnt fra 1400. Uddød i mandslinje 1745.

Jylland: Refsnæs ca. 1400-1678, Randrup 1521-1637, Visborggård ca. 1530-1671, Skærvad 1563-1613, Sostrup 1586-1612, Øland 1641-88, Stenalt 1649-1713.

Sehsted. Dansk uradel af vendsysselsk oprindelse. Nævnt fra 1337. I fransk grevestand 1663, dansk adelsstand 1676. Flere linjer.

Jylland: Nørre Holmgård 1517-1696, Højriis 1535-1636, Nøragergård 1604-1705, Rydhave 1621-1821, Boller 1637-84, Timgård 1651-92, Stubbergård 1790-1821. *Fyn*: Lykkesholm 1640-1713, Broholm fra 1730, Fraugdegård 1822-50 (Broholm-linjen).

Se i øvrigt Juul.

Sehested (Sehestedt). Holstensk uradel, nævnt første gang 1282.

Jylland: Bukhave (Sydslesvig) 1339-1416, Kri-seby (Sydslesvig) ca. 1460-1540. *Fyn*: Ravnholt 1701-40.

Se Sehestedt-Juul.

Selby. Engelsk slægt. Til Danmark 1773 og ophøjet i friherrestand 1796.

Sjælland: Bækkeskov 1795-1805. *Falster*: Orup-gård 1809-40.

Skarpenberg. Tysk uradel. I Danmark 14.-15. årh. Uddød.

Jylland: Spøttrup, Hald, Højriis og Gammel-lund i 14. årh. *Lolland*: Vintersborg i 14. årh.

Skave. Pommersk slægt kendt i Dan-mark fra 1231. Godsadel fra ca. 1400. Uddød i mandslinje 1583.

Sjælland: Eskildstrup ca. 1400-1583, Gjorslev 1540 til ca. 1600. *Skåne*: Kristinehov 1574 til ca. 1625.

Skeel (Scheel). Dansk uradel af sjæl-landsk oprindelse. Nævnt fra 1366. Flere linjer, hvoraf den ældste skriver sig Skeel, de øvrige Scheel. I grevstand 1725 (Scheel til Estrup).

Jylland: Hegnet ca. 1426-1639, Jungetgård ca. 1470-1609, Vinderslevholm 1501-61, Råstrup 1537-1626, Fussingø ca. 1545-1702, Voergård 1576-1604, Ulstrup 1579-1818 (efter 1731 Scheel), Bangsbo 1604-71, Sostrup 1612-1823 (efter 1731 Scheel), Holbækgård 1613-1720, Skæravad 1613-1823 (efter 1731 Scheel), Katholm 1616-72, Gammel Estrup 1625-1926 (efter 1731 Scheel), Birkelse fra 1656, Odden 1656-94, Vindum Overgård 1657-1700, Hjermitslevgård 1681-1918, Skjern Hovedgård 1721-1813 (efter 1725 Scheel), Barritskov 1824-1913 (Scheel), Lyngsbækgård fra 1942. *Sjæl-land*: Gammel Køgegård 1641-71, Billesborg 1651-95, Tryggevælde 1670-1716, Ryegård fra 1824. *Lolland*: Krenkerup 1677-95. *Fyn*: Arre-skov 1679-1772 (efter 1742 Skeel von Holsten), Mullerup 1743-1815. *Langeland*: Fårevejle 1707-67.

Se i øvrigt Plessen (Scheel-Plessen).

Skinkel. Dansk uradel af sønderjysk op-rindelse. Nævnt første gang 1284. Uddød i mandslinje 1556. Anden Skinkel-slægt af fynsk oprindelse kendes fra 1404. Ud-død 1790.

Fyn: Iversnæs/Wedellsborg ca. 1390-1449, Ege-skov 1405-1518, Langesø ca. 1415-48, Juulskov 1474-1532. *Sjælland*: Bækkeskov 1693-1711. *Jyl-land*: Hald 1750-94.

Skram. Dansk uradel af sønderjysk op-rindelse. Nævnt første gang 1315. En slægtsgren kaldtes også Fasti. Adelslin-je uddød.

Jylland: Runtoft (Sydslesvig) 1285 til ca. 1350, Voldbjerg 1388 til ca. 1610, Matrur fra før 1388 til ca. 1470, Urup 1450-1601, Korsøgård 1500-1624, Tjele 1536-1612, Strandbjerggård 1573-1613, Hevringholm 1582-1601, Rammegård 1586-1661, Wedelslund 1621-64.

Snubbe. Dansk uradel af sjællandsk op-rindelse. Kendt fra 1230. Uddød i mand-slinje ca. 1500.

Sjælland: Bytteborg/Cathrinebjerg ca. 1230-1326.

Sparre. Dansk uradel af jysk oprindel-se. Nævnes første gang 1277. Flere slægtsgrene. Uddød i mandslinje 1697.

Skåne: Klågerup 12. og 16. årh., Ellinge 1395-1505, Svaneholm ca. 1475-1601. *Sjælland*: Viby-gård 1315 til ca. 1620, Sparresholm 1607-58. *Jylland*: Råstrup 1655-94.

Stampe. Fynsk slægt ophøjet i adels-stand 1759. I friherrestand 1810. Fri-herrelinje uddød 1895.

Jylland: Klarupgård 1480-1502, Trinderup 1480-1502. *Sjælland*: Gerdrup ca. 1500-58, Nysø fra 1800, Jungshovedgård fra 1801. *Falster*: Skjær-ringe 1766-1903.

Stensen. Dansk uradel af langelandsk oprindelse. Nævnt fra 1422. Uddød i mandslinje 1863.

Langeland: Steensgård 1442-73/1574-1793, Ege-løkke 1687-1813. *Sjælland*: Lundbygård 1484-1575. *Lolland*: Grimsted/Frederiksdal 1558-1686, Sølstedgård 1629-65.

Se i øvrigt Leth (Stensen-Leth).

Stygge. Dansk uradel af sjællandsk op-rindelse (Hvide-æt). Uddød i mandslinje ca. 1640.

Fyn: Ivernæs/Wedellsborg ca. 1330-50. *Jyl-land*: Randrup 1460-1553, Holbækgård 1540-1604, Nøragergård 1551-1604, Viskum 1579-1624.

Thott. Dansk uradel af skånsk oprindel-se. Nævnt første gang 1085. Mandslinje uddød i Danmark 1785.

Halland: Hjuleberg ca. 1360-1600, Frøllinge 1439 til ca. 1620, Lindhult fra før 1474-1610. *Skåne*: Trollenæs ca. 1447-1678, Trolleholm 1538-1680, Skabersø fra 1609. *Sjælland*: Næsby-

holm ca. 1450-1500, Boltinggård 1589-1667, Gavne 1682-1785, Eskildstrup 1688-1746, Strandbjerggård 1731-85, Lindersvold 1732-86. *Jylland*: Kjeldkær 1606-90, Irup 1636-61.

Tornekrands. Dansk uradel af jysk oprindelse. Uddød.

Jylland: Kollerup ca. 1500-61, Lundbæk 1552-1603.

Trampe. Pommersk uradel nævnt første gang 1250. Til Danmark før 1700 og i grevestand 1743.

Fyn: Flenstoft 1694-1797, Løgismose 1694-1800.

Trolle. Svensk uradel nævnt fra 1319. Til Danmark i 15. årh. Mandslinje uddød i Danmark 1782.

Sjælland: Knabstrup 1487-1541, Bråde/Holsteinborg 1562-1707, Ryegård 1640-1735, Gavne 1663-82, Ottestrup omkr. 1700, Broksø 1737-60. *Jylland*: Randrup 1672-1752. *Skåne*: Klågerup 1732-1908.

Ulfeldt. Dansk uradel af sjællandsk oprindelse. Nævnt første gang 1186. Uddød i mandslinje 1769.

Fyn: Løjtved 1385 til ca. 1478, Oregård ca. 1471-1534, Vejrupgård 1494-1627. *Jylland*: Skumstrup/Vilhelmsborg 1543-1638, Matrup 1646-79. *Sjælland*: Selsø 1559-1624, Bavelse 1588-1661. *Skåne*: Marsvinsholm ca. 1560-1600, Ugerup 1605-56, Ovesholm 1622-82.

Ulfstand. Dansk uradelsslægt. Kendt fra 1396. Skånsk oprindelse. Uddød i mandslinje 1634.

Skåne: Glimmingehus 1435-1591, Torup ca. 1450-1582, Svenstorp ca. 1460-1545, Skabersø 1487-1609, Ørup 1493-1558. *Jylland*: Kærgårdsholm 1551-1617, Høgholt 1554-80.

Urne. Dansk uradel nævnt fra ca. 1190. Sønderjysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1903.

Skåne: Boserup ca. 1450-1610, Belteberg 1480 til ca. 1620. *Fyn*: Søbysegård ca. 1475-1616/1642-69, Juulskov 1642-1726. *Lolland*: Årsmarke/Knuthenborg 1527-1663. *Sjælland*: Bytteborg/Cathrinebjerg 1542-1661. *Jylland*: Gammel Wifertsholm 1597-1630. *Langeland*: Fårevejle 1648-1705.

Valkendorff. Tysk-østrigsk uradel nævnt fra 1374. Til Danmark ca. 1380. Mandslinje uddød i Danmark 1747.

Lolland: Højbygård 1420-75. *Fyn*: Glorup 1497-1658, Klingstrup 1637-1724, Tiselholt 1649-60. *Sjælland*: Fuglebjerggård ca. 1486-1698. *Skåne*: Haneskov ca. 1505-1650, Ellinge 1640-1714, Maglø 1663-1720.

Vasspyd. Dansk uradel af sjællandsk oprindelse. Uddød.

Lolland: Alstrup 1459-1560. *Sjælland*: Eriks-holm 1585-1615.

Vendelbo. Se Løvenørn.

Viffert. Dansk uradel nævnt fra 1397. Formentlig jysk oprindelse. Uddød i mandslinje 1601.

Jylland: Torstedlund ca. 1400-1595, Albæk ca. 1480-1600, Møllerup ca. 1540-92, Hørbylund 1546-97, Lindenberg 1561-95. *Skåne*: Axelvold ca. 1560-90.

Vind. Dansk uradel af nordjysk oprindelse. Nævnt første gang 1163. Flere linjer, bl. a.:

Juel-Vind, dannet 1700 ved en Vinds ægteskab med datter af en Juel. Friherrestand 1708.

Krag-Juel-Vind, dannet 1748 efter en Juel-Vinds ægteskab med datter af en Krag. Grevestand 1816.

Krag-Juel-Vind-Frijs. Dannet 1752 ved en Krag-Juel-Vinds ægteskab med datter af en Friis (Frijsenborg). Grevestand 1810. To linjer, Frijsenborg og Juellinge. Førstnævnte uddød i mandslinje 1923.

Jylland: Ullerup ca. 1560-1642, Store Grundet 1578-1679, Nørholm 1631-77, Frijsenborg 1753-1958, Boller 1753-1923, Stensballegård 1771-1927 (Krag-Juel-Vind(-Frijs)), Wedelslund 1787-1828, Søbygård 1802-1958 (Krag-Juel-Vind(-Frijs)), Favrskov 1815-1924 (Krag-Juel-Vind(-Frijs)). *Skåne*: Vrams Gunnarstorp 1621-61. *Sjælland*: Harrested 1638-1723, Gerdrup 1662-93, Benzonsdal 1672-1706, Bækkeskov 1844-1923, Juellinge. *Lolland*: Halsted Kloster fra 1718 (Juel-Vind, Krag-Juel-Vind(-Frijs)). *Fyn*: Hindemæe 1778-1801, Sanderumgård fra 1828.

Vognsen. Dansk uradelsslægt af vendssyselsk oprindelse. Flere slægter. Adelige linjer uddøde.

Jylland: Buderupholm i 13. årh., Boller (Vendssysel) 1380-1500, Hjermitlevgård ca. 1400-1542, Hørbylund 1460 til ca. 1540, Hostrup 1530-1610, Hæstruggård 1530-1610, Hejselt 1589-1613.

Wedell. Pommersk-holstensk uradel nævnt første gang 1149. Til Danmark i 17. årh. og linje i grevestand 1672 (opr. Wedel og Weddel).

Fyn: Wedellsborg fra 1664, Ruggård 1689-1708.
Jylland: Williamsborg 1902-61, Ørumgård 1908-42. Frijsenborg fra 1958.

Wichfeld. Fynsk slægt (Wichmand), op-
højet i adelsstand 1777.

Lolland: Engestofte fra 1727.

von Zytphen. Hollandsk slægt, dog mul-
ligvis af svensk afstamning. Til Dan-
mark 1664. I friherrestand som:
Zytphen-Adeler, dannet 1836 ved en von
Zytphens ægteskab med datterdatter af
en Adeler. I friherrestand 1838.

Jylland: Volstrup 1723-56. *Sjælland:* Drags-
holm 1836-1936 (*Zytphen-Adeler*), Dønnerup
1843-1926 (*Zytphen-Adeler*).

*Meilgård i Djursland bliver antagelig det næste herregårdsslott, der åbnes for publikum. Begyn-
delsen er gjort i 1968 med åbning af parken. På slottet opbevares bl. a. søhelten Niels Juels
dokumentskab.*

Vil De vide mere?

Der findes en mængde litteratur om herregårde og slotte og i øvrigt kulturhistoriske bøger, der på forskellig vis belyser historien og livsformerne gennem tiderne.

Først og fremmest er Hassings 20 bindsværk, Danske Slotte og Herregårde, værdifuldt for »castellophiler«.

Af større værker med tilknytning til emnet er der bl. a. Politikens Danmarks Historie i 16 bind, Palle Laurings Dan-

markshistorie i 8 bind, Erik Arups Danmarks Historie i 3 bind og Ib Koch-Olsens Danmarks Kulturhistorie i 2 bind. På mange af vore tilgængelige herregårde og slotte forhandles brochurer, kataloger etc., der fortæller om den pågældende bygning og de særlige seværdigheder på stedet.

Priserne, der er opgivet i fortegnelsen herunder, bringes med forbehold overfor eventuelle ændringer.

Litteratur på herregårdene og slottene:

Bangsbo. Før og Nu

(36 s., 8 ill.) ..... 3,50 kr.

Christiansborg Slot (6 s., 3 ill.) 0,25 kr.

Fra Absalonsborg til det tredje

Christiansborg (72 s., 63 ill.) 5,00 kr.

Clausholm (18 s., 16 ill.) ..... 3,00 kr.

Middelalderborgen Dragsholm

(4 s., 2 ill.) ..... Gratis

Dueholm Kloster ..... 1,00 kr.

Frederiksberg Slot ..... 2,50 kr.

Frederiksborg Slot.

Det Nationalhistoriske

Museum (170 s., 15 ill.) .... 2,50 kr.

Frederiksborg.

Billedhæfte (150 ill.) ..... 12,00 kr.

Gammel Estrup.

Jyllands Herregårdsmuseum (24 s., 5 ill.) ..... 1,50 kr.

Gavnø. Udvalgte Nederlandske

Malerier (10 s., 19 ill.) .... 2,00 kr.

Skulptur Gavnø Slotspark

(ca. 32 s., 42 ill.) ..... 3,00 kr.

Stilleben på Gavnø

52 s., 42 ill.) ..... 7,00 kr.

Jægerspris ..... 13,50 kr.

Koldinghus Slot og Museum

(28 s., 34 ill.) ..... 2,50 kr.

Koldinghus Slot gennem

700 år (40 s., 33 ill.) ..... 10,00 kr.

Kronborg. Slottet og de

kongelige Sale (64 s., 62 ill.) 10,00 kr.

Liselund (8 s., 1 ill.) ..... 1,00 kr.

Nyborg Slot (4 s., 3 ill.) ..... Gratis

Nyborg Slot (22 s., 13 ill.) .... 3,50 kr.

Ordrupgård. Fortegnelse over

Kunstværkerne (40 s.) .... 1,00 kr.

Prinsens Palæ (Nationalmuseet).

Middelalder og nyere Tid

(152 s., ca. 48 ill.) ..... 6,20 kr.

Reventlow-Museet på

Pederstrup (60 s., 22 ill.) .. 3,00 kr.

Rosenborg. Vejledning gennem

De Danske Kongers

Kronologiske Samling (70 s.) 2,00 kr.

Rosenholm. Kort beskrivelse

af et besøg på

Rosenkrantzernes Gård

(24 s., 13 ill.) ..... ca. 4,00 kr.

Silkeborg Museum (4 s., 4 ill.) Gratis

Skjoldemose (6 s., 8 ill.) ..... 1,00 kr.

Sophienholm (10 s., 4 ill.) ....

Spøttrup. Middelalderborgen i

Salling (36 s., 5 ill.) ..... 3,50 kr.

Museet på Sønderborg Slot

(28 s., 31 ill.) ..... 2,50 kr.

Tersløsegård (16 s., 8 ill.) ..... 2,00 kr.

Tersløsegård. Holberg på

Sorøegnen (38 s.) ..... 5,00 kr.

Tjele. En historisk Beskrivelse

fra 1856 (32 s., 9 ill.) ..... 1,00 kr.

Ulstrup Slot byder Dem

velkommen (24 s., ca. 20 ill.) 1,25 kr.

Voergaard Slot (16 s., 9 ill.) .. 1,00 kr.

Øregård Museum (12 s., 2 ill.) Gratis

Tilgængelige herregårde og slotte

I GAMMELT DANSK LAND

I de tidligere danske landsdele - på den anden side Øresund og syd for landegrænsen - findes enkelte tilgængelige herregårde og slotte. Især knytter der sig mange danske minder til de skånske herregårde, som er grundlagt af danske adelsmænd. I skemaet herunder står anført en række åbne herregårde og slotte, der alle ligger som nemt overkommelige rejssemål for danske bilturister.

Herregård/Slot	Anlæg	Normale åbningstider
BOSØKLOSTER (Bosjö kloster) Ved Ringsjön, ca. 55 km fra Malmö.	SKÅNE Meget sammenstykket, male- risk herregårdsanlæg. Opr. kloster, senere ombygget og udvidet mange gange. Dele af slottet samt den meget seværdige kirke tilgængelig.	I sommertiden dagl. fra kl. 9.30 til solnedgang.
BÆKKESKOV (Bäckaskog) Nordøst for Kristianstad, ca. 110 km fra Malmö.	Særpræget hovedbygning med tårnhus. Opr. kloster, ombygget i 1600-tallet af Henrik Ramel. Adgang til bl. a. senmiddelalderlige rum.	Maj-sept. kl. 10 til solnedgang.
CHARLOTTENLUND Vest for Ystad, ca. 60 km fra Malmö.	Hovedbygning med midter- tårn, opført 1849. Samlinger af oldtidsfund og almue- kultur.	Ved henvendelse.
GLIMMINGEHUS Sydvest for Simrishamn, ca. 100 km fra Malmö.	Enestående gotisk borg op- ført 1499 af Jens Ulfstand med Adam v. Düren som bygmester.	1/4-30/9 dagl. kl. 9-17; 1/10-31/3 dagl. kl. 9-15 undt. mand.
KERNEN (Kärnan) Hälsingborg	Middelalderligt fæstnings- tårn, bygget af Erik af Pom- mern eller Valdemar Atter- dag. I tårnet mange rum i flere stokværk, bl. a. stegers og kapel.	Dagl. kl. 9-20.
SVANEHOLM Nordvest for Skurup, ca. 35 km fra Malmö.	Pragtfuld borg anlagt ca. 1530 af Mourids Sparre, ud- bygget ca. 1700 af Axel Gyl- denstjerne. Museum med herregårdsting, almuekultur og oldsager.	1/6-31/7 dagl. kl. 10-18: Maj og aug. onsd.-sønd. dagl. 10-18: April og sept. onsd.-sønd. dagl. kl. 11-17.

KRISTINEHOV**HALLAND**

Stateligt herregårdsslot fra 1740. Smukke interiører med møbler og genstande samlet af den Piperske slægt.

1/5-30/9 hverd. kl. 11-18,
sønd. 11-20.

ALTENHOF

Nær Eckernförde,
ca. 70 km fra Kruså.

SYDSLESVIG

Herregård fra 1725, kraftigt ombygget 1910. Portrætsamling af kendte malere, bl. a. Pilo.

1/5-30/9 dagl. kl. 14-17 undt.
mand.

GOTTORP SLOT

Slesvig,
ca. 40 km fra Kruså.

Opr. middelalderborg, fra 16.-17. årh. Hertugeligt residensslot. Sengotisk hal og slotskapel i renæssance. Landsdelsmuseum.

Dagl. kl. 9-17 (vinter 10-16).

LYKSBORG SLOT

Glücksburg,
ca. 20 km fra Kruså.

Renæssanceslot fra ca. 1585. Den danske kongeslægts »vugge«. Familiestiftelse for det glücksburgske hus samt museum. Bl. a. samlinger af gobeliner og gyldenlæders-tapeter.

Hverd. undt. mand. kl. 10-12
og 14-17; sønd. 11-12 og 14-17.

Glimmingehus i Skåne.

Kortskitser: I. Steiner Jessen

Sort/hvide fotos: Bernhard Linder

Omslagsfotos: Carrebye og Leif Nielsen

Tryk og grafisk tilrettelægning: Anton M. Jensen

Udgiver: BP Olie-Kompagniet A/S

Konseilgangen til audienssalen på Frederiksborg slot ser ud, som da Lambrecht von Haven skabte den for knap 300 år siden.

Værd at køre efter -

